

REGLEMENTĂRI PRIVIND APLICAREA UNOR PRINCIPII CE VIZEAZĂ DREPTUL FUNDAMENTAL LA MUNCĂ

REGULATIONS REGARDING THE APPLICATION OF CERTAIN PRINCIPLES REGARDING THE FUNDAMEN- TAL RIGHT TO WORK

Nicolae ROMANDAȘ,
doctor în drept, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Along with other branches of law, labor law also has certain guiding ideas, fundamental rules which are the base of the entire branch of law. Principles of law can be either formulated expressly in specific articles of special laws or can be deduced through legal interpretation. Article 5 of the Labor Code of the Republic of Moldova states the most important principles which are the foundation of the national labor law system.

Keywords: *principle, labor law, labor legislation, freedom of work, forced labor, discrimination.*

REZUMAT

Ca și în alte ramuri de drept, în dreptul muncii întâlnim idei călăuzitoare, reguli fundamentale pe baza cărora se eșafodează întreaga ramură de drept. Principiile de drept pot fi formulate direct, în articole de legi speciale sau pot fi deduse pe cale de interpretare. Art. 5 din Codul Muncii al Republicii Moldova consacră cele mai importante principii pe care se întemeiază sistemul dreptului muncii în țara noastră.

Cuvinte-cheie: *principiu, dreptul muncii, legislația muncii, libertatea muncii, munca forțată, discriminare.*

Principiile generale ale dreptului sunt ideile de maximă generalitate care întemeiază conținutul tuturor normelor juridice dintr-o ordine juridică pozitivă. Împărtășim, în acest sens, opinia Elenei Botnari, care distinge următoarele principii generale ale dreptului Republicii Moldova [1]:

- principiul justiției (descendente: echitatea sau dreptatea socială, separarea pu-terilor în stat ș. a.);

În doctrina română se arată că în dreptul muncii se întâlnesc două categorii de

principii: *principii generale ale sistemului dreptului* (principiul legalității; principiul democrației; principiul egalității în fața legii; principiul separației puterii în stat etc.); *principii specifice dreptului muncii* (neîngrădirea dreptului la muncă și libertatea muncii; egalitatea de tratament și interzicerea discriminării; negocierea condițiilor de muncă; protecția salariaților; consensualitatea și buna-credință; asocierea liberă a salariaților, precum și a angajatorilor; principiul libertății (descendente: buna-credință, pluralismul politic); principiul egalității (descendente: legalitatea, nediscriminarea, asigurarea bazelor legale de funcționare ș. a.) principiul responsabilității (descendente: *pacta sunt servanda*, răspunderea pentru vină ș. a.); principiul unității (descendente: unitatea drepturilor și îndatoririlor juridice, democratismul, internaționalismul, solidaritatea ș. a.); principiul ierarhiei (descendente: cooperarea, supremația Constituției, întâietatea dreptului comunitar ș. a.).

Principiile interramurale ale dreptului sunt principii generale de drept public sau/și privat care guvernează, cel puțin, două ramuri ale dreptului. Așadar, dacă acceptăm ideea că dreptul civil urmează a fi considerat *drept comun* pentru celelalte ramuri de drept privat și mixt, cu înclinație privată (inclusiv pentru dreptul muncii), atunci vom constata că dreptul civil este generator de principii interramurale pentru alte ramuri de drept privat.

Totodată, observăm că dreptul constituțional, ca ramură fundamentală a dreptului, întrunește, de asemenea, calitatea de generator de principii interramurale pentru toate ramurile de drept. De exemplu, accesul liber la justiție, pluralismul formelor de proprietate, principiile economiei de piață (concurența loială, libera inițiativă economică) ș. a.

Principiile ramurale ale dreptului muncii, ideile generale și comune pentru întreaga legislație a muncii privesc toate instituțiile dreptului muncii, chiar dacă unele nu-și manifestă prezența cu aceeași intensitate în fiecare dintre instituțiile respective.

În opinia Elenei Botnari, *principiul instituției juridice* este ideea principală care organizează normele instituției juridice într-un complex sistemic. Principiul instituției juridice este ascendentul ideilor normelor juridice și descendentul principiilor ramurii corespunzătoare de drept.

Făcând referire la legislația muncii, nu putem trece cu vederea faptul că legiuitorul nostru a consfințit expres principiile de bază, caracteristice unei anumite instituții juridice.

Astfel, în art. 17 din CM al Republicii Moldova au fost statuate principiile de bază ale parteneriatului social (legalitatea; egalitatea părților; paritatea reprezentării părților; împuternicirile reprezentanților părților ș. a.), iar în art. 350 din CM al Republicii Moldova au fost consacrate principiile jurisdicției muncii (de exemplu, scutirea salariaților și a reprezentanților acestora de cheltuielile judiciare; operativitatea în examinarea litigiilor individuale de muncă și a conflictelor colective de muncă etc.).

Primele principii ale dreptului muncii au fost formulate odată cu instituționalizarea dreptului muncii (în anii 20-30 ai secolului al XX-lea). Astfel, meritul de pionie-

rat în acest sens revine, neîndoielnic, lui I. S. Voitinski, care a formulat pentru prima dată în doctrina sovietică principiile dreptului muncii (pe care autorul dat le-a definit drept trăsături principale ale dreptului sovietic al muncii), și anume:

- *unitatea dreptului sovietic al muncii*. Acest principiu presupunea egalitatea drepturilor și obligațiilor ce le revin tuturor salariaților, precum și extinderea normelor dreptului muncii asupra tuturor persoanelor care au încheiat contracte individuale de muncă;

- *stabilitatea raporturilor juridice de muncă*. Potrivit acestui principiu, angajatorul avea dreptul să desfacă contractul individual de muncă doar în cazurile prevăzute de legislație [2] ;

- *legalitatea clauzelor contractului de muncă*, ceea ce specifica faptul că interpretarea clauzelor contractuale ambigue se va efectua în favoarea salariaților;

- *condiționarea muncii angajate*. Cu alte cuvinte, condițiile în care urma să fie prestată munca nu trebuiau să înrăutățească situația salariatului comparativ cu acele condiții care au fost stabilite în legislația muncii.

În primele sale lucrări, I. S. Voitinski a manifestat o abordare progresivă a principiilor dreptului muncii, întrucât acest autor, inițial, nu rezuma principiile dreptului muncii la drepturile și obligațiile fundamentale ale părților contractului individual de muncă. Însă, ulterior, I. S. Voitinski și-a schimbat punctul de vedere în sensul că a pus semnul egalității între drepturile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor și principiile organizării socialiste a muncii. Această concepție a fost dezvoltată ulterior de un alt savant sovietic, N. G. Aleksandrov, care a raportat următoarele drepturi și obligații ale salariaților la categoria principiilor de bază ale dreptului muncii: dreptul la muncă; dreptul la retribuirea muncii; dreptul la condițiile de muncă, inofensive pentru sănătatea salariatului; obligația de a respecta disciplina muncii; dreptul la asigurarea materială în caz de boală și în caz de pierdere a capacității de muncă.

Abordările autorilor sovietici (I. A. Karasev, A. E. Pașerstnik, V. S. Andreev), care au atribuit drepturilor și obligațiilor de muncă ale salariaților calitatea de principii ale dreptului muncii, nu se bucurau de o unitate internă, întrucât drepturile și obligațiile salariaților se realizau doar în cadrul raportului juridic de muncă, iar principiile dreptului muncii urmau să fie extinse și asupra raporturilor juridice conexe.

În același timp, observăm că, începând cu anii 70 ai secolului al XX-lea, unii dintre cercetătorii sovietici au remarcat că principiile dreptului muncii nu pot fi rezumate doar la drepturile și obligațiile de bază ale salariaților. Astfel, autorul sovietic O. V. Smirnov a afirmat că principiile de bază ale dreptului muncii, exprimând trăsăturile esențiale ale normelor juridice ale acestei ramuri de drept, nu se pot întemeia doar pe normele juridice ce caracterizează statutul juridic al salariaților. Principiile dreptului muncii se extind și asupra statutului juridic al angajatorilor și al subiecților raporturilor juridice conexe.

Considerăm că, la formularea acestei liste de principii ramurale ce guvernează raporturile de muncă și alte raporturi legate nemijlocit de acestea, legiuitorul a comis următoarele inadvertențe:

a) art. 5, lit. a) din CM reproduce un principiu interramural – libertatea muncii;
b) principiul enunțat în art. 5, lit. b) din CM însușește două principii care au o natură diferită – interzicerea muncii forțate și discriminarea în domeniul raporturilor de muncă;

c) protecția împotriva șomajului și acordarea de asistență la plasarea în câmpul muncii (art. 5, lit. c) din CM al Republicii Moldova) se prezintă ca principiu ramural al dreptului protecției sociale.

Totodată, menționăm că principiul garantării dreptului la asigurare socială și medicală obligatorie a salariaților este atribuit, de asemenea, ramurii dreptului protecției sociale [3];

d) legiuitorul nu a consfințit expres principiul unității și diferențierii în dreptul muncii;

e) considerăm că legiuitorul a mai comis o inadvertență atunci când a consfințit în această multitudine de principii ramurale ale dreptului muncii și acele principii care vizează doar unele dintre instituțiile juridice ale dreptului muncii. De exemplu, în art. 7¹ din CM al Republicii Moldova este consacrat principiul interzicerii muncii nedecarate, principiu aplicabil doar subinstituiției juridice a încheierii contractului individual de muncă;

f) o mare parte dintre principiile dreptului muncii sunt expuse sub formă de garanții ale drepturilor salariaților și angajatorilor, ceea ce conduce la reiterarea cuprinsului art. 9 și 10 din CM al Republicii Moldova, care consacră drepturile și obligațiile fundamentale ale părților contractului individual de muncă.

Ținând cont de faptul că dreptul muncii este conceput, în mod tradițional, ca un drept al protecției salariatului, se cere a consemna că principiile acestei ramuri de drept (libertatea muncii, interzicerea muncii forțate, protecția împotriva șomajului ș. a.) sunt direcționate spre protecția drepturilor salariaților. Considerăm însă că, în cadrul raporturilor juridice de muncă, urmează a fi consfințit și principiul bunei-credințe cu scopul de a preveni eventualele abuzuri de drept din partea salariaților.

În opinia autorului român Dumitru Mazilu, *principiul bunei-credințe* este un principiu general de drept, care presupune atât întocmirea legii cu corectitudine, cât și realizarea prescripțiilor ei, ținând cont nu numai de propriile interese, dar și de interesele celeilalte părți.

Esența acestui important principiu rezidă în faptul că atât angajatorul, cât și salariatul trebuie să-și exercite drepturile și să profite de garanțiile legale (statuate, îndeosebi, în beneficiul salariaților), fără a prejudicia drepturile și interesele legitime ale celeilalte părți.

De exemplu, este inadmisibilă situația în care salariatul, luând cunoștință de ordinul angajatorului privind concedierea sa, ascunde certificatul privind incapacitatea temporară de muncă în vederea prezentării lui ulterioare, la intentarea acțiunii civile de restabilire în funcție în instanța de judecată. Considerăm că, în cazul în care se atestă un astfel de abuz de drept din partea salariatului, instanța de judecată trebuie să mențină întreaga procedură de concediere a salariatului. Întrucât principiile drep-

tului muncii vor fi examinate mai pe larg în capitolele următoare, odată cu instituțiile juridice pe care ele le fundamentează, ne vom limita la prezentarea lor succintă.

Prezentarea analitică a principiilor ramurale ale dreptului muncii. *Libertatea muncii.* În procesul unei evoluții istorice, dreptul la muncă, ca drept fundamental al omului, și-a găsit locul printre drepturile din a doua generație, fiind atribuit categoriei drepturilor social-economice și culturale.

În Republica Moldova, libertatea muncii este garantată, în primul rând, prin prevederile constituționale. Această concluzie reiese și din dispozițiile art. 6, alin. (1) din CM al Republicii Moldova.

În conformitate cu art. 43, alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condițiile echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului [4].

Așadar, din punct de vedere strict juridic, fiecare persoană este liberă să decidă singură dacă muncește sau nu, precum și să-și aleagă profesia și locul de muncă, pe când munca forțată ori obligatorie este interzisă.

Civilizația mondială nu cunoaște o formă juridică mai bună a realizării libertății muncii în relațiile de muncă decât contractul individual de muncă care, pe de o parte, acordă posibilitatea fiecăruia de a îndeplini o muncă ce corespunde într-o măsură mai mare intereselor sale, iar, pe de altă parte, ține cont de interesele angajatorului care, pornind de la necesitățile sale, este în drept să-și aleagă salariații. Ca urmare, libertatea muncii se manifestă prin caracterul contractual al tuturor formelor raportului juridic de muncă.

În opinia autorilor ruși M. V. Lușnikova și A. M. Lușnikov, principiul libertății muncii nu are un caracter absolut și deci se supune unor restricții ce urmăresc unul dintre următoarele obiective:

- în primul rând, *protecția părții mai vulnerabile a raportului juridic de muncă – a salariatului*, care este declanșată din momentul încheierii contractului individual de muncă și se consumă odată cu încetarea acestuia;

- în al doilea rând, *apărarea intereselor statului într-o formă concentrată ce reflectă interesele întregii societăți.*

În cel de-al doilea caz, analiza restricțiilor legale ale libertății contractuale denotă faptul că asemenea restricții sunt legate de asigurarea de către stat a unor asemenea priorități constituționale ca dreptul la viață și la ocrotirea sănătății omului, organizarea statală ș. a.

Așadar, principiul fundamental al libertății contractuale în legislația muncii este supus anumitor restricții, dictate de necesitatea protejării unor valori supreme pe care se întemeiază respectarea legalității și ordinii de drept într-un stat de drept. De exemplu, este cazul interzicerii grevei în perioada calamităților naturale, a izbucnirii epidemiilor, alin. (1) din CM al Republicii Moldova).

Libertatea muncii cuprinde două elemente fundamentale: 1. libertatea de a munci; 2. libertatea de a nu munci.

Libertatea de a munci presupune dreptul persoanei de a-și alege profesia și locul

de muncă în mod liber. Potrivit art. 6 din Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [5], statele părți recunosc dreptul la muncă și acesta cuprinde dreptul pe care îl are orice persoană de a obține posibilitatea de a-și procura cele necesare vieții sale printr-o muncă liber aleasă sau acceptată.

Din analiza cadrului normativ național, putem identifica unele acte normative care, în mod aparent, limitează dreptul persoanei de a-și alege profesia și locul de muncă. Cu titlu de exemplu, pct. 3 și pct. 4 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 „Cu privire la plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat” [6] prevăd în mod imperativ pentru toți absolvenții instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat, care au învățat în grupele cu finanțare de la bugetul de stat, obligația de a lucra timp de 3 ani după absolvirea și repartizarea de stat, sub sancțiunea restituirii cheltuielilor pentru studii absolut în toate cazurile de neexecutare a acestei obligații.

La prima vedere s-ar putea susține că prevederile Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 restrâng libertatea tinerilor specialiști de a-și alege locul de muncă. Însă Curtea Constituțională a Republicii Moldova a dat alte aprecieri acestor reglementări și, în plus, a menționat că pct. 3 și pct. 4 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 nu contravin dispozițiilor art. 35, alin. (1), art. 43, art. 44 din Constituție, care garantează dreptul la învățatură și la libera alegere a muncii și interzic munca forțată, precum și art. 23 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948, art. 8 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966, art. 2 din Convenția OIM nr. 29 privind munca forțată și obligatorie, adoptată la 28 iunie 1930 [7].

La pronunțarea Hotărârii nr. 11 din 04.06.2009, Curtea Constituțională a relevat că, în sensul normelor constituționale și internaționale, libertatea muncii include dreptul persoanei de a-și alege după propria voință munca (profesia, ocupația) și locul muncii, precum și dreptul de a nu munci și de a-și continua studiile postuniversitare (masterat, doctorat), însă nu presupune libertatea de a nu executa obligațiile asumate la momentul încheierii contractului-tip (privind realizarea studiilor în instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate (la zi) în grupele cu finanțare bugetară și plasarea tinerilor specialiști în câmpul muncii) între persoane și instituția de învățământ și, implicit, de a nu restitui statului cheltuielile pentru studii. De asemenea, Curtea Constituțională a menționat că Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 nu limitează exercitarea drepturilor și obligațiilor prevăzute de legislația muncii, deoarece nu are incidență directă asupra raporturilor juridice de muncă, ci urmărește asigurarea executării obligațiilor asumate prin contract.

În ceea ce privește libertatea de a nu munci, menționăm faptul că munca nu este o obligație, deși unele constituții o tratează ca atare (de exemplu, Constituția Spaniei). Din acest punct de vedere, dreptul persoanei de a nu munci cuprinde două aspecte: dreptul de a refuza munca și dreptul de a înceta munca. Cu referire la ultimul aspect,

se cere menționat că libertatea muncii este asigurată prin reglementarea desfacerii contractului individual de muncă din inițiativa salariatului (consacrând, așadar, dreptul salariatului la demisie – art. 85 din CM al Republicii Moldova), act care – spre deosebire de desfacerea contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului – nu este supus niciunei alte condiții, în afara obligației de preaviz.

În doctrina rusă se subliniază importanța deosebită a principiului libertății muncii pentru domeniul raporturilor juridice de muncă. Astfel, autorul rus S. P. Mavrin numește acest principiu ca unul fundamental, care prezintă o importanță primordială pentru „cimentarea” întregului ansamblu de raporturi menționate mai înainte. În opinia altor autori ruși, principiul libertății muncii poate fi recunoscut ca un principiu fundamental doar în cazul în care acesta este corelat cu așa principii ramurale ca interzicerea muncii forțate (obligatorii), a discriminării în domeniul raporturilor juridice de muncă, precum și a micșorării nivelului drepturilor de muncă în comparație cu legislația muncii.

În opinia noastră, libertatea muncii urmează să fie corelată cu principiul interzicerii muncii forțate. Observăm, în același timp, că legătura indisolubilă dintre libertatea muncii și interzicerea muncii forțate poate fi probată prin faptul că aceste două principii sunt elucidate în conținutul Convențiilor OIM nr. 29/1930 „Privind munca forțată sau obligatorie” și nr. 105/1957 „Privind abolirea muncii forțate”.

Interzicerea muncii forțate și a discriminării în domeniul raporturilor de muncă. În conformitate cu prevederile art. 7, alin. (2) din CM al Republicii Moldova, prin *muncă forțată* se înțelege orice muncă sau serviciu impus unei persoane sub amenințare sau fără consimțământul acesteia. Cu alte cuvinte, munca forțată pune în pericol libertatea contractuală a individului în sfera raporturilor juridice de muncă.

Ceea ce observăm din start este că definiția legală a noțiunii de muncă forțată nu corespunde întru totul celei date în instrumentele OIM. Astfel, conform art. 2 din Convenția OIM nr. 29/1930 „Privind munca forțată sau obligatorie”, termenul de muncă forțată sau obligatorie desemnează orice muncă sau serviciu pretins unui individ sub amenințarea unei pedepse oarecare și pentru care numitul individ nu s-a oferit de bună voie.

În consens cu dispozițiile art. 1 din Convenția OIM nr. 105/1957 „Privind abolirea muncii forțate”, CM al Republicii Moldova interzice folosirea sub orice formă a muncii forțate (obligatorii), și anume: ca mijloc de influență politică sau educațională ori în calitate de pedeapsă pentru susținerea sau exprimarea unor opinii politice ori convingeri contrare sistemului politic, social sau economic existent; ca metodă de mobilizare și utilizare a forței de muncă în scopuri economice; ca mijloc de menținere a disciplinei de muncă; ca mijloc de pedeapsă pentru participare la grevă; ca mijloc de discriminare pe criterii de apartenență socială, națională, religioasă sau rasială.

În conformitate cu art. 7, alin. (5) din CM al Republicii Moldova, nu se consideră muncă forțată (obligatorie): serviciul militar sau activitățile desfășurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu îndeplinesc serviciul militar obligatoriu; munca

unei persoane condamnate prestată în condiții normale în perioada de detenție sau de liberare condiționată de pedeapsă înainte de termen; prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum și cele care fac parte din obligațiile civile normale stabilite de lege. Pe de altă parte, potrivit art. 104, alin. (2) - (3) din CM al Republicii Moldova, *munca suplimentară* nu poate fi dispusă de către angajator fără acordul scris al salariatului, cu excepția cazurilor când atragerea salariaților la o astfel de muncă este impusă de necesitatea de a o efectua.

După cum menționează autorul român Andrei Popescu, Convenția OIM nr. 29/1930 urmărea, în principal, să elimine formele tradiționale ale muncii forțate care se practicau, în acea perioadă, în colonii. Convenția OIM nr. 105/1957 are ca țel interzicerea unor forme contemporane de muncă forțată sau obligatorie, inclusiv pe cea prestată în condiții și cu scopuri pur politice (cazul coloniilor de muncă și de reeducare, naziste).

De asemenea, nu poate fi recunoscută ca muncă forțată *schimbarea temporară a locului și specificului muncii*. Deși în legislația muncii este consacrată o regulă generală, potrivit căreia angajatorul nu are dreptul să ceară salariatului efectuarea unei munci care nu este stipulată în contractul individual de muncă, totuși, în temeiul art. 73 din CM al Republicii Moldova, *angajatorul poate schimba temporar, pe o perioadă de cel mult o lună, locul și specificul muncii salariatului fără consimțământul acestuia în următoarele cazuri*: a) la efectuarea lucrărilor necesare pentru apărarea țării, pentru preîntâmpinarea unei avarii de producție ori pentru înlăturarea consecințelor unei avarii de producție sau a unei calamități naturale; b) la efectuarea lucrărilor necesare înlăturării unor situații care ar putea periclita buna funcționare a serviciilor de aprovizionare cu apă și energie electrică, de canalizare, poștale, de telecomunicații și informatică etc.

În materia contravențională a fost consacrată ca sancțiune contravențională antrenarea contravenientului la munca neremunerată în folosul comunității, însă o astfel de sancțiune nu poate fi aplicată decât dacă există acordul contravenientului (art. 37, alin. (3) din Codul contravențional al Republicii Moldova), soluție dedusă din teza potrivit căreia urmează să primeze drepturile și libertățile omului, între care și libertatea muncii, chiar dacă această obligație ar fi stabilită printr-o hotărâre judecătorească.

În același timp, observăm că persoanelor fizice care au săvârșit infracțiuni li se poate aplica munca neremunerată în folosul comunității, care constă în antrenarea condamnatului, în afara timpului serviciului de bază sau de studii, la muncă, determinată de autoritățile administrației publice locale. În conformitate cu prevederile art. 67 din Codul penal al Republicii Moldova, această pedeapsă se aplică fără acordul condamnatului. În plus, în caz de eschivare cu rea-voință a condamnatului de la munca neremunerată în folosul comunității, ea se înlocuiește cu închisoare, calculându-se o zi de închisoare pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității (art. 67, alin. (3) din Codul penal al Republicii Moldova).

Se impune încă o precizare că legislația penală incriminează ca infracțiune mun-

ca forțată. Astfel, art. 168 din Codul penal al Republicii Moldova instituie răspunderea penală pentru forțarea unei persoane să presteze o muncă împotriva dorinței sale, ținerea persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii, obținerea muncii sau a serviciilor prin înșelăciune, constrângere, violență sau amenințare cu violența.

Discriminarea reprezintă tratamentul diferențiat aplicat unei persoane în virtutea apartenenței, reale sau presupuse, a acesteia la un anumit grup social. Discriminarea este o acțiune individuală, dar dacă membrii aceleiași grup sunt tratați sistematic în mod similar, aceasta constituie și un patern social de comportament agregat. În științele sociale, termenul face trimitere, în general, la un tratament prejudiciant, cu efecte negative asupra celui vizat. Cum poate fi definit conceptul de discriminare în sfera muncii? Prin *discriminarea în sfera muncii* se înțelege orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, operată în privința unui salariat pe criterii de sex, vârstă, rasă, culoare a pielii, etnie, religie, opțiune politică, origine socială, domiciliu, handicap, infectare cu HIV/SIDA, apartenență sau activitate sindicală, precum și pe alte criterii nelegate de calitățile sale profesionale. Putem invoca în continuare următoarele exemple de discriminări în sfera muncii: refuzul de a angaja o femeie pe motiv că este însărcinată, că are la întreținere unul sau doi copii minori, refuzul de a acorda același salariu unei persoane de sex feminin comparativ cu o persoană de sex masculin, deși desfășoară același tip de activitate și în aceleași condiții de muncă.

Cercetările efectuate au identificat existența mai multor tipuri de discriminare. În general, este operată distincția dintre discriminarea directă și cea indirectă. Primul tip apare atunci când tratamentul diferențiat este generat în mod intenționat, în timp ce cel de-al doilea tip apare atunci când acest tratament are la bază o decizie inechitabilă luată anterior.

De exemplu, discriminarea directă este prezentă atunci când două persoane, având pregătire egală și o funcție similară, sunt plătite în mod diferențiat datorită faptului că una dintre acestea aparține unui anumit grup etnic. Discriminarea indirectă apare atunci când cele două persoane sunt plătite în mod diferit, deoarece au fost angajate în poziții diferite, deși aveau aceeași pregătire.

În sensul Legii Republicii Moldova nr. 121/2012 „Cu privire la asigurarea egalității”, termenii de discriminare directă și cea indirectă au următoarele semnificații:

- *discriminare directă* – tratarea unei persoane în baza oricăruia dintre criteriile prohibitive în manieră mai puțin favorabilă decât tratarea altei persoane într-o situație comparabilă;

- *discriminare indirectă* – orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică aparent neutră care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de Legea Republicii Moldova nr. 121/2012, în afară de cazul în care acea prevedere, Directiva 2000/78/CE a Consiliului Uniunii Europene din 27 noiembrie 2000 „De creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă” (*a se vedea: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:06:32000L0078:RO:PDF>*), reglementează și explică noțiunile de *discrimi-*

nare directă și indirectă.

Astfel, în conformitate cu art. 2, alin. (2) al Directivei în cauză, o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza motivului de apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală. *O discriminare indirectă* se produce atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră poate avea drept consecință un dezavantaj special pentru persoane de o anumită religie sau cu anumite convingeri, cu un anumit handicap, de o anumită vârstă sau de o anumită orientare sexuală, în raport cu altă persoană, cu excepția cazului în care: a) această dispoziție, acest criteriu sau această practică este obiectiv justificată de un obiectiv legitim, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv nu sunt adecvate și necesare sau b) în cazul persoanelor cu un anumit handicap, angajatorul sau oricare persoană sau organizație care intră sub incidența Directivei 2000/78/CE, are obligația, în temeiul legislației naționale, să ia măsuri adecvate în conformitate cu principiile prevăzute la art. 5 din Directiva 2000/78/CE, cu scopul de a elimina dezavantajele care rezultă din această dispoziție, acest criteriu sau această practică [8].

Pentru reducerea discriminării a fost elaborată o serie de strategii menite să asigure egalitatea de șanse în zonele în care au fost subreprezentate în mod sistematic persoanele ce fac parte din grupuri supuse în mod tradițional discriminării. În Statele Unite aceste strategii poartă denumirea de *acțiune afirmativă*, în timp ce în Marea Britanie sunt cunoscute cu denumirea de discriminare pozitivă. Aceste strategii nu presupun o „discriminare inversă”, ci au menirea să asigure egalitatea de șanse pentru toți cetățenii, indiferent de grupul căruia îi aparțin. Discriminarea pozitivă și acțiunea afirmativă presupun, pe de o parte, recunoașterea dezavantajelor acumulate de grupurile respective și, pe de altă parte, dezvoltarea de politici și de practici care ajută la depășirea dificultăților.

BIBLIOGRAFIE

1. Elena Botnari, *Principiile dreptului: aspecte teoretico-practice*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2004, p. 43.
2. Sanda Ghimpu, Alexandru Țiclea, *Dreptul muncii*. București, Lumina Lex, 1995, p. 24; М. В. Лушникова, А. М. Лушников, указ. соч., 2006, с. 412-413.
3. A se vedea: Н. Г. Александров. *Принципы советского трудового права* – принципы подлинной свободы труда. – Москва, 1949, с. 10-11; Н. Г. Александров. *Социалистические принципы основ законодательства СССР и союзных республик о труде*. – Москва, 1970, с. 6-22. О. В. Смирнов. *Основные принципы советского трудового права*. Москва, 1977, с. 49-56.
4. Mazilu Dumitru, *Teoria generală a dreptului*. București. All Beck, 2000, p. 141.

5. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. Publicat în Tratatate internaționale, 1998, vol. I, p. 18.

6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 108-109 din 06.09.2001.

7. A se vedea: Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 11 din 04.06.2009 „Asupra excepției de neconstituționalitate a Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 4 septembrie 2001 cu privire la plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat (cu modificările și completările operate prin hotărârile Guvernului Republicii Moldova nr. 1551 din 23.12.2003 și nr. 433 din 25.04.2006)”. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 101 din 10.06.2009.

8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103 din 29.05.2012.

**GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA
ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ**

**PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI:
MECANISME NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE**

Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională,
consacrată **Zilei internaționale a drepturilor omului**
8 decembrie 2016

**CHIȘINĂU,
2017**

Comitetul organizatoric

Oleg BALAN - doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică

Andrei GROZA - doctor în istorie, conferențiar universitar, prim-prorector al Academiei de Administrare Publică

Anatolie BANTUȘ - doctor în drept, profesor universitar, Catedra științe juridice, Academia de Administrare Publică

Silvia GORIUC - doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei științe juridice, Academia de Administrare Publică

Andrei GUȘTIUC - doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra științe juridice, Academia de Administrare Publică

Ion TIPA - doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra științe juridice, Academia de Administrare Publică

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

CUPRINS

Mihai POALELUNGI

Unificarea practicii judiciare - componentă fundamentală a principiilor preeminenței dreptului și respectării drepturilor omului.....9

Nicolae ROMANDAȘ

Reglementări privind aplicarea unor principii ce vizează dreptul fundamental la muncă.....14

Александр БЫКОВ

Передача полномочий органов внутренних дел субъектам Российской Федерации – её эффективность и актуальность.....25

Айгуль ГАЙНУЛЛИНА

К вопросу о психологии личности
корыстного преступника.....29

Ion TIPA

Drepturile subiecților probațiunii care execută pedepsele alternative închisorii, liberați de pedeapsa penală sau care au fost eliberați din detenție.....35

Larisa BUGA

Despre securitatea juridică – unul din aspectele securității
persoanei.....44

Irina IACUB

Cetățenia activă – premisă și garanție indispensabilă
realizării drepturilor omului în societatea democratică contemporană.....53

Aliona BIVOL

Personalitatea – valoare formată în procesul educațional.....64

Victor MICU

Responsabilitatea puterii publice– garanție a respectării drepturilor
omului.....72

Oleg CHIRIL	
Dreptul la informație: standarde naționale și internaționale.....	79
Gheorghe GRAUR, Natalia AVRAM	
Garantarea dreptului de apărare prin prisma instrumentelor juridice internaționale și a documentelor de protecție a drepturilor omului.....	84
Ludmila GUȘTIUC	
Corupția – element ce periclitează securitatea națională a Republicii Moldova.....	93
Alexandru GAMUREAC	
Contractul individual de muncă – condiție fundamentală a reglementării raporturilor juridice de muncă.....	99
Tudor VASILICA-LEONTINA	
Elongația istorică a modalităților de stingere a conflictelor, până la apariția primelor forme de mediere normativă în diferite state și în țările române. Elemente de drept comparat.....	110
Н. Н. ЛЕВАНДОВСКИЙ	
Повышение согласованности в законодательной деятельности стран СНГ с целью защиты прав граждан в сфере кредитования (уголовно - правовой аспект).....	126
Eliza COȘMAN	
Fundamentul logic al interpretării juridice.....	134
Ionel IGNAT	
Asigurarea protecției drepturilor fundamentale și libertăților economice în Uniunea Europeană.....	142
Constantin NEGRILĂ	
Dreptul fundamental la muncă - garanții și responsabilități, obligații și consecințe.....	154

Dinu MANOLE

Aspectele principale de prevenire și combatere a corupției în
Uniunea Europeană.....159

Nicoleta NICHIFOR

Dreptul la despăgubiri în cazul aplicării ilegale a arestării preventive prin
prisma remediei compensator național.....162

Sanda SANDU

Impactul corupției asupra securității naționale.....175

Alexandru ȚARANU

Secretul medical - instrument de protecție a datelor confidențiale.....182

SUMMARY

Mihai POALELUNGI

Unification of judicial practice - a fundamental component of the principles of the preeminence of law and respecting for human rights.....9

Nicolae ROMANDAȘ

Regulations regarding the application of fundamental principles of labor law.....14

Aleksandr BYKOV

The transfer of authority of the internal affairs bodies to the subjects of the Russian Federation - its effectiveness and relevance.....25

Aygul GAYNULLINA

To the question about the psychology of the personality of a self-serving criminal.....29

Ion TIPĂ

Rights of probation subjects performing alternative prison sentences, released from criminal punishment or released from detention.....35

Larisa BUGA

About legal security - one of the security aspects of the person.....44

Irina IACUB

Active citizenship - an indispensable premise and guarantee for the achievement of human rights in the contemporary democratic society.....53

Aliona BIVOL

Personality - value formed in the educational process.....64

Victor MICU

Responsibility of public authority - guarantee of respect for human rights.....72

Oleg CHIRIL	
Right to information: national and international standards.....	79
Gheorghe GRAUR, Natalia AVRAM	
Ensuring the right of defense through international legal instruments and human rights protection documents.....	84
Ludmila GUȘTIUC	
Corruption - an element that jeopardizes the national security of the Republic of Moldova.....	93
Alexandru GAMUREAC	
The individual labor contract - the fundamental condition of the regulation of the legal labor relations.....	99
Tudor VASILICA-LEONTINA	
The historical elongation of the ways of extinguishing conflicts, until the first forms of normative mediation occur in different states and in the Romanian countries. Comparative law elements.....	110
N. N. LEVANDOVSKY	
Increasing coherence in the legislative activity of the CIS countries with the aim of protecting the rights of citizens in the lending sphere (criminal-legal aspect).....	126
Eliza COȘMAN	
The logical basis of legal interpretation.....	134
Ionel IGNAT	
Ensure the protection of fundamental rights and economic freedoms in the European Union.....	142
Constantin NEGRILĂ	
The fundamental right to work - guarantees and responsibilities, obligations and consequences.....	154

DINU MANOLE

Main Aspects of Preventing and Combating Corruption in
European Union.....159

Nicoleta NICHIFOR

Right to compensation in the event of illegal application of preventive arrest
in the light of the national compensatory remedy.....162

Sanda SANDU

The impact of corruption on national security.....175

Alexandru ȚARANU

Medical secret - confidential data protection tool.....182

UNIFICAREA PRACTICII JUDICIARE - COMPONENTĂ FUNDAMENTALĂ A PRINCIPIILOR PREEMINENȚEI DREPTULUI ȘI RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI

THE UNIFICATION OF JUDICIARY PRACTICE – A FUNDAMENTAL COMPONENT OF THE RULE OF LAW AND THE RESPECT OF HUMAN RIGHTS

Mihai POALELUNGI,
doctor habilitat în drept,
președinte al Curții Supreme de Justiție

SUMMARY

Lately, many jurists have sustained the idea that explanatory decisions and advisory opinions of the Supreme Court of Justice would “undermine the independence of judge” and would “subvert” the act of justice. I would like to combat such a position, thus I consider that the elimination of explanatory decisions and of advisory opinions imperils the rule of law and the respect of human rights. This article is an introduction to another more consistent future article.

Keywords: *explanatory decision, advisory opinion, court of law, act of justice, independence, the interpretation of law, human rights.*

REZUMAT

În ultimul timp, unii juriști au susținut ideea, potrivit căreia hotărârile explicative și avizele consultative ale Plenului Curții Supreme de Justiție ar aduce „atingere independenței judecătorilor” și ar „submina”, astfel, actul de justiție. Aș vrea să combat această poziție, de vreme ce consider că eliminarea hotărârilor explicative și a avizelor consultative periclitează principiul preeminenței dreptului și cel al respectării drepturilor omului. Prezentul articol este doar o introducere pentru un articol viitor mai consistent.

Cuvinte-cheie: *hotărâre explicativă, aviz consultativ, instanță judecătorească, act de justiție, independență, interpretarea legii, drepturile omului.*

Practica hotărârilor explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție și cea a avizelor consultative în chestiunile privind aplicarea prevederilor legale de către judecători au fost concepute pentru a remedia diferențele de interpretare și aplicare ale aceleiași legi. În hotărârea Marii Camere a Curții de la Strasbourg *Nejdet Şahin și Perihan Şahin v. Turcia* din 20 octombrie 2011, par. 49-58, judecătorii europeni au

enumerat principiile fundamentale aplicabile în cauzele referitoare la problema hotărârilor judecătorești neunitare. În asemenea cazuri, Curtea de la Strasbourg verifică dacă există „divergențe profunde și persistente” în jurisprudența instanțelor naționale, dacă legislația internă prevede mecanisme pentru remedierea inconsecvențelor, dacă un asemenea mecanism a fost aplicat și, după caz, cu ce efecte.

Putem deduce de aici că aplicarea unor asemenea mecanisme este încurajată, în vederea respectării principiului securității juridice, care este parte integrantă a principiului preeminenței dreptului. [1, p. 37-47] Practica hotărârilor explicative și cea a avizelor consultative fac parte dintr-un asemenea mecanism. Principiul securității juridice garantează stabilitate în rezolvarea cazurilor juridice și contribuie la consolidarea încrederii publicului în instanțe. Pe de altă parte, persistența hotărârilor judecătorești neunitare poate crea o stare de incertitudine juridică în măsură să scadă încrederea publicului în sistemul judecătoresc, de vreme ce această încredere este inerentă societăților democratice.

Pentru că au doar un caracter de recomandare, hotărârile explicative și avizele consultative ale Curții Supreme de Justiție sunt mult mai puțin „periculoase” pentru apariția unei *puteri judecătorești cu adevărat independente* decât deciziile asupra recursurilor în interesul legii din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, decizii care au un caracter obligatoriu din ziua pronunțării lor și prin care se asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii penale și de procedură penală pe întreg teritoriul țării.

Instituția deciziilor asupra recursurilor în interesul legii există și în România, de exemplu, și se sprijină pe art. 126, alin. (3) din Constituția României, care prevede că înalta Curte de Casație și Justiție asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești, potrivit competenței sale. Dar, chiar dacă această competență a înaltei Curți de Casație și Justiție nu ar fi prevăzută de Constituția României, ea, oricum, nu ar veni în contradicție cu principiul independenței judecătorilor, în interpretarea articolului 6 din Convenție de către Curtea de la Strasbourg. În cauza *Albu și alții v. România* din 10 mai 2012, la soluționarea căreia a participat și subsemnatul, Curtea a observat că în România apăruseră abordări contradictorii privind interpretarea și aplicarea dispozițiilor legale prin care funcționarilor publici li se acordă anumite sporuri, în lipsa unor criterii specifice pentru calcularea acestora (par. 35).

Curtea a mai observat că înalta Curte de Casație și Justiție a pronunțat peste 100 de decizii în recursurile în interesul legii între 2008 și 2011, menite să asigure uniformitatea jurisprudenței privind diverse dispoziții legale interpretate și/sau aplicate diferit de către instanțele naționale (par. 36). Curtea a subliniat, cu îngrijorare, amploarea practicilor neunitare ale instanțelor naționale în privința aceleiași probleme, inclusiv în privința celei care a făcut obiectul cauzei din fața sa (par. 37). Curtea a reiterat că persistența hotărârilor judecătorești neunitare, mai ales când divergența contestată implică un număr mare de reclamanți, poate crea, în unele situații, o stare de incertitudine juridică în măsură să scadă încrederea publicului în sistemul judi-

ciar, care constituie una dintre componentele fundamentale ale unui stat de drept. Divergențele de abordare pot apărea la nivelul instanțelor ca parte a procesului interpretării dispozițiilor legale concomitent cu adaptarea lor la situația concretă. Divergențele pot fi tolerate atunci când sistemul juridic intern este capabil să le facă față. Adaptarea acestora în cazuri izolate se poate dovedi în practică mai puțin problematică, însă atunci când ele implică chestiuni judiciare care afectează o mare parte din public, încrederea acestuia în sistemul juridic poate fi subminată foarte mult. Din acest motiv, sistemul trebuie să instituie mecanisme eficiente care să fie aplicate în totalitate și în timp util prin intermediul instanțelor superioare însărcinate cu uniformizarea jurisprudenței, pentru a corecta la momentul potrivit neconcordanțele din hotărârile instanțelor interne și a păstra, astfel, încrederea publicului în sistemul juridic (par. 38).

Așadar, în această cauză, Curtea a analizat dacă sistemul național prevedea un mecanism capabil să asigure consecvența practicii instanțelor interne, în ciuda faptului că procesul de unificare și de asigurare a consecvenței jurisprudenței poate necesita o anumită perioadă de timp. Curtea a remarcat că prin admiterea unui recurs în interesul legii de către înalta Curte de Casație și Justiție din România, care a stabilit orientările obligatorii pentru interpretarea unitară a dispozițiilor legale în litigiu, s-a pus capăt divergențelor pe tema în discuție. Acesta s-a dovedit a fi un mecanism eficient, deoarece, într-o perioadă destul de scurtă, a eliminat divergențele din jurisprudență privind problema acordării suplimentului postului și suplimentului corespunzător treptei de salarizare a funcționarilor publici (par. 40).

Înainte de a pronunța hotărârea în cauza *Albu și alții*, Curtea a menționat, în decizia *Zelca și alții v. România* din 6 septembrie 2011, faptul că existența unui conflict profund și de durată în jurisprudență instanțelor interne în ceea ce privește interpretarea legislației interne poate priva reclamantii de un proces echitabil în privința certitudinii juridice. Curtea a analizat dacă sistemul național prevede un mecanism capabil să asigure consecvența practicii instanțelor interne, în ciuda faptului că procesul de unificare și de asigurare a consecvenței jurisprudenței poate necesita o anumită perioadă de timp. Curtea a observat că reclamantii au beneficiat de o procedură în contradictoriu, în cadrul căreia au avut posibilitatea de a prezenta probe și de a-și formula apărarea în mod liber, argumentele lor fiind examinate în mod corespunzător de către instanțe. În același timp, concluziile instanțelor și interpretarea de către acestea a legislației relevante nu au putut fi considerate în mod vădit arbitrar sau ne-rezonabile. Cu referire la problema jurisprudenței divergente, Curtea a observat că, începând cu 2008, în România au existat abordări contradictorii în ceea ce privește interpretarea și punerea în aplicare a dispozițiilor legale care le acordă funcționarilor publici anumite sporuri, în lipsa unor criterii specifice pentru calcularea acestor sporuri. Cu toate acestea, la 21 septembrie 2009, înalta Curte de Casație și Justiție s-a pronunțat printr-un recurs în interesul legii, stabilindu-se orientările obligatorii pentru o interpretare uniformă a dispozițiilor legale contestate. Soluția aplicată de Curtea de Apel Constanța în cauza reclamantilor a urmat interpretarea înaltei Curți

de Casație și Justiție. Având în vedere toate elementele menționate anterior, Curtea a notat că mecanismul prevăzut de Codul de procedură civilă destinat să remedieze existența unor hotărâri judecătorești contradictorii s-a dovedit eficient, deoarece, într-o perioadă rezonabil de scurtă, a pus capăt divergențelor jurisprudențiale privind problema acordării suplimentului postului și suplimentului corespunzător treptei de salarizare către funcționarii publici.

Există poziții ale Curții de la Strasbourg exprimate în cazul altor state decât România. De exemplu, în hotărârea *Jordan Jordanov v. Bulgaria* din 2 octombrie 2009, par. 47, Curtea a reiterat că divergențele jurisprudențiale sunt inerente oricărui sistem judiciar care se bazează pe un ansamblu de instanțe de fond din cadrul unei jurisdicții teritoriale. Totuși rolul instanței supreme este tocmai de a soluționa aceste contradicții.

În decizia *Schwarzkopf și Taussik v. Cehia*, 2 decembrie 2008, Curtea a respins capătul de cerere formulat în temeiul art. 6, § 1, atribuind o importanță specială faptului că un astfel de mecanism exista în dreptul ceh și că, în cele din urmă, a contribuit la uniformizarea jurisprudenței instanțelor la scurt timp de la pronunțarea hotărârii interne definitive de care se plâneau reclamantii. Același argument a cântărit în favoarea constatării neîncălării art. 6, § 1 în cauza *Perez Arias v. Spania*, din 28 iunie 2007, par. 25, unde instanța supremă spaniolă a stabilit definitiv interpretarea unei dispoziții legislative, eliminând, astfel, incertitudinea juridică existentă în materie.

Asemenea mecanisme sunt prezente și în alte state europene:

1. Belgia, unde Curtea de Casație garantează uniformitatea interpretării și a dezvoltării unui corp coerent de legi. [3, p.12]
2. Franța, unde Curtea de Casație asigură interpretarea unitară a legilor. [5]
3. Italia, unde Curtea de Casație asigură corecta aplicare a legilor și interpretarea lor uniformă, manifestându-și, astfel, rolul de gardian al dreptului. [4, p. 94]
4. Austria, unde Curtea Supremă de Justiție asigură uniformitatea interpretării legilor, securitatea juridică și dezvoltarea dreptului. [6]
5. Croația, unde Curtea Supremă este instanța care asigură aplicarea uniformă a legilor. [2, art. 391]

În concluzie, lipsa unui mecanism eficient care să armonizeze jurisprudență, fie că sub forma hotărârilor explicative sau a deciziilor asupra recursurilor în interesul legii, poate perpetua interpretările diferite și poate da naștere arbitrariului.

Dreptul la un proces echitabil riscă să fie încălcat prin inconsecvența hotărârilor judecătorești care vizează cazuri cu originea în aceeași situație de fapt. În astfel de situații, justițiarul nu mai sunt capabili să ia decizii cu un grad suficient de previzibilitate și în baza unor criterii clare, comune și stabile. Specialiștii subliniază pericolul transformării justiției, în asemenea cazuri, într-o loterie, dată fiind existența unor soluții opuse în aceleași probleme juridice, în dependență de instanțele care le examinează cererile.

Invocarea și aplicarea principiului independenței judecătorilor pentru doborârea

unor astfel de mecanisme are ca efect plasarea publicului într-o situație de incertitudine juridică, iar incertitudinea juridică conduce adesea la subminarea încrederii publice în administrarea justiției. Altfel spus, invocarea și aplicarea principiului independenței judecătorilor aici manifestă un efect contrar chiar acestui principiu, pentru că independența judecătorilor reprezintă o garanție pentru cetățeni, nu o valoare abstractă. Când se aduce în discuție acest principiu în cazul jurisprudenței neunitare, cetățenii trebuie să fie scopuri, nu mijloace. Obiectul acestui principiu este protecția cetățenilor, nu a judecătorilor de alți judecători.

BIBLIOGRAFIE

1. Bingham T., *The Rule of Law*, Londra: Penguin books, 2010.
2. Codul de procedură civilă al Croației. În: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation__Civil-Procedure-Act.pdf
3. Ghyselen M., Peeters B., *The Court of Cassation as the Supreme Body of the Judiciary in Belgium*. În: *Bulletin for International Taxation* january/february 2016. În: <http://www.tiberghien.com/images/pdf/The%20Court%20of%20Cassation%20as%20the%20supreme%20body%20of%20the%20judiciary%20in%20Belgium.pdf>
4. Silvestri El., *Goals of Civil Justice when Nothing Works: The Case of Italy*, în *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, ed. Alan Uzelac, Springer, 2014.
5. https://www.courdecassation.fr/IMG/File/About%20the%20court_mars09.pdf.
6. <http://www.ogh.gv.at/en>

REGLEMENTĂRI PRIVIND APLICAREA UNOR PRINCIPII CE VIZEAZĂ DREPTUL FUNDAMENTAL LA MUNCĂ

REGULATIONS REGARDING THE APPLICATION OF CERTAIN PRINCIPLES REGARDING THE FUNDAMEN- TAL RIGHT TO WORK

Nicolae ROMANDAȘ,
doctor în drept, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Along with other branches of law, labor law also has certain guiding ideas, fundamental rules which are the base of the entire branch of law. Principles of law can be either formulated expressly in specific articles of special laws or can be deduced through legal interpretation. Article 5 of the Labor Code of the Republic of Moldova states the most important principles which are the foundation of the national labor law system.

Keywords: *principle, labor law, labor legislation, freedom of work, forced labor, discrimination.*

REZUMAT

Ca și în alte ramuri de drept, în dreptul muncii întâlnim idei călăuzitoare, reguli fundamentale pe baza cărora se eșafodează întreaga ramură de drept. Principiile de drept pot fi formulate direct, în articole de legi speciale sau pot fi deduse pe cale de interpretare. Art. 5 din Codul Muncii al Republicii Moldova consacră cele mai importante principii pe care se întemeiază sistemul dreptului muncii în țara noastră.

Cuvinte-cheie: *principiu, dreptul muncii, legislația muncii, libertatea muncii, munca forțată, discriminare.*

Principiile generale ale dreptului sunt ideile de maximă generalitate care întemeiază conținutul tuturor normelor juridice dintr-o ordine juridică pozitivă. Împărtășim, în acest sens, opinia Elenei Botnari, care distinge următoarele principii generale ale dreptului Republicii Moldova [1]:

- principiul justiției (descendente: echitatea sau dreptatea socială, separarea pu-terilor în stat ș. a.);

În doctrina română se arată că în dreptul muncii se întâlnesc două categorii de

principii: *principii generale ale sistemului dreptului* (principiul legalității; principiul democrației; principiul egalității în fața legii; principiul separației puterii în stat etc.); *principii specifice dreptului muncii* (neîngrădirea dreptului la muncă și libertatea muncii; egalitatea de tratament și interzicerea discriminării; negocierea condițiilor de muncă; protecția salariaților; consensualitatea și buna-credință; asocierea liberă a salariaților, precum și a angajatorilor; principiul libertății (descendente: buna-credință, pluralismul politic); principiul egalității (descendente: legalitatea, nediscriminarea, asigurarea bazelor legale de funcționare ș. a.) principiul responsabilității (descendente: *pacta sunt servanda*, răspunderea pentru vină ș. a.); principiul unității (descendente: unitatea drepturilor și îndatoririlor juridice, democratismul, internaționalismul, solidaritatea ș. a.); principiul ierarhiei (descendente: cooperarea, supremația Constituției, întâietatea dreptului comunitar ș. a.).

Principiile interramurale ale dreptului sunt principii generale de drept public sau/și privat care guvernează, cel puțin, două ramuri ale dreptului. Așadar, dacă acceptăm ideea că dreptul civil urmează a fi considerat *drept comun* pentru celelalte ramuri de drept privat și mixt, cu înclinație privată (inclusiv pentru dreptul muncii), atunci vom constata că dreptul civil este generator de principii interramurale pentru alte ramuri de drept privat.

Totodată, observăm că dreptul constituțional, ca ramură fundamentală a dreptului, întrunește, de asemenea, calitatea de generator de principii interramurale pentru toate ramurile de drept. De exemplu, accesul liber la justiție, pluralismul formelor de proprietate, principiile economiei de piață (concurența loială, libera inițiativă economică) ș. a.

Principiile ramurale ale dreptului muncii, ideile generale și comune pentru întreaga legislație a muncii privesc toate instituțiile dreptului muncii, chiar dacă unele nu-și manifestă prezența cu aceeași intensitate în fiecare dintre instituțiile respective.

În opinia Elenei Botnari, *principiul instituției juridice* este ideea principală care organizează normele instituției juridice într-un complex sistemic. Principiul instituției juridice este ascendentul ideilor normelor juridice și descendentul principiilor ramurii corespunzătoare de drept.

Făcând referire la legislația muncii, nu putem trece cu vederea faptul că legiuitorul nostru a consfințit expres principiile de bază, caracteristice unei anumite instituții juridice.

Astfel, în art. 17 din CM al Republicii Moldova au fost statuate principiile de bază ale parteneriatului social (legalitatea; egalitatea părților; paritatea reprezentării părților; împuternicirile reprezentanților părților ș. a.), iar în art. 350 din CM al Republicii Moldova au fost consacrate principiile jurisdicției muncii (de exemplu, scutirea salariaților și a reprezentanților acestora de cheltuielile judiciare; operativitatea în examinarea litigiilor individuale de muncă și a conflictelor colective de muncă etc.).

Primele principii ale dreptului muncii au fost formulate odată cu instituționalizarea dreptului muncii (în anii 20-30 ai secolului al XX-lea). Astfel, meritul de pionie-

rat în acest sens revine, neîndoielnic, lui I. S. Voitinski, care a formulat pentru prima dată în doctrina sovietică principiile dreptului muncii (pe care autorul dat le-a definit drept trăsături principale ale dreptului sovietic al muncii), și anume:

- *unitatea dreptului sovietic al muncii*. Acest principiu presupunea egalitatea drepturilor și obligațiilor ce le revin tuturor salariaților, precum și extinderea normelor dreptului muncii asupra tuturor persoanelor care au încheiat contracte individuale de muncă;

- *stabilitatea raporturilor juridice de muncă*. Potrivit acestui principiu, angajatorul avea dreptul să desfacă contractul individual de muncă doar în cazurile prevăzute de legislație [2] ;

- *legalitatea clauzelor contractului de muncă*, ceea ce specifica faptul că interpretarea clauzelor contractuale ambigue se va efectua în favoarea salariaților;

- *condiționarea muncii angajate*. Cu alte cuvinte, condițiile în care urma să fie prestată munca nu trebuiau să înrăutățească situația salariatului comparativ cu acele condiții care au fost stabilite în legislația muncii.

În primele sale lucrări, I. S. Voitinski a manifestat o abordare progresivă a principiilor dreptului muncii, întrucât acest autor, inițial, nu rezuma principiile dreptului muncii la drepturile și obligațiile fundamentale ale părților contractului individual de muncă. Însă, ulterior, I. S. Voitinski și-a schimbat punctul de vedere în sensul că a pus semnul egalității între drepturile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor și principiile organizării socialiste a muncii. Această concepție a fost dezvoltată ulterior de un alt savant sovietic, N. G. Aleksandrov, care a raportat următoarele drepturi și obligații ale salariaților la categoria principiilor de bază ale dreptului muncii: dreptul la muncă; dreptul la retribuirea muncii; dreptul la condițiile de muncă, inofensive pentru sănătatea salariatului; obligația de a respecta disciplina muncii; dreptul la asigurarea materială în caz de boală și în caz de pierdere a capacității de muncă.

Abordările autorilor sovietici (I. A. Karasev, A. E. Pașerstnik, V. S. Andreev), care au atribuit drepturilor și obligațiilor de muncă ale salariaților calitatea de principii ale dreptului muncii, nu se bucurau de o unitate internă, întrucât drepturile și obligațiile salariaților se realizau doar în cadrul raportului juridic de muncă, iar principiile dreptului muncii urmau să fie extinse și asupra raporturilor juridice conexe.

În același timp, observăm că, începând cu anii 70 ai secolului al XX-lea, unii dintre cercetătorii sovietici au remarcat că principiile dreptului muncii nu pot fi rezumate doar la drepturile și obligațiile de bază ale salariaților. Astfel, autorul sovietic O. V. Smirnov a afirmat că principiile de bază ale dreptului muncii, exprimând trăsăturile esențiale ale normelor juridice ale acestei ramuri de drept, nu se pot întemeia doar pe normele juridice ce caracterizează statutul juridic al salariaților. Principiile dreptului muncii se extind și asupra statutului juridic al angajatorilor și al subiecților raporturilor juridice conexe.

Considerăm că, la formularea acestei liste de principii ramurale ce guvernează raporturile de muncă și alte raporturi legate nemijlocit de acestea, legiuitorul a comis următoarele inadvertențe:

a) art. 5, lit. a) din CM reproduce un principiu interramural – libertatea muncii;
b) principiul enunțat în art. 5, lit. b) din CM însușește două principii care au o natură diferită – interzicerea muncii forțate și discriminarea în domeniul raporturilor de muncă;

c) protecția împotriva șomajului și acordarea de asistență la plasarea în câmpul muncii (art. 5, lit. c) din CM al Republicii Moldova) se prezintă ca principiu ramural al dreptului protecției sociale.

Totodată, menționăm că principiul garantării dreptului la asigurare socială și medicală obligatorie a salariaților este atribuit, de asemenea, ramurii dreptului protecției sociale [3];

d) legiuitorul nu a consfințit expres principiul unității și diferențierii în dreptul muncii;

e) considerăm că legiuitorul a mai comis o inadvertență atunci când a consfințit în această multitudine de principii ramurale ale dreptului muncii și acele principii care vizează doar unele dintre instituțiile juridice ale dreptului muncii. De exemplu, în art. 7¹ din CM al Republicii Moldova este consacrat principiul interzicerii muncii nedecarate, principiu aplicabil doar subinstituiției juridice a încheierii contractului individual de muncă;

f) o mare parte dintre principiile dreptului muncii sunt expuse sub formă de garanții ale drepturilor salariaților și angajatorilor, ceea ce conduce la reiterarea cuprinsului art. 9 și 10 din CM al Republicii Moldova, care consacră drepturile și obligațiile fundamentale ale părților contractului individual de muncă.

Ținând cont de faptul că dreptul muncii este conceput, în mod tradițional, ca un drept al protecției salariatului, se cere a consemna că principiile acestei ramuri de drept (libertatea muncii, interzicerea muncii forțate, protecția împotriva șomajului ș. a.) sunt direcționate spre protecția drepturilor salariaților. Considerăm însă că, în cadrul raporturilor juridice de muncă, urmează a fi consfințit și principiul bunei-credințe cu scopul de a preveni eventualele abuzuri de drept din partea salariaților.

În opinia autorului român Dumitru Mazilu, *principiul bunei-credințe* este un principiu general de drept, care presupune atât întocmirea legii cu corectitudine, cât și realizarea prescripțiilor ei, ținând cont nu numai de propriile interese, dar și de interesele celeilalte părți.

Esența acestui important principiu rezidă în faptul că atât angajatorul, cât și salariatul trebuie să-și exercite drepturile și să profite de garanțiile legale (statuate, îndeosebi, în beneficiul salariaților), fără a prejudicia drepturile și interesele legitime ale celeilalte părți.

De exemplu, este inadmisibilă situația în care salariatul, luând cunoștință de ordinul angajatorului privind concedierea sa, ascunde certificatul privind incapacitatea temporară de muncă în vederea prezentării lui ulterioare, la intentarea acțiunii civile de restabilire în funcție în instanța de judecată. Considerăm că, în cazul în care se atestă un astfel de abuz de drept din partea salariatului, instanța de judecată trebuie să mențină întreaga procedură de concediere a salariatului. Întrucât principiile drep-

tului muncii vor fi examinate mai pe larg în capitolele următoare, odată cu instituțiile juridice pe care ele le fundamentează, ne vom limita la prezentarea lor succintă.

Prezentarea analitică a principiilor ramurale ale dreptului muncii. *Libertatea muncii.* În procesul unei evoluții istorice, dreptul la muncă, ca drept fundamental al omului, și-a găsit locul printre drepturile din a doua generație, fiind atribuit categoriei drepturilor social-economice și culturale.

În Republica Moldova, libertatea muncii este garantată, în primul rând, prin prevederile constituționale. Această concluzie reiese și din dispozițiile art. 6, alin. (1) din CM al Republicii Moldova.

În conformitate cu art. 43, alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condițiile echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului [4].

Așadar, din punct de vedere strict juridic, fiecare persoană este liberă să decidă singură dacă muncește sau nu, precum și să-și aleagă profesia și locul de muncă, pe când munca forțată ori obligatorie este interzisă.

Civilizația mondială nu cunoaște o formă juridică mai bună a realizării libertății muncii în relațiile de muncă decât contractul individual de muncă care, pe de o parte, acordă posibilitatea fiecăruia de a îndeplini o muncă ce corespunde într-o măsură mai mare intereselor sale, iar, pe de altă parte, ține cont de interesele angajatorului care, pornind de la necesitățile sale, este în drept să-și aleagă salariații. Ca urmare, libertatea muncii se manifestă prin caracterul contractual al tuturor formelor raportului juridic de muncă.

În opinia autorilor ruși M. V. Lușnikova și A. M. Lușnikov, principiul libertății muncii nu are un caracter absolut și deci se supune unor restricții ce urmăresc unul dintre următoarele obiective:

- în primul rând, *protecția părții mai vulnerabile a raportului juridic de muncă – a salariatului*, care este declanșată din momentul încheierii contractului individual de muncă și se consumă odată cu încetarea acestuia;

- în al doilea rând, *apărarea intereselor statului într-o formă concentrată ce reflectă interesele întregii societăți.*

În cel de-al doilea caz, analiza restricțiilor legale ale libertății contractuale denotă faptul că asemenea restricții sunt legate de asigurarea de către stat a unor asemenea priorități constituționale ca dreptul la viață și la ocrotirea sănătății omului, organizarea statală ș. a.

Așadar, principiul fundamental al libertății contractuale în legislația muncii este supus anumitor restricții, dictate de necesitatea protejării unor valori supreme pe care se întemeiază respectarea legalității și ordinii de drept într-un stat de drept. De exemplu, este cazul interzicerii grevei în perioada calamităților naturale, a izbucnirii epidemiilor, alin. (1) din CM al Republicii Moldova).

Libertatea muncii cuprinde două elemente fundamentale: 1. libertatea de a munci; 2. libertatea de a nu munci.

Libertatea de a munci presupune dreptul persoanei de a-și alege profesia și locul

de muncă în mod liber. Potrivit art. 6 din Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [5], statele părți recunosc dreptul la muncă și acesta cuprinde dreptul pe care îl are orice persoană de a obține posibilitatea de a-și procura cele necesare vieții sale printr-o muncă liber aleasă sau acceptată.

Din analiza cadrului normativ național, putem identifica unele acte normative care, în mod aparent, limitează dreptul persoanei de a-și alege profesia și locul de muncă. Cu titlu de exemplu, pct. 3 și pct. 4 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 „Cu privire la plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat” [6] prevăd în mod imperativ pentru toți absolvenții instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat, care au învățat în grupele cu finanțare de la bugetul de stat, obligația de a lucra timp de 3 ani după absolvirea și repartizarea de stat, sub sancțiunea restituirii cheltuielilor pentru studii absolut în toate cazurile de neexecutare a acestei obligații.

La prima vedere s-ar putea susține că prevederile Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 restrâng libertatea tinerilor specialiști de a-și alege locul de muncă. Însă Curtea Constituțională a Republicii Moldova a dat alte aprecieri acestor reglementări și, în plus, a menționat că pct. 3 și pct. 4 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 nu contravin dispozițiilor art. 35, alin. (1), art. 43, art. 44 din Constituție, care garantează dreptul la învățatură și la libera alegere a muncii și interzic munca forțată, precum și art. 23 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948, art. 8 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966, art. 2 din Convenția OIM nr. 29 privind munca forțată și obligatorie, adoptată la 28 iunie 1930 [7].

La pronunțarea Hotărârii nr. 11 din 04.06.2009, Curtea Constituțională a relevat că, în sensul normelor constituționale și internaționale, libertatea muncii include dreptul persoanei de a-și alege după propria voință munca (profesia, ocupația) și locul muncii, precum și dreptul de a nu munci și de a-și continua studiile postuniversitare (masterat, doctorat), însă nu presupune libertatea de a nu executa obligațiile asumate la momentul încheierii contractului-tip (privind realizarea studiilor în instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate (la zi) în grupele cu finanțare bugetară și plasarea tinerilor specialiști în câmpul muncii) între persoane și instituția de învățământ și, implicit, de a nu restitui statului cheltuielile pentru studii. De asemenea, Curtea Constituțională a menționat că Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 04.09.2001 nu limitează exercitarea drepturilor și obligațiilor prevăzute de legislația muncii, deoarece nu are incidență directă asupra raporturilor juridice de muncă, ci urmărește asigurarea executării obligațiilor asumate prin contract.

În ceea ce privește libertatea de a nu munci, menționăm faptul că munca nu este o obligație, deși unele constituții o tratează ca atare (de exemplu, Constituția Spaniei). Din acest punct de vedere, dreptul persoanei de a nu munci cuprinde două aspecte: dreptul de a refuza munca și dreptul de a înceta munca. Cu referire la ultimul aspect,

se cere menționat că libertatea muncii este asigurată prin reglementarea desfacerii contractului individual de muncă din inițiativa salariatului (consacrând, așadar, dreptul salariatului la demisie – art. 85 din CM al Republicii Moldova), act care – spre deosebire de desfacerea contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului – nu este supus niciunei alte condiții, în afara obligației de preaviz.

În doctrina rusă se subliniază importanța deosebită a principiului libertății muncii pentru domeniul raporturilor juridice de muncă. Astfel, autorul rus S. P. Mavrin numește acest principiu ca unul fundamental, care prezintă o importanță primordială pentru „cimentarea” întregului ansamblu de raporturi menționate mai înainte. În opinia altor autori ruși, principiul libertății muncii poate fi recunoscut ca un principiu fundamental doar în cazul în care acesta este corelat cu așa principii ramurale ca interzicerea muncii forțate (obligatorii), a discriminării în domeniul raporturilor juridice de muncă, precum și a micșorării nivelului drepturilor de muncă în comparație cu legislația muncii.

În opinia noastră, libertatea muncii urmează să fie corelată cu principiul interzicerii muncii forțate. Observăm, în același timp, că legătura indisolubilă dintre libertatea muncii și interzicerea muncii forțate poate fi probată prin faptul că aceste două principii sunt elucidate în conținutul Convențiilor OIM nr. 29/1930 „Privind munca forțată sau obligatorie” și nr. 105/1957 „Privind abolirea muncii forțate”.

Interzicerea muncii forțate și a discriminării în domeniul raporturilor de muncă. În conformitate cu prevederile art. 7, alin. (2) din CM al Republicii Moldova, prin *muncă forțată* se înțelege orice muncă sau serviciu impus unei persoane sub amenințare sau fără consimțământul acesteia. Cu alte cuvinte, munca forțată pune în pericol libertatea contractuală a individului în sfera raporturilor juridice de muncă.

Ceea ce observăm din start este că definiția legală a noțiunii de muncă forțată nu corespunde întru totul celei date în instrumentele OIM. Astfel, conform art. 2 din Convenția OIM nr. 29/1930 „Privind munca forțată sau obligatorie”, termenul de muncă forțată sau obligatorie desemnează orice muncă sau serviciu pretins unui individ sub amenințarea unei pedepse oarecare și pentru care numitul individ nu s-a oferit de bună voie.

În consens cu dispozițiile art. 1 din Convenția OIM nr. 105/1957 „Privind abolirea muncii forțate”, CM al Republicii Moldova interzice folosirea sub orice formă a muncii forțate (obligatorii), și anume: ca mijloc de influență politică sau educațională ori în calitate de pedeapsă pentru susținerea sau exprimarea unor opinii politice ori convingeri contrare sistemului politic, social sau economic existent; ca metodă de mobilizare și utilizare a forței de muncă în scopuri economice; ca mijloc de menținere a disciplinei de muncă; ca mijloc de pedeapsă pentru participare la grevă; ca mijloc de discriminare pe criterii de apartenență socială, națională, religioasă sau rasială.

În conformitate cu art. 7, alin. (5) din CM al Republicii Moldova, nu se consideră muncă forțată (obligatorie): serviciul militar sau activitățile desfășurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu îndeplinesc serviciul militar obligatoriu; munca

unei persoane condamnate prestată în condiții normale în perioada de detenție sau de liberare condiționată de pedeapsă înainte de termen; prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum și cele care fac parte din obligațiile civile normale stabilite de lege. Pe de altă parte, potrivit art. 104, alin. (2) - (3) din CM al Republicii Moldova, *munca suplimentară* nu poate fi dispusă de către angajator fără acordul scris al salariatului, cu excepția cazurilor când atragerea salariaților la o astfel de muncă este impusă de necesitatea de a o efectua.

După cum menționează autorul român Andrei Popescu, Convenția OIM nr. 29/1930 urmărea, în principal, să elimine formele tradiționale ale muncii forțate care se practicau, în acea perioadă, în colonii. Convenția OIM nr. 105/1957 are ca țel interzicerea unor forme contemporane de muncă forțată sau obligatorie, inclusiv pe cea prestată în condiții și cu scopuri pur politice (cazul coloniilor de muncă și de reeducare, naziste).

De asemenea, nu poate fi recunoscută ca muncă forțată *schimbarea temporară a locului și specificului muncii*. Deși în legislația muncii este consacrată o regulă generală, potrivit căreia angajatorul nu are dreptul să ceară salariatului efectuarea unei munci care nu este stipulată în contractul individual de muncă, totuși, în temeiul art. 73 din CM al Republicii Moldova, *angajatorul poate schimba temporar, pe o perioadă de cel mult o lună, locul și specificul muncii salariatului fără consimțământul acestuia în următoarele cazuri*: a) la efectuarea lucrărilor necesare pentru apărarea țării, pentru preîntâmpinarea unei avarii de producție ori pentru înlăturarea consecințelor unei avarii de producție sau a unei calamități naturale; b) la efectuarea lucrărilor necesare înlăturării unor situații care ar putea periclita buna funcționare a serviciilor de aprovizionare cu apă și energie electrică, de canalizare, poștale, de telecomunicații și informatică etc.

În materia contravențională a fost consacrată ca sancțiune contravențională antrenarea contravenientului la munca neremunerată în folosul comunității, însă o astfel de sancțiune nu poate fi aplicată decât dacă există acordul contravenientului (art. 37, alin. (3) din Codul contravențional al Republicii Moldova), soluție dedusă din teza potrivit căreia urmează să primeze drepturile și libertățile omului, între care și libertatea muncii, chiar dacă această obligație ar fi stabilită printr-o hotărâre judecătorească.

În același timp, observăm că persoanelor fizice care au săvârșit infracțiuni li se poate aplica munca neremunerată în folosul comunității, care constă în antrenarea condamnatului, în afara timpului serviciului de bază sau de studii, la muncă, determinată de autoritățile administrației publice locale. În conformitate cu prevederile art. 67 din Codul penal al Republicii Moldova, această pedeapsă se aplică fără acordul condamnatului. În plus, în caz de eschivare cu rea-voință a condamnatului de la munca neremunerată în folosul comunității, ea se înlocuiește cu închisoare, calculându-se o zi de închisoare pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității (art. 67, alin. (3) din Codul penal al Republicii Moldova).

Se impune încă o precizare că legislația penală incriminează ca infracțiune mun-

ca forțată. Astfel, art. 168 din Codul penal al Republicii Moldova instituie răspunderea penală pentru forțarea unei persoane să presteze o muncă împotriva dorinței sale, ținerea persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii, obținerea muncii sau a serviciilor prin înșelăciune, constrângere, violență sau amenințare cu violența.

Discriminarea reprezintă tratamentul diferențiat aplicat unei persoane în virtutea apartenenței, reale sau presupuse, a acesteia la un anumit grup social. Discriminarea este o acțiune individuală, dar dacă membrii aceleiași grup sunt tratați sistematic în mod similar, aceasta constituie și un patern social de comportament agregat. În științele sociale, termenul face trimitere, în general, la un tratament prejudiciant, cu efecte negative asupra celui vizat. Cum poate fi definit conceptul de discriminare în sfera muncii? Prin *discriminarea în sfera muncii* se înțelege orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, operată în privința unui salariat pe criterii de sex, vârstă, rasă, culoare a pielii, etnie, religie, opțiune politică, origine socială, domiciliu, handicap, infectare cu HIV/SIDA, apartenență sau activitate sindicală, precum și pe alte criterii nelegate de calitățile sale profesionale. Putem invoca în continuare următoarele exemple de discriminări în sfera muncii: refuzul de a angaja o femeie pe motiv că este însărcinată, că are la întreținere unul sau doi copii minori, refuzul de a acorda același salariu unei persoane de sex feminin comparativ cu o persoană de sex masculin, deși desfășoară același tip de activitate și în aceleași condiții de muncă.

Cercetările efectuate au identificat existența mai multor tipuri de discriminare. În general, este operată distincția dintre discriminarea directă și cea indirectă. Primul tip apare atunci când tratamentul diferențiat este generat în mod intenționat, în timp ce cel de-al doilea tip apare atunci când acest tratament are la bază o decizie inechitabilă luată anterior.

De exemplu, discriminarea directă este prezentă atunci când două persoane, având pregătire egală și o funcție similară, sunt plătite în mod diferențiat datorită faptului că una dintre acestea aparține unui anumit grup etnic. Discriminarea indirectă apare atunci când cele două persoane sunt plătite în mod diferit, deoarece au fost angajate în poziții diferite, deși aveau aceeași pregătire.

În sensul Legii Republicii Moldova nr. 121/2012 „Cu privire la asigurarea egalității”, termenii de discriminare directă și cea indirectă au următoarele semnificații:

- *discriminare directă* – tratarea unei persoane în baza oricăruia dintre criteriile prohibitive în manieră mai puțin favorabilă decât tratarea altei persoane într-o situație comparabilă;

- *discriminare indirectă* – orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică aparent neutră care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de Legea Republicii Moldova nr. 121/2012, în afară de cazul în care acea prevedere, Directiva 2000/78/CE a Consiliului Uniunii Europene din 27 noiembrie 2000 „De creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă” (*a se vedea: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:06:32000L0078:RO:PDF>*), reglementează și explică noțiunile de *discrimi-*

nare directă și indirectă.

Astfel, în conformitate cu art. 2, alin. (2) al Directivei în cauză, o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza motivului de apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală. *O discriminare indirectă* se produce atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră poate avea drept consecință un dezavantaj special pentru persoane de o anumită religie sau cu anumite convingeri, cu un anumit handicap, de o anumită vârstă sau de o anumită orientare sexuală, în raport cu altă persoană, cu excepția cazului în care: a) această dispoziție, acest criteriu sau această practică este obiectiv justificată de un obiectiv legitim, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv nu sunt adecvate și necesare sau b) în cazul persoanelor cu un anumit handicap, angajatorul sau oricare persoană sau organizație care intră sub incidența Directivei 2000/78/CE, are obligația, în temeiul legislației naționale, să ia măsuri adecvate în conformitate cu principiile prevăzute la art. 5 din Directiva 2000/78/CE, cu scopul de a elimina dezavantajele care rezultă din această dispoziție, acest criteriu sau această practică [8].

Pentru reducerea discriminării a fost elaborată o serie de strategii menite să asigure egalitatea de șanse în zonele în care au fost subreprezentate în mod sistematic persoanele ce fac parte din grupuri supuse în mod tradițional discriminării. În Statele Unite aceste strategii poartă denumirea de *acțiune afirmativă*, în timp ce în Marea Britanie sunt cunoscute cu denumirea de discriminare pozitivă. Aceste strategii nu presupun o „discriminare inversă”, ci au menirea să asigure egalitatea de șanse pentru toți cetățenii, indiferent de grupul căruia îi aparțin. Discriminarea pozitivă și acțiunea afirmativă presupun, pe de o parte, recunoașterea dezavantajelor acumulate de grupurile respective și, pe de altă parte, dezvoltarea de politici și de practici care ajută la depășirea dificultăților.

BIBLIOGRAFIE

1. Elena Botnari, *Principiile dreptului: aspecte teoretico-practice*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2004, p. 43.
2. Sanda Ghimpu, Alexandru Țiclea, *Dreptul muncii*. București, Lumina Lex, 1995, p. 24; М. В. Лушникова, А. М. Лушников, указ. соч., 2006, с. 412-413.
3. A se vedea: Н. Г. Александров. *Принципы советского трудового права* – принципы подлинной свободы труда. – Москва, 1949, с. 10-11; Н. Г. Александров. *Социалистические принципы основ законодательства СССР и союзных республик о труде*. – Москва, 1970, с. 6-22. О. В. Смирнов. *Основные принципы советского трудового права*. Москва, 1977, с. 49-56.
4. Mazilu Dumitru, *Teoria generală a dreptului*. București. All Beck, 2000, p. 141.

5. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. Publicat în Tratatate internaționale, 1998, vol. I, p. 18.

6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 108-109 din 06.09.2001.

7. A se vedea: Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 11 din 04.06.2009 „Asupra excepției de neconstituționalitate a Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 923 din 4 septembrie 2001 cu privire la plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat (cu modificările și completările operate prin hotărârile Guvernului Republicii Moldova nr. 1551 din 23.12.2003 și nr. 433 din 25.04.2006)”. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 101 din 10.06.2009.

8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103 din 29.05.2012.

ПЕРЕДАЧА ПОЛНОМОЧИЙ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СУБЪЕКТАМ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ – ЕЁ ЭФФЕКТИВНОСТЬ И АКТУАЛЬНОСТЬ

*Александр БЫКОВ,
начальник управления ГУОБДД МВД России,
кандидат юридических наук*

В условиях сокращения финансирования деятельности органов внутренних дел и оптимизации их структурного построения (в значительной мере путём сокращения личного состава) остаётся дискуссионным вопрос о целесообразности передачи полномочий от органов внутренних дел субъектам Российской Федерации. Определённый опыт по данной проблематике имеется в городе федерального значения Москве.

Соглашением между МВД России и Правительством Москвы о передаче городу Москве части федеральных полномочий по рассмотрению дел об административных правонарушениях, предусмотренных Кодексом Российской Федерации об административных правонарушениях, утвержденного распоряжением Правительства Российской Федерации от 21.09.2013 № 1706-р впервые в Российской Федерации внедрен механизм, когда полномочия органов внутренних дел реализуются уполномоченным органом субъекта Российской Федерации.

Соглашением переданы полномочия МВД России по рассмотрению дел об административных правонарушениях, предусмотренных частью 5 статьи 12.16 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях, - несоблюдение требований, предписанных дорожными знаками или разметкой проезжей части дороги, запрещающими остановку или стоянку транспортных средств, совершенное в городе федерального значения Москве.

В соответствии с Положением о Московской административной дорожной инспекции, утвержденным постановлением Правительства Москвы от 14.10.2013 № 679-ПП, уполномоченным органом исполнительной власти города Москвы, осуществляющим реализацию переданных полномочий, является Московская административная дорожная инспекция.

За 2015 год должностными лицами МАДИ вынесено около 870 тыс. постановлений по делам об АП, предусмотренных частью 5 статьи 12.16 Кодекса, которыми наложено штрафов на общую сумму более 2,6 млрд. руб., из них уплачено две трети - 1,7 млрд. руб. (66,7%).

Реализация данной нормы потребовала четкого выстраивания и

отладки работы уполномоченного органа. Органами прокуратуры в период становления его деятельности неоднократно указывалось на ряд имеющихся нарушений. Аналогичные недостатки выявлялись и комиссиями МВД России в ходе плановых проверок реализации МАДИ переданных полномочий. Ведь в соответствии со ст. 26.3 Федерального закона от 06.10.1999 № 184 «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации» при передаче для осуществления органам государственной власти субъектов Российской Федерации полномочий определяются и федеральные органы исполнительной власти, ответственные за организацию и осуществление контроля, мониторинга эффективности и качества осуществления переданных полномочий.

В частности, пунктом 1.4 Соглашения определено, что МВД России осуществляет контроль реализации Правительством Москвы переданных полномочий, в том числе путем проведения проверок, и несет ответственность за ненадлежащее осуществление части переданных полномочий. Таким образом, даже передав полномочия, МВД России всегда отвечает за их качественное исполнение.

Работа МАДИ в режиме автоматической фиксации нарушений требований дорожных знаков 3.27 «Остановка запрещена» и 3.28 «Стоянка запрещена» потребовала реализации значительного объема организационных мер, в том числе упорядочения размещения и установки данных дорожных знаков с разработкой проектов организации дорожного движения на все улицы, где они применяются в г. Москве.

И если недостатки в организации правоприменительной деятельности и информационной безопасности в целом были устранены, то остались принципиальные вопросы невозможности сотрудникам МАДИ полностью осуществлять меры обеспечения производства по делам об административных правонарушениях.

Так, в частности, затруднительно обеспечить работу по постановлениям, по которым штраф не был уплачен в установленные сроки. Привлечение лиц, не уплативших штрафа, к административной ответственности по части 1 статьи 20.25 Кодекса, затруднительно, так как сотрудники МАДИ не наделены всей полнотой компетенции по задержанию лиц и доставлению их в судебные органы. Более того, в случае возникновения конфликтной ситуации при задержании (эвакуации) транспортного средства с места административного правонарушения возникает необходимость вызова сотрудников полиции на место.

Так всё же, передача полномочий от органов внутренних дел – это благо или полумера?

По итогам заседания президиума Государственного совета по вопросам обеспечения безопасности дорожного движения, прошедшего 14.03.2016

года в г. Ярославле, руководители около 20 субъектов Российской Федерации высказались о возможности передачи ряда полномочий от органов внутренних дел субъектам Российской Федерации по рассмотрению ряда дел об административных правонарушениях, ответственность за совершение которых предусмотрена Главой 12 Кодекса «Административные правонарушения в области дорожного движения».

Учитывая изложенное, назрела необходимость рассмотреть возможность внести изменения в Кодекс (статью 23.79), установив возможность передачи части полномочий по рассмотрению дел об административных правонарушениях в области дорожного движения органу исполнительной власти любого субъекта Российской Федерации, а не только городу федерального значения Москве.

Вместе с тем, на наш взгляд, не ставя под сомнение возможность передачи полномочий (эта возможность закреплена Конституцией Российской Федерации), краеугольным вопросом является финансирование данной деятельности.

Согласно пункту 7 статьи 26.3 Федерального закона от 06.10.1999 № 184 финансовое обеспечение осуществления отдельных полномочий, переданных органам государственной власти субъектов Российской Федерации, осуществляется за счёт субвенций из федерального бюджета. При этом в соответствии с данным нормативным правовым актом федеральные законы, предусматривающие передачу отдельных полномочий Российской Федерации для осуществления органам государственной власти субъектов Российской Федерации, должны содержать положения, в том числе определяющие порядок определения общего объема субвенций из федерального бюджета бюджетам субъектов Российской Федерации для осуществления переданных полномочий и показатели (критерии) распределения общего объема таких субвенций. Общий объем данных субвенций должен определяться с учётом затрат на организацию осуществления переданных полномочий.

В случае, если законопроектами будет предусмотрен вариант передачи части полномочий без предоставления субвенций из федерального бюджета на их реализацию, неизменно встанет вопрос о качестве их исполнения. В соответствии с частью 3 статьи 26.20 вышеуказанного федерального закона органы государственной власти субъекта Российской Федерации несут ответственность за осуществление полномочий в пределах субвенций из федерального бюджета, предоставленных на осуществление соответствующих полномочий.

Таким образом, возникает дилемма – стоит ли передавать часть полномочий от органов внутренних дел и, соответственно, финансирование, при том что ответственность за качество исполнения полностью лежит на федеральном органе исполнительной власти, передавшем эти полномочия?

На наш взгляд, в нынешней ситуации, когда органы исполнительной власти ряда субъектов Российской Федерации финансируют деятельность

различных структур правоохранительной направленности (помощники полицейских, казачество и т. д.), принимающих участие в мероприятиях по охране общественного порядка, возникла необходимость законодательного закрепления возможности финансирования дополнительной штатной численности органов внутренних дел за счет средств субъектов Российской Федерации.

Принятие данного подхода позволит упростить законодательную конструкцию в части реализации полномочий правоохранительной направленности при максимальной её эффективности.

К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ КОРЫСТНОГО ПРЕСТУПНИКА

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SELF - INTERESLED CRIMINAL

Айгуль ГАЙНУЛЛИНА,

*доцент кафедры педагогики и психологии в деятельности сотрудников
ОВД Уфимского юридического института МВД России, кандидат
психологических наук*

SUMMARY

Described any psychological features of person self-interested criminal which needs for investigations and preventive crimes.

Keywords: *person of criminal, psychological features.*

АННОТАЦИЯ

В статье раскрываются психологические особенности личности корыстного преступника, учет которых необходим для профилактики и расследования преступлений.

Ключевые слова: *личность преступника, психологические особенности.*

Понятие «личность преступника» многозначно, оно используется как в юридической психологии, так и в уголовном праве, уголовном процессе, криминалистике и криминологии. Личность человека, совершившего преступление, изучается для выбора дифференцированных приемов психологического воздействия на обвиняемого в различных следственных ситуациях, принятия объективных решений уголовно-правового, уголовно-процессуального характера, в частности при квалификации противоправных действий; избрании меры пресечения; определении меры наказания, учитывая характер совершенного преступления и индивидуально-психологические особенности.

Изучение качеств личности, способствующих совершению преступления, позволяет отнести преступника к определенному типу, категории и соответственно прогнозировать вероятность совершения им преступлений в дальнейшем, выбирать меры реагирования на совершенное преступление; разработать меры профилактики и пресечения преступления. Знание

личностных качеств, обусловивших преступление, позволяет эффективнее осуществлять процесс воспитания преступника в пенитенциарных учреждениях и принимать объективное решение об условно-досрочном освобождении.

Личность преступника-личность человека, который совершил преступление вследствие присущих ему психологических особенностей, антиобщественных взглядов, отрицательного отношения к нравственным ценностям и выбора общественно опасного пути для удовлетворения своих потребностей или непроявления необходимой активности в предотвращении отрицательного результата [1, с. 12].

Над вопросами психологии личности преступника работали такие исследователи, как Ю. М. Антонян, В. Н. Кудрявцев, Г. А. Аванесов, Г. М. Миньковский, А. Н. Пастушеня, М. И. Еникеев, С. Н. Ениколопов, С. В. Познышев, К. Е. Игошев, В. Ф. Пирожков, А. Р. Рагинов, О. Д. Ситковская и др.

О личности преступника мы можем говорить только в том случае, если лицом совершено преступление, т. е. само по себе наличие криминогенных интересов и мотивов, не приведших человека к совершению преступления, не позволяет утверждать, что имеет место личность преступника.

Важными отличительными психологическими особенностями, свойственными большинству преступников (в сравнении с личностными особенностями законопослушных граждан) являются следующие: общественная опасность; деформация правосознания; недостаточная социальная адаптированность; отчужденность от общественных ценностей; агрессивность и импульсивность; гиперчувствительность в межличностных отношениях; негативное оценивание, как прошлой жизни, так и жизненных перспектив.

Однако в некоторых случаях психологические особенности личности человека, совершившего противозаконное деяние, может не иметь существенных отличий по криминогенно значимым признакам от личности законопослушных граждан. Некоторые граждане совершают преступление в результате неадекватного восприятия и оценки ситуации, полагая, что его действия правомерны, т. е. в силу добросовестного заблуждения или не знают правового запрета или дозволения при отсутствии возможности получения соответствующей информации.

В данной статье нас интересует психология личности корыстных преступников. На формирование личности преступников оказывают влияние биологические и социальные факторы, и здесь среди исследователей до сих пор нет однозначного мнения. Безусловно, отдавая предпочтение социологизаторскому подходу, утверждающего, что преступниками не рождаются, нельзя однозначно утверждать, что биологические и психофизиологические факторы в данном случае не имеют никакого значения.

Формированию противоправной направленности личности корыстных

преступников могут способствовать такие биологически обусловленные предпосылки, как: отставание в умственном развитии, олигофрения, вызванная органической отягощенностью врожденного, наследственного характера или наступившая в результате черепно-мозговых травм и заболеваний центральной нервной системы, перенесенных в раннем детстве; извращенные биологические потребности. Например, юношеская гиперсексуальность, не перешедшая в социально активные формы деятельности, а закрепившаяся на уровне дурных привычек (потребность в алкоголе, наркотиках); дефекты речи, физические недостатки, которые могут вызывать негативное отношение со стороны окружающих и способствовать отчуждению личности от общества; нервно-психические заболевания, акцентуации характера (чрезмерное заострение отдельных черт характера, которые при определенных неблагоприятных средовых воздействиях могут быть катализаторами противоправного поведения).

Существенную роль на поведение человека оказывает воспитание в семье, воздействие социальных институтов общества, таких как детский сад, школа, институт и др. Важно понимать значение общественного влияния на становление базовых личностных качеств. Это и влияние референтных групп иногда с антисоциальными установками, и субкультурная молодежная среда (последняя часто играет негативную роль в определении тех или иных качеств). Но важным остается и биологизаторский подход, объясняющий формирование противоправного поведения.

Психологическими предпосылками преступного поведения корыстных преступников являются также: низкий уровень развития познавательных и общественных интересов; деформации эмоциональной сферы: доминирование отрицательных качеств - лень, безволие, безответственность, конформизм, «эмоциональная тупость», деформация нравственных и правовых ценностных ориентаций.

Жизненные ценности корыстных преступников направлены в сторону сиюминутных удовольствий, потребительства, наживы; им свойственны антисоциальные привычки и установки. Большинство преступников не используют похищенное имущество для улучшения своего материального положения и порой совершают кражи, грабежи и разбои вопреки складывающейся ситуации.

В связи с экономическим кризисом, а также сокращением штатной численности сотрудников полиции, в 2015 году наблюдался рост противозаконных деяний на 8,6% по сравнению с предыдущим годом. В 2015 году увеличилось количество краж на 11,7% и выявленных преступлений экономической направленности на 3,7% [2].

К числу наиболее распространенных факторов преступлений в сфере экономики относятся: негативные тенденции в развитии рыночных отношений в экономике и социальной сфере, неэффективная деятельность

контролирующих органов, недостатки в деятельности правоохранительных органов, недостатки в законотворческой деятельности, правовой нигилизм в обществе. Главными факторами общеуголовной корыстной преступности в последнее время становятся экономический кризис и как следствие рост безработицы, снижение доходов населения.

Рассмотрим типы корыстных преступников по мотивационным критериям.

1. «Утверждающийся» («самоутверждающийся») тип, к которому относятся лица, совершающие преступление для того, чтобы утвердиться на социальном, социально-психологическом или индивидуальном уровне.

2. «Деадаптивный» (или «асоциальный») тип включает в себя лиц с нарушением социальной адаптации. Данные преступники характеризуются антисоциальностью, отчужденностью от социальных норм и ценностей.

3. «Алкогольный» тип - очень близок к «деадаптивному», но не идентичен ему. Мотивом совершения корыстных преступлений является приобретение спиртных напитков.

5. «Игровой» тип их отличает постоянная потребность в риске, поиске новых острых ощущений, связанных с опасностью, включение в эмоционально-возбуждающие ситуации. Для них одинаково значимы как получение материальной выгоды в результате совершения преступлений, так и эмоциональные переживания, которые связаны с самим процессом преступного поведения.

6. «Семейный» тип характеризуется тем, что хищения совершаются в большей степени с целью обеспечения материальными и духовными благами семьи и отдельных ее членов. Они характеризуются весьма положительно и, конечно, очень привязаны к семье, особенно к детям, порой ведут аскетический образ жизни [3, с. 24-27].

Корыстным преступникам свойственна ситуативная зависимость поведения на совершение противоправных действий в условиях ослабленного общественного контроля.

Воры достаточно социально адаптированы, менее импульсивны, тревожны и ригидны. Воры обладают более низким уровнем тревоги и более гибким поведением. Воры достаточно общительны, склонны к установлению межличностных конфликтов. Они менее агрессивны, обладают большим самоконтролем поведения.

Мошенники в отличие от воров обладают более высоким интеллектом, способностью быстро адаптироваться в складывающейся ситуации, склонностью к ролевому перевоплощению и импровизации, они умело пользуются в корыстных целях теми или иными законодательными пробелами в сфере обслуживания. Они, как правило, наблюдательны, практичны, расчетливы, хорошо владеют собой; умеют устанавливать психологический контакт с ранее неизвестными людьми, обладая даром убеждения и внушения, вызывая доверие.

Корыстных преступниц характеризует социальная адаптированность, самостоятельность в принятии решений, способность к интеллектуальной деятельности, а также к пространственному решению и гибкости мыслительных процессов на уровне выше среднего. Женщины - мошенницы психоэмоционально устойчивы, общительны, коммуникабельны, трудолюбивы, испытывают трудности в адаптации в условиях жесткого регламента, в основном склонны к избеганию финансового неуспеха [4, с. 39].

Относительно новой сферой совершения преступления являются высокие информационные технологии. Лица, совершающие данные преступления, отличаются корыстной направленностью, глубокими научными знаниями в области информатики, в подавляющем большинстве свойственны лицам мужского пола (90,2%), имеющим высшее образование (78%). Преобладающим мотивом преступной деятельности интернет-мошенников являются: 70% - исключительно корыстный мотив, 17% - в результате возникшего исследовательского интереса; 13% - из хулиганских побуждений [5, с. 72,73].

Особый интерес в последнее время у исследователей вызывает личность преступников-коррупционеров. Исходя из нравственно-психологических свойств личности коррупционных преступников, можно сказать, что это лица с достаточно позитивно сформированными ценностными ориентациями и установками, которые осознанно идут на совершение коррупционного преступления как средства обеспечения желаемого красивого образа жизни и высокого уровня материальной обеспеченности. Иными словами, в иерархии их ценностей превалирует готовность принести в жертву материальной выгоде закон, нормы морали и профессиональную честь. Среди характерологических черт сотрудников, совершающих преступления коррупционной направленности, особо выделяются алчность, жадность и моральная неустойчивость [6, с. 5].

Таким образом, знание личностных особенностей корыстных преступников позволит лучше понять и объяснить причины и механизм преступного поведения, разработать эффективные меры предупреждения корыстной преступности, так как способ преступной деятельности детерминирован, прежде всего, свойствами личности их индивидуального преступного поведения.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Антонян Ю. М. Личность преступника. Криминолого-психологическое исследование [Текст]/Ю. М. Антонян, В. Е. Эминов // монография. - М. : Норма, 2013, 368 с.
2. Состояние преступности - январь-декабрь 2015 года : <<https://mvd.ru/folder/101762/item/7087734/>> (дата обращения: 25.10.2016).
3. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника

и расследование преступлений [Текст] / Ю. М. Антонян, М. И. Еникеев, В. Е. Эминов. – М: Юристъ, 1996, 336 с.

4. Шиян В. И. Нравственно-психологическая характеристика личности корыстных преступниц [Текст] / В. И. Шиян // Российский следователь. – 2012, № 17, 36-39.

5. Комаров А. А. Интернет-мошенничество: проблемы детерминации и предупреждения [Текст] / А. А. Комаров // монография. - М.: Юрлитинформ, 2013, 184 с.

6. Особенности личности сотрудника ОВД, совершающего преступления коррупционной направленности [Текст] / Ю. Г. Касперович [и др.] // научно-метод. пособие - М. : ВНИИ МВД России, 2013, 30 с.

DREPTURILE SUBIECȚILOR PROBAȚIUNII CARE EXECUTĂ PEDEPSELE ALTERNATIVE ÎNCHISORII, LIBERAȚI DE PEDEAPSA PENALĂ SAU CARE AU FOST ELIBERAȚI DIN DETENȚIE

RIGHTS OF PROBATION SUBJECTS PERFORMING ALTERNATIVE PRISON SENTENCES, RELEASED FROM CRIMINAL PUNISHMENT OR RELEASED FROM DETENTION

Ion TIPA,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică*

SUMMARY

Subjects' rights probation namely those that execute alternative sanctions of imprisonment, freed from criminal punishment or who have been released from detention raises further discussions between various researchers and specialists in the execution-criminal field, but also of different actors that are involved in the probation process. The need of theoretical and practical approaches regarding subjects' rights probation results from the need to solve a number of problems which are related to: achievement of criminal punishment functions; execution of criminal penalties; including those relating to the preparation and returning them in the community. Granting and enforcement of subjects' rights probation lead to correct criminal behavior, changing attitudes, perceptions about human relationships and behavior in the society. In the current study, shows which are the rights from subjects' probation benefit through legal provisions and opinions expressed in the doctrine regarding them, but not least the analysis of the contents of these rights, the enunciation of situations that could arise and their role in implementing the duties of penalties and/or goals which are put in front of the probation.

Keywords: *probation, the probation process, the subjects of probation, alternative punishment of prison, exemption from criminal punishment.*

REZUMAT

Drepturile subiecților probațiunii și anume ale celor care execută pedepsele alternative închisorii, liberați de pedeapsa penală sau care au fost eliberați din detenție suscită în continuare discuții între diferiți cercetători și specialiști în domeniul execuțional-penal, dar și de diverși actori care sunt implicați în procesul

probațiunii. Necesitatea abordărilor teoretice și practice cu privire la drepturile subiecților probațiunii rezultă din necesitatea soluționării unui șir de probleme ce sunt legate de realizarea funcțiilor pedepsei penale; executarea pedepselor penale; inclusiv a celor legate de pregătire și reîntoarcere în comunitate. Acordarea și respectarea drepturilor subiecților probațiunii conduc la corectarea comportamentului infracțional, schimbării atitudinilor, percepțiilor cu privire la relațiile dintre oameni și a comportamentului în societate. În studiul actual, se arată care sunt drepturile de care beneficiază subiecții probațiunii prin prisma prevederilor legale și a opiniilor exprimate în doctrină cu privire la acestea, dar nu și, în ultimul rând, a analizei conținutului acestor drepturi, a enunțării situațiilor în care se pot pune în aplicare și rolului acestora în vederea îndeplinirii funcțiilor pedepselor și/sau al obiectivelor puse în fața probațiunii.

Cuvinte-cheie: *probațiune, procesul probațiunii, subiecții probațiunii, pedepse alternative închisorii, liberarea de pedeapsa penală.*

Tendențele actuale ale abordărilor conceptuale cu referire la fenomenul infracționalității, reflectate pe alocuri în diferite strategii naționale, pornesc de la reacțiile clasice la acest fenomen prin prisma a trei modele: represiv, preventiv și curativ. În ultimul timp, recunoaștem, se încearcă tot mai mult să se pună accentul pe ultimele două modele, preventiv și curativ. Orice strategie în domeniul prevenirii și combaterii infracționalității nu se poate baza numai pe combatere sau numai pe prevenire. Aceste măsuri pot fi completate și cu alte acțiuni, legate de evidență, supraveghere, lucrul individual cu cei ce săvârșesc aceste infracțiuni. De fapt, acțiunile respective se referă la subiecții probațiunii. Este important a se înțelege că, pentru a avea un dialog reușit dintre subiecții probațiunii și entitățile implicate în procesul probațiunii, este nevoie de deschidere din partea ambelor părți. Totodată, este nevoie de a percepe ca posibil, pentru cei supuși probațiunii, că vor putea respecta legea ca și orice cetățean de rând și căroră li se poate acorda o șansă de a fi reabilitați social, fără percepții de stigmatizare pentru ce au făcut vreodată.

Subiecții probațiunii pe perioada probațiunii au unele drepturi și obligații legate de consecințele tragerii la răspundere penală sau condamnării, după caz. Considerăm că importanța abordărilor conceptuale privind drepturile tuturor subiecților probațiunii este evidentă, mai ales dacă aceasta vizează drepturile subiecților probațiunii care execută pedepsele alternative închisorii, liberați de pedeapsa penală, or dacă au fost liberați din detenție. Așadar, pentru a înțelege la ce se referă aceste drepturi, mai întâi este rațional să stabilim care sunt subiecții probațiunii care execută pedepsele alternative închisorii, liberați de pedeapsa penală sau liberați din detenție. Așadar, dacă apelăm la prevederile legislației naționale, prin prisma prevederilor art. 3 al legii cu privire la probațiune [6], identificăm întregul spectru al persoanelor ce se consideră subiecți ai probațiunii, și anume:

a) persoanele bănuite, învinuite, inculcate pentru care s-a solicitat referatul

prezentențial de evaluare psihosocială a personalității;

b) minorii liberați de răspunderea penală;

c) persoanele eliberate condiționat de răspunderea penală;

d) persoanele eliberate de pedeapsa penală;

e) persoanele eliberate din locurile de detenție care au solicitat asistența postpenitenciară;

f) persoanele condamnate sau sancționate la muncă neremunerată în folosul comunității, precum și cele private de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate.

Din spectrul subiecților probațiunii, care execută pedepsele alternative închisorii, liberați de pedeapsa penală sau care au fost liberați din detenție, îi putem nominaliza pe următorii:

a) cei ce au fost liberați de pedeapsă (de exemplu, în baza art. 90; art. 91; art. 96 Cod penal al Republicii Moldova);

b) cei care execută o pedeapsă alternativă închisorii precum: munca neremunerată în folosul comunității, precum și cele private de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate;

c) persoanele eliberate din locurile de detenție care au solicitat asistența postpenitenciară.

Din spectrul subiecților menționați se observă că sunt vizate atât persoane condamnate, cât și cele care sunt eliberate de obligația de a executa pedeapsa. Din aceste considerente prevederile legale din Codul de executare al Republicii Moldova (CE al RM), și anume cele prevăzute la art. 169 [2] nu sunt suficiente de a spune că reflectă în totalitate drepturile subiecților probațiunii vizați și anume ale celor care execută pedepse alternative închisorii, liberați de pedeapsa penală sau liberați din detenție.

Așadar, potrivit prevederilor art. 4 al CE al RM, subiecții probațiunii au următoarele drepturi:

a) să solicite și să primească informații despre condițiile supravegherii;

b) să solicite și să primească informații despre asistență și consiliere;

c) să solicite și să primească explicații referitoare la drepturile lor;

d) să participe la diverse programe desfășurate de organele de probațiune, de alte autorități publice, de asociațiile obștești naționale și de organizațiile internaționale.

Respectarea drepturilor subiecților probațiunii are loc în contextul procesului de probațiune, care implică și respectarea obligațiilor impuse de lege celor supuși probațiunii. Astfel, respectarea drepturilor subiecților probațiunii are loc în contextul activităților de probațiune și anume: evaluării psihosociale, controlului acestora și resocializării lor, adaptării după liberare din locurile de detenție, în vederea preîntâmpinării săvârșirii de noi infracțiuni.

În recomandările Consiliului de Miniștri al statelor-membre UE probațiunea presupune implementarea în comunitate a sancțiunilor și măsurilor definite de lege și impuse unui delincvent, prin activități și intervenții, care implică supraveghere, îndrumare și asistență cu scopul incluziunii sociale a delincventului, precum și contri-

buirea la siguranța comunității. [7] Activitatea sistemului de probațiune urmează a se desfășura în condiții care să respecte demnitatea persoanei și care să nu îngrădească exercitarea dreptului la viața privată a acesteia și a familiei sale mai mult decât este inerent naturii și conținutului intervenției. În cadrul sistemului de probațiune, orice activitate se desfășoară fără nicio discriminare pe teme de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA ori pentru alte împrejurări de același fel. [8]

Dreptul de a solicita și primi informații despre condițiile supravegherii ale celor supuși probațiunii, care execută pedepsele alternative închisorii (munca neremunerată în folosul comunității, privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate), liberați de pedeapsa penală sau a celor care au fost liberați din detenție constă în următoarele:

a) pentru cei care execută pedepse alternative, acest drept se referă la posibilitatea subiectului probațiunii de a cere și a primi informații, inclusiv în scris, despre modul, condițiile, necesitatea, rolul, supravegherea în contextul executării pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității, al executării și respectării interdicției de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate. Subiecții probațiunii au în acest caz dreptul de a solicita și primi informații în ce condiții vor fi supravegheați la locul executării pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității, efectele respectării/nerespectării condițiilor supravegherii etc. În cazul executării pedepsei privării de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate i se va explica subiectului probațiunii despre evidența, modul de supraveghere al respectării interdicției. Se explică că îndeplinirea acestei prescripții este obligatorie nu numai subiectului probațiunii, dar și administrației organizației în care lucrează, precum și organelor care urmează să anuleze autorizația privind exercitarea unei anumite activități, după caz.

Considerăm că în cazul respectiv al ținerii la evidență a interdicției de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate este bine de a se forma o evidență electronică de supraveghere pentru entități publice/private (cu acces limitat), pentru a nu fi necesară deplasarea fizică a colaboratorilor serviciului de probațiune, inclusiv interpelări de verificare, în vederea respectării prevederilor legale atât din partea subiectului probațiunii cât și din partea entităților nominalizate;

b) pentru cei eliberați de pedeapsa penală (de exemplu, în baza art. 90; art. 91; art. 96 Cod penal al Republicii Moldova), dreptul de a solicita și primi informații despre condițiile supravegherii sunt legate de modul, condițiile de punere la evidență, condițiile în care se va executa supravegherea (vizite la domiciliu, loc de muncă, studii; întreveneri; control la organele competente privind săvârșirea contravențiilor și infracțiunilor; verificarea trecerii frontierei de stat), inclusiv dreptul de a cere și a fi informat cu privire la supravegherea îndeplinirii unor obligații impuse prin sentința de condamnare și a efectelor nerespectării condițiilor de supraveghere de către subiectul probațiunii. De menționat, în cazurile aplicării liberării de pedeapsa penală

în condițiile art. 90, alin. (6); art. 91, art. 96 CP al RM, supravegherea subiecților probațiunii poate fi efectuată inclusiv prin monitorizare electronică potrivit prevederilor art. 271¹ CE al RM. Astfel, în perioada de probă subiecții probațiunii au dreptul de a cunoaște care este zona de deplasare; zona și/sau locul unde este interzis să se deplaseze; perioada de timp în care i se interzice de a părăsi domiciliul sau reședința; consecințele deteriorării intenționate a dispozitivelor electronice, care asigură monitorizarea;

c) pentru persoanele eliberate din locurile de detenție și care au solicitat asistență postpenitenciară, dreptul de a solicita și primi informații despre condițiile supravegherii, ține doar de situațiile în care obligațiile, interdicțiile stabilite în hotărârea definitivă și irevocabilă a instanței de judecată se răsfrâng și peste termenul de executare a pedepsei în detenție. Totodată, pentru astfel de subiecți ai probațiunii, se poate vorbi despre asistență postpenitenciară, care pune accentul pe acțiuni, activități, care se fac doar cu acordul încheiat dintre consilierul de probațiune și subiectul probațiunii.

Dreptul de a solicita și primi informații despre asistență și consiliere, raportat la cele trei categorii de subiecți ai probațiunii menționați, deși acest drept se referă și la alți subiecți menționați în art. 3 din legea probațiunii, constă în faptul că subiectul probațiunii poate cere și primi informații cu privire la procesul de ajutorare prin consiliere. Acest drept reiese, de fapt, din necesitățile comunității de a putea reîntoarce în comunitate persoana ce a săvârșit anterior o infracțiune, pentru a evita pentru viitor săvârșirea repetată a infracțiunilor din partea acesteia. Asistența pune accentul pe acțiuni concrete din partea serviciului probațiunii, reieșind din nevoile subiectului probațiunii, acțiuni care duc la reducerea ratei recidivei, reintegrării sociale și protejării pe viitor a ordinii publice. Dreptul de a solicita și a primi informații despre asistență și consiliere conduce la implicarea consilierului de probațiune în dialog cu subiectul probațiunii în vederea explicării din ce constă asistența și consilierea, care este modul de acordare a asistenței și a consilierii prin prisma programelor de probațiune.

Așa cum afirmă și Ion Dafinoiu [3, p. 20] „consilierea este centrată pe ceea ce aparține prezentului acum și aici”, prin această activitate desfășurată de serviciile de probațiune, consilierii încearcă să găsească soluții la problemele actuale ale clienților, probleme care pot reprezenta o piedică în reintegrarea lor în societate.

Potrivit lui Pavel Abraham [1, p. 104] desfășurarea activității de asistare psihosocială este de natură să conducă la eficientizarea și realizarea în mai bune condiții a celei de-a doua funcții a pedepsei, și anume - cea de reeducare.

În același timp, reieșind din înțelegerea că asistarea psihosocială poartă mai mult un caracter voluntar, care poate fi realizat la cererea subiectului probațiunii, este important, în acest context, ca consilierul de probațiune să înțeleagă însemnătatea rolului său în motivarea subiectului probațiunii.

Potrivit Georgianeii Iorgulescu [5, p. 128], personalul serviciului de probațiune consideră ca fiind o problemă faptul că asistarea și consilierea se acordă doar la cererea clientului, deoarece clienții sunt de părere că o nouă cerere le-ar îngreuna viața

deoarece ar trebui să se prezinte de mai multe ori la serviciul de probațiune. În realitate, consilierii de probațiune stau de vorbă cu beneficiarii supravegherii, încearcă pe cât posibil să-i consilieze, să le ofere sprijin în rezolvarea problemelor, chiar dacă beneficiarii nu au solicitat asistare și consiliere.

Mihaela Tomiță [9, p. 58] este de părere că asistarea psihosocială se concretizează în derularea unor programe de intervenție ce se axează pe nevoile criminogene ale infractorilor și sprijinirea acestora în vederea satisfacerii nevoilor sociale, medicale și juridice. Primul tip de activități de asistare se realizează în cadrul serviciilor de probațiune, cel de-al doilea tip se bazează în cea mai mare parte pe implicarea altor organizații și specialiști din comunitatea locală în procesul de reintegrare socială a persoanelor care au săvârșit fapte ilicite.

În cadrul asistenței și consilierii subiecților probațiunii se întreprind evaluări din partea consilierilor de probațiune și anume - cele inițiale, continue, finale. Potrivit prevederilor art. 27 al legii cu privire la probațiune, evaluarea inițială se realizează luându-se în considerare necesitățile subiectului probațiunii, evaluarea continuă constă în aprecierea efectelor produse de punerea în aplicare a planului de intervenție, iar cea finală determină dacă planul de intervenție stabilit a fost eficient și problema subiectului probațiunii a fost ameliorată sau soluționată. Totodată, prevederile legale menționate specifică faptul că finalizarea intervenției este momentul în care una dintre părțile implicate în probațiune sau ambele consideră că obiectivele propuse au fost atinse sau că, dimpotrivă, asistența nu a dat rezultatul necesar. În același timp, alin. (6) al art. 27 al legii cu privire la probațiune stabilește, că activitatea de asistență și consiliere presupune și implicarea autorităților publice, a cultelor religioase și a părților lor componente, a altor organizații neguvernamentale în soluționarea problemelor subiectului probațiunii și poate fi efectuată prin desfășurarea unor programe probaționale sau de alt gen.

Dreptul de a solicita și primi explicații referitoare la drepturile subiecților probațiunii, constă în dreptul de a cere explicarea și prezentarea chiar și în scris din partea subiecților probațiunii de la consilierii de probațiune a drepturilor ce sunt prevăzute de legislația execuțională a Republicii Moldova, legate, după caz, de executarea muncii neremunerată în folosul comunității; de respectarea interdicției de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate; de executarea liberării de pedeapsa penală în condițiile art. 90; 91; art. 96 CP al RM; de eliberare din locurile de detenție și solicitarea asistenței postpenitenciare. Drepturile pe care trebuie să le cunoască subiecții probațiunii în legătură cu executarea celor menționate țin atât de drepturile specifice de după condamnare, cât și de cele din timpul condamnării și de după condamnare. Astfel, dacă vorbim, în particular, de subiecții probațiunii care execută pedepsele alternative închisorii, eliberați de pedeapsa penală, sau de cei care au fost eliberați din detenție, aceștia pot insista în mod formal față de serviciul de probațiune să li se prezinte în scris toate drepturile legate de procesul probațiunii în ansamblu, care sunt legate de realizarea scopurilor probațiunii. Totodată, pot cere explicații privind drepturile legate de contestații, inclusiv a actelor, acțiunilor consi-

lierului de probațiune.

Dreptul de a participa la diverse programe desfășurate de organele de probațiune, de alte autorități publice, de asociațiile obștești naționale și de organizațiile internaționale, constă în posibilitatea de a cere consilierului de probațiune de a participa la diverse programe organizate fie de însuși consilierul de probațiune, fie de autoritățile publice, de asociațiile obștești naționale și de organizațiile internaționale. De fapt, legiuitorul nu specifică la cel fel de programe s-ar putea cere participarea, deși se cunoaște că unele dintre programe ar putea fi și impuse în anumite situații. Aceste situații pot apărea în cazul aplicării instituției liberării de pedeapsa penală și anume - în cazul aplicării obligației de „participare la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent” în condițiile prevăzute de art. 90, alin. (6), lit. c1; și art. 91 CP al RM.

De fapt, la aplicarea acestei obligații, consilierul de probațiune urmează să stabilească data începerii programului special de tratament psihologic sau de consiliere, fie individual sau în grup, pe perioada termenului de probă, în vederea schimbării atitudinilor, convingerilor și comportamentului persoanelor asistate sau circumstanțele sociale ale acestora. Durata tratamentului sau consilierii este pe perioada programului probațional aplicat. După finisarea unui program special, consilierul de probațiune întocmește o evaluare a condamnatului pentru stabilirea sporirii sau diminuării comportamentului violent. În cazul în care în perioada termenului de probă este necesară schimbarea programului de consiliere sau repetarea celui precedent, consilierul de probațiune implică condamnatul în programul special împreună cu alți beneficiari participanți. Prezența condamnatului în derularea programelor speciale este obligatorie. Dacă condamnatul se eschivează de la frecventarea programului special de tratament sau de consiliere, după prima absență nemotivată consilierul de probațiune întocmește un raport de constatare, iar la prezentarea condamnatului, solicită o explicație și îi aplică o preîntâmpinare. [4, p. 15-16] La executarea obligațiunii „să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent” cooperează cu Centrele de Asistență și Consiliere pentru agresorii familiari teritoriali; Oficiul central de probațiune pentru stabilirea perioadei de derulare a programului; alte Birouri de probațiune pentru identificarea condamnaților care mai au o astfel de obligațiune pentru derularea în comun a programelor probaționale; psihologul din cadrul Centrului Medicilor de Familie Teritorial. [4, p. 21]

Ținem să menționăm, că potrivit prevederilor art. 29 al legii cu privire la probațiune, tipul programelor de probațiune este stabilit de consilierul de probațiune și ele constau din programe de corecție și programe de reintegrare socială. Astfel, programele de corecție a comportamentului social constau în modificarea comportamentului, viziunilor și capacităților care au condus la săvârșirea infracțiunii, iar programele de reintegrare socială constau în redobândirea capacităților de a soluționa problemele vieții sociale cotidiene.

Pentru persoanele eliberate din locurile de detenție care au solicitat asisten-

ța postpenitenciară de asistență consiliere acordată din partea consilierului de probațiune trebuie să fie în următoarele direcții: obținerea unui loc de muncă, găsirea unei locuințe sau a unui adăpost, continuarea studiilor, dobândirea unor abilități sociale, urmarea unor cursuri de calificare sau recalificare etc. De exemplu, legiuitorul stabilește și alte măsuri în art. 28 al legii cu privire la probațiune, alături de direcțiile pe care le considerăm că sunt necesare în acordarea atenției în asistența subiecților probațiunii și anume - a celor eliberați din locurile de detenție și care au solicitat asistența postpenitenciară. Asistența în cauză s-ar axa pe următoarele: acordarea unui suport în găsirea unui loc de muncă, acordarea suportului în perfectarea buletinului de identitate și a altor documente necesare subiecților probațiunii, implicarea în programe de probațiune, consilierea în soluționarea diverselor probleme sociale și psihologice cu ajutorul autorităților publice, organizațiilor neguvernamentale din domeniul medical, psihologic etc.

Din cele menționate mai sus, se vede cu ușurință că drepturile subiecților probațiunii, care execută pedepsele alternative închisorii, liberați de pedeapsa penală, sau a celor care au fost liberați din detenție, în afara celor generale pe care le prevede legiuitorul, constau din solicitările și primirile de informații și explicații legate de supraveghere, asistență, consiliere în timpul executării pedepselor alternative, îndeplinirea obligațiilor și condițiilor impuse la liberarea de pedeapsa penală, inclusiv explicații cu referire la drepturi în general și, nu în ultimul rând, a dreptului de a participa la diverse programe care ar putea ajuta subiecții probațiunii în vederea reîntoarcerii în mediul social și al acomodării la mediul social existent.

În concluzie, susținem pe deplin că stabilirea și respectarea drepturilor menționate ale subiecților probațiunii ajută considerabil atât la îndeplinirea funcțiilor pedepsei penale cât și la adaptarea la regulile sociale existente, dar, nu în ultimul rând, la re-

BIBLIOGRAFIE

1. Abraham Pavel. Probațiunea în sistemul judiciar Românesc // „Revista de asistență socială”, nr. 1/2002, București, p.104.
2. Codul de executare al Republicii Moldova, nr. 443 din 24.12.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 34-35 din 03.03.2005, în vigoare din 01.07.2005.
3. Dafinoiu Ion. Elemente de psihoterapie integrativă, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 20.
4. http://probațiune.gov.md/tc_userfiles/file/Strategia/raport%20oportunitatea%20ME%20final%20-%20EC%20fin%207_8.pdf
5. Iorgulescu Georgiana, Stefanoi Nicoleta, Moiescu Radu. Practici și norme privind sistemul de justiție juvenilă din România, București, Ed. Fondul Națiunilor Unite pentru Copii, 2005, p.128.
6. Legea cu privire la probațiune nr. 8 din 14.02.2008 // Monitorul Oficial al

Republicii Moldova nr. 103-105 din 13.06.2008, în vigoare din 13.09.2008.

7. Recomandarea CM/Rec(2010)1 Comitetului de Miniștri către statele-membre cu privire la Regulile de Probațiune ale Consiliului Europei (Adoptată de către Comitetul de Miniștri la 20 ianuarie 2010 la cea de-a 1075 adunare a vice-miniștrilor).

8. Tatu Angela. Reflecții privind activitatea serviciului de probațiune în procesul penal // Revista „Universul Juridic” nr. 12, decembrie 2015, p. 23.

9. Tomiță Mihaela. Consilierea în probațiune, Ed. Universitatea de Vest, Timișoara, 2005, p. 58.

DESPRE SECURITATEA JURIDICĂ – UNUL DIN ASPECTELE SECURITĂȚII PERSOANEI

Larisa BUGA,

*doctor în drept, conferențiar universitar interimar,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată*

SUMMARY

In this article the author analyze one of the apperance to security of person, in particular legal security. They were exposed some ideas different authors regarding legal security. As, were bring some opinions on the definition legal secutity. They are proposed main directions to legal policy in the field of encuring legal security of person.

REZUMAT

În acest articol, autorul dezvăluie unul dintre aspectele securității persoanei și anume securitatea juridică. Sunt expuse ideile diverșilor autori vizând conținutul securității juridice. La fel, sunt aduse o serie de opinii privind definirea noțiunii de securitate juridică. Sunt propuse direcțiile principale ale politicii juridice în domeniul asigurării securității juridice a persoanei.

Securitatea persoanei nu poate fi elucidată în afara securității juridice, mecanismelor sale juridice de reglementare. La etapa actuală de dezvoltare a societății ates-tăm multiple încălcări grave ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Categoria securității juridice a persoanei rămâne a fi unul dintre subiectele slab elucidate în literatură științifică și un fenomen nou în jurisprudența autohtonă, ceea ce accentuează actualitatea studiului. Astfel, după cum am menționat, securitatea juridică reprezintă o categorie puțin studiată în știința juridică. Unul dintre promotorii securității juridice și a problemelor asigurării acesteia este profesorul rus B. Dreişev. În lucrarea sa [1], autorul a evidențiat și a cercetat cauzele apariției factorilor negativi care influențează sistemul juridic.

Unele categorii conceptuale ale securității juridice au fost elaborate de către un alt savant rus A. Ter-Acopov. [2] Ambii autori definesc securitatea ca fiind starea de apărare a intereselor vitale ale persoanei, societății și statului din partea amenințărilor interne și externe. B. Dreişev menționează că sistemul juridic necesită protecție din partea statului. Statul și dreptul interacționează și se află într-o conexiune reciprocă în funcționarea și evoluția lor. Cu toate acestea, doar statul beneficiază de securitate, care este îndreptată spre apărarea ordinii de stat etc. Dreptul, sistemul

juridic nu posedă o asemenea apărare. Asigurând protecția persoanei, societății și statului contra diferitelor amenințări, dreptul, însuși sistemul juridic necesită apărare” [1, p. 11]. Sistemul juridic include totalitatea mijloacelor juridice cu ajutorul cărora puterea de stat reglementează relațiile sociale, comportamentul uman [3, p. 158]. Astfel, noțiunile de drept și sistem juridic nu sunt identice și diferă după conținut. Totuși se prezintă incontestabil rolul primordial și primar al dreptului în sistemul juridic. „Dreptul este nucleul și constituie baza normativă a sistemului juridic” [3, p. 159]. Cu toate acestea, în plan politico-istoric, sociologic și cultural, dreptul și sistemul juridic sunt identice [3, p. 160]. Însă care dintre acești termeni poate fi folosit într-un context sau altul, depinde de nivelul abstracțiunilor teoretice. Astfel, considerăm justificată utilizarea termenului *securitate juridică* pentru caracterizarea securității sistemului juridic în general și a dreptului inclusiv.

Referitor la obiectul de cercetare a securității juridice, A. Ter-Acopov consideră că acesta nu este sistemul juridic, ci persoana. Securitatea juridică reprezintă starea de apărare juridică a intereselor vitale ale persoanei împotriva amenințărilor interne și externe. Securitatea juridică include activitatea organelor de ocrotire a normelor de drept, organelor sistemului judecătoresc și de aplicare a dreptului.

Ambii autori atenționează asupra următoarelor aspecte: 1. Transpunerea componente juridice în diverse domenii ale vieții. 2. Asigurarea stării de apărare a sistemului juridic.

Vorbind despre securitatea juridică, în primul rând, trebuie să înțelegem că prin intermediul reglementărilor juridice a relațiilor sociale sunt realizate măsuri de securitate în diferite domenii ale vieții sociale, precum: economică, politică, ecologică, militară, informațională etc. Respectiv, securitatea juridică este chemată să asigure starea de apărare a intereselor naționale, reflectate în procesul reglementării juridice a relațiilor sociale prin elucidarea și identificarea diferitelor tipuri de securitate. Astfel, se manifestă importanța securității în apărarea intereselor naționale.

Rolul dreptului în asigurarea securității naționale implică necesitatea asigurării securității juridice a întregului sistem juridic.

A. Ter-Acopov susține [2, p. 14]: „Știința juridică încă nu a reacționat., lipsind cu desăvârșire elaborări științifice în domeniul asigurării securității juridice”. Astfel, apar goluri în drept, ceea ce amenință interesele persoanei.

Prin urmare, problema securității persoanei constituie o problemă-cheie. Vorbind despre persoană, presupunem capacitatea sa de apărare a vieții și sănătății sale, a drepturilor și libertăților fundamentale, proprietatea, onoarea și demnitatea sa. Securitatea societății reprezintă continuarea securității omului. Securitatea statului însă formează unul dintre elementele necesare și una dintre condițiile securității societății. Doar creând condiții necesare privind asigurarea securității persoanei, pot fi întreprinse măsuri în vederea asigurării securității societății și a statului. De aici rezultă interesul sporit față de securitatea juridică a persoanei.

La etapa actuală, în literatura de specialitate nu constatăm o definiție clară a noțiunii de „securitate juridică a persoanei”. În Legea Republicii Moldova nr. 618 din

31.10.1995, prin securitatea statului se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului său constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte [4]. Astfel, în legea nr. 618, pentru prima dată în Republica Moldova a fost prevăzut conceptul de securitate a statului, la fel din definiția redată mai sus rezultă și noțiunea de securitate a persoanei. Însă acțiunea legii respective este direcționată spre conceptul securității statului. Desigur, Legea nr. 618 nu acordă o atenție deosebită noțiunii securității persoanei și conține reglementări cu privire la securitatea personală a omului ocolind noțiunea de securitate a persoanei. Noțiunile de „securitate a persoanei” și „securitatea personală sau individuală”, din punct de vedere metodologic sunt diferite, or nu sunt identice. Prima poate fi regăsită în sistemul categoriilor care reflectă procesele sociale în societate și starea stucturilor sociale. Cel de-l doilea concept, de „securitatea personală sau individuală” este utilizat în literatura sociologică pentru a descrie starea socială a subiectului, individului și în funcție de obiectul de cercetare, conținutul acestuia variază [5, p. 47].

Securitatea poate fi privită concomitent sub două aspecte: ca stare (rezultat), și procesul asigurării și menținerii acestei stări (rezultat). Ca stare (rezultat), securitatea este determinată de asemenea criterii, cum ar fi: lipsa amenințărilor reale pentru subiect din partea factorilor distructivi interni și/sau externi și capacitatea de opunere a rezistenței acestora din urmă. Ca proces, securitatea se caracterizează prin dinamica parametrilor esențiali ai acestei stări.

În literatura de specialitate, se remarcă faptul că securitatea se caracterizează prin multifuncționalitate, sarcina constând nu doar în apărarea intereselor subiectului, dar și în prevenirea, reducerea, diminuarea pericolelor și amenințărilor [6, p. 16].

Securitatea persoanei reprezintă o parte componentă a securității naționale [7]. Prin securitatea persoanei înțelegem starea de apărare socială a persoanei, care asigură păstrarea speciei umane și a unor funcții esențiale pentru existență [8]. O definiție similară propune și autorul rus M. Novikova: „prin securitatea persoanei înțelegem sistemul de condiții interne și externe (economice, politice, sociale, ecologice, juridice, tehnologice etc.) care preîntâmpină amenințarea la adresa persoanei, în scopul asigurării drepturilor și libertăților fundamentale de către organele puterii de stat, organele autoadministrării de stat în conlucrare cu societatea civilă” [9, p. 39]. Savantul F. Mugulov dă o definiție mai largă securității persoanei, definind-o ca starea de apărare a persoanei, exprimată prin:

- stabilitatea proceselor de reproducere și asigurare a vieții unui subiect individual;
- echilibrarea intereselor individuale, sociale și de stat în domeniul apărării contra amenințărilor, la fel în unitatea înțelegerii scopului dezvoltării armonioase de către subiecții securității;
- responsabilitatea reciprocă a tuturor subiecților în cadrul sistemului securității

naționale vizând asigurarea securității la toate nivelurile sociale [5, p. 48].

Faptul că securitatea persoanei constituie unul dintre componentele de bază ale securității naționale determină necesitatea studierii acesteia în plan teoretic. Securitatea persoanei se asigură nu doar prin forțele și capacitatea omului, dar, în primul rând, prin factori și condiții externe – statul și societatea, instituțiile de drept, economice în limitele câmpului constituțional.

Așadar, securitatea persoanei reprezintă o categorie interdisciplinară (filosofică, sociologică, politică, antropologică, psihologică), iar unele aspecte de conținut ale acesteia formează un obiect de cercetare științifică și analiză separat. Interesul prezentului studiu îl formează conținutul juridic al securității persoanei.

Dacă obiectul de studiu al securității naționale este statul și instituțiile sale, societatea, poporul și persoana, atunci obiectul de studiu al securității persoanei este doar persoana, omul, individul și interesul său legal. În încercarea de a defini securitatea juridică, vom trece în revistă câteva dintre acestea. Astfel, A. Galuzin determină securitatea juridică ca „starea de libertate a elementelor sistemului juridic de la amenințările juridice și de drept în cadrul asigurării securității juridice a persoanei, societății, statului: starea de realizare, ocrotire, apărare legală a drepturilor, intereselor legale și contracararea amenințărilor în diferite domenii ale vieții” [10, p. 41]. A. Fomin consideră că „securitatea juridică, ca varietate a securității sociale, reprezintă starea de apărare juridică a intereselor vitale ale subiecților de drept în legătură cu relaționarea acestora în diverse raporturi juridice, capacitatea de a opune rezistență prin mijloace juridice amenințărilor de caracter obiectiv sau subiectiv” [11, p. 59].

Astfel, apreciem *securitatea juridică a persoanei* ca starea de apărare a intereselor primordiale ale individului împotriva amenințărilor în domeniul relațiilor juridice. Obiectul de studiu al securității juridice a persoanei este persoana, interesul persoanei în domeniul relațiilor juridice.

Securitatea persoanei ca instituție juridică reprezintă un domeniu complex, iar securitatea juridică a persoanei reprezintă un element al acestui domeniu. Pe de altă parte, securitatea juridică a persoanei include asigurarea juridică a diferitelor tipuri de securitate: ecologică, economică, informațională, politică etc. Astfel, observăm necesitatea și importanța securității juridice a persoanei în raport cu alte tipuri de securitate. Securitatea juridică trebuie să fie clasificată în funcție de conținutul ramurii de drept, care reglementează și apără respectivele relații sociale și, prin urmare, se asigură securitatea persoanei. Din acest punct de vedere vom diviza asigurarea juridică a securității în civilă, penală, ecologică etc. Asemenea divizare permite identificarea normelor juridice, corespunzător ramurii de drept, care asigură securitatea individului în vederea prevenirii amenințărilor posibile [12].

Însă individul formează nu doar obiectul securității juridice a persoanei, dar și subiectul acesteia. Persoana, ca obiect al securității juridice a persoanei, posedă o dublă natură: pe de o parte, necesită apărare, iar pe de altă parte, dimpotrivă, constituie o sursă de pericol și amenințare. De exemplu, neexecutarea obligațiilor încredințate poate cauza pericol pentru sine și persoanelor din jur.

Prin urmare, concluzionăm că persoana reprezintă obiectul, subiectul securității și, totodată, sursa amenințărilor. În opinia savantului rus F. Mugulov [5, p. 96-97], pot fi evidențiate câteva criterii în raport cu determinarea locului persoanei în cadrul securității:

1. Persoana este un element social primar, formează în structura sa comportamentală anumite deprinderi vizavi de existența sa, evaluarea condițiilor de viață, formează valorile comportamentale în raport cu ceilalți membri ai societății. În raportul de securitate aceasta se manifestă prin determinarea intereselor vitale și a formelor de realizare a lor, reacționarea la anumiți factori exteriori, poziționarea socială în calitate de membru al societății și al statului.

2. Relația securității se formează în rezultatul evoluției proceselor de interrelaționare a valorilor, intereselor și necesităților persoanei, societății și a statului. Individul formează sursa socială a acestor procese și, totodată, obiectul regulării, controlului social din partea instituțiilor sociale și statale în domeniul securității.

3. Relațiile sociale în domeniul securității sunt reglementate prin norme elaborate de stat, care generează la nivel personal (necesitate în securitate etc.) și care se integrează în sistemul valorilor general umane. Astfel, se asigură condițiile esențiale ale unei existențe sigure și dezvoltarea individului în societate.

4. Prevenirea și evitarea urmărilor negative deja produse asupra securității persoanei formează o parte componentă a obiectului relațiilor securității, direcția prioritară. Amenințările la adresa securității persoanei apar sub acțiunea factorilor obiectivi (apărute sub influența condițiilor de viață) și subiectivi (contradicții sociale în sistemul „persoană – societate – stat”).

5. Persoana reprezintă o parte integrantă a securității în temeiul principiului unității tuturor subiecților (persoană, societate, stat), ceea ce creează legături stabile între aceștia în procesul interrelaționării sociale și integrarea intereselor. Acest fapt determină caracterul și direcția relațiilor securității, plasându-le în poziții de egalitate în raport cu interesele persoanei și ale statului.

După cum am enunțat mai sus, funcția de bază a securității constă în apărarea intereselor vitale ale persoanei contra amenințărilor și pericolelor. De aceea, prezintă interes noțiunea de „interese vitale ale persoanei”, iar în continuare vom examina conținutul acestei noțiuni.

„Interesele vitale ale persoanei reprezintă totalitatea necesităților, satisfacerea cărora asigură existența și dezvoltarea persoanei, societății, statului” [13, p. 10].

Interesele vitale ale persoanei sunt specifice. Fără satisfacerea intereselor vitale individul sau încetează existența sa, sau funcționalitatea acestuia este limitată semnificativ. La categoria intereselor vitale se atribuie astfel de componente, care formează condiții obligatorii ale existenței și exprimării desăvârșite: vitale, intelectuale, morale, fiziologice, psihice, genetice, reproductive. În conformitate cu aceste componente, securitatea persoanei se divizează în următoarele tipuri: vitală (asigură viața), fiziologică (indică asupra absenței bolilor somatice), psihică (indică asupra lipsei unei boli psihice), genetică (păstrarea fondului genetic uman), reproductivă

(păstrarea capacității de concepere, naștere), intelectuală (dobândirea cunoștințelor, necesare vieții), morală (sănătatea morală a individului).

Totodată, există interese „de planul doi”, cum ar fi: economice (materiale), informaționale, medicale etc. Aici vom plasa și interesul juridic [2]. Prin urmare, în urma celor expuse vom elucida următoarele tipuri ale securității: economică, informațională, medicală, juridică etc.

Interesele vitale ale persoanei coincid într-o măsură oarecare cu interesele societății și ale statului, or apărarea intereselor persoanei nu poate fi posibilă fără asigurarea și apărarea intereselor societății și statului. Dacă statul ca garant al realizării drepturilor și libertăților nu va fi investit cu suficiente surse, inclusiv materiale, nu se va realiza sarcina de bază privind apărarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia. Tendința către atingerea unui compromis între necesitățile și interesele persoanei, societății și statului însă necesită respectarea unei balanțe (măsuri).

Modelul interacțiunii statului și persoanei reprezintă una dintre problemele greu de rezolvat, care se rezumă la stabilirea unei ordini, unde persoana va avea posibilitatea să-și dezvolte potențialul său, iar pe de altă parte, să se recunoască și să respecte interesele statului, ceea ce, în final, ar conduce la armonizarea intereselor tuturor. Acest echilibru se exprimă în drepturi, libertăți și îndatoririle fundamentale ale omului.

În opinia noastră, la categoria intereselor vitale ale persoanei în sfera juridică vom atribui:

- respectarea drepturilor și libertăților constituționale ale unei persoane concrete;
- orientarea activității organelor de drept spre apărarea persoanei împotriva atentatelor criminale;
- realizarea principiului egalității;
- garantarea drepturilor și libertăților omului pe întreg teritoriul țării și în afara teritoriului;
- accesul liber la justiție;
- asigurarea apărării, accesul la informație de interes public;
- prevenirea acțiunilor ilegale din partea funcționarilor de stat.

Interesele vitale ale persoanei în sfera juridică, de rând cu celelalte - economice, informaționale, sociale etc. - formează interesele vitale ale persoanei la general. Respectarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului are o însemnătate primordială, or alte interese vitale sunt considerate secundare în raport cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale.

Drepturile și libertățile omului și cetățeanului, cuprinse în Constituție, sunt încorporate în sistemul juridic național din dreptul internațional. Recunoscând drepturile și libertățile adoptate de comunitatea internațională, statul se obligă să nu admită încălcarea acestora, creând condiții adecvate pentru garantarea și realizarea acestora, asigurând, în felul respectiv, securitatea persoanei.

Însă realitatea este alta, statul nu realizează pe deplin obligațiunea respectivă. „Drepturile subiective și obligațiunile juridice ale cetățenilor reprezintă o totalitate

de posibilități – fie realizate deja sau nerealizate încă sau imposibil de realizat. Cu regret, ultimele două sunt cele mai frecvente situații, prima fiind o situație de excepție” [14].

Ultimele decenii sunt marcate de scăderea nivelului de trai al populației, reducerea productivității, finanțarea insuficientă a sistemului de sănătate, asigurări sociale, coruptibilitatea funcționarilor din domeniul sistemului judecătoresc, precum și din alte domenii etc. Acești factori contribuie esențial la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, la respectarea angajamentelor față de Uniunea Europeană, pe care și le-a asumat Republica Moldova prin semnarea Acordului de Asociere.

Finalmente, s-a creat un crater uriaș între drepturile și libertățile prevăzute și respectarea acestora în viața de zi cu zi. După cum menționează autorul N. Mazutov, „tendința respectivă sporește zilnic, devenind din ce în ce mai mare” [14].

Populația Republicii Moldova scade considerabil, sporesc astfel de boli precum tuberculoza, SIDA-HIV, bolile de inimă, cele infecțioase, narcomania și alcoolismul, copiii lăsați fără supraveghere părintească, sărăcia, reducerea nivelului intelectual al populației, este în pericol fondul genetic al Republicii Moldova. Luând în considerare cele menționate, considerăm că, actualmente, statul nu este capabil să asigure apărarea omului și garantarea drepturilor acestuia, ca valori supreme. În acest sens, autorul N. Mazutov subliniază că „toate persoanele au drepturi, posibilitatea de realizare a acestora este diferită”. Acest fapt conduce la nemulțumirea populației, formează una dintre sursele iritației sociale, împinge populația la mitinguri și proteste. Postularea drepturilor și libertăților omului pe hârtie constituie o sarcină simplă, însă greu realizabilă în viața de zi cu zi [14].

Pentru a transpune în viață postulatele din declarații, se cer întreprinse o serie de măsuri, mijloace și condiții care, în totalitatea lor, formează un mecanism de asigurare a dreptului foarte complex. Acest mecanism trebuie „să fie capabil” să implementeze dezideratele asumate, în caz contrar intervine obligația răspunderii pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare. Incapacitatea statului implică acțiunea pur declarativă atât a legilor, cât și a Constituției. Astfel, condiția principală în vederea realizării drepturilor omului constă în căutarea de soluții vizând transpunerea în viață a normelor declarative.

În asigurarea securității juridice a persoanei subiectul principal îl constituie apărarea sistemului juridic și a dreptului, în general, contra diferitor factori, care reduc din potențialul de apărare a intereselor persoanei. În opinia savantului A. Ter-Acopov, amenințările de ordin intern se manifestă în atitudinea negativă a persoanei față de valorile juridice. Acestea se manifestă în necunoașterea legii și a întregului sistem juridic, ceea ce dă naștere erorilor de drept și reduce din potențialul de apărare a valorilor umane. Astfel, din categoria amenințărilor la securitatea juridică a persoanei fac parte:

- legislația imperfectă;
- neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a legislației de către organele puterii de stat;

- ineficacitatea activității organelor de drept;
- corupția;
- instabilitatea economică;
- nivelul scăzut al culturii juridice și al conștiinței juridice a populației;
- nihilismul juridic.

Desigur, putem menționa și alte amenințări la adresa securității juridice a persoanei, or numărul acestora nu poate fi constant luând în considerație evoluția vieții sociale, modificarea și completarea cunoștințelor juridice. Studiarea amenințărilor la adresa securității juridice a persoanei se prezintă deosebit de important deoarece în urma studiului sunt elaborate metode și direcții de apărare.

Procesul asigurării securității este asigurat pe trei căi: ignorarea amenințărilor; evitarea amenințărilor și starea de convingere că amenințările lipsesc. Desigur, varianta ideală ar fi eliminarea amenințării sau a sursei amenințării, însă o astfel de posibilitate nu există mereu.

Reformele democratice implementate, în special, în domeniul juridic au condus la necesitatea elaborării unei politici juridice naționale și determinarea priorităților esențiale.

Politica juridică poate fi apreciată ca un complex de idei, măsuri, sarcini, realizate în domeniul acțiunii dreptului și cu ajutorul dreptului. Sarcinile politicii juridice se reduc la asigurarea juridică a reformelor implementate, democratizarea vieții sociale, stabilitatea și ordinea de drept, iar ghidul politicii juridice este statul și organele sale, abilitate cu funcții vaste. Scopul și criteriul principal al unei politici juridice eficiente este persoana, statutul său juridic, poziția socioeconomică.

Direcțiile principale ale politicii juridice în domeniul asigurării securității juridice a persoanei, în viziunea noastră, sunt:

1. Perfecționarea legislației, justificarea științifică și socială; asigurarea juridică uniformă a reformelor implementate.
2. Eliminarea coliziunilor juridice.
3. Perfecționarea activității de aplicare a dreptului, mecanismului reglementării juridice.
4. Ridicarea nivelului culturii juridice și al conștiinței juridice; eliminarea nihilismului juridic.
5. Educarea juridică a populației, respectarea legalității și a ordinii de drept.
6. Asigurarea juridică a activității de creare a sistemului de organe de control prind activitatea organelor de asigurare a ordinii de drept și a organelor speciale.
7. Elaborarea și adoptarea concepției securității persoanei.

Însă cele mai eficiente mecanisme juridice de asigurare a securității persoanei vor fi ineficiente în condițiile unei situații politice instabile, a unei economii neconcurrentiale, a negării valorilor sociale, a moralei.

BIBLIOGRAFIE

1. Дрейшев Б. В. Правовая безопасность и проблемы ее обеспечения. // Правоведение. 1998, № 2.
2. Тер-Акопов А. А. Юридическая безопасность человека в РФ. // Государство и право. 2001, № 9.
3. Теория государства и права. Курс лекций. / Под ред. Н. И. Малько. Москва. Юрист, 1999.
4. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 10-11 din 13.02.1997.
5. Мугулов Ф. К. Безопасность личности: теоретические и прикладные аспекты социологического анализа. Монография, Сочи, 2003.
6. Серебрянников В., Холопов А., Социальная безопасность России, Москва, 1996.
7. Concept introdus prin Legea nr. 112 din 22.05.2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-98 din 03.06.2008.
8. Тер-Акопов А. А. Безопасность человека. Теоретические основы социально-правовой концепции. Монография, 2009.
9. Новикова М. А. Безопасность личности в Российском обществе в условиях становления правового государства. Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. Москва, 2003.
10. Галузин А. Ф. Правовая безопасность и ее принципы. — СПб., 2008.
11. Фомин А. А. Юридическая безопасность субъектов российского права. Саратов, 2005.
12. Сенякин И. Н. Правовая безопасность личности как элемент правовой политики Российского государства, Москва, 2006.
13. Прохожев А. А. Методологические основы решения проблем внутренней безопасности России. // Материалы конференции «Проблемы внутренней безопасности России в XXI веке». Москва, 2001.
14. Матузов Н. И. Возможность и действительность в правовой сфере. // Правоведение, 2000.

CETĂȚENIA ACTIVĂ – PREMISĂ ȘI GARANȚIE INDISPENSABILĂ REALIZĂRII DREPTURILOR OMU- LUI ÎN SOCIETATEA DEMOCRATICĂ CONTEMPORANĂ

Irina IACUB,

*doctor în drept, conferențiar universitar interimar,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată*

SUMMARY

Modern sense of the term „citizen” is presented as a individual conscious of his status as a membership of the society, free and equal in rights, that voluntarily participate in the social life of the country, has a set of rights and freedoms and is protected by the law.

Important is that the citizen is not just a subject in a legal relationship with the state, but a man who knows his rights and duties, has a participatory spirit in the life of society, is aware of civic duty and responsibility that involves citizenship status. In this regard, the citizen is the bearer of phenomenon called civism (active citizenship).

Keywords: *citizen, citizenship, society, civism, active citizenship.*

În general, termenul cetățenie activă este nou și rar folosit în literatura de la noi. Semnificația conceptului este cel mai adesea descrisă prin așa noțiuni ca: implicare civică, participare și civism [26, p. 397; 27, p. 4].

În ultimele decenii, interesul față de această categorie a sporit covârșitor, mai ales în statele democratice, inclusiv la nivel internațional și comunitar. Pe cale de consecință, treptat, fenomenul își face loc și în societatea noastră. Suntem de părerea că acest fapt nu trebuie interpretat doar ca o preluare a experienței democratice din exterior. Este important de conștientizat că, sub aspect practic, cetățenia activă este una dintre cele mai importante condiții pentru a menține toate reușitele și succesele obținute de statul nostru la capitolul democrație, de a le consolida și a asigura perpetuarea acestora în viitor. De aici, necesitatea, actualitatea și oportunitatea cunoașterii esenței acestui fenomen indispensabil pentru o democrație reală [26, p. 397; 27, p. 4].

Pentru înțelegerea complexității și semnificației deosebite a conceptului de „cetățenie activă”, considerăm binevenit a preciza câteva momente de esență referitoare la însăși noțiunea de „cetățenie”. Potrivit specialiștilor [2, p. 35], cetățenia reprezintă concomitent *atât un statut juridic și politic, cât și un anumit rol social*. În ipostaza sa de *statut juridic și politic*, cetățenia: este ansamblul de drepturi și libertăți pe care statul le acordă cetățenilor săi; este un contract civic între stat și individ, ca subiect al dreptului; include norme legale care definesc apartenența la un organism poli-

tic; este o apartenență națională (cetățenia este certificată prin pașaport); implică loialitatea cetățeanului față de statul care îl protejează și îi acordă drepturi civice; implică un echilibru între drepturi și îndatoriri; asigură accesul la viața publică și participarea civică. În a doua sa ipostază, cetățenia reprezintă un *rol social*, moment explicabil prin următoarele: cetățenia este una dintre identitățile individului; este legată de context, în sensul că poate avea simultan un conținut divers în funcție de comunitatea politică la care se referă (regională, națională, europeană sau cetățenia lumii); presupune anumite competențe sau cultură civică ce face posibilă exercitarea efectivă a statutului de cetățean; disociază cetățenia de apartenența la un anumit teritoriu.

Pornind de la aceste ipostaze se poate spune că *cetățenia-statut* se bazează pe o interpretare juridică, pe când *cetățenia-rol* este sensul cultural sau identitatea civică pe care un individ și le asumă din propria sa voință [2, p. 35]. În viziunea noastră modul de realizare a cetățeniei-statut depinde substanțial de asumarea cetățeniei-rol și realizarea activă a acesteia.

În context, vom reitiera unele reflecții relevante ale sociologului englez T. H. Marshall [11], care a afirmat, la vremea sa, că cetățenia are trei componente, în funcție de drepturile pe care le promovează:

Componenta civilă a cetățeniei este alcătuită din drepturile necesare pentru libertatea individuală (libertatea persoanei, libertatea cuvântului, a gândirii și religiei, dreptul la proprietate, egalitate în fața legii etc.); instituția cel mai ades asociată cu drepturile civile este ordinea de drept și un sistem de instanțe judecătorești.

Componenta politică constă din dreptul de a participa la exercitarea puterii politice, ca membru al unui organism investit cu autoritate politică sau ca elector al membrilor unui asemenea organism; drepturile politice sunt asociate cu instituțiile parlamentare.

Componenta socială reprezintă dreptul la standardul de viață dominant și patrimoniul social al societății; drepturile sociale sau de protecție asigură accesul egal la ceea ce sunt considerate a fi valori fundamentale social-economice, cum sunt educația, sănătatea, spațiul de locuit și un nivel minim al venitului.

Cetățenia poate fi efectivă numai dacă asigură accesul la toate aceste tipuri de drepturi, susține C. Bîrzea [2, p. 36]. Reflectând asupra acestor componente, devine clar că ele exprimă conținutul cetățeniei-statut, dar pot fi realizate doar cu ajutorul cetățeniei-rol, asumată conștient de fiecare persoană.

Pentru a pătrunde și mai mult în esența „cetățeniei”, precizăm că în lumea antică, prin termenul de „cetățean” (în greacă – „polites”; latină – „civis”), era denumită persoana care dispunea de o totalitate de drepturi și obligații politice și de altă natură în conformitate cu legile grecești și romane [25, p. 81].

Accepțiunea filosofică modernă a noțiunii de „cetățean” îl prezintă ca pe un individ conștient de statutul său de membru liber și egal în drepturi al unei societăți, care participă benevol la viața socială a țării, dispune de un ansamblu de drepturi și libertăți și se află sub protecția legii [13, p. 247].

Important e că cetățeanul nu este doar un subiect aflat într-o legătură juridică cu statul, ci un individ care își cunoaște drepturile și obligațiile sale, are un spirit participativ în activitatea societății, este conștient de datoria sa civică și de responsabilitatea pe care o implică statutul de cetățean. Sub acest aspect, cetățeanul este purtătorul fenomenului numit *civism* (*cetățenie activă*) [8, p. 19].

Dintr-o altă perspectivă, trebuie menționat că orice stat poate deveni un stat stabil, social și democratic doar în condițiile în care în cadrul acestuia este dezvoltată societatea civilă. Această ipoteză este confirmată de importante funcții care îi revin societății civile, printre care vom menționa în mod special: protecția drepturilor și libertăților omului; exercitarea controlului asupra statului și a autorităților acestuia; neadmiterea ingerinței acestora în viața cetățenilor și activitatea asociațiilor obștești, care acționează în limitele legii.

În același timp, recunoaștem că succesul funcționării societății civile în cadrul statului nu depinde în totalitate doar de existența condițiilor favorabile în acest sens, dar și de nivelul de pregătire a cetățeanului de a-și exprima poziția sa civică, de a-și exercita obligațiile sale de cetățean [19, p. 80].

În ziua de astăzi, cetățeanul trebuie să cunoască modul în care este organizat statul, cum funcționează acesta, ce politică promovează și de cine depinde realizarea ei, ce instrumente și pârghii sunt folosite în acest sens. În același timp, cetățeanul trebuie să cunoască bine normele de drept ce reglementează organizarea și funcționarea autorităților statului, normele ce reglementează relațiile dintre stat și societate, dintre autoritățile statului și cetățeni, asociațiile acestora, și să fie pregătit pentru a le respecta în activitatea sa.

O asemenea stare de pregătire în literatura de specialitate a fost denumită „cetățenie activă”, care în accepțiune contemporană presupune „participarea activă la exercitarea democrației în cadrul statului, participarea competentă și interesată a fiecărui cetățean la conducerea societății, în diferite activități sociale importante, în viața politică, economică și socială a statului, la menținerea ordinii de drept, pregătirea de a acționa în interesele statului în general și a celor personale pentru a obține succes în viață” [20, p. 102].

Civismul – esență a cetățeniei active. Dicționarele explicative ale limbii române consemnează pentru noțiunea „*civism*” următoarele înțelesuri [9]:

- „atitudine, zel, devotament de care dă dovadă un bun cetățean”;
- „sentiment profund de dragoste și de devotament civic; patriotism”;
- „atitudine politică și etică de bun cetățean; devotament patriotic”;
- „zelul unui bun cetățean pentru interesele țării sale”.

Civismul indică legătura organică, vitală între om și societatea din care face parte, între om și ordinea civică, sau mai exact spus educația civismului se referă la formarea omului ca cetățean, ca susținător activ al statului de drept, ca militant al drepturilor omului, pentru binele patriei și al poporului din care face parte.

În studiile de specialitate, *civismul* este definit în mod diferit, precum:

- un nivel al culturii morale, un imperativ moral ce indică măsura apropierii so-

cietății de asemenea idealuri precum datorie, răspundere, demnitate, conștiință, patriotism, umanism [24, p. 59];

- un complex integrat de calități ale persoanei ce determină orientarea socială a acesteia, tendința de a atinge scopuri de importanță socială necesare pentru ea, dar care corespund condițiilor, necesităților, posibilităților, normelor de drept și morale din cadrul statului și al societății;

- o legătură valorico-juridică dinamică dintre om și un anumit stat, realizată prin intermediul atitudinii acestuia față de drepturi și obligații, reglementate în actele normative (constituție, legi etc.) [25, p. 81];

- un rezultat al formării societății civile. Libertatea este noțiunea de bază a civismului. De aici, se poate spune că civismul depinde de relațiile dintre om și stat, om și societate. Civismul este rezultatul integrat al educației civice ce determină particularitățile culturii societății [15, p. 55].

Cercetătoarea E. Balan [1, p. 178] consideră că *civismul* (atitudinea de bun cetățean) cuprinde normele de conviețuire și comportare a oamenilor care se promovează prin intermediul instruirii și educației, a tradiției și a opiniei publice în conformitate cu idealurile trasate de către societatea concretă la o anumită etapă istorică de dezvoltare a acesteia.

Civismul presupune posedarea de către personalitate a capacității de a coexista cu ceilalți cetățeni într-o societate democratică și pluralistă, deschisă lumii și mai mult decât atât – posedarea capacității de a construi în comun o societate echitabilă, cu drepturi egale pentru toți cetățenii, atât „de jure”, cât și „de facto” [1, p. 178].

Astfel, *civismul* cuprinde în sine formarea unor calități, cunoștințe, concepții și modele de comportament, datorită cărora este posibil de a edifica spațiul civic și societatea civilă în ansamblu, într-o realitate cu adevărat democratică, care îmbină în sine respectul atât față de diversitate, precum și față de valorile comune [17, p. 115-116].

În literatura de specialitate, civismul, esența acestuia este tratat în mod diferit: unii cercetători îi atribuie un sens politic, alții – unul social, alții – juridic. Cu toate acestea multe elemente ale civismului sunt accentuate de către toți: datorie, activism, patriotism, răspundere, unitatea drepturilor și obligațiilor etc. [22, p. 111].

Complexitatea noțiunii „civism” este dezvăluită cu lux de amănunte de către cercetătoarea I. V. Zastupova, care precizează următoarele [18, p. 7]:

- la nivel politic, civismul este tratat ca abilitatea și predispunerea individului de a se manifesta ca cetățean, care se bucură de toate drepturile și libertățile garantate de legile statului și care îndeplinește toate obligațiile prevăzute de acestea;

- la nivel sociologic, civismul este înțeles ca o adeziune a persoanei la interesele și valorile statului și ale societății, recunoașterea acestora ca fiind primare în sistemul valorilor personale, ajustarea propriilor interese la interesele statului;

- la nivel etico-moral noțiunea de civism este privită ca o calitate a persoanei, ce caracterizează atitudinea conștientă a acesteia față de drepturile și obligațiile sale, care asigură dezvoltarea progresivă a societății;

- la nivel pedagogic, civismul este privit ca un complex de calități ale persoanei, care determină orientarea sa socială, predispunerea de a atinge scopuri social utile și personal necesare în corespundere cu necesitățile personale și posibilitățile existente în societate și stat, reflectate în normele morale și de drept.

Prin urmare, civismul ca noțiune dispune de un sens complex integrativ. Sub acest aspect, E. Balan precizează că civismul reprezintă un fenomen integrativ care include în sine o serie de calități caracteristice pentru omul-cetățean, și anume: responsabilitatea civică, capacitatea de a îmbina și subordona interesele personale față de cele obștești, iscusința de a determina prioritățile existente în mod conștient și independent, umanismul, toleranța etnică și interetică, moralitatea înaltă, inclusiv și cea politică, corectitudinea, patriotismul, solidaritatea și colaborarea cu toate popoarele lumii. O parte inseparabilă a civismului o reprezintă competența în domeniul drepturilor omului [1, p. 178].

În prezent, civismul este activ invocat de către savanți și politicieni în contextul studierii problemei societății civile, datorită conștientizării necesității implicării cetățenilor în desfășurarea proceselor sociale. Sub acest aspect, termenul „civism” este întrebuițat adeseori cu sensul de „participare politică”, ce caracterizează gradul de implicare a populației în procesul decizional. În acest caz, civismul este apreciat ca o participare activă, liberă și volitivă a individului în procesul politic, conștientizarea responsabilității pentru deciziile luate, un nivel înalt de autoorganizare a cetățenilor.

În același timp, există și o altă abordare a conceptului în care civismul este apreciat ca o trăsătură apolitică, susținându-se în acest sens că civismul precede politicul. Or, altfel spus, doar un cetățean deja bine format poate fi subiect al activității politice [21, p. 71].

În opinia unor cercetători, cu care suntem de acord, civismul nu poate fi redus doar la civismul politic și nici nu se opune acestuia (deci nu este o categorie apolitică). Civismul cuprinde în sine un anumit activism politic ca unul din componentele sistemului, în care mai există civism economic, sociocultural și alte forme ale acestuia [22, p. 114].

Este important de precizat că individul educat în spiritul civismului este o persoană ce poate să analizeze de sine stătător evenimente și fenomene, care are propriul său punct de vedere, indiferent de conjunctura politică, este pregătită a-și aduce propriul aport în edificarea statului de drept și dezvoltarea societății civile.

Cercetătoarea L. G. Gareeva accentuează că civismul apare atunci când interesele și activitățile cetățenilor exced limitele relațiilor de familie și cele ale activității profesionale și sunt orientate spre schimbarea condițiilor de existență a altor persoane, spre binele societății. Aceasta poate fi participarea la acțiuni de caritate, de voluntariat, la diferite măsuri sportive, inclusiv participarea la acțiuni politice (alegerea deputaților, a autorităților locale) [14, p. 142-148]. Sub acest aspect, devine evident că civismul implică și un anumit activism social, fapt ce într-o formă mai clară este sugerat de noțiunea de *cetățenie activă* (sinonim al civismului).

Cetățenia activă înseamnă, în primul rând, implicare activă a cetățenilor, participare activă la viața comunității lor, în procesul de luare a deciziilor și, astfel, în exercitarea democrației în cadrul societății. Este important că cetățenia activă este mai mult decât caritate, vot la alegeri sau voluntariat.

În acest sens, merită precizat că un cetățean activ are următoarele caracteristici [10, p. 10]:

- este conștient de drepturile și responsabilitățile lui ca cetățean; este informat cu privire la viața politică și socială, problemele și evenimentele din țară și de peste hotarele ei;

- este preocupat de binele altora, în special al membrilor comunității din care face parte;

- are curajul să-și exprime argumentele și o poate face cu claritate și convingător;

- este activ în cadrul grupului, comunității și e conștient de posibila contribuție și capacitate de a influența schimbările: rezolvarea problemelor sau realizarea obiectivelor grupului, comunității din care face parte;

- este responsabil în acțiunile sale în calitate de cetățean.

Din această perspectivă, este just a aprecia că cetățenia activă este baza culturii omului contemporan. Ea presupune existența unei conștiințe politice dezvoltate în corelație cu răspunderea. Cetățenia activă este principala trăsătură a cetățeanului în condițiile unui stat de drept, care îl implică activ în procesul de soluționare a problemelor societății și a statului [13, p. 248].

Pentru ca cetățenii să se implice în dezvoltarea de politici, trebuie puse în aplicare mecanisme eficiente pentru a oferi informații obiective și diversificate, precum și a promova o educație pentru cetățeni. Capacitatea grupurilor locale și a societății civile organizate de a angrena atât cetățenii, cât și instituțiile publice în acest proces trebuie să fie dezvoltată. Această consolidare a capacităților ar fi un impuls și un factor major în responsabilizarea cetățenilor.

Deci putem constata că civismul nu presupune o stare de spirit subiectivă a individului, ci poziția socială reală a acestuia. Poziția civică presupune participarea conștientă a individului în viața societății, care reflectă acțiunile conștiente și reale ale acestuia (faptele) în raport cu societatea, orientate spre realizarea valorilor sociale.

Prin esența sa, poziția civică se bazează pe dragostea față de țară și cuprinde convingeri și sentimente patriotice [13, p. 248]. De aici, este evident că civismul este indisolubil legat de patriotism.

Cercetătorii susțin că se poate vorbi despre civism în cazul în care patriotismul, mândria pentru țară, conștientizarea necesității de a o apăra, realizarea nu doar a intereselor personale, dar și a celor generale ale societății, activismul social au devenit fundamentul conduitei, o trăsătură de caracter. Doar în acest caz se poate vorbi despre o orientare civică a persoanei, existența unei poziții civice [23, p. 47].

În viziunea autoarei G. N. Filonova, civismul fiind o calitate a persoanei poate să se manifeste într-un spectru larg de forme: de la loialitatea față de orânduirea democratică, stătalitate, până la activitate patriotică conștientă [24, p. 56].

Din perspectiva dată, este binevenit a preciza că patriotismul și civismul sunt două fenomene distincte după natura lor, dar strâns legate între ele. Ele se manifestă ca caracteristici sociale ale persoanei sau ale grupurilor sociale și indică calitatea dezvoltării sociale a acestora. În acest sens, se susține că cetățenia activă este strâns legată de patriotism, fiind o formă superioară a acesteia [16, p. 67].

Esența fiecărei categorii în cauză este clarificată de către B. J. Jungalov, care consideră că patriotismul presupune o poziție conștientă de asumare a responsabilității de către individ nu doar pentru sine personal, dar și pentru țara sa, în timp ce cetățenia activă presupune asumarea răspunderii nu doar în calitate de persoană, dar și ca cetățean al țării [25, p. 80].

Patriotismul fiind o categorie, în principiu, morală, este apreciată ca o trăsătură stabilă a omului, exprimată prin viziunile, idealurile morale și conduita acestuia. În același timp, patriotismul se manifestă, în mare parte, prin faptele individului, conduita acestuia [22, p. 111].

Desigur, patriotismul se caracterizează nu doar prin sentimentul de dragoste față de Patrie, popor, dar și prin devotamentul față de acestea, mândria pentru trecutul și prezentul țării, și ce e mai principal – renunțarea la interesele personale în favoarea celor generale sau ajustarea lor la interesele statului, dorința ca prin diferite acțiuni să slujească și să apere cu devotament țara [25, p. 80].

Așadar, civismul este indisolubil legat de patriotism – de devotamentul față de Patrie. În acest sens, se susține că nu poți fi un cetățean adevărat al țării, dacă nu ești patriot. Dar civismul nu presupune doar dragostea față de pământul țării, dar și o îndeplinire conștientă, corectă, civilizată a obligațiilor de cetățean, atingerea unui nivel înalt de cultură juridică și politică, folosirea abilă a drepturilor și libertăților reglementate de lege.

Totodată, este important ca dragostea față de Patrie să fie bine corelată cu o atitudine critică față de neajunsurile acesteia, cu tendința de a le corecta. Deci patriotul simte o dragoste față de țară, în timp ce cetățeanul conștientizează clar și concret obligațiile lui față de aceasta. Confirmarea acestor calități este posibilă doar în funcție de participarea acestora în viața societății și a statului [12, p. 81].

Din această perspectivă, este important de accentuat că civismul implică două elemente importante. Pe de o parte, este vorba de respectul față de instituțiile democratice și ordinea de drept existente, dispunerea de a le proteja de pericolele din interior și exterior. În acest sens, civismul coincide cu noțiunea de loialitate. Pe de altă parte – atitudinea critică față de reprezentanții puterii, conștientizarea rolului acestora de funcționari publici și tendința de a-i controla [8, p. 23].

Generalizând, precizăm că în condițiile actuale de criză a culturii, rolul fundamental în formarea unor personalități patriotice, cu un pronunțat sentiment civic revine instituțiilor de învățământ. Mai mult, anume acestea sunt responsabile de nivelul de cultură pe care îl va acumula tânăra generație pe băncile școlii și ale instituțiilor de învățământ superior; de formarea la tineri a unei poziții civice, cultivarea în conștiința acestora a unor asemenea valori ca toleranța, compătimirea, responsa-

bilitatea pentru ceea ce se întâmplă în societate, stat și întreaga lume [23, p. 46-47].

Este important din acest punct de vedere ca pentru asigurarea succesului procesului de formare a civismului să fie reunite eforturile familiei, școlii, autorităților statului și ale întregii societăți.

Dimensiunea juridico-constituțională a civismului. În context, considerăm binevenit a accentua că civismul, prin esența sa, nu este o categorie abstractă, o doleanță pe care mulți cercetători, specialiști și experți în materie o susțin și pledează pentru promovarea ei în virtutea faptului că este o cerință indispensabilă dezvoltării statului de drept și a societății civile. Ne asumăm responsabilitatea de a conferi acestei categorii și o trăsătură juridică, mai bine spus îi recunoaștem caracterul obligatoriu, fapt ce poate fi dedus foarte clar din prevederile Constituției Republicii Moldova. Vom interpreta în acest sens dispozițiile articolelor 56 și 57 din Legea Supremă [3].

Astfel, art. 56 consacră o asemenea îndatorire fundamentală a cetățenilor Republicii Moldova cum este **devotamentul față de țară** (cunoscut și ca *fidelitate față de țară*, de ex. în Constituția României, art. 54 [5]). Prin esența sa, devotamentul față de țară constituie o îndatorire fundamentală firească, fiind în același timp, cea mai importantă consecință a legăturii de cetățenie. Specialiștii afirmă că această îndatorire reprezintă însuși fundamentul celorlalte îndatoriri cetățenești [7, p. 547]. Respectiv, din aceste motive, textul constituțional caracterizează îndatorirea dată ca fiind *sacră*, adică mai mult decât o îndatorire pur juridică, ea având un sens profund moral, al devotamentului față de stat, și un sens politic, al subordonării diferitelor opțiuni politice ale cetățenilor față de interesul național [4, p. 225].

În textul constituțional interpretat un accent deosebit este pus pe devotamentul față de țară ca îndatorire fundamentală a celor care ocupă funcții publice, precum și a militarilor, concretizându-se că aceștia răspund de îndeplinirea cu credință a obligațiilor ce le revin și, în acest scop, depun jurământul prevăzut de lege. Am putea spune că ei își asumă oficial responsabilitatea de a manifesta devotament față de țară în cadrul activității profesionale desfășurate, fiind, prin urmare, responsabili de onorarea acestui angajament.

Deci, devotamentul față de țară privește în mod deosebit anumiți cetățeni. Rațiunea unei astfel de stipulări constă în faptul că funcțiile respective și calitatea de militar presupun, în cadrul îndeplinirii lor, drepturi și obligații ale puterii care, după caz, se aduc la îndeplinire prin forța de constrângere a statului. Pentru categoriile respective de cetățeni, îndeplinirea obligațiilor ce le revin în cadrul autorității publice din care fac parte trebuie să fie făcută *cu credință*, adică cu devotament sacru și prezumat *a priori*.

Acesta este un moment determinant pentru întreaga activitate a statului. Numai prin subordonarea necondiționată a celui care exercită o funcție publică față de cerințele funcției, puterea de stat contribuie la afirmarea rolului de *stat al întregului popor*. Numai în cazul în care fiecare autoritate publică își îndeplinește misiunea, statul își poate realiza rolul constituțional așa cum rezultă din caracterele sale, consacrate în art. 1 și în alte dispoziții ale Constituției.

Din aceleași motive, răspunderea pentru executarea obligațiilor legate de o funcție publică rezultă atât din relația de serviciu și raportul juridic dintre o autoritate publică și cetățenii care o compun, cât și, dacă are semnificația încălcării devotamentului față de țară, din nerespectarea unei îndatoriri constituționale [4, p. 225-226].

Articolul 57 din Constituție stipulează o altă îndatorire fundamentală a cetățenilor Moldovei - **apărarea Patriei**, care prin esența sa reprezintă o expresie a fidelității și dragostei față de țară.

În doctrină, apărarea Patriei este interpretată ca fiind atât o obligație, cât și un drept. În acest sens, se susține că, deși indefinită din punct de vedere juridic, apărarea Patriei nu este o noțiune abstractă. Nimănui nu i se poate lua dreptul de a-și apăra propria ființă, semenii săi și ființa națională.

Apărarea Patriei este o îndatorire fundamentală față de comunitatea națională și, în acest sens, are o rezonanță morală esențială: cea a patriotismului, a dragostei și a devotamentului față de Patrie. Anume din aceste considerente, apărarea Patriei este, în sens juridic, un drept și, prin raportare la serviciul militar, o obligație [6, p. 125].

Prin urmare, obligația de a apăra Patria nu poate fi redusă exclusiv la obligativitatea serviciului militar. Ea revine tuturor cetățenilor, în sensul contribuției pe care comunitatea națională este justificată să o reclame pentru apărarea sa [4, p. 229].

Concluzii. În viziunea noastră, realizarea acestor îndatoriri fundamentale de către cetățenii noștri depinde, în mare parte, de cultura civică, juridică, morală și patriotică de care dispun. Cu regret, intuim că din cauza subdezvoltării acestor dimensiuni ale culturii, cât și din cauza altor aspecte negative ale vieții societății noastre, în prezent, puțini cetățeni sunt predispuși să facă față acestor îndatoriri constituționale *conștient, voluntar și cu bună-credință*.

BIBLIOGRAFIE

1. Balan E. Instruirea și educația civică – factori favorabili pentru edificarea societății civile. În: Активные методы гражданского образования, Научно-практическая конференция (20 мая 2013, Тирасполь-Комрат). Комрат: Институт Демократии, 2013.

2. Bîrzea C. Educația pentru cetățenie într-o societate democratică: o perspectivă a educației permanente. Strasbourg, 20 iunie 2000. În: <http://128.121.10.98/coe/pdfopener?smd=1&md=1&did=493792>.

3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

4. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012.

5. Constituția României din 21 noiembrie 1991 (revizuită în 2003). În: Monitorul Oficial al României nr. 233 din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial al României nr. 767 din 31 octombrie 2003.

6. Constituția României, comentată și adnotată. București: RA „Monitorul Oficial”, 1992.

7. Constituția României: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2008.
8. Costachi Gh., Borșevschi A. Carta Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educația pentru drepturile omului. Хартия Совета Европы о воспитании демократической гражданственности и образовании в области прав человека / Inst. Naț. al femeilor din Moldova „Egalitate”. Chișinău: Inst. Naț. al Femeilor din Moldova „Egalitate”, 2012.
9. Dicționarul explicativ al limbii române [resursă electronică]. În: <http://dexonline.ro/definitie/civism>.
10. Introducere în educație extracurriculară pentru cetățenie activă. Tîrgu-Jiu, Gorj, 2012.
11. Marshall T. H. Citizenship and Social Class. Cambridge: Cambridge University Press, 1950.
12. Бушуева А. Б. Развитие и формирование гражданственности в учебно-воспитательном процессе. В: Вестник Камчатского Государственного Технического Университета, 2010, №12.
13. Гажиу Е. Гражданин, гражданственность, гражданское общество – фундаментальные понятия современного общества. В: Активные методы гражданского образования, Научно-практическая конференция, 2013. Комрат: Институт Демократии, 2013.
14. Гареева Л. Г. Феномен гражданственности жителей современного города. В: Вестник Челябинского государственного университета, 2008, № 10.
15. Гревцева Г. Я. Гражданственность и гражданская культура – результат становления гражданского общества. В: Вестник Челябинского государственного университета, 2012, № 18 (272). Философия. Социология. Культурология. Вып. 25.
16. Гревцева Г. Я., Кораблева Н. С. Культурно-исторические предпосылки возникновения проблемы гражданского воспитания. В: Современная высшая школа: инновационный аспект, 2011, № 2.
17. Дарадур Н. Развитие гражданственности на уроках истории. В: Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы, международная научно-практическая конференция (2011; Комрат)/ред. кол.: Аникин В., Влах И., Костаки Г. [и др.]. Комрат: Inst. pentru Democrație, 2011.
18. Заступова И. В. Формирование гражданственности школьников в деятельности классного руководителя. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата педагогических наук. Самара, 2007.
19. Костаки Г., Муруяну И. Правовое воспитание – необходимый элемент гражданского воспитания. În: Активные методы гражданского образования. Научно-практическая конференция, 2013. Комрат: Институт Демократии, 2013.
20. Кузнецова Л. В. Ретроспектива развития идей гражданского воспитания

в России. În: : Педагогика, 2006, №10.

21. Лугина Т. А. Гражданственность как компонент процесса социализации. În: : Интеллигенция и проблемы формирования гражданского общества в России. Екатеринбург, 2000.

22. Мазур В., Нягу А. Гражданственность: сущность и значение в демократическом обществе. În: Активные методы гражданского образования. Научно-практическая конференция (20 мая 2013, Тирасполь-Комрат). Комрат: Институт Демократии, 2013.

23. Нигматуллина Т. А. Формирование гражданской ответственности молодежи: проблемы и пути их решения. В: Вестник БИСТ, 2010 сентябрь, № 3 (7).

24. Филонов Г. Н. Воспитание как социально-педагогический феномен. Стратегия развития. М., 2000.

25. Шунгалов Б. Ж. К уточнению понятия «гражданственность». În: Современная высшая школа: инновационный аспект, 2012, № 3.

26. Costachi Gh. Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014, 672 p.

27. Iacob I., Costachi Gh. Conceptul și semnificația contemporană a cetățeniei active. În: Legea și viața, 2014, nr. 7, p. 4-9.

PERSONALITATEA – VALOARE FORMATĂ ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL

Aliona BIVOL,

*doctor în psihologie, conferențiar universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova*

SUMMARY

Le processus de l'éducation comprend différentes valeurs: responsabilité, vérité, amour, intelligence qui à travers le temps par distinction deviennent parties composantes de l'organisation de la personnalité.

Le respect de soi comme valeur personnelle se reflète sur le milieu social, forme un chaînon durable ayant comme but la culture des relations interpersonnelles harmonieuses.

On considère que les valeurs: "Famille" et "Santé" sont les plus importantes, parce qu'elles acquèrent soutien et encouragement et représentent le sens de la vie.

Telles valeurs comme Amour, Amitié, Carrière (valeur sociale) occupent la deuxième place selon le critère du prestige.

Mots-clé: *valeur, éducation, personnalité, Amour, Famille, personne.*

REZUMAT

În procesul educațional se interiorizează diferite valori - responsabilitatea, adevărul, dragostea, inteligența, care în timp, prin distingere, devin componente în structura personalității. Respectul de sine îmbinat cu stima de sine ca valori personale se reflectă asupra mediului social, formează o verigă durabilă în timp, finalitatea fiind, cultura și armonia relațiilor interpersonale.

Mai mult de jumătate din anchetati consideră că astfel de valori, cum ar fi Familia și Sănătatea, sunt cele mai importante, deoarece obțin susținere și încurajare, reprezintă sensul vieții. Valorile individuale – Dragostea și Prietenia, iar dintre cele sociale - Cariera - sunt pe locul al doilea conform criteriului de prestigiu.

Cuvinte-cheie: *valoare, educație, personalitate, Dragoste, Familie, om.*

Personalitatea se formează în cadrul contextului sociocultural, la ale cărui norme și valori va continua să se raporteze pe parcursul întregii sale vieți. Personalitatea privește omul din trei ipostaze: omul ca subiect pragmatic, care transformă lumea; omul ca subiect epistemic, care tinde să cunoască lumea și pe sine; omul ca subiect axiologic, deținător și generator de valori. Fiind unica forță generatoare și modificatoare de valori, științe, norme, personalitatea, prin integritatea sa, le respectă și le

implementează. Această strategie este temelia dezvoltării personalității ca valoare socială. Personalitatea ca valoare socială deține valori individuale, importante pentru sine și valori sociale, care le proiectează asupra societății. La rândul său, societatea, cu toată structura sa, este obligată să respecte sistemul individual de valori ale membrilor săi. Din această perspectivă drepturile omului ocrotesc prin lege personalitatea ca Valoare.

Sociologul A. Petre menționează că omul este valoarea supremă indiferent de comunitate. Afirmarea este actuală ca niciodată pentru Moldova, omul devenind o valoare națională. Ideea este confirmată prin impactul migrației cetățenilor peste hotarele țării în scop de a găsi un mod de trai mai bun, contribuind astfel la scăderea natalității și îmbătrânirea populației. Fenomenele sociale respective trebuie să antreneze educația în conștientizarea Personalității ca valoare. Strategiile contemporane, folosite în educație, intervin prin accentuarea semnificației personalității pentru societatea noastră și interiorizarea temeinică a devotamentului, dragostei față de țară. În aceeași termeni de relevanță, elementul central ar fi trecerea de la valorile de consum la cele general umane.

P. Iluț [2004] scrie că mediul psihosociocultural constituie „fundalul axiologic al însușirii valorilor și formării convingerilor”. Mediul poate determina conținutul experienței unei persoane, dar forma nu poate fi determinată. Structurile genetice, ce există deja în interiorul individului, sunt principalele responsabile de modul în care o persoană va interioriza conținutul, îl va organiza și îl va transforma în informații semnificative pentru sine însăși. Valorile sunt abstractizări și generalizări ale întâlnirii dintre trăsăturile experienței anterioare și nevoile biopsihosociale fundamentale ale omului. Deci mediul (familia, școala, instituția, grupurile sociale) are o importanță semnificativă în interiorizarea valorilor persoanei.

Cu toate că personalitatea se definește prin existența unei organizații stabile, ea presupune o anumită dinamică, transformări care sunt condiționate de interacțiunea componentelor interne, ca și de variabilitatea relațiilor omului cu mediul social. Din cele expuse, educația prin diversitatea sa schimbă personalitatea în general, iar în particular și valorile, cu toate că este un proces dificil.

Educația generează reorganizarea sistemului de valori al personalității, în decursul studiilor sau și prin autoeducație. Utilizând valorile cultivate, personalitatea înaintea în fața sa anumite trebuințe, care le transformă cu ajutorul acțiunilor în rezultate. Ultimele au influență de evoluție asupra societății. Prin urmare, cu cât se dezvoltă societatea, cu atât personalitatea ca membru al comunității, prin intermediul sistemului propriu de valori, inovează societatea. Educarea în viitoarea generație a conștiinței naționale în spiritul tradițiilor, valorilor, libertății omului, va evidenția personalitatea ca valoare națională.

În procesul educației și instruirii se interiorizează diferite valori: responsabilitatea, adevărul, dragostea, inteligența, care în timp, prin distingere, devin componente ale structurii personalității [P. Iluț, 2004]. Respectul de sine îmbinat cu stima de sine ca valori personale și ca trăsături se reflectă asupra mediului social, formează o

verigă durabilă în timp, finalitatea fiind cultura și armonia relațiilor interpersonale. De exemplu, o familie creată în baza valorilor personalitate Bărbat - personalitate Femeie are toate șansele să ajungă ea singură o valoare pentru societate, care promovează conștient sau inconștient respectul și echilibrul interpersonal. Astfel familia, manifestând sentimentele de afecțiune și atitudine adecvată față de copil, dezvoltă o personalitate integră și de valoare. Este evident că din momentul conceperii copilului, educația intrafamilială are o influență enormă prin proiecția ținutei intelectuale și morale a părinților, generând un model de comportament civic.

Cu certitudine, în familie se cultivă cele mai importante deprinderi de comportament: respectul, politețea, cinstea, sinceritatea, decența în vorbire, atitudinea, echilibrul psihologic, grija față de lucrurile încredințate. În realizarea acestor sarcini modelul parental ajută cel mai mult; părintele este un exemplu pentru copil. În sens axiologic, familia îndrumă copilul să fie sociabil și să respecte oamenii.

Credințe puternice și durabile privitoare la anumite conduite specifice sau stări de existență constituie aspirațiile într-o mare măsură, atât pe plan social cât și personal. Valorile unei persoane au tendința de a se grupa, constituind sisteme de valori. Ele se formează în jurul unor valori mai puternice cu un set finit de valori mai puțin rezistente.

Scopul studiului. Cercetarea și analiza priorității valorilor individuale și sociale, precum și importanței valorii Personalitatea pentru intervievați.

Metodele de cercetare. În temeiul predominării unor valori centrale și auxiliare am realizat o anchetă de evidențiere a priorității valorilor. Ancheta a inclus 57 de valori individuale și sociale. La chestionar au participat 32 de persoane cu vârste de la 19 la 31 de ani. De menționat că 9 respondenți au studii liceale, 5 - studii superioare, 18 - actualmente sunt studenți la diferite instituții de învățământ superior. Chestionații au fost rugați să rânduiască din acest set valorile conform importanței și neimportanței pentru sine. Într-o coloană respondenții au apreciat cu numerele de la 1 la 10 în descreșterea importanței, iar în coloana a 2-a – în creșterea neimportanței valorilor. Totodată, respondenții au motivat cauza aprecierii pentru sine a valorilor.

Analiza și rezultatele cercetării. Analiza rezultatelor a evidențiat că pentru cei mai mulți chestionați (97% și 72%), respectiv, valorile Familia și Sănătatea au o însemnătate enormă. Motivele aprecierii Familiei prestigioase au fost exprimate prin: obține susținere și încurajare, este sfântă, reprezintă sensul vieții, există stabilitate și liniște în familie, este pilonul care ajută să se aleagă celelalte valori sociale. Unii au menționat că familia este generatoare de căldură și locul unde se rezolvă toate problemele. Familia mă reprezintă, este opinia altui respondent.

Datele conduc respectiv spre gândul că valoarea Familie trebuie să fie cultivată continuu în diverse instituții, pentru a menține statul meritos, îndeosebi, în contextul migrației cetățenilor.

Totodată, au fost precizate ca importante valorile individuale Dragostea – la 28%, Prietenia – la 22% de respondenți.

Au descris Dragostea prin dorința de a iubi și prin percepția fericirii. Între dra-

goste și fericire se observă o egalitate. Dragostea oferă vieții conotații de bucurie, împlinire sufletească, sentimente plăcute, sentimentul prin care se creează totul, au specificat respondenții. Totodată, acest sentiment este promotorul relațiilor armonioase în familie, precum și condiția primordială în educarea sănătoasă a copiilor, este emoția care motivează și oferă putere de a realiza lucruri frumoase. Un interviuat a relatat că iubește să iubească, căci astfel trăiește. Putem concluziona că în jurul valorilor Familie, Sănătate și Dragoste se concentrează celelalte valori ale omului și fiecare are setul său individual.

Privitor la valoarea Educație părerile s-au împărțit. Pentru 22% de persoane este foarte importantă, iar pentru 19% este de o importanță medie și 25% consideră că este neimportantă. Unii au menționat că Educația este promotorul societății, iar alții au specificat că în viață nu este semnificativă, deoarece poți forma familie, să te promovezi în carieră și fără educație. Un respondent a motivat importanța educației doar prin 7 ani de acasă.

Cariera, ca valoare socială, contează pentru 22% de intervieuați. Au vizat Cariera, fiind de valoare, prin dorința de promovare, de deținere a superiorității în relații, de obținere a mai mulți bani, iar pentru cineva chiar este sensul vieții.

Dintre toate valorile incluse în anchetă, Frumusețea a obținut 19 aprecieri ca fiind neimportantă, dintre care 9 bifări au demonstrat că aproape este nulă ca valoare. Au fost selectate descrierile: fericirea nu este determinată de frumusețe, este necesar un aspect exterior estetic, trebuie să fim frumoși la suflet.

De puțină importanță sunt valorile Puterea și Faima. Din toate valorile indicate în chestionar Cultura, Spiritualitatea, Comunitatea, Natura, Sociabilitatea, Prestigiul nu au aprecieri, obținând cotele de maximă neimportantă. De specificat, că în ancheta de valori nu au fost incluse toate valorile existente în circuitul social, fapt care ar fi generat alte aprecieri cu alte raporturi procentuale.

Dacă la etapa actuală intervieuații dispun de valorile menționate, în cursul vieții și prin educație unele valori ale persoanei pot trece în umbră, iar altele pot prelua poziții supreme. Ca excepție, Personalitatea integră trebuie să rămână prioritară ca valoare socială pentru totdeauna. În contextul în care persoana percepe omul ca valoare, atunci se sesizează pe sine ca valoare. Eu-l cu structura sa manifestă o stimă de sine dezvoltată, fiind proiectată asupra celorlalți.

Schimbarea comportamentelor în procesul instructiv-educativ atrage după sine modificarea valorilor, convingerilor persoanei, precum și stima de sine. Influența, care are ca bază o pornire din structura personală de valori, implică schimbarea cu ajutorul deciziei. Ca urmare, personalitatea, pe de o parte, manifestă comportamente (primul nivel de dezvoltare), percepe aptitudinile (al doilea nivel), pe de altă parte, își modifică convingerile, fiind nivelul trei și cel mai înalt nivel de perfecționare a valorilor. Deci valorile personalității sunt nucleul ei, elementul central, care apoi determină acțiunile de relaționare cu ceilalți, ca valori psihosociale de apreciere a omului și de autorefecție.

Valorile centrale (rezultatele anchetării - Familia, Sănătatea, Dragostea) au pu-

terea de a crește motivația pentru acte, de a genera analiza situației, de a îndrepta atenția spre succes. Valorile centrale fac parte din concepția sa despre sine și modul în care se comportă față de sine. Astfel, valorile centrale devin factori motivaționali.

Valorile presupun cu adevărat ceea ce este semnificativ, pentru că nu este admisibil de a lăsa pe seama altora să stabilească importanța lor. Cultivarea lor prin metode și tehnici educaționale face diferența dintre a impune și a accepta ceea ce este semnificativ. În procesul educațional individul are posibilitatea să înțeleagă, să perceapă și să selecteze corect, dar și să se reflecteze pe sine ca valoare. Determinantele achiziționate în procesul instruirii, cum ar fi competențele, cunoștințele, atitudinile, convingerile, emoțiile formează un substrat în autoapreciere.

Atunci când valorile în care crede persoana diferă de cele conform cărora trăiește, apare un conflict de valori. Acest conflict conduce la un dezechilibru ce produce frustrare sau neîmplinire. Cu cât educația este mai bine organizată în perspectiva unor finalități clare, cu atât influența sa modelatorie și stimulativă asupra individului este mai mare. Formarea conduitelor intelectuale, afective, morale complexe prin influența educațională este pilonul fundamental în crearea personalității evaluate, care condiționează instituirea în ea a valorilor centrale și cele secundare.

Valorile fundamentale ale omenirii - adevărul, binele, frumosul, dreptatea, libertatea - sunt valorile principale ale educației și învățării. Relația benefică individ-individ formată prin învățare presupune atingerea unui astfel de grad de dezvoltare cognitivă, afectivă și psihomotorie care permite individului să se conștientizeze atât ca valoare intrinsecă cât și parte componentă a omenirii. În sistemul educațional structurarea valorilor are loc în funcție de particularitățile psihologice de vârstă, constituind succesul unei personalități de însemnătate socială. Prin educația intelectuală, morală, juridică și axiologică se modifică comportamentul față de sine și ceilalți în baza unui ideal, care, indiferent de perfecțiune, este o personalitate.

În cazul educației juridice se formează conștiința juridică în care omul este privit ca o valoare socială ce activează în baza legii și normei, precum și respectarea drepturilor și libertăților sale. Informarea și aplicarea corectă în societate a conținutului legii este dezideratul principal al educației juridice. Ea realizează de facto acțiunea de formare, transformare, de schimbare a omului pentru a deveni personalitate și de a-l ridica la cota de Om-valoare.

Revenind la cercetările practice și analiza efectuată, au fost depistate numai 4 bifări de apreciere la nivel mediu a Omului ca valoare. Doar o persoană din cele 32 anchetate a specificat importanța sa enormă. Reieșind din aceste date, educația juridică își aduce contribuția la crearea unui set de valori cum ar fi: dreptatea, libertatea, legea și, nu în ultimul rând, Personalitate-Valoare.

Așa cum am mai precizat, un alt tip de educație este cea intelectuală, care are rolul de a dezvolta capacitățile cognitive, de a transmite cunoștințe intelectuale, de a subtrage informații derivate din cele vechi pentru a evidenția independența cognitivă în formarea individului.

Educația prin valorile cognitive permite individului o acumulare a unei vastități

de cunoștințe cu menire spre orientarea în spațiu și în diferite cazuri, la formarea unor interese de cunoaștere, la dobândirea unor deprinderi, precum și la crearea unor imagini cognitive despre persoana proprie și despre mediul care îl înconjoară. Prin cunoaștere se analizează convergent și divergent esența Valorilor sociale, dar și individuale.

În același timp, educația intelectuală acționează asupra dezvoltării personalității intelectuale autonome cu capacitate de autodezvoltare. Independența intelectuală a unui individ are ca facultăți primordiale gândirea creativă și rațiunea. Structura cognitivă a personalității în educație se supune schimbării prin analiză și autostudiere, iar finalul este comportamentul intelectual cu abilități de a distinge. Persoana se reflectă în societate prin atitudini de cunoaștere socială, emitere de informații, stabilirea de relații interpersonale. Dobândind aceste capacități și transformându-le în valori cu ajutorul educației intelectuale, personalitatea influențează prin creativitate, inteligență, inventivitate asupra dezvoltării și perfecționării comunității.

O altă educație intervine prin specificul său. Educația morală este determinată, pe de o parte, de particularitățile moralei, ca fenomen social, prin care i se conferă conținutul, iar pe de altă parte, de condițiile psihosociale implicate în realizarea ei. Raportarea la societate și la subiect, acestea sunt cele două coordonate necesare educației morale. Drept cauză a educației morale este conștiința socială, incluzând într-un tot unitar idealul moral, valorile, normele și regulile morale, prin care se reglementează raporturile omului cu ceilalți, cu societatea și cu sine însuși. Ca dovadă, dimensiunile respective sunt condițiile corelative cu selectarea și dezvoltarea valorilor general umane și individuale. În centrul său se află idealul moral ca valoare, considerat o imagine a perfecțiunii din punct de vedere moral, care cuprinde, sub forma unui model, chintesența morală a personalității. Esența acestui ideal se manifestă prin valorile și regulile morale.

Experiențele educative prin care se dezvoltă personalitatea ca valoare, dar și integrarea în nucleul personalității a unor valori, au o evoluție specifică de la o persoană la alta.

Prin caracterul permanent și divers al educației și instruirii se dezvoltă capacitatea comunicațională, fiind strict individual interiorizată ca valoare. Semnificația comunicării eficiente, per ansamblu, scoate în evidență o determinantă a personalității în raporturi de producție, economie, cultură, artă, știință, dându-i o conotație de factor psihosocial.

Posedând arta comunicării prin cunoaștere multidimensională, personalitatea ajunge să aibă încredere în forța competenței și deprinderilor, fapt ce-i imprimă valoare psihosocială. Atunci când se manifestă o comunicare asertivă exprimată de un limbaj cultural, corect lingvistic, vocabular elevat și se exclud argourile, putem spune că pentru persoană comunicarea este o valoare.

Educația axiologică, un alt tip de educație, depășește obiectivele celei estetice (care vizează doar valorile estetice), dar și pe cele ale educației pentru și prin valori strict determinate.

Reamintim faptul că valorile se învață din atitudini și comportamente, în familie și în societate. Avem nevoie de valori în adaptare și integrare pentru a le folosi ca repere în formarea așteptărilor și înțelegerii conduitelor în colectiv. Alături de convingeri, credințe, nevoi și scopuri, valorile devin repere, ghid după care se găsesc soluții, se exteriorizează comportamentul, se fac alegeri și se acționează. Valorile ajută la construirea relațiilor sociale și la prețuirea personalității ca valoare [6].

În opinia lui C. Cucuș (1996), nu există scheme standardizate de valorizare, valabile pentru toți indivizii și toate contextele educaționale. De aici, și problemele deosebit de delicate pe care le ridică o astfel de latură a educației. Dintr-o anumită perspectivă, valorile sunt cele mai variabile. Ceea ce a ființat la un moment dat ca valoare științifică, artistică, filosofică, politică etc., timpul și contextul sociocultural o pot eclipsa ori converti în nonvaloare (după cum unele produse culturale, inițial indezirabile, sfârșesc prin a fi însușite drept valori). Autorul susține că a face educație pentru valori fixe (chiar dacă sunt justificate de un climat socioistoric) sau prin valori certe (sanționate ca atare de o mai scurtă ori mai îndelungată tradiție culturală) este un lucru bun, dar insuficient pentru exigențele educației axiologice. A face, în schimb, și o educație pentru și prin valorizare, în scopul și pe temeiul autonomiei axiologice, iată calea și baza educației pentru și prin valori.

Cunoașterea și valorificarea valorilor este unul dintre fundamentele umanizării. Prin scopul și mijloacele sale, educația este considerată procesul de cunoaștere și sensibilizare a omului la valorile sociale, personale, economice, juridice, morale cu finalitatea omul - valoarea supremă a societății.

În concluzie, Personalitatea este o valoare și se formează în procesul educațional prin implementarea a mai multor tipuri de educație. Atât familia, cât și mediul educațional impulsionează selectarea valorilor individuale, centrale, secundare și sociale. Valorile personalității se modifică în cursul evoluției, cele centrale pot deveni secundare și invers. Educația are influență modelatorie asupra cunoașterii și accepțării valorilor. Valorile Familia, Sănătatea și Dragostea sunt cele prioritare, formând nucleul central, în jurul căruia se evidențiază celelalte valori. Sistemul de valori este diferit de la o persoană la alta.

BIBLIOGRAFIE

1. Petre Andrei. *Filosofia valorii*. În: *Opere sociologice*, vol. I, Editura Academiei, București, 1973.
2. Macovei Crenguța Mihaela. *Relația valori-identitate de sine în formarea ofițerului modern*. Teză de doctor. București, 2009.
3. Petre Iluț. *Valori, atitudini și comportamente sociale*. Teme actuale de psihosociologie, Iași, 2004.
4. Marin C. *Filosofia educației*. Aramis, București, 2001, p.106.
5. Cucuș C. *Pedagogie*. Iași, 1996.
6. *Pedagogie și axiologie*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

7. V. Pălărie. Pedagogie. Chișinău, 2007.
8. D. Sălăvăstru. Psihologia educației. Iași, 2004.
9. Карандашев В. Практикум по психодиагностике. Методика Ш. Шварца для изучения ценностей личности. Санкт-Петербург, 2004.
10. Inventarul valorilor personale. E-mail: turdasanramona@yahoo.com
11. www.iesidinceata.ro/lista-de-valori-personale/
12. www.proeducation.md
13. www.educativ.info/tip1.html
14. www.logopedics.info/definirea-personalitatii-u.
15. ro.scribd.com/.../Educatia-Morala-Componenta.

RESPONSABILITATEA PUTERII PUBLICE - GARANȚIE A RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI

Victor MICU,

doctorand, Președinte al Consiliului Superior al Magistraturii

SUMMARY

The study includes a brief analysis of responsibility as the principle, an obligation and a indispensable condition for functioning of public authorities and the whole state. In conclusion, the author stresses that parliamentarians should not be an exception in this respect, but like all public officials and other public dignitaries, they should to take responsibility as a principle, an obligation and indispensable condition for functioning of the legislative body in conditions of role of law.

Keywords: *responsibility, principle, obligation, parliamentary, oath.*

REZUMAT

Studiul cuprinde o analiză succintă a responsabilității în calitatea sa de principiu, obligație și condiție indispensabilă funcționării autorităților publice și a statului în ansamblu. În rezultatul cercetării, autorul accentuează ideea că demnitarii parlamentari nu trebuie să constituie o excepție, dar la fel ca și toți funcționarii publici și ceilalți demnitari publici să-și asume responsabilitatea în calitate de principiu, obligație și condiție indispensabilă funcționării legislativului în condițiile unui stat de drept.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate, principiu, obligație, parlamentar, jurământ.*

O abordare destul de complexă și relevantă a acestui subiect regăsim în studiile semnate de savantul jurist autohton, prof. Gh. Costachi, ideile căruia ne-au servit ca un reper științific inestimabil. Iată de ce, în prezenta cercetare ne vom prevala frecvent de teoria conturată de domnia sa în materia răspunderii și responsabilității puterii publice.

Pentru început, este important a reitera faptul că angajarea activă a statului în realizarea și promovarea valorilor democratice și intereselor societății recunoscute la nivel constituțional se manifestă sub diferite forme, la diferite nivele, cu diferit grad de intensitate. Aceasta are loc prin intermediul funcționării organelor statului și nemijlocit, a activității funcționarilor publici, care trebuie să-și asume o *responsabilitate* corespunzătoare competențelor și sarcinilor cu care au fost învestiți.

În general, trebuie recunoscut că esențială pentru democrație este responsabilitatea proprie tuturor celor care dispun de autoritate publică, indiferent dacă sunt sau nu aleși, și tuturor organelor autorităților publice, fără excepție. Anume aceasta deter-

mină existența unui drept de acces liber la informația privind activitățile conducerii, dreptul de a înainta cereri conducerii și de a încerca redresarea prin intermediul unor mecanisme administrative și judiciare imparțiale.

În teoria dreptului administrativ, un accent deosebit a fost pus pe necesitatea unei *responsabilități sociale* a funcționarilor publici, care să conștientizeze în raportarea conștientă a acestora la nevoile sociale, la sarcinile pe care le au și pe care le consideră îndatoriri de prim ordin. Astfel, în comportamentul funcționarului public trebuie să primeze *responsabilitatea*, acesta trebuie să fie convins că slujirea cu credință a interesului public este baza comportamentului său profesional și moral []. De aici, se poate deduce că pentru *funcționarii responsabili social*, realizarea sarcinilor de serviciu, rezolvarea cu promptitudine și seriozitate a problemelor cetățenilor reprezintă felul de a fi și scopul existenței lor sociale [].

Responsabilitatea în cazul funcționarilor publici/demnitariilor publici înseamnă existența unei atitudini pline de sollicitudine față de problemele cetățenilor, implicarea lor cu obiectivitate și profesionalism în realizarea sarcinilor funcțiilor lor, funcții înțelese ca adevărate misiuni sociale. Pentru un funcționar public cu un înalt spirit de *responsabilitate* nu există o valoare mai importantă decât îndeplinirea, cu o convingere reieșită din înțelegerea rațională a fenomenelor, a sarcinilor funcției sale. Un asemenea tip de funcționar este stăpânit de un sentiment de vinovăție când ceva nu a fost în ordine în munca sa, chiar dacă e vorba de un aspect mai puțin important, care pentru un ochi neavizat nu este sesizabil. Desigur, un asemenea tip de funcționari trebuie „creat”, atât prin intermediul valorilor sociale recunoscute la nivel de societate, cât și prin recunoașterea responsabilității ca o calitate indispensabilă unui funcționar public și un criteriu important pentru recrutarea acestora.

Formarea unor asemenea funcționari/demnitari în condițiile societății moderne trebuie să constituie o preocupare permanentă nu numai a teoreticienilor, dar și a legiuitorului și a guvernanților [], deosebit de utilă fiind conturarea unui adevărat cult pentru funcția publică și funcționarul public.

Un moment semnificativ la acest capitol rezidă în consacrarea legală a *responsabilității* ca principiu de conduită a funcționarului public. Importante în sensul dat sunt dispozițiile *Constituției Republicii Moldova* [], în care este prevăzută expres atât responsabilitatea autorităților publice (responsabilitatea administrației publice centrale de specialitate pentru activitatea desfășurată – art. 107, alin. (1), cât și a funcționarilor publici (potrivit art. 56: „Cetățenii cărora le sunt încredințate funcții publice, precum și militarii, răspund de îndeplinirea cu credință a obligațiilor ce le revin ...”).

Relevantă în context este *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* [], care stipulează:

- în art. 5 – „Serviciul public se bazează pe principiile legalității, profesionalismului, transparenței, imparțialității, independenței, responsabilității, stabilității și loialității”;
- în art. 22, alin. (1) – obligațiile generale ale funcționarului public de a înde-

plini cu responsabilitate, obiectivitate și promptitudine toate atribuțiile de serviciu [].

Un alt act normativ ce dezvoltă subiectul este *Codul de conduită a funcționarului public* [], care la capitolul II fixează următoarele principii de conduită a funcționarului public:

- *legalitatea*, adică obligația de a respecta Constituția Republicii Moldova, legislația în vigoare și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;

- *imparțialitatea* – obligația să ia decizii și să întreprindă acțiuni în mod imparțial, nediscriminatoriu și echitabil, fără a acorda prioritate unor persoane sau grupuri în funcție de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială; obligativitatea unui comportament bazat pe respect, exigență, corectitudine și amabilitate în relațiile sale cu publicul, precum și în relațiile cu conducătorii, colegii și subordonații;

- *profesionalismul* – obligația să-și îndeplinească atribuțiile de serviciu cu responsabilitate, competență, eficiență, promptitudine și corectitudine;

- *loialitatea* – obligația de a servi cu bună-credință autoritatea publică în care activează, precum și interesele legitime ale cetățenilor etc.

După cum se poate observa, *Codul de conduită a funcționarului public* diminuează semnificația responsabilității în activitatea acestuia, înglobându-l în conceptul de profesionalism, fapt ce este nu doar incorect, dar și în contradicție cu Legea-cadru în domeniul administrației publice (citată) și chiar Constituția. Or, logic reflectând, lipsa profesionalismului (mai ales în cazul tinerilor specialiști, în ipoteza în care profesionalismul este condiționat de experiența în domeniu) ar justifica lipsa responsabilității, ceea ce este, practic, inacceptabil.

Potrivit cercetătorilor, un moment decisiv în asumarea de către funcționarul public a responsabilității îl constituie depunerea jurământului de credință în momentul investirii în funcție []. Este important de remarcat, în context, că depunerea jurământului nu trebuie să marcheze însuși momentul nașterii responsabilității funcționarului public/demnitarului, ci recunoașterea acceptării acestor valori ca fiind fundamentale, exteriorizarea convingerii și atitudinii respectuoase față de acestea, angajarea activă a funcționarului, în baza propriei convingeri și nu a unei obligații externe, în promovarea și protecția acestora [].

Potrivit art. 32, alin. (1) din *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*, funcționarul public depune jurământ de credință cu următorul cuprins: „Jur solemn să respect Constituția Republicii Moldova, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, să apăr suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, să execut în mod obiectiv și imparțial legile țării, să îndeplinesc conștiincios obligațiile ce îmi revin în exercitarea funcției publice și să respect normele de conduită profesională”.

După cum se poate observa, un asemenea jurământ este comun pentru toți funcționarii publici. În același timp însă nu trebuie uitată existența unei categorii distincte de funcționari publici, și anume *demnitarii*, adică persoanele care dețin funcții de demnitate publică (din categoria cărora fac parte și parlamentarii).

Art. 2 din *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică stipulată* []: „Funcția de demnitate publică este o funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condițiile legii. (3) Demnitarii sunt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituției, al prezentei legi și al altor acte legislative”.

În literatura de specialitate [], funcția de demnitate publică este văzută ca o funcție publică ce se exercită fie ca urmare a dobândirii unui mandat în mod direct, în urma alegerilor, prin exercitarea dreptului de vot al cetățenilor, fie indirect, prin numire de către cei dintâi. În același timp, sunt reținute următoarele caracteristici ale funcției de demnitate publică []:

- se dobândește prin alegeri libere sau numire, și nu prin concurs, ca în cazul funcției publice *stricto sensu*;
- se exercită pe o perioadă limitată în timp; de regulă, durata exercitării funcției de demnitate publică este egală cu durata unui mandat sau, precum în cazul membrilor Guvernului, poate să depindă și de durata mandatului persoanei care a emis actul de numire;
- puterea discreționară a autorității care a emis actul de numire este mai largă decât în cazul funcțiilor publice *stricto sensu* datorită relațiilor de încredere care trebuie să existe între demnitarul public și autorul numirii în funcție; cu toate acestea, nu este vorba de o putere discreționară absolută, însă oportunitatea emiterii actului de eliberare din funcție poate avea o pondere mai ridicată decât legalitatea, prevăzând caracterul politic al actului.

La fel ca și toți funcționarii publici, demnitarii trebuie să-și exercite funcția respectând câteva principii importante, care conform *Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* [], art. 4, sunt principiile: legalității, liberului consimțământ, transparenței, exemplului personal, responsabilității și al loialității.

În ceea ce privește jurământul (ca formă de asumare a *responsabilității*), potrivit aceleiași Legi (art. 6, alin. (6)): „demnitarul depune jurământ în cazul în care această obligație este prevăzută de legea specială ce reglementează activitatea acestui demnitar”. Bunăoară:

- *judecătorii Curții Constituționale, potrivit art. 12, alin. (1) din Legea cu privire la Curtea Constituțională*, [] depun următorul jurământ: „Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orânduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constituției”;

- *judecătorii*, potrivit art. 12, alin. (1) din Legea cu privire la statutul judecătorului []: „Jur să respect Constituția și legile țării, drepturile și libertățile omului, să-mi îndeplinesc cu onoare, conștiință și fără părtinire atribuțiile ce-mi revin”;

- *procurorii*, potrivit art. 22, alin. (3) din Legea cu privire la procuratură: [] „Jur să respect cu strictețe Constituția, legile Republicii Moldova, să apăr ordinea de drept, drepturile și libertățile omului, interesele generale ale societății, să îndeplinesc conștiincios obligațiile ce îmi revin” etc.

Ca excepție, pentru *Președintele Republicii Moldova însăși Constituția Republicii Moldova* stabilește, la art. 79, alin. (2), următorul jurământ: „Jur să-mi dăruiesc toată puterea și priceperea propășirii Republicii Moldova, să respect Constituția și legile țării, să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a Moldovei”.

În același timp, art. 4 din *Legea cu privire la Guvern* [] stipulează: „În termen de trei zile de la data numirii Guvernului, Prim-ministrul, viceprim-miniștrii, miniștrii și ceilalți membri ai Guvernului vor depune individual, în fața Președintelui Republicii Moldova, jurământul al cărui text este prevăzut la art. 79, alin. (2) din *Constituție*”.

Cât ar fi de straniu, însă pe fundalul celor menționate, unica categorie de demnitari publici care nu sunt obligați la depunerea jurământului, potrivit legislației Republicii Moldova, sunt deputații/parlamentarii.

Sub aspect comparativ, menționăm că, potrivit art. 70, alin. (1) din *Constituția României* revizuită, [] „(1) Deputații și senatorii intră în exercițiul mandatului la data întrunirii legale a Camerei din care fac parte, sub condiția validării alegerii și a depunerii jurământului. Jurământul se stabilește prin lege organică”.

În același timp, *Legea nr. 96 din 21 aprilie 2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor* [] stabilește în art. 3 următoarele:

„(1) După constituirea legală a Camerei Deputaților și a Senatului, fiecare deputat și fiecare senator depune în fața plenului Camerei din care face parte, întrunită în ședință solemnă, jurământul de credință față de țară și popor:

„Jur credință patriei mele România;

Jur să respect Constituția și legile țării;

Jur să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a României;

Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și fidelitate mandatul încredințat de popor;

Așa să mă ajute Dumnezeu.”

(2) Jurământul de credință se poate depune și fără formula religioasă, care se înlocuiește cu formula:

„Jur pe onoare și conștiință” și aceasta prefațează jurământul.

(3) Jurământul scris se rostește solemn, se semnează de fiecare deputat sau senator și se încredințează spre păstrare președintelui Camerei.

(4) Refuzul de a depune jurământul de credință atrage de drept invalidarea mandatului, de care plenul Camerei ia act.

(5) Deputații și senatorii aleși ca urmare a organizării unor alegeri parțiale pentru ocuparea locurilor vacante pe parcursul unei legislaturi vor depune jurământul de credință după validarea mandatelor, potrivit aceleiași proceduri și cu aceleași consecințe juridice”.

Dispoziția dată a fost consacrată în textul *Constituției României* cu ocazia revizuirii acesteia în anul 2003. Specialiștii constituționaliști au interpretat acest moment ca fiind o soluție dictată de împrejurări în care era nefiresc ca Președintele României,

membrii Guvernului, magistrații și toți funcționarii publici să fie obligați să depună jurământul de credință, iar parlamentarii, care sunt aleși direct de cetățeni, nu. Prin modificarea Constituției s-a realizat, astfel, și corespondența logică între operațiunea de intrare în exercițiul mandatului, pe de o parte, și operațiunea de depunere a jurământului, pe de altă parte, în sensul că intrarea în exercițiul mandatului de parlamentar este condiționată și de depunerea jurământului [].

După cum se poate observa, legiitorul român a consacrat constituțional rolul jurământului ca formă de asumare a responsabilității de către deputați și senatori la învestirea în funcție, stabilind chiar și răspunderea pentru refuzul de a-l depune – *invalidarea mandatului*.

În viziunea noastră, un asemenea moment este unul esențial în activitatea unor asemenea funcționari publici (cum sunt demnitarii parlamentari), mai ales că anume ei sunt cei care decid în mare parte soarta țării, a societății și a fiecăruia dintre noi. Mai mult, ținând cont de faptul că ei își obțin mandatul direct de la popor, prin intermediul alegerilor, considerăm că este absolut necesară depunerea unui jurământ în fața poporului, prin care să-și asume responsabilitatea pentru misiunea importantă asumată – reprezentarea și realizarea intereselor generale ale societății (mai ales că mandatul parlamentar este unul reprezentativ, deputații nefiind obligați „să dea seama” în fața electoratului pentru activitatea desfășurată).

Data fiind obligativitatea jurământului de credință pentru funcționarul public, responsabilitatea constituie un principiu, o obligație și o condiție indispensabilă funcționării administrației publice, a autorităților statului, deci și a statului în ansamblu. În acest context, considerăm că demnitarii parlamentari nu trebuie să constituie o excepție, dar la fel ca și toți funcționarii publici și ceilalți demnitari publici să-și asume responsabilitatea în calitate de principiu, obligație și condiție indispensabilă funcționării legislativului în condițiile unui stat de drept.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru I. Drept administrativ. București: Lumina Lex, 2005.
2. Codul de conduită a funcționarului public, adoptat prin Legea nr. 25-XVI din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.74-75/243 din 11.04.2008.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1 (cu modificări și completări până la 20 septembrie 2006).
4. Constituția României, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Republicată în Monitorul Oficial al României nr. 767 din 31 octombrie 2003.

5. Constituția României: comentariu pe articole. Coord. Muraru I., Tănăsescu E.S. București: C.H. Beck, 2008.
6. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statutului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2009.
7. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. II. București: All Beck, 2002.
8. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 07.02.1995.
9. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 158 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 230-232 din 23.12.2008.
10. Legea cu privire la Guvern, nr. 64 din 31.05.1990. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-133 din 26.09.2002 (cu modificări și completări până în 04.11.2016).
11. Legea cu privire la procuratură, nr. 118 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 73-75 din 18.04.2003.
12. Legea cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20.07.1995. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-119 din 15.08.2002.
13. Legea nr. 96/2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 49 din 22 ianuarie 2016. [resursă electronică]: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act3_1&par1=0.
14. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică nr. 199 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 194-196 din 05.10.2010.
15. Mocanu-Suciu A. Răspunderea funcționarilor publici. București: C. H. Beck, 2015.

DREPTUL LA INFORMAȚIE: STANDARDE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

Oleg CHIRIL,

consilier al vicepreședintelui Parlamentului Republicii Moldova

SUMMARY

The author describes general aspects of the right to information in the context of the Universal Declaration of Human Rights, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, which were the foundation for the legal framework in Republic of Moldova.

Having mentioned that this right is one of the two main elements of the right to freedom of expression and the right to freedom of opinion, the author highlights aspects of national legislation to ensure the right to information.

Keywords: *information, the right to information, freedom of expression, The European Court of Human Rights.*

REZUMAT

Autorul descrie aspectele generale ale dreptului la informație în contextul Declarației Universale a Drepturilor Omului, Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, care au servit drept temelie în dezvoltarea cadrului juridic în domeniul din Republica Moldova.

După ce menționează că acest drept constituie unul dintre cele două elemente principale ale dreptului la libertatea de exprimare, alături de dreptul la libertatea de opinie, autorul evidențiază aspectele legislației naționale în domeniul asigurării dreptului la informație.

Cuvinte-cheie: *informație, dreptul la informație, libertatea de exprimare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*

Informația este definită ca fiind „ansamblul coerent, coeziv și unitar de semnificații gnozice, constituit într-un mesaj în procesul comunicării, care aduce un element de noutate față de cunoștințele prealabile și care, prin relevanță, pertinență și oportunitate își dovedește utilitatea în realizarea unui scop la baza căruia se află o necesitate sau un interes [1, pag. 37].

Prin urmare, în art. 3 al Legii nr. 467-XV din 21.11.2003 cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat, informația este definită ca fiind cunoștințe despre persoane, subiecte, fapte, evenimente, fenomene, procese, obiecte, situații și idei.

Într-o societate contemporană informația deține un rol important, iar resursele informaționale sunt unul dintre cele mai importante active ale statului, de rând cu resursele naturale, umane, financiare etc.

În 1946, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat una dintre primele sale rezoluții, în care se spune că „libertatea de informare este un drept fundamental al omului și... piatra de încercare a tuturor libertăților cărora Națiunile Unite le sunt credincioase”.

În acest sens, aproape toți cei 192 de membri ai Organizației Națiunilor Unite au semnat Declarația Universală a Drepturilor Omului care, în art. 19 prevede: „Orice persoană are dreptul la *libertatea de opinie și de exprimare*”. Acest drept include libertatea de a avea opinii, fără amestecul cuiva și de a *căuta, primi și difuza* informații și idei prin orice mijloace media, indiferent de frontiere.

Reieșind din cele menționate, conchidem că informația este elementul de bază al unui drept al omului, și anume - libertatea de informare.

Republica Moldova a aderat la Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice la 28 iulie 1990 și la Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale la 12 septembrie 1997. Ambele acte vin să asigure protecția libertății de exprimare în general în termeni similari. Astfel, art. 10 al Convenției Europene prevede:

1. Orice persoană are dreptul la *libertatea de exprimare*. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și *libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei* fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.

2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Așadar, libertatea de informare este un drept fundamental, care este consacrat și în art. 34 al Constituției Republicii Moldova.

Dreptul la informație este un drept fundamental al persoanei [2] deoarece dezvoltarea persoanei în societate, exercitarea libertăților prevăzute de Constituție, inclusiv libertatea gândirii, a opiniei, a creației, a exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil, presupune și posibilitatea de a recepționa informații asupra vieții sociale, politice, economice, științifice, culturale etc.

Însă *dreptul la informare* presupune și o responsabilitate, deoarece în viața socială nu poate exista drepturi dincolo de orice limite. Aceste limite se referă la apărarea unor valori sociale ale drepturilor și reputației altor persoane. Dacă aceste limite sunt depășite, acest lucru poate atrage răspunderea civilă, administrativă sau chiar penală a celor vinovați de comiterea unor fapte ce se circumscriu într-o asemenea sferă.

Totuși principiul libertății de informare rămâne însă în toată substanța sa și se impune ca atare atât autorităților publice cât și oricăror altor persoane fizice sau juridice [3, pag. 741].

Mai mult, este nevoie ca înșeși autoritățile statale să vegheze la asigurarea res-

pectării *dreptului la opinie și la informare*, ceea ce înseamnă că statul, pe de o parte, nu trebuie să stânjenească în niciun fel exercițiul liber al acestor drepturi (obligație negativă), iar, pe de altă parte, el trebuie să asigure exercițiul lor în scopul înfăptuirii pluralismului de opinii și de idei (obligație pozitivă).

În acest sens, putem spune că accesul persoanei la orice informație de interes public cuprinde: dreptul persoanei de a fi informată prompt, corect și clar asupra măsurilor preconizate și, mai ales, asupra măsurilor luate de autoritățile publice; accesul liber la sursele de informare publică; posibilitatea persoanei de a recepționa direct și în bune condiții emisiunile radiofonice și televizate; obligația autorităților publice de a crea condițiile materiale și juridice necesare pentru difuzarea liberă și amplă a informației de orice natură [4, pag. 148].

Dreptul la informare este un aspect vital al activității instituțiilor statului și al democratizării societății. Doar în condițiile în care există un schimb liber de informații între instituțiile statului, instituții – persoane fizice și juridice, poate fi asigurată responsabilitatea și evitată corupția în eșaloanele puterii. Astfel, fiind satisfăcut și dreptul cetățenilor de a cunoaște.

Libertatea de informare este, de asemenea, o condiție esențială pentru dezvoltarea durabilă a societății. Managementul resurselor, inițiativele sociale și strategiile economice pot fi eficiente doar dacă publicul este informat și antrenat în luarea deciziilor.

În vederea asigurării respectării prevederilor constituționale referitoare la dreptul la informare a fost adoptată Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație, care are drept scop asigurarea accesului la informațiile oficiale, clasificarea informațiilor cu accesibilitate limitată și protecția lor, eficientizarea procesului de informare a populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității autorităților și instituțiilor publice, precum și stimularea formării opiniilor și participării active a populației la luarea deciziilor în spirit democratic.

Conform prevederilor Legii nr. 982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație, oricine are dreptul de a căuta, de a primi și de a face cunoscute informațiile oficiale. Exercițarea acestor drepturi poate fi supusă unor restricții pentru motive specifice, ce corespund principiilor dreptului internațional, de asemenea, nu va implica în niciun caz discriminarea bazată pe rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau pe origine socială.

Activitatea de informare și relațiile cu publicul în cadrul autorităților și instituțiilor publice pot fi organizate pe următoarele componente:

- a) informarea mass-media;
- b) informarea activă a populației;
- c) acordarea informațiilor la cerere;
- d) schimbul interinstituțional de informații.

Activitatea de informare se realizează între subiecții accesului la informație. Aceștia sunt, pe de o parte, furnizorii de informații, pe de altă parte, solicitanții de informație.

În Republica Moldova, sunt obligate să furnizeze informații oficiale solicitanților [5, art. 5]:

- autoritățile publice centrale și locale - autoritățile administrației de stat, prevăzute în Constituția Republicii Moldova și anume: Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul, administrația publică, autoritatea judecătorească;
- instituțiile publice centrale și locale - organizațiile fondate de către stat în persoana autorităților publice și finanțate de la bugetul de stat, care au ca scop efectuarea atribuțiilor de administrare, social-culturale și altor atribuții cu caracter necomercial;
- persoanele fizice și juridice care, în baza legii sau a contractului cu autoritatea publică ori instituția publică, sunt abilitate cu gestionarea unor servicii publice și culeg, selectează, posedă, păstrează, dispun de informații oficiale, inclusiv de informații cu caracter personal.

Poate solicita informații oficiale de la autoritățile, instituțiile Republicii Moldova persoana care, în conformitate cu art. 5, alin. (3) al Legii privind accesul la informație, posedă cetățenia Republicii Moldova sau persoana care nu posedă cetățenia Republicii Moldova, dar are domiciliul sau reședința pe teritoriul său, adică persoanele ce se află sub jurisdicția Republicii Moldova.

Pentru ca solicitanții de informație să-și poată forma o opinie asupra problemelor complexe ale lumii moderne, este necesar să li se asigure accesul în instituțiile publice, în arhive și în biblioteci, la informațiile publice, la documente oficiale, la orice alte acte etc. Respectarea acestui drept presupune interdicția îngrădirii lui, indiferent de motive și situații, iar art. 34, alin. (1) din Constituția Republicii Moldova prevede expres anume interdicția îngrădirii dreptului la informație.

Totodată, există o serie de situații când liberul acces la informație și, mai ales, publicitatea unei informații, pot aduce grave prejudicii morale sau materiale unei persoane sau intereselor statului în ansamblu. În virtutea cauzelor expuse, este firesc ca prin lege să se prevadă anumite limite, enumerându-se cazurile când informația nu poate fi adusă la cunoștința publică, deoarece ar putea să prejudicieze drepturile, interesele legale și măsurile de protecție ale cetățenilor.

Așadar, posesorii de informații oficiale, adică furnizorii de informații au obligația să furnizeze solicitanților informația necesară.

Refuzul de a furniza o informație, un document oficial va fi făcut în scris, indicându-se data întocmirii refuzului, numele persoanei responsabile, motivul refuzului, făcându-se în mod obligatoriu trimitere la actul normativ (titlul, numărul, data adoptării, sursa publicației oficiale), pe care se bazează refuzul, precum și procedura de recurs a refuzului, inclusiv termenul de prescripție.

Persoana care se consideră lezată într-un drept sau interes legitim de către furnizorul de informații poate ataca acțiunile acestuia atât pe cale extrajudiciară cât și direct în instanța de contencios administrativ competentă [6, art. 1].

Drept temei juridic pentru a iniția procedura în contenciosul administrativ servesc prevederile constituționale care stabilesc că persoana vătămată într-un drept al

său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei [7, art. 53].

În concluzie, putem spune că în vederea realizării accesului real la informație, este necesar ca statul să întreprindă prin instituțiile sale acțiuni concrete care să se axeze pe trei componente de bază – informarea, consultarea și participarea cetățenească.

BIBLIOGRAFIE

1. RIZEA Marian. Securitatea informațiilor clasificate, Editura Academiei Naționale de Informații (A.N.I.), pag. 37, București, 2006.

2. Hotărârea Curții Constituționale nr. 19 din 16.06.1998. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 174-176/1331 din 20.12.2002.

3. BÎRSAN Corneliu. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Drepturi și libertăți, vol. I, Editura C. H. Beck, București, 2005, pag. 741.

4. Comentariul Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994. Editura ARC, Chișinău, 2012, pag.148.

5. Legea nr. 982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-90/664 din 28.07.2000.

6. Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10.02.2000. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 03.10.2006.

7. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.

8. Legea nr. 467-XV din 21.11.2003 cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 6-12/44 din 01.01.2004.

GARANTAREA DREPTULUI DE APĂRARE PRIN PRISMA INSTRUMENTELOR JURIDICE INTERNAȚIONALE ȘI A DOCUMENTELOR DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI

Gheorghe GRAUR,

*asistent universitar, Academia „Ștefan cel Mare”
a MAI al Republicii Moldova*

Natalia AVRAM,

studentă, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

SUMMARY

The right of defence, as a social value, is essential to any community in order to develop human ideals. This study aims to analyze and improve the existing national legislative framework in the field, treating the factor of defence through instruments that guarantee human rights, fundamental freedoms and mainly the rights of defence.

The concept of the right to defence and its elements formation made obvious progress during various stages of civilization. Currently, the rights of defence are therefore recognised in all procedural systems of democratic states, which emerge also from the fact that states are signatories of international documents that especially stipulate this right.

This article aims to analyze the main provisions of international documents guaranteeing the right of defence and to present relevant aspects of these guarantees relevant to human rights. It also targets on the complex analysis of the subject under investigation.

Defence Review as a concept involves the activities performed by a person in order to value his legal interests that were harmed and to fight the charges brought.

Defence Review as the right to defence includes the legally recognized possibilities of individuals to assert their infringed legitimate interests and to defend against charges made whether they are just or unjust.

Keywords: *Human right, the right of defense, the United Nations, the UDHR, the ECHR procedural guarantees, international instruments, protective documents, etc.*

REZUMAT

Dreptul la apărare, ca valoare socială, este primordial oricărei societăți în vederea dezvoltării idealurilor umane. Acest studiu tinde să analizeze și să perfecționeze cadrul legislativ național existent în domeniu, tratând elementul apărării prin prisma mecanismelor, instrumentelor ce garantează drepturile și libertățile fundamentale ale omului și, în special, dreptul la apărare.

Formarea conceptului dreptului la apărare, elementelor acestuia la diferite etape ale civilizației, cunoscând un progres evident, în prezent, recunoașterea dreptului la apărare fiind un numitor comun în toate sistemele procedurale ale statelor democratice, lucru ce derivă și din faptul că statele sunt semnatare ale documentelor internaționale ce consacră în mod expres acest drept.

Prezentul articol își propune să analizeze dispozițiile principalelor documente internaționale care garantează dreptul la apărare și să prezinte aspecte relevante ale acestei garanții în sistemul drepturilor omului. La fel se axează pe analiza complexă a subiectului supus cercetării.

Analiza apărării ca noțiune presupune activitatea desfășurată de o persoană în vederea valorificării intereselor sale legale care i-au fost lezate și de a combate acuzațiile ce i se aduc.

Analiza apărării ca drept la apărare constă în facultățile sau posibilitățile recunoscute prin lege persoanelor de a-și valorifica interesele legitime încălcate și de a se apăra împotriva unor învinuiri ce i se aduc fie ele drepte sau nedrepte.

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, dreptul la apărare, ONU, DUDO, CEDO, garanții procesuale, mecanisme/instrumente internaționale, documente de protecție etc.*

Introducere. Istoria umanității abundă în conflicte de mare amploare ceea ce a generat crearea unei instituții de rang mondial cu scopuri unice și bine stabilite. Astfel, liderii politici ai marilor țări, în urma participării la conferințele de la Teheran și Yalta, au convenit asupra constituirii noii organizații internaționale cu denumirea de Carta Națiunilor Unite.

„Activitatea O.N.U. se răspândește în fiecare colț al lumii. Deși este cel mai bine cunoscută pentru menținerea și construirea păcii, prevenirea conflictelor și asistența umanitară, există multe alte moduri prin care O.N.U. și sistemul său afectează viețile oamenilor și face ca lumea să fie mai bună. Organizația lucrează într-o gamă largă de probleme fundamentale, cum ar fi: dezvoltarea durabilă; protecția mediului și a refugiaților, înlăturarea urmărilor dezastrelor; lupta împotriva terorismului; dezarmarea; promovarea democrației și a drepturilor omului; egalitatea între sexe și avansarea femeilor; dezvoltarea economică și socială; sănătatea internațională; extinderea producției de alimente și altele, pentru a-și realiza obiectivele și pentru a coordona eforturile pentru o lume mai sigură pentru generațiile prezente și viitoare” [1, p.314].

Dinamica mișcării pentru drepturile omului, în secolul al XX-lea, a fost marcată atât de activitatea unor organizații internaționale, precum și de unele ideologii. În timp ce ideologiile au furnizat temeiul și legitimitatea drepturilor omului, organizațiile internaționale interguvernamentale și nonguvernamentale au jucat rolul esențial în procesul de codificare a normelor de drept internațional, precum și în monitorizarea implementării drepturilor omului de către statele-membre [2, p. 9].

Numeroase prevederi ale Pactului Internațional și ale Convențiilor regionale sunt menite să asigure protecția persoanelor arestate sau deținute și a persoanelor învinuite, protecția persoanelor învinuite, respectarea drepturilor lor la apărare sub toate aspectele, pornind de la prezumția de nevinovăție, neretroactivitatea legii penale, norme ca nulla poena sine lege și non bis in idem, și până la prezența apărătorului, a martorilor apărării și respectarea demnității inerente persoanei umane [2, p. 68].

Materiale și metode aplicate. În procesul studiului dat au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: analiza istorică, analiza sistemică, analiza logică, analiza comparativă, sinteza și clasificarea. Materialele utilizate sunt: actele legislative și normative internaționale și naționale în domeniu ale Republicii Moldova, doctrina și alte materiale relevante.

Rezultate obținute și discuții. În realizarea scopului propus pornim de la ideea că: drepturile omului și, nemijlocit, dreptul la apărare reprezintă o instituție constituțional juridică necesară oricărui stat de drept democratic și modern, care are drept obiectiv prioritar alinierea la normele și cerințele europene, urmărind scopul integrării în comunitatea europeană.

Statul contemporan se afirmă ca o garanție a drepturilor și libertăților fundamentale, această îndatorire având un caracter juridico-internațional și constituțional. Săvârșirea infracțiunii generează un raport de drept penal substanțial. Subiecții principali ai acestui raport sunt, pe de o parte, societatea, iar pe de altă parte, cel ce a săvârșit fapta (acțiunea sau inacțiunea) prejudiciabilă [3, p. 201].

Pentru a putea înțelege fenomenele referitoare la apariția și evoluția istorică a conceptului de drept de apărare, trebuie să facem o incursiune asupra evenimentelor care s-au produs de-a lungul etapelor istorice parcurse de omenire.

O cercetare, chiar sumară, a evoluției și semnificațiile curenților de gândire politică evidențiază, fără putință de tăgadă, că năzuința spre libertate a omului a reprezentat o trăsătură constantă a întregului proces istoric, preocuparea pentru definirea poziției sale în societate manifestându-se, practic, odată cu manifestarea sa ca ființă gânditoare.

Până în epoca modernă nu putem vorbi de existența unui sistem juridic de garanțare a dreptului la apărare, dar, pentru o înțelegere mai profundă a condițiilor istorice în care germeii acestui drept au apărut și au dat roade, apreciez că se impune să studiem cu atenție și să trecem în revistă etapele pe care omenirea și instituțiile statului le-au parcurs de-a lungul timpului și cu precădere acele acte și fapte care au concurat la apariția ideii de ocrotire a drepturilor omului.

Omul, chiar de la apariția sa, a fost înzestrat cu morală, iar morală este știința care

pune problema menirii omului în lume.

În acest sens, autorul dr. Arion Țigănașu Jănică menționează că o mare importanță în determinarea comportamentului omului în societate au avut-o normele religioase, doctrina religioasă care avea un aspect similar celui legislativ de astăzi.

Codificarea legilor a fost mereu influențată de cutumă, credință și realitățile sociale dintr-un anumit teritoriu determinat. Așa-zisa lege divină este o pârghie chiar actuală pentru unele pătri sociale.

Prima încercare de anvergură de a releva valoarea omului în societate a fost făcută prin intermediul Declarației Universale a Drepturilor Omului (DUDO), care este unul din instrumentele primordiale, care garantează drepturile și libertățile omului și ocupă un loc adecvat alături de Marea Cartă a Libertății, Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului, Declarația americană de independență.

DUDO este prezentată ca un „*ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și toate națiunile, pentru ca toate persoanele și toate organele societății să se străduiască*” [4, p. 1].

„Toate documentele internaționale, atât cele încheiate în cadrul O.N.U. cât și cele la nivel regional, atestă deci că recunoașterea drepturilor omului are un caracter de universalitate și că protecția lor juridică se impune oricărui stat, oricărei comunități, cu valoare de obligativitate „*erga omnes*” [5, p. 26].

În literatura de specialitate s-a statuat că Declarația, încorporată în preambulul constituțiilor multor state și reluată de alte documente ale Adunării Generale, a contribuit la formarea unor reguli cutumiare bazate pe conținutul declarației [6, p. 45].

„Pe parcurs, după Declarația Universală a Drepturilor Omului, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat peste 60 de convenții, pacte și alte documente privind drepturile omului” [6, p. 46].

Sistemul instituțional universal de consacrare și protecție a drepturilor omului în cadrul Organizației Națiunilor Unite:

- a) organele interne ale O.N.U. având competențe în domeniul drepturilor omului;
- b) organele specializate în materia drepturilor omului.

Organizația Națiunilor Unite (O.N.U.) este principala organizație internațională interguvernamentală, cu caracter universal, care susține respectarea valorilor general umane prin prisma mecanismelor internaționale create de ea. „Pentru valorificarea inițiativelor și străduințelor tinzând la adâncirea colaborării între națiuni și la stabilirea unei noi ordini economice și politice, constituirea în 1945 a Organizației Națiunilor Unite a apărut ca un cadru organizatoric favorabil. În special, faptul că în Adunarea Generală toate statele-membre ale O.N.U. sunt reprezentate pe picior de egalitate, a făcut posibilă promovarea unor numeroase inițiative urmărind adoptarea unor declarații chemate să proclame solemn drepturile și obligațiile tuturor statelor și națiunilor, fără nicio deosebire” [7, p. 228].

„Încă din preambulul Cartei, statele-părți („Noi, popoarele Națiunilor Unite”) se declară hotărâte, între altele, să apere generațiile viitoare de flagelul războiului care, în timpul unei vieți de om, a creat umanității suferințe de nespus, [...], ca și

a națiunilor, mai mici, să favorizeze progresul social și instaurarea unor condiții de viață mai bune cu o libertate mai mare” [8, p. 41].

Astfel, Conform Cartei, Organizația Națiunilor Unite are rolul foarte important de a promova pe plan internațional drepturile omului (art.1, pct. 3). Printre acestea se numără:

- a) Adunarea Generală;
- b) Consiliul Economic și Social;
- c) Secretariatul ONU;
- d) Consiliul de Securitate;
- e) Curtea Internațională de Justiție etc.

Sistemul european de protecție a drepturilor omului a fost stabilit de către Consiliul Europei, având drept scop ca „fiecare membru al Consiliului Europei să accepte principiile statului de drept și principiul în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului”.

Consiliul Europei cuprinde 47 de state, cu o populație de circa 800 milioane de locuitori și are sediul la Strasbourg, în Palatul Europei. Drapelul european, un cerc cu douăsprezece stele aurii pe un fundal albastru întruchipează popoarele Europei, cercul simbolizând unitatea acestora. [9, p. 19].

Sistemul drepturilor omului al Consiliului Europei își are izvorul juridic în Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale (Convenția Europeană), care garantează drepturile civile și politice de bază și Carta Socială Revizuită [10], care decide un sistem de drepturi sociale și economice. Fiecare dintre aceste tratate stabilește propriul său cadru instituțional pentru supravegherea respectării obligațiilor asumate prin respectivul tratat.

Dreptul de apărare în cadrul unui proces penal este prevăzut și în Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului (CEDO). Astfel, lit. c) din pct. 3) al art. 6 stipulează că „*orice persoană acuzată de o infracțiune are dreptul să se apere singură sau să fie asistată de un apărător ales de ea, iar dacă nu dispune de mijloace necesare pentru a-1 plăti, să poată fi asigurată în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer*” [11, art. 6].

În prezent, respectarea dreptului la apărare reprezintă un principiu fundamental al procesului penal, precum și una dintre garanțiile dreptului la un proces echitabil. În dreptul român, art. 24 din Constituție prevede că „*dreptul la apărare este garantat*”, precum și că „*în tot cursul procesului penal părțile au dreptul să fie asistate de un avocat ales sau numit din oficiu*” [12, art. 24] ori reprezentate de un apărător.

Prevederi similare se conțin și în art.10 al CPP al României, care cuprinde o prezentare analitică a catalogului de drepturi ce fac parte din cuprinsul principiului garantării dreptului la apărare.

Prezentarea catalogului de drepturi care garantează apărarea în procesul penal este realizată în alin. (2)-(4) ale art. 10 CPP, care prevăd:

- dreptul părților, subiecților procesuali principali și avocatului să beneficieze de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării;

- dreptul suspectului de a fi informat, înainte de a fi ascultat, despre fapta pentru care este cercetat și încadrarea juridică a acesteia.

Reglementările introduse recent în legea procesuală a României tind să perfecționeze cadrul legal, prin intermediul amplificării obligațiilor judiciare atribuite, de exemplu, art. 10 CPP.

Organele judiciare au obligația de a asigura exercitarea deplină și efectivă a dreptului la apărare de către părți și subiecții procesuali principali în tot cursul procesului penal.

Dreptul la apărare trebuie exercitat cu bună-credință, potrivit scopului pentru care a fost recunoscut de lege [13, art.10].

Actualmente, prezentarea catalogului de drepturi care garantează apărarea în procesul penal este realizată prin intermediul mai multor articole ale CPP al României, fapt similar legiuitorului autohton.

Enumerarea acestor drepturi nu este exhaustivă, CPP prevăzând și alte forme de manifestare a dreptului la apărare (de pildă, dreptul de a fi prezent la proces și de a se apăra singur, dreptul de a fi informat cu privire la motivele privării de libertate, privilegiul împotriva autoincriminării etc.).

Potrivit dispozițiilor edițiilor anterioare ale CPP al României, art. 171-173, părțile din proces au dreptul să fie asistate de un apărător în tot cursul urmăririi penale și al judecății. Pe plan juridic, prezența apărătorului este justificată de faptul că părțile de cele mai multe ori nu au pregătire de specialitate, fiind în imposibilitate de a-și asigura o apărare corespunzătoare [14, p. 97].

Observăm că dreptul la apărare este prevăzut în actele normative internaționale și în cele naționale ale multor state, inclusiv ale Republicii Moldova. Codul de procedură penală al Republicii Moldova prevede expres în art. 17, alin. (3): *„Organul de urmărire penală și instanța sunt obligate să asigure bănuیتului, învinuitului, inculpatului dreptul la asistență juridică calificată din partea unui apărător ales de el sau a unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, independent de aceste organe”*. Aceasta arată valoarea de principiu a obligației statului de a asigura dreptul la apărare, în tot cursul procesului penal, părților menționate [15, art. 17].

Formularea acestui principiu în CPP al RM - „asigurarea dreptului la apărare” - diferă după conținut de sintagma „asigurarea dreptului de apărare”.

Această formulare însă nu reduce totalitatea formelor de exercitare a dreptului de apărare doar la prezența unui avocat. Alin. (2) al art. 17 al Codului de procedură penală prescrie obligația organului de urmărire penală și a instanței de judecată de a asigura participanților la procesul penal deplina exercitare a drepturilor lor procesuale în condițiile prevăzute de legea procesuală.

Formularea menționată este una legală și include toate prerogativele, facilitățile și posibilitățile exercitării apărării unei persoane. Având în vedere importanța fundamentală a dreptului de apărare, Constituția Republicii Moldova consacră în art. 26 garanția dreptului la apărare.

Principiul asigurării dreptului la apărare stabilește, în art. 17 al CPP al Republicii

Moldova și în art. 26 al Constituției Republicii Moldova, că părțile, „în tot cursul procesului, au dreptul să fie asistate de avocatul ales sau de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat” [16, art. 26]. Codul de procedură penală specifică noțiunea de „părți” care au acest drept: bănuitul, învinuitul, inculpatul, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă.

Hotărârea nr.11 a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova reiterează: bănuitul beneficiază de asistența unui apărător ales de el. Dacă nu are mijloace pentru a plăti apărătorul, el are dreptul să fie asistat în mod gratuit de către un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, iar în cazurile admise de lege, să renunțe la apărător și să se apere el însuși.

Numărul și durata întrevederilor bănuitulului cu apărătorul său, în condiții confidențiale, sunt nelimitate. El este audiat ulterior doar în prezența apărătorului și participă la efectuarea acțiunilor procesuale fiind asistat de apărător [17, pct. 4].

Concluzii. Garantarea dreptului de apărare prin prisma instrumentelor juridice internaționale și a documentelor de protecție a drepturilor omului este o cercetare complexă nu doar la nivel teoretic, dar și la unul practic/aplicativ.

Conchidem că imposibilitatea determinării în mod precis a tuturor garanțiilor procedurale ale dreptului la apărare rezultă din caracterul evolutiv al protecției drepturilor omului, „care a condus la o altă logică juridică decât cea formală, de natură a compatibiliza atât normele de drept interne, cât și cele europene cu evoluția societății”.

Cunoașterea dreptului internațional este o condiție indispensabilă pentru realizarea legislației internaționale. Diferențele internaționale care apar, problemele globale ale societății umane, apărarea drepturilor și intereselor omului, precum și altele scot în evidență necesitatea cunoașterii corecte și respectării normelor dreptului internațional [18, p. 61].

Aplicarea persuasivă a fragmentelor relevante Hotărârilor CEDO sporesc semnificativ eficiența intervenției în cazurile de încălcare a dreptului de apărare. Reiterăm viziunea Curții privind scopul acestei garanții, care este de a asigura egalitatea armelor în cadrul procesului penal și, astfel, plasarea acuzatului într-o poziție în care să-și poată prezenta cauza de asemenea natură încât să nu fie dezavantajat față de acuzare.

Deși există un cadru legal național în acest sens, totuși sunt identificate o serie de probleme privind încălcarea sau chiar neglijarea dreptului de apărare care servește drept un pilon al săvârșirii justiției într-un stat de drept.

BIBLIOGRAFIE

1. Cristian Jura. Organizații Internaționale Interguvernamentale. Editura C. H. Beck, București, 2013.

2. Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului/colectiv de autori: Anatolie Munteanu, Aurelia Grigoriu, Svetlana Rusu [et. al.].– Ch.: Arc, 2011 (Combinatul Poligrafic).

3. Igor Dolea, Dumitru Roman, Iurie Sedlețchi, Sergiu Ursu. „Drept procesual

penal”, Editura Cartier Juridic.

4. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. prin rezoluția 217 (III) de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948. Republica Moldova a aderat la ea prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990, „Tratate internaționale”, 1998.

5. Ioan Vida. „Drepturile Omului în Reglementări Internaționale”, București, „Editura LUMINA LEX, ” 1999.

6. Alexei Potîngă, Gheorghe Costachi. „Asigurarea drepturilor omului în lume”, Chișinău, Editura „Epigraf”, 2003.

7. Tudor Drăganu. „Declarațiile de Drepturi ale Omului și Repercusiunile lor în Dreptul Internațional Public”, București, „Editura LUMINA LEX”, 1998.

8. Corneliu-Liviu Popescu. „Protecția internațională a drepturilor omului” , - surse, instituții, proceduri/București, Editura ALL Beck, 2000.

9. Consiliul Europei este o organizație internațională cu caracter regional, al cărui statut a fost semnat la Londra la 5 mai 1949, fiind fondat de 10 state.

10. Carta Socială Europeană (revizuită) din 03.05.1996, adoptată la Strasbourg pe 3 mai 1996, în vigoare pentru Republica Moldova din 1 ianuarie 2002.

11. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, în vigoare pentru Republica Moldova din 1 februarie 1998, în Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), ediție oficială, vol. I, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Chișinău, 1998.

12. Constituția României, în forma inițială, a fost adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991 și a intrat în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003, art. 24.

13. Noul Cod de Procedură Penală și legislație conexă: legislație consolidată, 02 iunie 2014/ed. îngrijită de prof. univ., dr., judecător Dan Lupașcu. – București: Editura: Universul Juridic, 2014.

14. Anastasiu Crișu. „Drept procesual penal: Partea generală”. Ed. a 2-a, București, Editura C. H. Beck, 2007.

15. Codul de Procedură Penală, adoptat prin Legea nr. 122-XV din 14 martie 2003. Publicat: 07.06.2003 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-110, art. nr. 447. Data intrării în vigoare: 12.06.2003 cu modificările ulterioare.

16. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. Publicată: 12.08.1994 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.

17. Hotărârea nr.11 din 24.12.2010 a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuیتului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedură penală”.

18. Arion Țigănașu Jănică. „Garantarea dreptului la apărare”/(aspecte teoretice, legislative și de practică judiciară). Editura ARAMIS.

CORUPȚIA – ELEMENT CE PERICLITEAZĂ SECURITATEA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Ludmila GUȘTIUC,

*doctorandă, cercetător științific la Centrul Cercetări
Strategice al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al
Academiei de Științe a Moldovei*

SUMMARY

More than two years from signing the Association Agreement, the Republic of Moldova woke up in a situation when there are several shortcomings that seriously affect the implementation of measures of the European Union - Moldova Association Agreement. Some of them are: Corruption and banking sector. According to the report of Transparency International „Corruption Perceptions Index 2014”, Moldova ranks 103.

From the list of challenges and problems concerning corruption we can draw some conclusions that the situation with corruption led to a crisis and a threat to national security of the Republic of Moldova.

Finally, we propose some recommendations to the authorities in the field of preventing and combating corruption and strengthening the national security of the Republic of Moldova.

Prezentul studiu pornește de la realitățile care pot fi desprinse din peisajul socio-economic al Republicii Moldova. De fapt, în rândurile ce urmează intenționăm să realizăm un studiu minuțios în ceea ce privește fenomenul ce periclitează securitatea națională a Republicii Moldova – corupția.

Ideea de bază care se desprinde din acest articol și pe care o propunem atenției și, eventual, investigării, în perspectiva unor cercetări științifice ulterioare, poate fi formulată în felul următor: corupția a provocat o criză politică fără precedent pentru statul nostru.

Dacă e să ne referim la domeniul corupției, există cercetări științifice și studii destul de multe. Deși mai corect ar fi să afirmăm că există multiple studii, dar prea puține cercetări științifice. Diferite manifestări ale fenomenului corupției și-au găsit consfințire și în literatura de specialitate din Republica Moldova. Dar și mai multe studii și cercetări există în arealul științific din spațiul occidental, relevante fiind cele din statele-membre ale Uniunii Europene și ale Statelor Unite ale Americii.

Acum, când a fost creionat scopul și structura studiului, este cazul să trecem la examinarea de fond, propriu-zisă a problemei corupției – fenomen ce atentează la securitatea Republicii Moldova.

Pornind de la premisa că orice studiu își are drept valoare și finalitate doar în cazul în care produce concluzii prețioase și propune soluții eficiente, este absolut firesc că ne-am propus să urmărim acest parcurs.

Cu referire la domeniul corupției, aflat în conexiune profundă cu cele întâmplate în domeniul financiar-bancar, este un tărâm unde se atestă o lipsă a unor publicații științifice. Totodată, se atestă o lipsă a unui cadru probatoriu și a unor sentințe rămase definitive. Totuși, indirect, există elemente ale unui tablou ce caracterizează o interdependență dintre criza din sistemul bancar și nivelul de corupție, în special corupția mare și cea politică. Cu atât mai mult, cu cât este lesne de înțeles că fără corupția politică de nivel înalt nu s-ar fi propus scoaterea activelor din cele 3 bănci într-un volum ce pare astronomic pentru o țară atât de mică, precum este Republica Moldova și șochează orice cetățean al acestui stat (dar și oricare expert sau chiar simplu cetățean de peste hotare).

Într-o abordare generală, corupția și Republica Moldova au devenit sinonime. Afirmăm aceasta din mai multe considerente expuse în rândurile ce urmează.

1. Conform Raportului Transparency International „Indicele de percepție a corupției în 2014”, Republica Moldova ocupă locul 103.

2. Iar conform Raportului TRACE Matrix – Global Business Bribery Risk Index for the Compliance Community, Republica Moldova ocupă, după indicele coruptibilității în domeniul afacerilor, locul 130 din 187.

3. Situația a devenit atât de alarmantă încât Raportul de Progres al Republicii Moldova în cadrul Politicii Europene de Vecinătate în anul 2014, prezentat la 30 martie 2015 de către Șeful Delegației UE la Chișinău, ambasadorul Pirkka Tapiola, arată că dezvoltarea politică și economică a Republicii Moldova este împiedicată de corupția sistemică și cea la nivel înalt.

4. În atare circumstanțe, a constituit un semnal alarmant faptul că Guvernul Republicii Moldova, la data de 16 iunie 2015, a respins pachetul legislativ privind reformarea sistemului național de integritate (pachetul includea: a) proiectul de Lege privind declararea averii și intereselor personale; b) proiectul de Lege cu privire la Centrul Național de Integritate; c) proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative). Alarmant, în acest sens, este că combaterea corupției (în special, a celei politice și în rândul funcționarilor publici) și, implicit, reforma Comisiei Naționale de Integritate constituie o prioritate pentru Uniunea Europeană și este un indiciu de care depinde acordarea de mai departe a asistenței pentru Republica Moldova.

5. O lovitură dură procesului de prevenire și combatere a corupției în rândul funcționarilor publici a fost dată prin Hotărârea nr. 7 din 16.04.2015 a Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind testarea integrității profesionale (Sesizarea nr. 43a/2014), prin care mai multe dispoziții ale Legii nr. 325 au fost declarate neconstituționale. Respectiv, constatăm că procesul de testare a integrității profesionale a fost, practic, suspendat.

Astfel stând lucrurile în ce privește corupția, suntem interesați să analizăm care sunt acțiunile administrației publice în ce privește neadmiterea unor atare situații dezastruoase pentru securitatea națională a Republicii Moldova.

Document de politici publice cu maximă relevanță pentru studiul nostru este Planul de acțiuni al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2015-2016.

Pe filiera combaterii corupției, evidențiem următoarele acțiuni desprinse din Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2015-2016 (aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 680 din 30.09.2015):

1. **Politici anticorupție, independența și eficiența instituțiilor** (A se vedea: Compartimentul I. Combaterea corupției, Capitolul A - Politici anticorupție, independența și eficiența instituțiilor. Acțiunile 1- 6.2).

2. **Combaterea corupției politice** (A se vedea: Compartimentul I. Combaterea corupției, Capitolul B – Combaterea corupției politice. Acțiunile 1- 4.2).

3. **Combaterea corupției în organele de drept și justiție** (A se vedea: Compartimentul I. Combaterea corupției, Capitolul C – Combaterea corupției în organele de drept și justiție. Acțiunile 1- 6.1).

4. **Combaterea îmbogățirii și confiscarea produselor infracțiunilor de corupție și conexe** (A se vedea: Compartimentul I. Combaterea corupției, Capitolul D – Combaterea îmbogățirii și confiscarea produselor infracțiunilor de corupție și conexe. Acțiunile 1-5.1).

5. **Combaterea fraudării utilizării fondurilor externe** (A se vedea: Compartimentul I. Combaterea corupției, Capitolul E – Combaterea fraudării utilizării fondurilor externe. Acțiunile 1-3).

6. **Controlul averilor, intereselor personale și al conflictelor de interes** (A se vedea: Compartimentul I. Combaterea corupției, Capitolul F – Controlul averilor, intereselor personale și al conflictelor de interes. Acțiunile 1- 4.3).

7. **Integritatea instituțională și servicii publice pe platforme electronice** (A se vedea: Compartimentul I. Combaterea corupției, Capitolul G – Integritatea instituțională și servicii publice pe platforme electronice. Acțiunile 1-7.2).

CONCLUZII.

1. La moment, Republica Moldova dispune de politici publice pe filiera prevenirii și combaterii corupției.

2. La o analiză minuțioasă, respectivele politici publice conțin un număr impunător de măsuri ce vizează direct domeniul anticorupțional.

3. Cu toate că administrația publică și-a setat multiple obiective pe domenii ce vizează efortul anticorupțional, totuși analiza noastră a relevat existența unor lacune și scăpări de natură să diminueze din eficacitatea acțiunilor propuse.

4. De aici nevoia de a completa politicile publice în domeniu cu măsuri și acțiuni suplimentare, fapt care va facilita prevenirea unor atare manifestări ilegale, dar și va canaliza, cu o mai mare eficiență, eforturile actorilor implicați în realizarea măsurilor respective.

Pornind de la cele expuse mai sus și efectuând o analiză a legislației Republicii

Moldova în domeniul respectiv, constatăm necesitatea de a întreprinde acțiuni pe dimensiunea prevenirii și combaterii corupției.

PROPUNERI DE ACȚIUNI PE DIMENSIUNEA COMBATERII CORUPȚIEI

1. **Reorganizarea Centrului Național Anticorupție după modelul Direcției Naționale Anticorupție din România.** Argumente: în formula sa actuală organizațională, efortul anticorupțional este dispersat și, de fapt, axat pe corupția mică, cotidiană.

2. **Alegerea prin concurs la conducerea Centrului Național Anticorupție a unui director-adjunct – cetățean al Uniunii Europene** (cu precădere din unul dintre astfel de state ca Germania, Olanda, Suedia, Danemarca, Finlanda, Norvegia). Instituția responsabilă: Guvernul și Parlamentul. În condițiile Republicii Moldova aceasta este, practic, unica soluție de prevenire și combatere a corupției, în special a corupției mari și politice.

3. **Implementarea unui sistem de testare a integrității profesionale a funcționarilor publici și a judecătorilor**, bazat mai mult pe metode indirecte. Argumente: prin Opinia Comisiei de la Veneția coroborată cu Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 16.04.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind testarea integrității profesionale, practic, a fost suspendat procesul de testare a integrității profesionale a funcționarilor publici. Acum este nevoie de un cadru legal absolut nou, bazat în mare parte pe metode indirecte, cu implicarea activă a Inspectorului Fiscal Principal de Stat.

4. **Reformarea instituției de avertizori de integritate.** Argumente: în formula sa actuală, legislația în vigoare nici nu favorizează activitatea de avertizare și nici nu-i protejează pe avertizorii de integritate. Reieșind din aceasta, instituția avertizorilor de integritate este inefficientă.

5. **Elaborarea unei matrice de indicatori și indici cu referire la măsurarea coruptibilității diferitelor segmente.** Argumente: la nivel național lipsește un sistem de indicatori anticorupție, care ar permite evaluarea stării coruptibilității, dinamicii și impactului reformelor asupra sporirii sau micșorării coruptibilității. Odată elaborată, matricea respectivă va permite să identificăm sectoarele cu probleme de coruptibilitate și să avem un tablou clar privind impactul și dinamica.

BIBLIOGRAFIE

1. Belostecinic Gr., Sakovici V., Moiseenko E. Securitatea economică a statului: teorie, metodologie, practică. Monografie. Chișinău: ASEM, 2011, 159 p.
2. Bercu V., Cucerescu V. Acordul de asociere între Moldova și Uniunea Europeană: o nouă generație de acorduri? În: Studii Europene nr. 5/2015. Chișinău, 2015, pp.11-30 (total 302 pagini).
3. Căpraru B. Activitatea bancară. Sisteme, operațiuni și practici. Ed. a II-a. Editura C. H. Beck. București, 2014, 352 p.
4. Doga-Mîrzac M. Gestiunea sistemului de finanțare a businessului mic și mijlociu în contextul dezvoltării proceselor economice. Teză de doctor habilitat în științe economice. USM, Chișinău, 2015, 292 p.
5. Dumitrașcu M. A. Legislația privind libertățile de circulație în Uniunea Europeană. Editura C. H. Beck. București, 2015, 448 p.
6. Gheorghe C. A. Drept bancar comunitar. Editura C. H. Beck. București, 2008, 248 p.
7. Lupușor A., Gribincea V., Buzu A. Descifrarea Raportului Kroll – analiza factorilor fundamentali care au dus la decapitalizarea Băncii de Economii, Băncii Sociale și Unibank. Ed. Expert-Grup: Centru Analitic Independent. Chișinău, 2015, 12 p.
8. Tofan M. Integrarea României în structurile Uniunii Monetare Europene. Ed. C. H. Beck. București, 2008, 316 p.

Surse bibliografice în limba engleză

9. Barend Van Leeuwen. Private Regulation and Public Responsibility in the Internal Market. În: Yearbook of European Law Nr.33 (1). Oxford University Press. London, 2014, p. 277-297.
10. Epstein Lee., Walk T. Constitutional Law for a Changing America: A Short Course. Los Angeles: CQ Press College, 2011, 800 p.
11. Kaunert C., Zwolski K. The EU as a Global Security Actor: A Comprehensive Analysis beyond CFSP and JHA. London: Palgrave Macmillan, 2013, 256 p.
12. Rickards J. Currency Wars: The Making of the Next Global Crisis. New York: Portfolio Trade; Reprint edition, 2012, 320 p.
13. Simoncini Marta. Legal Boundaries of European Supervisory Authorities in the Financial Markets: Tensions in the Development of True Regulatory Agencies. În: Yearbook of European Law Nr.34 (1). Oxford University Press. London, 2015, pp. 319-350.

Surse bibliografice din Internet

14. 2016 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation. <http://www.heritage.org/index/ranking>

15. World Bank. 2015. *Global financial development report 2015-2016: long-term finance*. Global financial development report. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/09/24944751/global-financial-development-report-2015-2016-long-term-finance>

CONTRACTUL INDIVIDUAL DE MUNCĂ – CONDIȚIE FUNDAMENTALĂ A REGLEMENTĂRII RAPORTURILOR JURIDICE DE MUNCĂ

Alexandru GAMUREAC,
*doctorand, Universitatea de Studii Politice și
Economice Europene „Constantin Stere”*

SUMMARY

This article contains description and analysis the most important institution of labour law – individual employment contract. At the same time, we analyzed the nature of the individual employment contract, the instruments that should be concluded by employers according to the labour law. Also, the article describes the main doctrinal opinion that were used to elucidate the concept of the individual employment contract.

REZUMAT

Prezentul articol conține descrierea și analiza instituției notorii a dreptului muncii - contractul individual de muncă. În prezentul articol sunt descrise și analizate principalele caracteristici ale contractului individual de muncă, ale actelor necesare de a fi încheiate de angajatori în cadrul raporturilor juridice de muncă în baza reglementărilor actuale ale relațiilor de muncă. Prezentul articol conține, în afară de prevederile legislației muncii autohtone, și opinii doctrinare ale cercetătorilor din domeniul dreptului muncii, în baza cărora cercetarea instituției contractului individual de muncă se desfășurează sub toate aspectele. Considerăm că prezentul articol va servi drept reper pentru tinerii cercetători în domeniul relațiilor de muncă.

Munca ocupă un loc central în viața fiecărui om, deoarece prin contribuția sa persoana care a depus un anumit efort, fie fizic sau intelectual, a adus foloase altor oameni, întreprinderi sau altor formațiuni juridice. Pentru a se considera drept muncă, în special munca în folosul altei persoane, instituția dreptului muncii a creat un mecanism de statornicire și reglementare a relațiilor apărute în cadrul raporturilor juridice de muncă între persoanele interesate, numindu-l **contract individual de muncă**.

Contractul individual de muncă își are originea juridică în una dintre formele clasice ale contractului de locațiune, mai exact al locațiunii de servicii (locațiō operanum)¹, însă garantarea tot mai amplă a drepturilor muncitorilor a condus la „distanțarea” contractului de muncă de normele dreptului civil.

În opinia autorilor Nicolae Romandaș și Eduard Boișteanu, prin intermediul contractului individual de muncă se realizează o îmbinare armonioasă a intereselor personale ale fiecărui salariat cu interesele unității în care lucrează și, în final, cu interesele generale ale întregii societăți.

Astfel, pentru a da putere de lege acestui instrument, legiuitorul moldav a statornicit și a difinit prin intermediul Codului Muncii al Republicii Moldova, noțiunea contractului individual de muncă. Așadar, potrivit art. 45, „*contractul individual de muncă este înțelegerea dintre salariat și angajator, prin care salariatul se obligă să presteze o muncă într-o anumită specialitate, calificare sau funcție, să respecte regulamentul intern al unității, iar angajatorul se obligă să-i asigure condițiile de muncă prevăzute de Codul muncii, de alte acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, de contractul colectiv de muncă, precum și să achite la timp și integral salariul*”.

Fiind o înțelegere dintre persoane, de regulă salariat și angajator și doar salariat și angajator, deoarece acest contract face parte din categoria contractelor numite și este reglementat expres de prevederile legislației muncii.

Un element esențial al acestui contract îl reprezintă elementul subordonării salariatului față de angajator. Subordonarea, în sensul acestui element, se materializează prin oferirea timpului prestat sub forma serviciului în favoarea altei persoane de către salariat, și însărcinarea salariatului de către angajator întru îndeplinirea anumitor operațiuni prevăzute de contractul individual de muncă, raportate la categoria obligațiilor de muncă.

Reieșind din definiția legală a contractului individual de muncă propusă de legislația muncii autohtonă, se observă, că încheierea contractului individual de muncă provoacă o serie de acte necesare a fi aduse la cunoștință salariatului și întreprinse de angajatori, în special asigurarea și îndeplinirea condițiilor stabilite de normele securității și sănătății în muncă. Mai mult ca atât, referindu-ne la formalitățile stabilite atât de prevederile Codului Muncii al Republicii Moldova, cât și ale altor acte normative în vigoare, acestea odată încheiate fac aplicabile către salariat acțiunile sale, în special cele la nivelul unității, ce prin esență se stabilesc anumite facilități pentru muncă prestată în cadrul unității de către salariat, cum ar fi *contractul colectiv de muncă*.

Făcând parte din categoria formalităților obligatorii pentru părți, contractul individual de muncă include, de regulă, volumul drepturilor și obligațiilor asumate de părți cu prilejul încheierii acestuia și, totodată, servește drept garanție că părțile și-au asumat aceste angajamente semnând acest act.

După cum am menționat anterior, încheierea contractului individual de muncă este obligatorie, deoarece acesta, fiind principalul document al părților în cadrul relațiilor de muncă în baza căruia părțile execută prestațiile asumate și îndeplinesc un șir de condiții stabilite în acest act prin prevederile legislației în vigoare, cum ar fi achitarea contribuțiilor medicale, sociale etc.

În practica judiciară s-a demonstrat că în cazul inexistenței contractului indivi-

dual de muncă încheiat între părți, prin dovedirea faptului din partea persoanei interesate, că persoana a prestat munca în folosul alteia și nu au fost achitate prestațiile bănești, nu s-a încheiat contractul individual de muncă, întocmit carnetul de muncă cu operarea înscrierilor privind activitatea în câmpul muncii, acel îndatorat angajatorul va fi obligat să achite drepturile salariale și să perfecteze toate actele prevăzute de normele legislației în vigoare. *Speța Scorobogatov Vladimir vs SRL Gvard Grup, nr. dosar 2 ra-1927/164.*

În afară de cele menționate, angajatorii ce nu respectă prevederile legislației muncii, în special cele privind perfectarea contractului individual de muncă la angajare, vor fi sancționați de către Inspectoratul de Stat al Muncii.

De regulă, în baza procesului-verbal încheiat de către inspectorii în muncă, ce au efectuat controlul în cadrul unității, se acordă un termen de înlăturare a neajunsurilor constatate, în special, perfectarea formalităților necesare procesului angajării și a altor subiecte reglementate de legislația în vigoare.

Pentru a participa la încheierea contractului individual de muncă, viitorul salariat este obligat să-i prezinte angajatorului următoarele documente potrivit art. 57 din CM al Republicii Moldova după cum urmează: buletinul de identitate sau un alt act de identitate; carnetul de muncă, cu excepția cazurilor când persoana se încadrează în câmpul muncii pentru prima dată sau se angajează la o muncă prin cumul; documentele de evidență militară – pentru recruți și rezerviști; diploma de studii, certificatul de calificare ce confirmă pregătirea specială – pentru profesiile care cer cunoștințe sau calități speciale; certificatul medical, în cazurile prevăzute de legislația în vigoare; declarația pe propria răspundere cu privire la faptul că, pe durata activității la locurile de muncă precedente, nu a încălcat prevederile art. 6, alin. (2) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale, cu excepția cazurilor când persoana se încadrează în câmpul muncii pentru prima dată.

Potrivit legislației muncii, această listă de acte este suficientă pentru angajarea personalului, deoarece în baza compartimentelor ce sunt prevăzute în actele de evidență a personalului, alte informații decât cele prevăzute în actele menționate anterior nu se solicită. Mai mult ca atât, potrivit art. 57 alin. (2) din CM al Republicii Moldova, *se interzice angajatorilor să ceară de la persoanele care se angajează alte documente decât cele prevăzute anterior, precum și de alte acte legislative.*

Încheierea contractului individual de muncă reprezintă principala fază a statornicirii relațiilor negociate de părți. Așadar, potrivit art. 56, alin.(1) din CM al Republicii Moldova, contractul individual de muncă se încheie în baza negocierilor dintre salariat și angajator. Încheierea contractului individual de muncă poate fi precedată de circumstanțe specifice (susținerea unui concurs, alegerea în funcție etc.). Reieșind din prevederile legale, se desprinde că în baza negocierilor purtate, salariatul și angajatorul își statornicesc înțelegerea în contractul individual de muncă care se semnează de părți. Se cere a fi menționat faptul că, conform prevederilor citate anterior, încheierea contractului individual de muncă poate fi condiționată de anumiți factori, cum ar fi susținerea unui concurs, alegerea în funcție.

Suținerea unui concurs reprezintă prin sine un adevărat test pentru viitorii salariați deoarece, prin îndeplinirea sarcinilor concursului, persoana care dorește să se angajeze, poate dovedi angajatorului prin cunoștințele, aptitudinile sale că își merită locul și corespunde postului vacant.

În afară de cele menționate anterior, concursul desfășurat de către angajator, de regulă, conține descrierea cerințelor minime pentru poziția vacantă, după cum urmează: vechimea în muncă, cunoștințe într-un domeniu, cunoașterea softului, limbilor străine etc. Obiectivele și cerințele concursului se stabilesc, de regulă, de către angajatori în funcție de specificul muncii desfășurate de unitate.

Alegerea în funcție reprezintă un alt compartiment care poate fi necesar angajării, prin care persoana, în urma votului sau a altor acțiuni similare, a fost aleasă într-o anumită funcție.

Un alt aspect important care poate fi stabilit de părți în contractul individual de muncă este perioada de probă, care este reglementată de prevederile art. 60 din CM al Republicii Moldova, potrivit căruia: *pentru verificarea aptitudinilor profesionale ale salariatului, la încheierea contractului individual de muncă, acestuia i se poate stabili o perioadă de probă de, cel puțin, 3 luni și, respectiv, de cel mult 6 luni – în cazul conducătorului unității, adjuncților săi, contabilului-șef și altor persoane cu funcție de răspundere, lista cărora se aprobă de către angajator cu consultarea reprezentanților salariaților. În cazul angajării muncitorilor necalificați, perioada de probă se stabilește ca excepție și nu poate depăși 30 de zile calendaristice.*

În acest context de lege, se desprinde un drept al angajatorului și nu o obligație, prin care salariatul poate fi încadrat în muncă cu aplicarea perioadei de probă, mai mult ca atât - norma dată face distincții între diferite funcții ocupate de către salariați, inclusiv de către personalul ierarhic al unității, cum ar fi: conducătorul (managerul) unității, adjuncții acestuia, contabilul-șef și alte persoane cu funcții de răspundere din cadrul unității, lista cărora se aprobă de către angajator cu consultarea reprezentanților salariaților. Un aspect important al acestei prevederi se reflectă prin aceea că angajatorul, fără consultarea reprezentanților salariaților nu poate stabili perioade de probă excesive, deoarece pentru stabilirea perioadei de probă se cer a fi întrunite anumite condiții, stabilite de art. 62, potrivit căruia: *se interzice aplicarea perioadei de probă în cazul încheierii contractului individual de muncă cu: a) tinerii specialiști; b) persoanele în vârstă de până la 18 ani; c) persoanele angajate prin concurs; d) persoanele care au fost transferate de la o unitate la alta; e) femeile gravide; f) persoanele cu dizabilități; g) persoanele alese în funcții electiv; h) persoanele angajate în baza unui contract individual de muncă cu o durată de până la 3 luni;*

În scopul interzicerii aplicării perioadei de probă tinerilor specialiști, operează o altă normă - art.1 din CM al Republicii Moldova, care stabilește următoarele: *se consideră tânăr specialist – absolvent al instituției de învățământ superior, mediu de specialitate sau secundar profesional în primii trei ani după absolvirea acesteia.*

Referindu-ne la actele necesare angajării personalului în cadrul unității, principa-

lele acte necesare de a fi întocmite de angajatori, prin intermediul serviciului resurse umane sunt:

- *contractul individual de muncă*, modelul contractului individual de muncă recomandat de către partenerii sociali este consfințit în Convenția Colectivă (nivel național), nr. 4 din 25 iulie 2005 cu privire la modelul Contractului individual de muncă. Prevederile acestei convenții poartă caracter de recomandare, angajatorii având la îndemână posibilitatea de a elabora un contract individual de muncă propriu;

- *ordin de încadrare MR-1*, aprobat prin Hotărârea Departamentului Statistică al Republicii Moldova nr. 01 din 10.01.1997. Conținutul acestui ordin prevede majoritatea compartimentelor ce necesită a fi indicate de către angajator la angajarea personalului. Acest ordin poartă un caracter de recomandare, deoarece angajatorii au la îndemână posibilitatea de a perfecta un ordin de încadrare propriu, conform propriilor cerințe în funcție de specificul activităților unității;

- *carnetul de muncă*, în cazul în care persoana se angajează pentru prima dată, în celelalte cazuri, introducera înscrierilor privind angajarea în baza contractului individual de muncă și ordinului de angajare. Modul de completare, păstrare, evidență și circulație al carnetelor de muncă este reglementat de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1449 din 24.12.2007 privind carnetul de muncă;

- *fișa de post*: aceasta se elaborează de către angajator în cazul în care contractul individual de muncă nu conține volumul de obligații de muncă și clauze specifice activității în muncă, în special modul de îndeplinire a obligațiilor de muncă. Modul de perfectare și aprobare a acestora se stabilește de angajator. O condiție obligatorie a punerii în circuit a fișelor de post în cadrul întreprinderii o constituie ordinul de aprobare a fișelor de post cu toate exigențele specifice acestora stabilite de angajator, ce îmbracă forma unei anexe la contractul individual de muncă semnat de părți;

- *fișa personală MR-2*, aprobată prin Hotărârea Departamentului Statistică al Republicii Moldova nr. 01 din 10.01.1997. Acest act este obligatoriu de întocmit de către angajator la angajare, deoarece, în principal, acest act conține informația privind concediile anuale al salariatului și alte informații personale cum ar fi: numele, prenumele, locul nașterii, data nașterii, starea familială, studiile, pregătirea militară, adresa domiciliului, datele de contact;

- *permis nominal de acces la locul de muncă*, reglementarea acestui act este stipulată în prevederile art. 10, alin. (2) din Codul Muncii al Republicii Moldova. Necesitatea acestui act este condiționată de eliminarea muncii la negru, deoarece în conținutul permisului de acces la muncă sunt compartimente care includ numărul contractului individual de muncă, data încheierii contractului individual de muncă, numele și prenumele salariatului, funcția/ocupațiunea, data eliberării permisului și semnătura olografă a conducătorului unității certificată prin ștampila unității. Modelul permisului de acces la locul de muncă este aprobat prin Convenția colectivă nr. 12 din 09.07.20129 (nivel național) privind formularul statelor de personal și permisul nominal de acces la locul de muncă. Potrivit art. 2 din convenția menționată, se recomandă angajatorilor să utilizeze modelul formularului statelor de personal ale

unități și modelul permisului nominal de acces la locul de muncă;

- *acordul de prelucrare a datelor personale în sistemele: video, contabil, pontare electronică.* Necesitatea semnării acestor acorduri este condiționată de prevederile Legii nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor personale. Așadar, pentru a fi prelucrate aceste date de către angajator, acesta trebuie să fie înregistrat obligatoriu în registrul operatorilor de prelucrare a datelor cu caracter personal. Semnarea de către salariat a acestor acorduri îi permite angajatorului prin serviciile întreprinderii de a prelucra datele sale personale în diferite sisteme. Un aspect foarte important al acestui compartiment îl constituie obligația angajatorului de a aproba un regulament special ce va determina modul și condițiile de prelucrare a datelor personale ale salariaților însoțit de politica de securitate a datelor cu caracter personal;

- *actele din domeniul securității și sănătății în muncă aplicabile la nivelul unității.* Acestea constituie principalele acte în baza cărora se vor desfășura toate operațiunile și sarcinile stabilite de procesul de producție, în special instructajele la locurile de muncă cu încheierea actelor necesare, instrucțiunile privind securitatea și sănătatea în muncă și alte acte ce se vor realiza pe parcursul activității salariatului la locul de muncă.

Așadar, după cum observăm, contractul individual de muncă constituie un adevărat nucleu al normelor juridice reglementate de legislația muncii, ce necesită a fi respectate în prim-plan de către angajator și apoi de salariat.

În ceea ce privește nerespectarea prevederilor legislative în domeniul relațiilor de muncă, îndeplinirea formalităților aferente angajării, legiuitorul moldav a stabilit un cadru legislativ de sancționare a persoanelor găsite vinovate de nerespectarea prevederilor legislației muncii cu prilejul încheierii contractelor individuale de muncă și altor situații apărute în cadrul raporturilor juridice de muncă în Codul Contravențional al Republicii Moldova,¹¹ în special art. 542-61.

Un aspect deosebit de important al acestui contract îl constituie conținutul acestuia, care își găsește reglementarea în prevederile art. 49, alin. (1), lit.(a-s) din Codul Muncii al Republicii Moldova. Potrivit acestui text de lege, părțile - angajatorul și salariatul - sunt libere de a stabili clauzele contractului individual de muncă ce se află în curs de încheiere cu respectarea pârghiilor legislative menționate anterior. Cu titlu de model, partenerii sociali prin intermediul Convenției colective (nivel național) nr. 4 din 25.07.2005 cu privire la modelul contractului individual de muncă, au propus un model al contractului individual de muncă, cu titlu de recomandare tuturor unităților, indiferent de tipul de proprietate și forma organizatorico-juridică, să utilizeze acest model de contract individual de muncă cu persoanele care se angajează în câmpul muncii (art. 2). O prevedere de importanță semnificativă al acestui act, consfințită în prevederile art. 4 din convenția menționată, o constituie interdicția aplicării modelului propus de partenerii sociali la perfectarea relațiilor de muncă cu conducătorii (managerii) unităților. Referindu-ne la contractele individuale de muncă încheiate cu conducătorii (managerii) unităților, este relevant faptul că aceste contracte își păstrează doar denumirea, adică îmbracă forma unui contract indivi-

dual de muncă și se reglementează în mare parte de normele legislației muncii, cu anumite excepții specifice acestui contract, cum ar fi: răspunderea conducătorului (managerului) unității, de regulă intervine din domeniul dreptului civil și altele. Mai mult ca atât, în acest caz, remunerarea conducătorului, de regulă, se estimează cu un salariu majorat față de ceilalți salariați, care în afară de salariul de bază poate include și alte stimulări bănești sub forma: premiilor, bonusurilor de performanță, transport de serviciu, alte cheltuieli ce au fost stabilite de părți în contractul individual de muncă „special“, conținutul căruia diferă semnificativ de celelalte contracte de muncă încheiate cu salariații.

Continuând ideea conținutului contractului individual de muncă, se cere a fi remarcat faptul că, potrivit art. 49, alin. (3) din Codul Muncii al Republicii Moldova, *este interzisă stabilirea pentru salariat, prin contractul individual de muncă, a unor condiții sub nivelul celor prevăzute de actele normative în vigoare, de convențiile colective și de contractul colectiv de muncă.* După cum observăm, legiuitorul moldav, prevăzând posibilele situații de abuzuri din partea angajatorului, a stabilit o asemenea prevedere, care operează în cazul unor conflicte ce se pot isca cu prilejul necorespunderii clauzelor de bază ale contractului individual de muncă cu cele garantate de actele legislative în vigoare. Mai mult ca atât, în cazul nerezolvării conflictului iscat între părți, cu ocazia clauzelor contradictorii incluse în contractul individual de muncă, partea dezavantajată, salariatul, se poate adresa către Inspectoratul de Stat al Muncii cu o cerere de restabilire în drepturi și stabilire a cuantumului garantat de prevederile actelor legislative în vigoare, sau în instanța de judecată. O altă prevedere cu tentă protectivă în privința duratei contractului individual de muncă o constituie prevederile art. 54 alin. (5) din Codul Muncii al Republicii Moldova potrivit căreia: *contractul individual de muncă încheiat pe durată determinată în lipsa unor temeieri legale, constatată de Inspectoratul de Stat al Muncii, se consideră încheiat pe durată nedeterminată.* Așadar, după cum observăm, angajatorul este dezavantajat total în privința stabilirii unor clauze prevăzute sub nivelul celor stabilite salariatului de actele normative în vigoare.

Un alt aspect nelipsit de importanță îl constituie durata contractului individual de muncă. Potrivit art. 54, alin. (1) din CM al Republicii Moldova, contractul individual de muncă se încheie, de regulă, pe durată nedeterminată. Fiind statornicite, ca regulă, de către legiuitor, contractele individuale de muncă se încheie fără termen, adică nu se limitează în timp ca regulă, în primul rând, deoarece contractul individual de muncă:

- este un contract *cu executare succesivă*¹², ceea ce înseamnă că executarea lui se realizează în timp. El este supus, prin urmare, rezilierii care produc prin natura sa efecte *ex nunc* (pentru viitor), și nu rezoluțiunii care produc efecte *ex tunc* (pentru trecut). Una dintre particularitățile contractului individual de muncă rezidă în faptul că nulitatea acestuia nu produce efecte decât pentru viitor, nu și pentru trecut, întrucât prestațiile executate sunt, practic, ireversibile;

- este un contract prin care salariatul își asumă *obligația de „a face”*¹³. Reezind

din aceasta, salariatul nu poate împuternici pe o altă persoană de a executa obligațiile sale de muncă, asumate prin contractul individual de muncă, deoarece elementul individualității al acestuia se referă doar la persoana celui ce și-a exprimat consimțământul de a încheia contractul individual de muncă. Mai mult ca atât, în temeiul contractului individual de muncă încheiat, salariatul este obligat să efectueze sarcinile puse în seama sa de către angajator pe toată durata contractului individual de muncă;

- este un contract în temeiul căruia *obligația asumată de către salariat este una de mijloace*¹⁴ și nu de rezultat. Astfel, salariatul se obligă, prin semnarea contractului individual de muncă, să presteze, și nu să dea un produs final.

În afară de cele menționate în privința duratei contractului individual de muncă, legiuitorul moldav a creat un cadru legislativ, prin aplicarea căruia angajatorul are dreptul de a încheia contracte individuale de muncă pe durată determinată, potrivit art. 55, alin. (1) din CM al Republicii Moldova. Prevederile acestui articol conțin o listă exhaustivă a situațiilor ce apar în practică și durata cărora este stabilită de lege. Această posibilitate este dictată de specificul și condițiile muncii ce necesită a fi prestate în împrejurările ce au condiționat apariția acestor raporturi temporare.

Unul dintre cele mai importante aspecte al conținutului contractului individual de muncă îl constituie salarizarea. Fiind unul dintre principalele scopuri ale încheierii raporturilor juridice de muncă și potrivit art. 128 din CM al Republicii Moldova, *salariul reprezintă orice recompensă sau câștig evaluat în bani, plătit salariatului de către angajator în temeiul contractului individual de muncă, pentru munca prestată sau care urmează a fi prestată*. Mai mult ca atât, întru garantarea salariaților acestui drept, prevederile art. 128, alin. (2) din CM al Republicii Moldova stabilesc următoarele: *la stabilirea și achitarea salariului nu se admite nicio discriminare pe criterii de sex, vârstă, dizabilitate, origine socială, situație familială, apartenență la o etnie, rasă sau naționalitate, opțiuni politice sau convingeri religioase, apartenență sau activitate sindicală*. Așadar, după cum se observă, legislația muncii garantează și obligă angajatorii de a achita salariul persoanelor care au prestat munca în folosul acestora conform prevederilor stabilite în contractul individual de muncă.

O altă prevedere de ordin protector stabilită la alin. (3) al art. 128 din CM al Republicii Moldova, prevede că salariul este confidențial și garantat. Reiterând prevederile citate, se observă că retribuția pentru munca prestată de către salariat este protejată printr-un șir de prevederi legislative, cum ar fi: Legea salarizării nr. 847 din 14.02.2002,¹⁵ în conținutul căreia sunt definite și prezentate compartimentele necesare salarizării. Totodată, se cere a fi remarcat faptul că dreptul exclusiv asupra stabilirii salariului minim pe țară îi aparține Guvernului Republicii Moldova în urma consultărilor purtate.

Un element esențial al conținutului acestui contract îl reprezintă durata timpului de muncă. În conformitate cu prevederile art. 43, alin. (3) din Constituția Republicii Moldova,¹⁶ *durata săptămânii de muncă este de, cel mult, 40 de ore*. Fiind statornice la nivel constituțional, părțile contractului individual de muncă nu sunt în drept

să stabilească în contractul individual de muncă o durată a timpului de muncă în cadrul săptămânii, deoarece această prevedere poartă un caracter de standardizare a timpului prestat de către salariat sub forma muncii.

În conformitate cu prevederile art. 96, alin. (1) din CM al Republicii Moldova, *pentru anumite categorii de salariați, în funcție de vârstă, de starea sănătății, de condițiile de muncă și de alte circumstanțe, în conformitate cu legislația în vigoare și contractul individual de muncă, se stabilește durata redusă a timpului de muncă. La conținutul alin. (2) din CM al Republicii Moldova sunt stabilite divizări în baza căruia angajatorii, în funcție de specificul și condițiile stabilite de legislație, pot să accepte durata redusă a timpului de muncă.*

Fiind un contract cu executări succesive, în practică pot apărea situații care vor putea condiționa schimbarea unor elemente ale acestuia în funcție de specificul unității, în special: funcția/ocupațiunea salariatului, nivelul salarizării, locul de muncă etc. În această ordine de idei părțile sunt obligate să perfecteze un acord suplimentar cu privire la modificarea clauzelor existente și stabilirii unor clauze noi care, datorită acordului exprimat de către părți, se statornicesc într-un acord suplimentar la contractul individual de muncă semnat de părți, în conformitate cu prevederile art. 68, alin. (1) din CM al Republicii Moldova. Prevederile acestui mecanism se aplică și față de situațiile reglementate de art. 69-74 care, în virtutea situațiilor apărute în cadrul relațiilor de muncă, necesită a fi protocoilate conform cerințelor stabilite de legislația muncii în vigoare.

În conformitate cu prevederile art. 68, alin. (2) din CM al Republicii Moldova, modificare a contractului individual de muncă se consideră orice modificare sau completare care vizează, cel puțin, una dintre clauzele prevăzute la art. 49, alin. (1) din CM al Republicii Moldova. Așadar, potrivit textului legii citate, părțile contractului individual de muncă sunt obligate să respecte cu strictețe oricare modificare adusă clauzelor obligatorii ale contractului individual de muncă.

Referindu-ne la încetarea contractului individual de muncă, legislația muncii a stabilit un complex de norme care, în virtutea survenirii sale, stopează acțiunea contractului individual de muncă cu anumite excepții care sunt prevăzute de art. 82, lit. (f) din CM al Republicii Moldova. În ceea ce privește încetarea contractului individual de muncă în circumstanțe ce nu depind de voința părților, legiuitorul moldav a stabilit un set de împrejurări din momentul apariției cărora raporturile de muncă nu-și vor putea produce efectele, care se conțin în prevederile art. 82 din CM al Republicii Moldova.

În afară de cele menționate, la finele anului 2015 legislația muncii s-a îmbogățit cu o normă care acordă părților dreptul de a decide asupra încetării contractului individual de muncă, prin intermediul negocierilor purtate de către părți, cu ocazia încetării raportului juridic de muncă. Așadar, pentru a înceta acțiunea contractului individual de muncă, părțile, în special, salariatul este obligat să prezinte angajatorului o cerere prin care solicită încetarea contractului individual de muncă prin acordul scris al părților indicând ultima zi de lucru, în temeiul art. 821 din CM al Republicii

Moldova. La rândul său, angajatorul, dacă este de acord cu cererea înaintată de către salariat, depune un aviz pozitiv pe cerere, după care specialistul din cadrul serviciului resurse umane emite un acord care va cuprinde compartimentele necesare indentificării contractului individual de muncă și în mod obligatoriu va indica ultima zi de lucru a salariatului. În baza celor expuse, angajatorul emite un ordin de încetare a contractului individual de muncă cu indicarea temeiurilor legale ce au stat la baza încetării relațiilor de muncă.

În afară de cele menționate, legislația muncii conține posibilități de desfacere a contractului individual de muncă, cum ar fi: demisia, care reprezintă acțiunea de desfacere a raportului de muncă din inițiativa salariatului cu înștiințarea angajatorului prin cerere scrisă cu, cel puțin, 14 zile calendaristice, potrivit art. 85 din CM al Republicii Moldova. Tot la art. 85 din CM al Republicii Moldova sunt prevăzute anumite situații, în pofida cărora legislația permite angajatorilor de a accepta demisia, în termene restrânse.

Un alt aspect nelipsit de importanță, în cazul desfacerii contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului, îl constituie concedierea. Așadar, potrivit art. 86, alin. (1) din CM al Republicii Moldova, *concedierea – desfacerea din inițiativa angajatorului a contractului individual de muncă pe durată nedeterminată, precum și a celui pe durată determinată – se admite pentru motivele stabilite la literele (a-z) din articolul citat.*

În cazul concedierii, este relevant de reținut, că majoritatea situațiilor prevăzute de lege sunt datorate încălcărilor comise de către salariat, care sunt stabilite atât de legislație, cât și de normele legale aprobate și aduse la cunoștință salariaților conform prevederilor legislative relevante.

Deci analizând instituția contractului individual de muncă, se observă că importanța respectării tuturor compartimentelor acestuia nu doar este dictată de lege, ci și, într-un mod normal, ar pune temeliile necesare unor relații atât de muncă, cât și celor personale, bazându-se pe respect, profesionalism și productivitate.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru Athanasie, Claudia Ana Moarcaș. Dreptul muncii. Relații individuale de muncă. Vol. I, București, Oscar Print, 1999, p. 35.
2. Eduard Boișteanu, Nicolae Romandaș. Dreptul muncii. Manual. Chișinău, 2015, pp. 332, 335.
3. Codul Muncii al Republicii Moldova, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29.07.2003.
4. Speța Scorobogotov Vladimir vs SRL Gvard Grup, nr. dosar 2 ra-1927/16, din http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=30554.
5. Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 35-41 din 14.02.2014
6. Convenția colectivă (nivel național) nr. 4 din 25.07.2005 cu privire la mo-

delul contractului individual de muncă. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 101-103 din 29.07.2005.

7. Hotărârea Departamentului Statistică al Republicii Moldova nr. 01 din 10.01.1997.

8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind carnetul de muncă nr. 1449 din 24.12.2007.

9. Convenția colectivă nr.12 din 09.07.2012 (nivel național) privind formularul statelor de personal și permisul nominal de acces la locul de muncă. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 149-154 din 20.07.2012.

10. Legea nr.133 din 08.07.2011 privind protecția datelor personale. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 170-175 din 14.10.2011.

11. Codul Contravențional al Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6 din 16.01.2009.

12. Legea salarizării nr. 847 din 14.02.2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50-52 din 11.04.2002.

13. Constituția Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

ELONGAȚIA ISTORICĂ A MODALITĂȚILOR DE STINGERE A CONFLICTELOR, PÂNĂ LA APARIȚIA PRIMELOR FORME DE MEDIERE NORMATIVĂ ÎN DIFERITE STATE ȘI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. ELEMENTE DE DREPT COMPARAT

Tudor VASILICA-LEONTINA,
mediator, doctorand

SUMMARY

This study is intended to highlight the historic route of the incipient forms of mediation and of the modalities of extinguishing or resolving conflicts or disputes, inherent in any State system.

Keywords: *conflict, dispute, diplomacy, understanding, treaty, arbitration, law, mediation, settlement.*

REZUMAT

Acest studiu este destinat evidențierii traseului istoric al formelor incipiente de mediere, precum și al modalităților de stingere sau soluționare a conflictelor sau litigiilor, inerente oricărei formațiuni statale.

Cuvinte-cheie: *conflict, litigiu, diplomație, înțelegere, tratat, arbitraj, lege, mediere, soluționare.*

Istoria stingerii conflictelor se regăsește în expresia diplomației, impregnată cu multe înțelegeri, acorduri și concilierii, pacte, tratate, cum, de altfel, înțelegerile au fost folosite și în materia comerțului. Ceea ce i-ar putea apropia, ca similitudini, pe solii diplomatici și pe mediatori, este faptul că ei doar transmit părerea unei părți către cealaltă, fiecare parte putând răspunde cererii trimise prin soli sau putând să o respingă, după cum considera că îl avantaja.

În Evul Mediu, în unele cazuri, stingerea conflictelor avea loc după încheierea unor înțelegeri între părți. Istoricii au identificat astfel de cazuri de înțelegeri în comerțul fenicienilor și la babilonieni.

Conform opiniilor unor istorici, în perioada Daciei romane, „în raporturile dintre băștinași, s-a aplicat dreptul autohton (cutuma locală), întrucât romanii tratau diferențiat populația, în funcție de cetățenie și statutul juridic. Cutuma locală putea fi aplicată însă numai în măsura în care nu contravenea principiilor generale ale dreptului roman.”

Cercetătorii istorici au arătat că „exemple de arbitraj comercial se regăsesc și în Roma Antică, în lucrările lui Horatius, Tacitus și Ovidius”.

În ceea ce privește originea medierii, în urma cercetărilor, N. Zecheru a emis ide-

ea că: „Potrivit istoricilor, primele cazuri de mediere au fost cunoscute în comerțul fenician, iar practica medierii s-a dezvoltat în Grecia Antică și, ulterior, în civilizația romană unde legea recunoștea medierea. De asemenea, se pare că medierea era folosită în Babilon și în Mesopotamia Antică. Justinian este primul împărat roman ce recunoaște medierea în imperiu, în Roma Antică mediatorul fiind cunoscut drept „internuncius”; „medium”; „intercessor”; „philantropus”; „interpolator”; „conciliator”; „interlocutor”, „interpret” și în cele din urmă - „mediator”.

Conform aceluiași autor, „Confucius (551-479 î. Hr.) considera că cea mai bună cale de rezolvare a disputelor era realizată pe cale amiabilă și nu prin constrângere”. Doctrina sa, „bazându-se pe yi, ar avea sensul de echitate și pe jen ar însemna altruismul generator de demnitate, de respect față de sine și față de alții, precum și nevoia de într-ajutorare... În total, doctrina se putea rezuma la cinci mari virtuți: bunătațe, simț al dreptății, politețe (respectarea conveniențelor), inteligență și fidelitate (sinceritate)”.

Confucius era de părere că armonia naturală nu trebuie stricată prin folosirea procedurilor contradictorii de rezolvare a conflictelor.

Potrivit cercetărilor realizate de M. Lynch, „Confucius considera că există patru adevăruri evidente și fundamentale:

- oamenii se nasc într-o lume în care trăiesc și alți oameni;
- este responsabilitatea fiecărui individ să accepte lumea reală și să relaționeze armonios cu oamenii din jurul său;
- armonia socială este esențială pentru fericirea individuală;
 - armonia socială este posibilă numai dacă fiecare persoană duce o viață ordonată.”

V. Crețu menționează că „se cunoaște, de asemenea, despre existența unui tratat încheiat în secolul al VI-lea î.e.n., între statele Chinei antice privind renunțarea la război și soluționarea conflictelor dintre ele prin recurgerea la un arbitru.”

Barett indică faptul că „tot de timpuriu medierea a fost adoptată și de China în baza eticii confucianiste, astfel că, începând cu anul 100 î.e.n., calitatea de mediator avea să se regăsească în cadrul organismelor administrative și guvernamentale.”

W. Jia spune că funcția de mediator a fost inclusă în toate administrațiile guvernamentale, începând cu Dinastia Zhou.

W. Jia afirmă însă că, în China se consideră că sunt în jur de 950.000 de comitee de mediere, ce cuprind un număr de 6.000.000 de mediatori. Rolul mediatorilor chinezi nu se limitează doar la medierea unui conflict deja izbucnit, ci și acela de a preveni izbucnirea conflictelor. În acest sens, este încurajată atitudinea de observare atentă și susținută, de supraveghere continuă a ceea ce se întâmplă în jurul său (pentru a preveni, a descoperi sau a combate acțiuni reprobabile, ostile, dușmănoase), vigilența mediatorilor fiind susținută pentru păstrarea armoniei și pentru apărarea acesteia de posibile amenințări.

În argumentul privind apărarea sistemului judiciar chinez, B. Liang afirmă că sistemul judiciar a trecut printr-un proces de sistematizare în căutarea unei puteri sporite și a unei independențe relative atât la nivel intern, cât și la nivel extern. Ca parte

din reforma politică, progresul său a fost limitat de structura politică a controlului ideologic al Partidului. Însă influențele tradiționale, așa cum este medierea, lipsa respectului din partea maselor și lipsa unei garanții a puterii din partea structurii politice au încă influențe majore asupra constituirii și funcționării sistemului judiciar chinez.

Potrivit opiniilor cercetătorilor F. Brown și C. Rogers, instanțele de judecată chineze au fost întotdeauna văzute ca fiind politizate. În literatura de specialitate se susține că atât politizarea, cât și nivelul scăzut de profesionalism au transformat instanțele de judecată chineze în instanțe inadecvate sau „incompetente” în procesul de soluționare a problemelor legale în legătură cu afacerile străine. Rezultatul a constat în evitarea de către părțile străine în a apela la instanțele de judecată. Atenția acestora s-a îndreptat către alte căi de soluționare a conflictelor, precum arbitrajul și medierea, întrucât acestea le garantează un control mai mare asupra procesului de rezolvare a conflictelor.

În Japonia, în timpul Shogunatului Tokugawa (1600-1867), conform cercetătorului E. Simu, „concilierea din disputele particularilor presupunea câteva modalități și căi de soluționare. Există o conciliere neoficială, o conciliere la tribunal (chōtei) și un așa-numit compromis de tribunal (wakai). Desigur, fiecare dintre cele trei modalități de împăcare conținea și un element de coerciție. Până în anul 1721, în Japonia exista obiceiul ca familia să dea socoteală de conduita fiecăruia dintre membrii săi. Se alcătuiau grupări de câte 5 familii care răspundeau unele de altele... Yoshimune a abolit și sistemul responsabilității familiale”.

J. Nathan ilustrează însă o altă față a aspectelor moderne ale culturii japoneze, „până la momentul blocării economiei, corporația japoneză oferea angajaților o bază a identității, într-o manieră asemănătoare celei furnizate de familia feudală de samurai... Directorii executivi acționează, adesea, drept intermediari în căsătoriile aranjate și ascultă cu bunăvoință tot soiul de probleme familiale ale subalternilor, legate de mariaj, crize financiare sau copii neascultători.”

În ceea ce privește infracționalitatea redusă din Japonia, cercetătorii culturii japoneze precizează că „rata infracționalității nu este scăzută doar ca rezultat al unei activități polițienești eficiente; un stimulent mult mai puternic decât riscul de a face închisoare sunt în acest sens rușinea de a nu dezamăgi grupul din care faci parte și teama de a fi respins de membrii lui.”

J. Wall, J. Stark și R. Standifer au afirmat că medierea este foarte folosită în țări precum China, India, Japonia, Malayesia, Coreea, în care orientarea religioasă către armonie, împăciuire, concordie și absența din trecut a tribunalelor au făcut ca medierea să devină o practică obișnuită de soluționare a conflictelor.

Relativ la negociere și mediere, M. Sîrbu și D. M. Croitoru-Anghel fac referire la „primul document ce stabilește reguli ale instituției pe care astăzi o numim mediere, pare a fi redactat în vechiul Imperiu Portughez, în secolul al XVI-lea. Regulamentul Regelui Manuel I al Portugaliei, intitulat „Acordul Solicităților”, este încheiat în anul 1519 și definește normele exemplare ale medierii, militând pentru eliminarea sau depășirea conflictelor, soluționarea acestora prin intermediul pacificării obținute

de așa-numiții „judecători de pace” considerați „oameni de bun caracter”, sub garanția confidențialității, garanție cunoscută încă de atunci”, iar „ulterior, în timpul domniei lui Ioan al III-lea al Portugaliei (fiul regelui Manuel I al Portugaliei și al reginei consoartă Maria de Aragon, iezuiții au avut un rol important în medierea relațiilor dintre portughezi și nativi, iar Inchiziția a scutit Portugalia de conflictele civile și războaiele religioase din Franța și din alte țări ale Europei secolului al XVI-lea”.

Epoca Evului Mediu și începutul epocii moderne sunt marcate de o serie de conflicte religioase, Biserica Catolică conducând în mod direct și indirect acțiunile politice din statele medievale, acolo unde avea cea mai multă putere.

În ceea ce privește Anglia, religia a reprezentat unul dintre cele mai mari și mai numeroase conflicte. Supărat de constrângerea bisericii catolice de a păstra căsătoria încheiată cu Catherina de Aragon, Henric al VIII-lea a dus îndelungi negocieri cu Papa, pentru a se putea căsători cu Anne Boleyn. Astfel, Henric al VIII-lea a încercat trei modalități de realizare a dezideratului său. „Prima modalitate presupunea convingerea papei, atât prin intermediul argumentelor raționale cât și a presiunilor diplomatice, că dispensa originară nu era validă pentru că papii nu aveau dreptul de a încălca legile divine, după cum se voia interdicția din Levitic... A doua metodă de abordare ataca dispensa pe motive temeinice, afirmând că nu era valabilă – și în consecință nici căsătoria nu era valabilă – pentru că era incorect formulată... A treia strategie a cardinalului Wolsey a constat în încercarea de a îl convinge pe papă să permită judecarea cauzei în Anglia. Refuzul Romei de a îndeplini cererile lui Henric a condus la ruptura acestuia de biserica de la Roma. Negocierile nesoldându-se cu rezultatul cerut de Henric al VIII-lea, acesta realizează reforma hericiană, punând bazele bisericii protestante. J. Warren constată că „istoricii sunt de acord că Elisabeta I și consilierii săi au fost nevoiți să facă față unor situații grave de politică externă exacerbate de conflictele religioase”. A avut nevoie de consilieri destoinici pentru a putea avea o politică internă și externă bună.

K. Randell spune că în Germania, „între 1517 și 1521, acțiunile lui Martin Luther (1483-1546) au zguduit temeliiile Bisericii Catolice și au amenințat să surpe conceptul medieval despre creștinism... Martin Luther, în ajunul sărbătorii Zilei tuturor sfinților, pe 31 octombrie 1517, și-a afișat cele 95 de teze împotriva vânzării de indulgențe pe ușa celei mai mari biserici din Wittenberg, capitala Saxoniei princiare... Ca urmare a acestui fapt, în iulie 1519, după ce s-au făcut diferite presiuni asupra sa, Martin Luther a fost chemat la Leipzig pentru a purta o dispută după modelul academic admis. Ceea ce fusese o acuză adusă papei în privința unor amănunte se transformase într-o confruntare pe toate planurile, care susținea că fiecare credincios care studia Biblia sub îndrumarea lui Dumnezeu avea aceleași șanse să descopere adevărul despre voința divină ca și conducătorul bisericii... În urma disputei de la Leipzig, papa Leon al X-lea l-a excomunicat în iunie 1520, trimițându-i un document cu putere de lege, o bulă, prin care era informat că era surghiunit din biserică. Luther și-a arătat disprețul arzând bula în public”.

În Suedia anilor 1620, regele Gustav Adolf, după cum precizează A. Stiles, a

realizat Carta Tronului din 1620 și reformele interne. Gustav Adolf și-a petrecut primele cinci luni ale domniei în negocieri cu nobilii. Mai târziu, Carol al XII-lea (1697-1716) conduce în mare parte Marele Război din Nord (1700-1721), forțând guvernul de la Stockholm să îi trimită bani pentru campania împotriva Rusiei și respingând Convențiile de Neutralitate formulate de împărat și puterile maritime, în care se stipula că posesiunile germane ale Suediei nici nu puteau fi invadate de străini, dar nici nu puteau fi folosite de suedezi ca baze de lansare a unui atac, Convenții pe care guvernul suedez deja le acceptase.

Potrivit semnalării A. Stimec, „introducerea termenului „mediator”, în limba franceză, are loc târziu, în 1265.”

În 1762, în Franța, J. J. Rousseau propune pactul social, arătând că „frecvența supliciilor este întotdeauna un semn de slăbiciune sau de delăsare într-un regim. Nu există un nenorocit care să nu poată fi bun la ceva”.

Potrivit opiniei M. Sîrbu și D. M. Croitoru-Anghel, instituționalizarea concilierii a fost realizată în Franța în timpul Revoluției Franceze. Gânditorii acestei perioade au considerat concilierea ca fiind metoda ideală de rezolvare a disputelor. Voltaire și-a familiarizat publicul său francez cu această instituție, iar oamenii legii în timpul Revoluției Franceze au reintrodus „Biroul de Pace” și, ulterior, judecătorii de pace în Franța și în Olanda. După introducerea judecătorilor de pace, aceștia propuneau concilierea ca o metodă preliminară și se comportau ca mediatorii în sălile de judecată. Deși inițiată ca o practică folosită în disputele de familie, în mod particular în cazuri de divorț în scopul salvării căsătoriei, Decretul din 16-24 august stipulează concilierea obligatorie pentru toate problemele care cad sub jurisdicția Curților Civile Ordinare.

La începutul secolului XX, obligativitatea concilierii a cunoscut un declin fiind abandonată ca cerință legală în 1940-1950. Totuși în practică, concilierea era încă folosită de sistemul judiciar francez atât de mult încât era inclusă, ca una dintre misiunile judecătorului civil, în noul Cod francez de procedură civilă, la art. 21.

În ceea ce privește începuturile medierii în Anglia, găsim în scrierile lui Thomas Paine precizarea că „în 14 septembrie 1778, instanța britanică, prin intermediul secretarului lor, lord Weymouth, a făcut cerere adresată marchizului d'Almadovar, ambasadorul Spaniei la Londra, pentru „a cere medierea instanței din Spania, în scopul de a negocia o pace cu Franța, lăsând America în afara invitației. Spania a oferit cu ușurință medierea ei, de asemenea, propunând orașul Madrid ca loc al conferinței de mediere, dar pe deasupra, a propus că Statele Unite ale Americii ar trebui să fie invitate la tratat și considerate ca fiind independente în perioada în care afacerea se negocia. Însă acest lucru nu a fost și punctul de vedere al Angliei. Ea a vrut să convingă Franța să iasă din război, astfel că Anglia și-ar fi putut îndrepta neîntrerupt atacurile cu toată forța și furia ei asupra Americii; și fiind dezamăgiți în acest plan cu privire la determinarea Franței, precum și de comportamentul deschis și generos din partea Spaniei, Anglia a refuzat medierea pe care tot ea a solicitat-o”.

În Țările Române, o serie de tratate și de înțelegeri s-au remarcat începând cu

perioada secolului XIV. Astfel, în Condica tratatelor și a altor legăminte ale României, care a fost realizată de F. C. Nano, ministru plenipotențiar, fost șef al Diviziunii Tratatelor și întocmită sub auspiciile Ministerului Afacerilor Străine, printre unele tratate este menționat faptul că, în 1354-1355, a fost încheiat Tratatul de pace dintre Alexandru Basarab, Voievodul Țării Românești, cu Ludovic, Rege al Ungariei. Conform sursei documentare, „semnarea acestui tratat este amintită într-un privilegiu al regelui Ludovic dat episcopului Demetrius al Oradiei, drept răsplată pentru meritele sale, între altele „occasione pacis et concordiae inter nos eundem (Alexandrem Bozarabi Woyvodam nostrum Transalpinum), tractandae, disponendae et firmandae...”

Ne este semnalat, potrivit lui F. C. Nano, și „Tratatul (capitulațiune) încheiat de Mircea I, Domnul Țării Românești, cu Sultanul Baiazed I, în care se stipulează plata unui haraciu”, tratatul fiind încheiat în 1391.

Potrivit aceleiași surse, au existat o serie de tratate de alianță și tratate de închinare și credință încheiate cu Polonia de diverși voievozi din Moldova și Țara Românească (6 mai 1387 la Liov (Lemberg): Tratat de închinare și credință încheiat de Petru Mușat, Voievodul Moldovei, cu Vladislav, Regele Poloniei; 1389 la Radom, 20 ianuarie 1390 la Lublin, 15 noiembrie 1390 la Suceava ș. a.: Tratat de alianță încheiate de Mircea cel Mare, Domnul Țării Românești, cu Vladislav, Regele Poloniei, etc. O serie de tratate au continuat de-a lungul istoriei, având la bază înțelegerile dintre state cu privire la alianță în politica externă, precum și cu privire la privilegiul de negoț. O foarte interesantă convenție s-a încheiat la 1411 și anume „Convenție de împrumut încheiată de Alexandru cel Bun, Voievodul Moldovei, și Vladislav, Regele Poloniei”, în care Vladislav recunoaște datoria de 1000 mărci împrumutate de la strămoșii lui Alexandru, pe care, dacă nu o plătește înainte de Paști 1413, îi zălogește Pocuția până la plata datoriei. La 1460, la Adrianopole, Tratatul (capitulațiune) se încheie de către Vlad V, Domnul Țării Românești, cu Mohamed II. Din seria tratatelor, semnalate de F. C. Nano, face parte și „Tratatul de pace și alianță, încheiat cu Ion Albert, Regele Poloniei, și Alexandru, Mare Duce al Lituaniei, prin mijlocirea fratelui lor Vladislav, Rege al Ungariei, de Ștefan, Voievodul Moldovei”, care s-a încheiat la Hârlău, la 12 iulie 1499, fiind „ratificat de episcopii, marii boieri, căpitani de la graniță și pârcălabii cetăților moldovenești. Prin acest Tratat, foarte amănunțit, părțile își făgăduiesc pace perpetuă și ajutor împotriva turcilor. Libertatea negoțului este garantată negustorilor ambelor țări. Nu se mai pomenește de închinare regelui polon. Originalul se găsește în arhiva generală din Varșovia, dar textul este redat și în Hurmuzaki, II, partea 2-a, p. 439 și 714. F. C. Nano ne semnalează Tratatul (Capitulațiunile) încheiate la: 1511-1513 de Bogdan, Domnul Moldovei și Sultanul Selim I, respectiv la: 1516 de Selim I cu Domnul Țării Românești. În aceste Capitulații și în următoarele pe care le consemnează Condica tratatelor, se precizează cuantumul haraciului și, în unele dintre ele, predarea unui număr de tineri.

Termenul de Capitulații îl găsim în colecția de acte și documente aflate la Academia Română și este explicat în „Supliment la deslușirile celor patru baze din programa națională” redijată de Comitetul central al unirei din București, în Aprilie

1857, București”, astfel: „Prin cuvântul „capitulații”... nu se înțelege alt decât ceea ce însemnează vorba „tratate”; acel cuvânt s-a întrebuițat ca termen adoptat în diplomația timpurilor vechi. Această numire se da atunci tuturor tratatelor ce încheia Înalta Poartă chiar și cu Puterile cele mari europene. Vorba dar „capitulații” este totuna și aceeași cu zicerea „tratate”, și acest cuvânt în programul național nu aduce nici o âmpuținare sau slăbire drepturilor țărilor noastre”.

Din seria de tratate încheiate de-a lungul timpului în țara românească, F. C. Nano ne prezintă ca fiind demn de reținut „Tratatul judiciar între Ștefan, Voievodul Moldovei, și Sigismund, Regele Poloniei”, încheiat la Zgnila Dombrova, în 1540, astfel că, „prin acest tratat se statornicesc regulile uniforme după care se vor judeca procesele între supușii ambelor țări. Textul în: Hurmuzaki, supl. II, vol. I, p.134”.

P. P. Panaitescu ne semnaleză că lungimea proceselor ce aveau loc era foarte îndelungat, explicându-ne că: „Dreptul de depozit al orașului Liov a fost contestat de Cracovia, care dorea acest privilegiu. Din această cauză s-a născut un proces, care a început în anul 1400 și s-a terminat abia în 1500.

Desigur că lista tratatelor este lungă și ar ocupa un spațiu larg, dar putem să tragem concluzia că în spatele actelor încheiate se citește munca de convingere pentru încheierea tratatelor și a convențiilor în termeni benefici pentru ambele părți. Chiar dacă s-a numit învoială sau convenții, ori tratate, s-a urmărit ca beneficiul adus de încheierea înțelegerii respective să aducă un beneficiu pentru ambele părți, în principal urmărindu-se păstrarea păcii din teritoriu, pe cât posibil, pentru a păstra în bună rânduială țara, chiar dacă existau și unele inconveniente ale tratatelor, care nu erau pe placul voievozilor, dar pe care, după negocieri, au trebuit să le accepte. Așadar, la baza acestor acte a stat învoiala, altfel nu se încheiau. Chiar și în plan intern au existat conflicte între boieri și domnitori. N. Grigoraș arată că un conflict izbucnit la 3 aprilie 1453 între Alexandru II Vodă și boieri, „în urma cărora au avut loc oarecare mișcări interne. Au putut fi discuții între ambele tabere, care a durat mai bine de două luni, dar totuși s-a ajuns la o împăcare”.

În ceea ce privește solii care au purtat mesajele pentru încheierea diverselor tratate ce se cereau încheiate la acel timp, se remarcă în luna mai 1477, figura lui Ioan Țamblac Paleologul, despre care se știe că era rudă cu Maria de Mangop, soția lui Ștefan cel Mare, ceea ce poate explica denumirea de „unchi” (*barba*), sub care este desemnat în mesajul către Veneția, protocolul grandios de primire folosit de venețieni pentru primirea ambasadurilor străine la Veneția, fiind descris de Ph. Amiguet. Potrivit cercetătorilor, aflăm că: „Registrul de deliberări secrete ale Senatului Veneției pe anul 1477 menționează că la mesajul „Preastrălucitului voievod Ștefan, transmis prin domnul Ioan cel Frumos (Kaloianis, Zambelacco), care a arătat îndelung și prin cuvinte potrivite... marea primejdie ce ne stă înainte”, îndemnând apoi solul, după cuvinte pline de curtoazie și diplomație să se adreseze nunțului apostolic, rugând solul „să scrie stăpânului său că Senatul (Veneției - n.n.) îi transmite „omnia sua dispositione et mente” și că-l sfătuie și îl îndeamnă să stea tare, cu suflet nebiruit „ad se tuendem et conservandum”, împotrivindu-se cu bărbăție otomanilor. Din 144

de senatori prezenți, 135 au susținut răspunsul, 4 - nu, iar 5 și-au rezervat părerea.

Îndreptarea legii din 1652 și Manualul lui Donici din 1814, fac referire la arbitraj.

Legiuirea Caragea conține o serie de puncte care reglementează învoiala părților aceluși timp, care este primordială învoialii dintr-o mediere actuală, în anumite aspecte.

Găsim în Partea a III-a, Capitolul 17, punct. 1-9 din Legiuirea lui Caragea din 1818, termenul de „învoială”. Redau textul întocmai cum a fost scris, fără a modifica originalitatea traducerii din limba greacă: „1. *Învoială să zice la tocmeala aceia ce doi sau mai mulți pragonitori fac între dînșii, adică să ajung la pragonirile lor, ca să nu mai judece la judecată. 2. Învoiala să face și în scris și prin graiu și prin mijlocitori și fără mijlocitori. Dacă la învoeli se orânduiește osândă aceluia ce nu va păzi tocmeala, osînda să pune în lucrare întocmai. 4. Dacă la una și aceeași pricină prigonindu-se mulți, unii dint-înșii să vor învoi, iar alții nu, atâția sunt legați a păzi acea învoială, câți să vor fi învoit. 5. Cine nu se învoiaște cu chear stăpânul prigonirii sau cu vechilul lui, nu să socoate, că nu se învoiaște. 6. Dacă nu să va numi hotărât la ce prigonire să învoiesc cei ce se învoiesc, ci numai vor zice că să învoesc sau că la prigonire să învoiesc, atunci iaste neștiut de s-au făcut învoială sau nu; și pentru aceeaia, de nu să va dovedi hotărât la ce prigonire, iaste fără tărie. 7. Dacă vreo parte prigonitoare va ascunde sau va fura, ori însuși sau prin altul, dovezile dreptăților ceilalte împotrivnice părți și cu viclesug să va învoi cu aceia și apoi să va vădi adevărul, nu să socoteaște că s-au învoit. Cum, moștenitorul unui împrumutător mort cînd să va învoi cu datoriul, ca să-i dea din datoriia lui atît și să-i erte ceilaltă, și apoi, după învoială, să va arăta diiata mortului în care erta datoriului său toată datoriia; sau cînd un moștenitor dimpreună cu altu, știind toată averea mortului, nu va arăta-o deplin celui-lalt moștenitor și acela, crezîndu-i, să va învoi pe cât i-au arătat cellalt. 8. Ucigașul poate să se învoiască pentru ucidere cu rudele celui omorît. 9. Învoiala cea silită, cînd se va dovedi, iaste fără de tărie.”*

Apărut cam în aceeași perioadă cu Codul Caragea, în Moldova a apărut Codul Calimach (Scarlat Calimach), aplicat de la 1 octombrie 1817 până la 1 decembrie 1865, când a fost pus în vigoare codul civil. Codul Calimach face referire în Partea a treia („Pentru înmărginirile ce privesc cătră dritul persoanelor dimpreună și a lucrurilor”), la „învoială”, „arbitrium”, „compromisar” și la „compromis”: „§ *Tocmala înnoirei, prin care se hotărăsc driturile gâlcevite sau cu îndoială într-acest chip, încît fieștecare parte să fie datoare rețiproc una cătră alta să dee, să facă sau să nu facă un lucru, se numește învoială, care se socotește între tocmelile bilaturale și se judecă după acele prințipii. § 1828. Împricinatele părți pot nu numai să se învoiască între dînsele pentru obiectul gâlcevit, ci să și încredințeze cu bună alcătuire altora hotărîrea pentru aceasta, care atuncea se numește arbitrium. § 1829. Arbitru se numește acela, pe carele împricinatele părți, de bună voia lor, l-au ales în scris fără adăogire de globire, ca să cerceteze și să hotăreacă pricina următoare între ele. Iat compromisar se numește mai cu seamă acela, pe care l-au ales cu adăogire de glo-*

bire. § 1830. Compromis se numește alcătuirea aceia, prin care împincinatele părți încredințează unei a treia persoane urmarea pricinii gîlcevite între ele. § 1832. Nimine nu este îndatorit să primească compromis, iar dacă odată l-au primit nu poate să se lepede fără pricină binecuvîntată (§ 80), ci este silit să urmeze rînduiala și hotărîrea compromisului desăvîrșit, fără să treacă peste hotarele lui sau să se abată: și așa să hotărască lămurit și cu amănuntul cu cuget curat pricina încredințată lui și să-și dea hotărîrea sa după cuviință, față fiind părțile împincinate.

În Codicile Civile din 1864, în Titlul XVII („Despre transacțiune”) găsim noțiunea de tranzacție: „Art.1704. Transacțiunea este un contract prin care părțile termină un proces început sau preîntîmpină un proces ce pîta să nască. Art. Transacțiunea trebuie să fiă constatată prin act scris. Art. 1707. Se pîte transige asupra unei acțiuni civile ce derivă din o infracțiune.”

Potrivit cercetărilor lui Démètre Alexandresco, „străinii se bucură de toate drepturile civile altele decît cele de la care au fost excluse în mod formal. Ei pot fi experți sau arbitri, acesta din urmă funcție nu fiind considerată o delegare a puterii judecătorești, ci pur și simplu ca un mandat, dat fiind că hotărîrea arbitrilor nu devine executorie decît în virtutea ordonanței președintelui de tribunal unde a fost depusă, ordinea instanță a președintelui va a fost depusă. Dar, înainte de a fi eliminat, prin Codul Comercial din 1887, arbitrajul forțat în materie de societate, străinul nu putea fi arbitru, pentru că acei arbitri au fost adevărați judecători temporari, și am văzut că străinul nu poate fi judecător (art.10 din Constituție)”, precizînd apoi că: „Judecătorii de pace sunt ținuți să autentifice compromisul care tinde să rezolve litigiile prin modul arbitrajului, cu condiția ca: 1. litigiul este de competența judecătorului de pace și părțile au exercitarea liberă a dreptului lor. 2. că problema nu este o chestiune de stat, un divorț sau un obiect care nu are nici o tranzacție (art. 70, Legea din 1894 și art. 339, 340 Pr. civ.)”

Unii autori au menționat de timpuriu în lucrările lor existența medierii care a fost aplicată în diferite contexte.

Astfel, juristul Sir Henry Sumner Maine, face referire în lucrarea sa de istorie clasică a Dreptului, la existența oficiului de mediere condus de Papă.

Un exemplu de conciliere a avut loc, potrivit studiului realizat de I. D. Snagov, între Sfîntul Scaun și guvernul italian prin încheierea Tratatelor din Lateran, astfel că „dacă din îndepărtatul 1870 relațiile dintre stat și Biserica Catolică se caracterizau prin tensiunea prelungită a Chestiunii Romane, prin confruntarea Romei Apostolice cu Roma Italică, muncita conciliere apărea ca o apropiere salutară, ca singura soluție a aspirațiilor universale la pace în inima catolicismului.

Un alt concordat ne este semnalat de același autor, fiind încheiat între Vatican și Germania și a fost semnat la 20 iulie 1933, la scurt timp după luarea puterii de către Hitler, concordat care „a suscit mulți polemici și mari manifestări împotriva nazismului din partea catolicilor, deși, conform aceluiași autor, „Führer-ul părea că vrea să ofere câteva avantaje Bisericii Catolice și susținătorii săi eclesiastici motivau că încheierea lui era un act necesar luptei împotriva pericolului mișcărilor comuniste”.

Pontificatul papei Pius al XI-lea este caracterizat printr-o listă impresionantă de convenții și concordate. În timpul pontificatului lui Pius al XI-lea au fost stipulate concordate și convenții cu mai multe state: Letonia (1922), Bavaria (1924), Polonia (1925), Lituania (1927), Italia, Prusia, România (1929), Baden (1932) etc.

Potrivit documentării realizate de I. D. Snagov, „după lungi dezbateri și polemici parlamentare, tratativele, inițiate în anul 1860, au fost sfârșite prin concordatul încheiat între România și Sfântul Scaun. Prin încheierea concordatului se promova o nouă epocă, aceea de conviețuire creatoare a credincioșilor ortodocși și catolici, pe întreg cuprinsul țării, consolidând, în același timp, mitropolia catolică de București și autoritatea sa față de episcopiile subordonate acestei mitropolii”.

Potrivit opusculului realizat de P. Vasilescu, în vechiul drept român, contractul de curtaj e actul prin care un comerciant (curtierul) se angajează față de cealaltă parte de a intermedia încheierea unei afaceri, în schimbul unei plăți (curtaj). Instituția e de drept comercial și nu desemnează decât o specie de intermediere pentru afaceri. În materia regimurilor matrimoniale, contractul de curtaj nu se poate referi decât la intermedierea de contracte între persoane în vederea căsătoriei lor viitoare. Cu alte cuvinte, spune autorul, „curtajul matrimonial ar fi pețitul oneros realizat de un terț”. „Dacă în forma individuală, curtajul este specific societăților arhaice sau comunităților restrânse, astăzi îl regăsim într-o formă organizată, el îmbrăcând veșmântul unei societăți comerciale. Acestea au drept scop să pună în contact persoane care doresc să se căsătorească, iar în schimbul serviciului făcut, agențiile matrimoniale percep o anumită taxă”, precizează același autor. În vechiul drept francez, „agențiile matrimoniale au fost declarate pretorian ilicite datorită cauzei imorale a contractului de curtaj, și interzise în perioada 1855-1904”. Misiunea curtierului încetează în momentul punerii în legătură a celor două părți contractante; acesta nu răspunde de neexecutarea ori executarea defectuoasă a contractului încheiat prin mijlocirea lui; cu toate acestea însă curtierul se poate obliga să garanteze executarea contractului.

BIBLIOGRAFIE

1. Cezar Avram, Gheorghe Bică, Ion Bitoleanu, Ioan Vlad, Roxana Radu, Elena Paraschiv, Introducere în istoria dreptului, Editura Fundației România de Măine, București, 2007, p.101.
2. Derek Roebuck, Bruno de Loynes de Fumichon, Roman Arbitration, Holo Boos, Oxford, 2004. Arbitration, Disputeresolve.co.uk; Zeno Șuștag, Claudiu Ignat, op. cit., p.11; apud Zeno Șuștag, op. cit., p. 87.
3. Nicolae Zecheru, Mediarea unor conflicte de natură penală, alternativă pentru modernizarea sistemului judiciar, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2013, p.19. În :<http://www.editura.mai.gov.ro/documente/biblioteca/2013/Mediarea/medierea.pdf>
4. Nicolae Zecheru, Mediarea unor conflicte de natură penală, alternativă pentru modernizarea sistemului judiciar, Editura Ministerului Afacerilor Inter-

- ne, București, 2013, p.19. În: <http://www.editura.mai.gov.ro/documente/biblioteca/2013/Medierea/medierea.pdf>
5. Octavian Simu, *Civilizația japoneză tradițională*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 87.
 6. W. Jia, *Chinese mediation and its cultural foundation*, în G. Chen, R. Ma (edit.), *Chinese conflict management and resolution*, Ablex Publishing, Horwood, 2002, p. 239. Apud Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.115.
 7. Michael Lynch, *China modernă*, Editura Niculescu, București, 2009, p.15.
 8. Jerome T. Barrett, Joseph P. Barrett, *A history of Alternative dispute resolution: The story of a political, cultural and social movement*, Jossey-Bass, San Francisco, 2004. Apud Daniel Zeno Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filozofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 88 ; Zeno Șuștag, Claudiu Ignat, *Modalități alternative de soluționare a conflictelor (ADR)*, Editura Universitară București, 2008, p. 50.
 9. W. Jia, *Chinese mediation and its cultural foundation*. În G. Chen, R. Ma (edit.), *Chinese conflict management and resolution*, Ablex Publishing, Horwood, 2002, p. 239. Apud Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.115.
 10. W. Jia, *Chinese mediation and its cultural foundation*. În G. Chen, R. Ma (edit.), *Chinese conflict management and resolution*, Ablex Publishing, Horwood, 2002, p. 239, apud Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.115.
 11. Bin Liang, *The Changing Chinese Legal System, 1978-Present. Centralization of Power and Rationalization of the Legal System*, Routledge, Londra, New York, 2008, p.15. Apud Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.115.
 12. F. Brown, C. Rogers, *The role of arbitration in resolving transnațional disputes: A survey of trends in the People's Republic of China*, *Berkeley Journal of International Law*, nr. 15, 1997, pp. 329-351. Apud Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.115.
 13. Octavian Simu, *Civilizația japoneză tradițională*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 148.
 14. John Nathan, *Japonia descătușată*, Editura BIC ALL, București, 2006, pp. 80-81.
 15. Sahoko Kaji, Noriko Hama, Robert Ainsley, Jonathan Rice, *Ghidul xenofobului. Japonezii*, Editura: Nemira Publishing House, București, 2011, p. 41.
 16. J. A. Wall, J. B. Stark, R. L. Standifer, *Mediation: A current review and Theory development*, *Jornal of Conflict Resolution*, 45, 3, 2001, pp. 370-391.

Apud Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, pp. 111-112.

17. Manuela Sârbu, Diana Monica Croitoru-Anghel, *Soluționarea alternativă a litigiilor. Medierea conflictelor*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 25.

18. Apud Manuela Sârbu, Diana Monica Croitoru-Anghel, *Soluționarea alternativă a litigiilor. Medierea conflictelor*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 25. În: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mediation#History>

19. Keith Randell, *Henric al VIII-lea și Reforma în Anglia*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 2000, pp.17-152; John Warren, *Elisabeta I: religia și politica externă*, Editura BIC ALL, București, 2000, p. 14; Keith Randell, *Luther și Reforma în Germania. 1517-1555*, Editura BIC ALL, București, 2002, pp. 28-39; Andrina Stiles, *Suedia și zona baltică*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 2001, pp. 73-94; Phillipe Contamine, *Un război pentru împărăția cerurilor*, publicat în volumul *Cruciadele*, Editura Artemis, București, 1988, pp. 98-108; Richard Wilkinson, *Ludovic al XIV-lea, Franța și Europa, 1661-1715*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 2001, pp. 48-68.

20. Keith Randell, *Henric al VIII-lea și Reforma în Anglia*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 2000, pp.17-152.

21. John Warren, *Elisabeta I: religia și politica externă*, Editura BIC ALL, București, 2000, p. 14.

22. Keith Randell, *Luther și Reforma în Germania. 1517-1555*, Editura BIC ALL, București, 2002, pp. 28-39.

23. Andrina Stiles, *Suedia și zona baltică*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 2001, pp. 73-94.

24. Arnaud Stimec, *La Médiation en entreprise, Faciliter le dialogue, Gérer les conflits, Favoriser la coopération*, 2e édition, Dunod, Paris, (2004) 2007, p.16. Apud Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.114.

25. Jean-Jacques Rousseau, *Despre contractul social sau principiile dreptului politic*, Editura Nemira & Co, București, 2007, p. 86.

26. *Medierea în Uniunea Europeană. Stadiu și Perspective*, Grupul European al Magistratilor care susține Medierea (GEMME), Secțiunea Română, Editura Universitară, București, 2010, pp.78-83. Apud Manuela Sârbu, Diana Monica Croitoru-Anghel, *Soluționarea alternativă a litigiilor. Medierea conflictelor*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 28.

27. Thomas Paine, *The Writings of Thomas Paine, Vol. I (1774-1779) [1774]*, Collected and Edited by Moncure Daniel Conway (New York: G.P. Putnam's Sons, 1894). Vol. 1. 3/23/2016. <http://oll.libertyfund.org/titles/343>.

28. F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354-1937*, Editată de Monitorul Oficial și imprimeriile statului, Imprimeria Națională

București, 1938, p.1.

29. Textul privilegiului în Hurmuzaki, vol. II, partea 2-a, p.37. Apud F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354-1937*, Editată de Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1938, p. 1.

30. F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354-1937*, Editată de Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1938, p.1.

31. F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354-1937*, Editată de Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1938, p. 3.

32. F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354-1937*, Editată de Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1938, pp. 2-71.

33. Ibidem, p. 6.

34. Ibidem, p. 21.

35. Ibidem, p. 25.

36. Tractatul Moldovei cu Turcia încheiat între Domnul Bogada și Sultanul Selim, în anul 1513, în Ioan M. Bujoreanu, *Apendice la Collecțiunea de Legiuirile României, vechi și noi, câte s’au promulgat de la 1 ianuarie anulu 1871 până la 1 ianuarie 1875 și în continuare. Volulmulu II alu Collecțiunei, Colegate la Noua Thypographia a Laboratoriloru Români, Bucuresci, 1875, p. 9.*

37. F. C. Nano, op. cit., 1938, p. 28.

38. DEX: REDIJĂ, redijez, vb. I. Tranz. (Înv.) A redacta. [Var.: redige vb. III] – Din fr. rédiger. În: <https://dexonline.ro/definitie/redijat>

39. Comitetul Unirii prin subscrișii: C. Krețulescu, A. Goleșcu, Gr. Ghica, G. Costaforu, C. Butculescu, A. Orescu, N. Nenovici, N. Christu, Chr. Polihroniadi, D. Culoglu, N. N Pâcleanu, I. I. Filipescu, I. Penescu, E. Predescu, P. I. Cernătescu, *Supliment la deslușirile celor patru base din programa națională*” redijat de Comitetul central al unirei din Bucuresci, în *Aprilie 1857, Bucuresci, Actul Nr. 2792, publicat in-folio în: Acte și documente relative la Istoria Renascerei României, publicate de Dimitrie A, Sturdza și J. J. Skupiewski, Volumul IX. 1857-1859, Academia Română, Publicațiunile Fondului Princesa Alina Știrbei, Editura Institutul de Arte Grafice ”Carol Göbl”, Bucuresci, 1901, p. 488.*

40. F. C. Nano, op.cit., p. 33.

41. P. P. Panaitescu, *La Route commerciale de Pologne à la Mer Noire au moyen age*, în *Revista Istorică Română*, vol. III, facsimil II-III, București, 1933, pp. 186-187. Apud N. Grigoraș *Din istoria diplomației moldovenești (1432-1457)*, colegat, Tipografia Alexandru A. Țerek, Iași, 1948, p. 21.

42. N. Grigoraș *Din istoria diplomației moldovenești (1432-1457)*, colegat,

Tipografia Alexandru A. Țerek, Iași, 1948, pp. 187-189.

43. Al. Elian, Bizanțul și Moldova în secolul al XV-lea, publicată în: „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare, București, 1964. Apud Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, Pagini din trecutul diplomației românești, Editura Politică, București, 1966, p. 90.

44. Philippe Amiguet, L'age d'Or de la diplomatie, Machiavel et les Vénetiens”, Paris, 1963, p. 287-299. Apud Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, Pagini din trecutul diplomației românești, Editura Politică, București, 1966, p. 89.

45. Ioan Țamblac (n.n.)

46. Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, Pagini din trecutul diplomației românești, Editura Politică, București, 1966, p. 95-96.

47. Ion Deleanu, Sergiu Deleanu, Arbitrajul intern și internațional, Editura Rosetti, București, 2005, p. 16.

48. Legiunea Caragea. Ediție critică, Editura Academiei Republicii Populare Române, Tiparul executat la Intreprinderea Poligrafică, București, 1955, pp. 84-87.

49. Codul Calimach. Ediție critică, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958, p. 28.

50. „Paragraf se chiamă semnul acesta §, care se pune înaintea fiecărei perioade nouă a unei cuvântări (scrieri)” vezi Tablă pentru alfabet a materialelor și cuvintelor, în Codul Calimach. Ediție critică, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958, p. 805.

51. Codul Calimach. Ediție critică, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958, pp. 614-617.

52. Transacțiune: învoire.

53. Codicele Civile (în P. St. Decret. 26 noembrie 1864, Prom. 4 decembrie 1864, Pusu în lucrare la 1 decmb. 1865), vezi în: B. Boerescu, Codicile române, séu Collecțiune de toate legile României, cuprinzându Codicele Civilu, Procedura Civile, Condicele Comercialu, Condicele Penalu, Procedura Penală, împreună cu Didpsițiunile Tractatului din Paris, și alle Convențiunei din 1858, relative la Romania; cu Constituțiunile din 1858 încoa, și cu unu Suplimentu în care intră toate legile administrative, militare și judiciare, to te decretele și regulamentele celle mai noi și mai usuli, de la 1859 și până acum, publicație cu annotațiuni, trimiteri la articolile corespunzătoare din legile române séu străine, cu reproduceri de testuri abrogate, Typographia Laboratoriloru Românî, Bucuresci, 1871, pp. 181-182.

54. Constituția Principatelor Unite Române, din 30 iunie 1866, Emitent: Regele Carol, Puncat în: Monitorul Oficial nr. 142 din 13 iulie 1866. „Streinii, nu pot fi admiși în funcțiuni publice, de cât în casuri escepțiionale și anume statornicite de legi”.

55. Démètre Alexandresco, *Droit ancien et moderne de la Roumanie. Etude de L'éislation comparée*, Imprimeur-Editeur J. – B. ISTAS, Louvain 1897/Librairie universelle LÉON ALCALAY, Bucarest, 1897, p. 30.

56. Démètre Alexandresco, *Droit ancien et moderne de la Roumanie. Etude de L'éislation comparée*, Imprimeur-Éditeur J. – B. ISTAS, Louvain 1897/Librairie universelle LÉON ALCALAY, Bucarest, 1897, p. 272.

57. Sir Henry Sumner Maine, *Legea Antică, legătura sa cu istoria timpurie a societății și relația acesteia cu ideile moderne* [1861], Edited by Henry Holt and Company, New York, 1906, p. 60., <http://oll.libertyfund.org/titles/maine-ancient-law>.

58. Tratatetele au fost semnate la 11 februarie 1929 în Palatul Lateran, de Cardinalul Pietro Gaspari și Benito Mussolini. Vezi . JEDIN, *Storia della Chiesa. La Chiesa nel ventesimo secolo, 1914-1975*, pp. 57- 64, vol. X/1, cu o bogată bibliografie. Apud Ion Dumitru-Snagov, *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944*, Editura Garamond, București, 1991, p. 15.

59. Ion Dumitru-Snagov, *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944*, Editura Garamond, București, 1991, p. 15.

60. *Acta Apostolicae Sedis*, XXV, sept. 1933, pp. 384-413. Apud Ion Dumitru-Snagov, *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944*, Editura Garamond, București, 1991, p.16.

61. Martina Giacomo, *La Chiesa nell'età dell'assolutismo, del liberalismo, del totalitarismo*, Brescia, 1978, vol. 4, ***Pio IX (1851-1866), Roma, 1986 (*Miscellanea Historiae Pontificiae*, 51). ***Pio IX (1866-1878), Roma, 1990, (*Miscellanea Historiae Pontificiae*, 58). Apud Ion Dumitru-Snagov, *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944*, Editura Garamond, București, 1991, p.16.

62. Ion Dumitru-Snagov, *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944*, Editura Garamond, București, 1991, p. 16.

63. Idem.

64. Ibidem, p. 17.

65. Ibidem, pp. 50-51.

66. DEX: Opúscul, opuscul, s. n. Scriere științifică sau literară de proporții reduse. <https://dexonline.ro/definitie/opuscul>

67. J. Bonnecase, *Supplément au traité de droit civil de G. Baudry-Lacantinerie*, vol. IV, Editura Sirey, Paris, 1928, pp.705-735; F. Terré, D. Fenouillet, *Les personnes. La famille. Les incapacités*, Editura Dalloz, Paris, 1997, p. 284. apud Paul Vasilescu, *Regimuri matrimoniale*, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 204.

68. Paul Vasilescu, *Regimuri matrimoniale*, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 204.

69. Idem.

70. Pentru hotărârea Foubert dată de Casația franceză în 01.05.1855, J. Bonnecase, *Supplément au traité de droit civil* de G. Baudry-Lacantinerie, vol. IV, Editura Sirey, Paris, 1928, p. 715 și urm.; apud Paul Vasilescu, *Regimuri matrimoniale*, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 205.

71. Cojocaru Carmen Adriana, *Contractul de curtaj*, publicat în Volumul al XXVI-lea Simpozion „Juridica”. 8 Martie 2016, Editura ERA, București, 2016, ISBN 978-973-110-049-4, p. 13.

ПОВЫШЕНИЕ СОГЛАСОВАННОСТИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТРАН СНГ С ЦЕЛЬЮ ЗАЩИТЫ ПРАВ ГРАЖДАН В СФЕРЕ КРЕДИТОВАНИЯ (УГОЛОВНО - ПРАВОВОЙ АСПЕКТ)

Н. Н. ЛЕВАНДОВСКИЙ,

*магистр права,
преподаватель кафедры публичного права
Комратского госуниверситета,
докторант Академии им. Штефана чел Маре
Министерства внутренних дел Республики Молдова*

SUMMARY

Approximation of legislation of the States – participants of CIS and greater coherence in the legislative activities of parliaments to protect the rights of citizens in the sphere of lending. This is the relevance of the study of the question posed regarding regulation of crimes in the sphere of lending to the criminal legislation of the countries participants of the Commonwealth of Independent States.

Keywords: *Penal Code, the credit, illegal loan, extortion of credit, crimes in the sphere of lending, CIS, Republic of Armenia, Ukraine, Republic of Uzbekistan, Republic of Turkmenistan, Republic of Tajikistan, Republic of Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Republic of Azerbaijan, Republic of Belarus, the Russian Federation.*

АННОТАЦИЯ

Сближение законодательства государств – участников СНГ и повышение согласованности в законодательной деятельности парламентов с целью защиты прав граждан в сфере кредитования. В этом и заключается актуальность исследования поставленного вопроса, касающегося регулирования преступлений в сфере кредитования уголовным законодательством стран участников Содружества Независимых Государств.

Ключевые слова: *Уголовный Кодекс, кредит, незаконное получение кредита, выманивание кредита, преступления в сфере кредитования, СНГ, Республика Армения, Украина, Республика Узбекистан, Республика Туркменистан, Республика Таджикистан, Республика Казахстан, Кыргызская Республика, Республика Азербайджан, Республика Беларусь, Российская Федерация.*

В Стратегии экономического развития государств-участников Содружества Независимых Государств на период до 2020 г. [1] говорится, что Содружество Независимых Государств (далее по тексту - СНГ) является одним из

действующих в мире межгосударственных региональных экономических объединений, развитие которого лежит в русле важнейших мировых тенденций — глобализации и регионализации. [с. 18, 2]

В Постановлении Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ от 17 февраля 1996 г. № 7-4 [3] закреплено, что страны участницы СНГ должны стремиться к правовому обеспечению интеграционных процессов в СНГ, сближению законодательства государств–участников СНГ и повышению согласованности в законодательной деятельности парламентов. В этом и заключается актуальность исследования поставленного вопроса, касающегося регулирования преступлений в сфере кредитования уголовным законодательством стран участников СНГ. [с. 29, 4]

17 февраля 1996 года Межпарламентская Ассамблея государств – участников СНГ [3] приняла модельный уголовный кодекс для государств–участников СНГ в качестве рекомендательного законодательного акта Межпарламентской Ассамблеи государств - участниц СНГ. Модельный уголовный кодекс не дает понятия мошенничества в сфере кредитования. Но все же закрепляет статьи, которые по своей сути содержат нормы права, регулирующие ответственность за мошенничество в сфере кредитования (ст. 244 «Мошенничество») и ответственность за незаконное получение кредита (ст. 259). Сказанное вызывает интерес выбора странами участниками СНГ путей решения вопроса привлечения к уголовной ответственности лиц, совершивших мошенничество в сфере кредитования. [с. 29, 4]

Уголовные кодексы стран участниц СНГ содержат следующие виды преступлений в сфере кредитования:

1. Незаконное получение кредита: УК Республики Армения [5], УК Украины [7], УК Республики Узбекистан [8]; УК Республики Туркменистан [9], УК Республики Таджикистан. [10]

2. Нецелевое использование кредита, содержащееся в УК Республики Казахстан [11], УК Кыргызской Республики [12], УК Республики Армения [5,6], УК Азербайджанской Республики. [13]

3. Только в УК Кыргызской Республики [12] содержится незаконная выдача кредитных средств. [с. 30, 4]

4. В УК Республики Узбекистан [8], в свою очередь, не предусмотрены нормы об ответственности за посягательства на финансово-кредитную систему государства. [с. 14, 20]

5. УК Республики Таджикистан [10], наряду со специальными субъектами, устанавливает, что субъектом преступления является также гражданин.

Объект указанных общественно опасных деяний, определенный законодательством и подзаконными актами порядок предоставления денежных средств индивидуальному предпринимателю или организации, посредством заключения кредитного договора.

Предметом же преступлений выступают денежные средства, ценности и

льготные условия кредитования, являющиеся предметом кредитного договора.

Объективная сторона преступлений в Уголовных кодексах стран участниц СНГ закреплена как в форме действия (например, предоставление заведомо ложных сведений, документов), так и в форме бездействия (например, умышленное несообщение информации о возникновении обстоятельств, влекущих приостановление кредитования).

Почти все Уголовные кодексы стран участниц СНГ в рассматриваемых преступлениях закрепляют специальные субъекты, а именно индивидуальных предпринимателей и руководителей, что касается УК Республики Таджикистан [10], наряду со специальными субъектами, индивидуальным предпринимателем и руководителем организации, устанавливает, что субъектом преступления является также гражданин. [с. 30, 4]

УК Украины [7] с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.12.016 г. имеет в своем составе ст. 222 УК Украины «Мошенничество с финансовыми ресурсами», которая предусматривает уголовную ответственность за предоставление заведомо ложной информации органам государственной власти, органам власти Автономной Республики Крым или органам местного самоуправления, банкам или другим кредиторам с целью получения субсидий, субвенций, дотаций, кредитов или льгот по налогам в случае отсутствия признаков преступления против собственности.

Есть и часть вторая статьи, предусматривающая ответственность за те же действия, совершенные повторно или причинили крупный материальный ущерб (материальный состав, так же, как и в УК РФ [21] нет законодательного определения крупного материального ущерба). За эти деяния высока санкция – до десяти лет лишения свободы

УК Кыргызской Республики [12] также предусматривает уголовную ответственность за незаконное получение кредита. Статья 184 УК Кыргызской Республики так и называется - «Незаконное получение кредита» и полностью повторяет диспозицию ст. 176 УК РФ. [21] Часть вторая статьи предусматривает ответственность за незаконное получение государственного целевого кредита. В отдельную 185-ю статью выделено нецелевое использование государственного кредита, так как здесь имеются квалифицирующие обстоятельства: совершение деяния неоднократно и группой лиц по предварительному сговору. [с. 97, 15]

В изложение идеи, исходя из вышеуказанного, предлагаем рассмотреть новый состав преступления, который предлагает законодатель Республики Беларусь, а именно ст. 224 УК Республики Беларусь «Нарушение порядка открытия счетов за пределами Республики Беларусь», [16] которая, в свою очередь, предусматривает открытие должностным лицом юридического лица или индивидуальным предпринимателем счета в банке или иной кредитной организации за пределами Республики Беларусь и ведение по ним операций без разрешения Национального банка Республики Беларусь, когда в соответствии с законодательством требуется такое разрешение, совершенные в течение года

после наложения административного взыскания за такие же нарушения.

Правила проведения валютных операций, связанных с движением капитала, утверждены Постановлением Правления Национального банка Республики Беларусь «Об утверждении Правил проведения валютных операций» от 30 апреля 2004 г. № 72. [17]

Незаконное открытие счетов за пределами Республики Беларусь считается оконченным преступлением со дня проведения по счету хотя бы одной операции. Открытие валютного счета за пределами Республики Беларусь без лицензии Национального банка республики и последовавшая за этим попытка проведения по нему операции, которую лицо не смогло осуществить по не зависящим от него обстоятельствам, следует квалифицировать при наличии признака преюдиции как покушение на преступление, предусмотренное статьями 14 и 224. [18]

Особенность уголовной ответственности за анализируемое преступление состоит в том, что она применяется к виновному не только в случаях, когда открытие счетов за пределами Республики Беларусь и ведение по ним операций осуществляются без специального разрешения (лицензии), но и тогда, когда валютный счет в банке-нерезиденте был открыт в соответствии с указанным специальным разрешением (лицензией), однако ведение операций по нему производилось после прекращения его действия Национальным банком Республики Беларусь (например, в случае выявления нарушений валютного и налогового законодательства).

Открытие валютного счета за пределами Республики Беларусь в нарушение установленного порядка без намерения вести по нему операции не подлежит ответственности по статье 224 УК Республики Беларусь.

Преступление, предусмотренное статьей 224 УК Республики Беларусь, характеризуется умышленной формой вины и может быть совершено только с прямым умыслом.

Порядок открытия валютного счета за пределами Республики Беларусь установлен не только для юридических лиц, но и для лиц, являющихся индивидуальными предпринимателями. Между тем уголовная ответственность по статье 224 УК Республики Беларусь предусмотрена только для специального субъекта. В качестве такового выступает должностное лицо (см. ч. 4, ст. 4) юридического лица, ранее в течение года уже привлекавшееся к административной ответственности по статье 11.5 КоАП Республики Беларусь [19] за такое же нарушение.

Также, в УК Республики Беларусь [16] имеется ст. 237 «Выманивание кредита или дотаций», которая предусматривает ответственность предпринимателя или должностного лица юридического лица за «представление индивидуальным предпринимателем или должностным лицом юридического лица в целях получения кредита либо льготных условий кредитования или выделения субсидии заведомо ложных документов и

сведений об обстоятельствах, имеющих существенное значение для получения кредита или субсидии, либо умышленное несообщение индивидуальным предпринимателем или должностным лицом юридического лица кредитору или органу, выделившему субсидию, информации о возникновении обстоятельств, влекущих приостановление кредитования или субсидирования. В ч. 2 данной статьи, законодатель Республики Беларусь предусматривает деяния, предусмотренные частью 1 настоящей статьи, совершенные с целью получения государственного целевого кредита либо повлекшие причинение ущерба в особо крупном размере.

Очень важной является часть статьи, которая говорит о «возникновении обстоятельств, влекущих приостановление кредитования...», так как она криминализирует бездействие субъекта уже после законного начала процедур получения кредита или дотаций, в случае несообщения определенной информации. [с. 96, 15]

М. В. Чесноков в своей статье «Правовой анализ законодательства стран участниц СНГ в сфере кредитования» справедливо ставит вопрос об отсутствии специального субъекта в УК Республики Молдова [22] в преступлениях в сфере кредитования, а именно такого специального субъекта, как индивидуальный предприниматель и руководитель.

УК Республики Казахстан [11] предусмотрел ответственность за незаконное получение кредита в ст. 194 «Незаконное получение и нецелевое использование кредита», а именно: получение индивидуальным предпринимателем или руководителем организации кредита, дотаций либо льготных условий кредитования путем представления банку или иному кредитору заведомо ложных сведений о хозяйственном положении, финансовом состоянии или залоговом имуществе индивидуального предпринимателя или организации, или об иных обстоятельствах, имеющих существенное значение для получения кредита, дотаций, льготных условий кредитования, а равно несообщение банку или иному кредитору информации о возникновении обстоятельств, могущих повлечь прекращение кредитования, дотирования, отмену льгот либо ограничение размеров выделенного кредита или дотаций, если эти деяния причинили крупный ущерб.

Что касается части второй данной статьи, то законодатель Республики Казахстан предлагает следующую редакцию: использование государственного целевого кредита либо кредита, выданного под гарантии государства не по прямому назначению, если это деяние причинило крупный ущерб гражданину, организации или государству. [11] Обращаем внимание на тот факт, что понятие крупного ущерба законодателем Республики Казахстан не раскрывается.

Характерно, что в УК шести стран СНГ, в том числе Республики Молдова (Азербайджанской Республики, Республики Грузия, Кыргызской Республики, Республики Таджикистан и Республики Туркменистан), как и в УК РФ, преступления в сфере кредитования помещены в самостоятельный раздел

УК, родовым объектом которого выступают общественные отношения, обеспечивающие нормальное развитие экономики. [с. 14, 20]

Два государства (Республика Армения и Украина) содержат в национальных УК от одного до двух составов преступлений в сфере кредитования, представленных всего одной статьей УК. Наконец, Республика Узбекистан не предусмотрела в национальном законодательстве норм об ответственности за посягательства на финансово-кредитную систему государства, чем, по мнению О. В. Ростропова, ослабили правовую защищенность соответствующей государственной сферы деятельности. [с. 14, 20]

Что касается преступления в сфере кредитования в Российской Федерации, как члена СНГ с 1991 г., мы рассмотрим более подробно в отдельной статье, в качестве продолжения основной идеи данной статьи.

Вместе с этим, следуя логике, которую предлагает О. В. Ростропова в своей научной работе [с. 15, 20], смеем согласиться с указанными автором позициями в отношении некоторых неизвестных УК РФ [21] составы преступлений в сфере кредитования, которые, в свою очередь, имеют значение и для законодателя Республики Молдова, а именно: «Нецелевое использование кредита, предоставленного международной организацией или программой» (ст. 191 УК Республики Армения); «Умышленное несообщение индивидуальным предпринимателем или должностным лицом юридического лица кредитору или органу, выделившему дотацию, о возникновении обстоятельств, влекущих приостановление кредитования или дотации» (ст. 237 УК Республики Беларусь); «Несообщение банку или иному кредитору информации о возникновении обстоятельств, могущих повлечь прекращение кредитования, дотирования, отмену льгот либо ограничение размеров выделенного кредита или дотаций» (ст. 194 УК Республики Казахстан) и некоторые другие. Все они при соответствующей криминологической проработке могут быть интересны отечественному законодателю, включая опыт конструирования уже известных УК РФ преступлений в сфере кредитования.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Решение Совета глав правительств СНГ «О Стратегии экономического развития Содружества Независимых Государств на период до 2020 года» (Принято в г. Кишиневе 14.11.2008 г.) //

Іn: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=18764>. (Электронный ресурс на 01.10.2016 г.).

2. Власова Г. П. Международно-правовые меры обеспечения финансово-банковского взаимодействия государств – участников СНГ // Международное сотрудничество Евразийских государств: политика, экономика, право, № 1(6), 2016 г., с. 18 (18-27 с.).

3. Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств – участников

СНГ от 17 февраля 1996 г. № 7-4 //

În: <http://docs.cntd.ru/document/901781490>. (Электронный ресурс на 29.12.16).

4. Чесноков М. В. Правовой анализ законодательства стран участниц СНГ в сфере кредитования // Отечественная юриспруденция, № 2(2), 2015, с. 29 (29-31 с.).

5. Уголовный кодекс Армении от 18.04.2003 г. (вступил в силу 01.08.2003г.) // În: <http://www.competition.am/uploads/resources/qreakanRUS.pdf> (Электронный ресурс на 25.02.16).

6. Авакян Р. Уголовный кодекс Республики Армения //În: http://bookz.ru/authors/r-avakan/ugolovni_609/1-ugolovni_609.html (Электронный ресурс на 29.12.2016).

7. Уголовный кодекс Украины от 05.04.2001 г. (вступил в силу 01.09.2001 г.) // În: <http://www.kievgrad.info/page/1/976> (Электронный ресурс на 02.01.2016 г.).

8. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. (вступил в силу 01.04.1995 г.) //În: parliament.gov.uz/upload/files/laws/UGKODEKS.pdf (Электронный ресурс на 02.01.2016 г.).

9. Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 года (вступил в силу 01.01.1998 г.) //În: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286#pos=1959;-252 (Электронный ресурс на 10.01.2016 г.).

10. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21.05.1998 г. //În: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397325#pos=166;-244 (Электронный ресурс на 01.08.2016 г.).

11. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.12.2016 г.) //În: http://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=31575252 (Электронный ресурс на 22.01.2016 г.).

12. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 18.09.1997 (вступил в силу 01.01.1998) //În: http://online.adviser.kg/Document/?doc_id=30222833 (Электронный ресурс от 26.06.2016 г.).

13. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30.12.199 г. (вступил в силу 01.09.200 г.) //În: http://www.unodc.org/tldb/pdf/Azerbaijan_Criminal_Code_in_Russian_Full_text.pdf (Электронный ресурс от 12.02.2016 г.).

14. Расторопова О. В. Преступления в сфере кредитования: уголовно-правовой и криминологический аспекты: автореферат дис. кандидата юридических наук: 12.00.08, Москва, 2011, с. 14 //În: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1445213> (Электронный ресурс на 01.08.2016 г.).

15. Майоров А. А., Оробец В. М. Уголовное законодательство зарубежных стран об ответственности за незаконное получение кредита и уклонение от

погашения кредиторской задолженности // Юридическая мысль, № 1, 2008 г., с. 97. (95-107 с.).

16. Уголовный Кодекс Республики Беларусь от 09.07.1999 г. (вступил в силу 01.01.2001 г.) // Їn: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=1977 (Электронный ресурс от 10.01.2017 г.).

17. Постановление Правления Национального банка Республики Беларусь «Об утверждении Правил проведения валютных операций» от 30 апреля 2004 г. № 72 //Їn: <http://www.busel.org/texts/cat9un/id5fwycnz.htm> (Электронный ресурс на 10.01.2017 г.).

18. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / Н. Ф. Ахра-Козменка, Н. А. Бабий, А. В. Барков и др.; Под общ. ред. А. В. Баркова. - Мн.: Тесей, 2003, 1200 с. //Їn: <http://www.studfiles.ru/preview/5623960/> (Электронный ресурс на 10.01.2017 г.).

19. Кодекс об административных правонарушениях Республики Беларусь от 21.04.2003 //Їn: <http://kodeksy.by/koap> (Электронный ресурс 01.10.2016 г.).

20. Расторопова О. В. Преступления в сфере кредитования: уголовно-правовой и криминологический аспекты: автореферат дис. кандидата юридических наук: 12.00.08, Москва, 2011, с. 14 //Їn: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1445213> (Электронный ресурс на 01.08.2016 г.).

21. «Уголовный кодекс Российской Федерации» от 13.06.1996 № 63-ФЗ (ред. от 19.12.2016) // «СЗ РФ», 17.06.1996, № 25, ст. 2954.

22. Уголовный кодекс Республики Молдова № 985 от 18.04.2002 г.// Опубликовано: 14.04.2009 в Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74, статья 19.

FUNDAMENTUL LOGIC AL INTERPRETĂRII JURIDICE

Eliza COȘMAN,

*doctorandă, Universitatea de Studii Politice
și Economice Europene „Constantin Stere”*

SUMMARY

The study following critically emerges from the views on the matter widely accepted in literature, as that would legitimize, in legal interpretation, a logical method of research, alongside the consecrated ones.

Or, logic is the exigency of formal-correct thinking, own to any method of interpretation. It is necessary, but not sufficient to interpretation. Its very „arguments” have, beyond the formal joint, trans-logical foundation of value order in the final analysis.

Keywords: *legal interpretation, method, formal arguments, form and substance in the argument.*

REZUMAT

Studiul ce urmează se detașează critic de punctul de vedere pe larg acceptat în literatura problemei, după care s-ar legitima, în interpretarea juridică, o metodă logică de cercetare, alături de cele consacrate.

Or, logică este exigența gândirii formal-corecte, proprie oricărei metode de interpretare. Ea este necesară, nu și suficientă interpretării. Înseși „argumentele” ei au, dincolo de articulația formală, întemeieri translogice, de ordin valoric în ultimă analiză.

Cuvinte-cheie: *interpretare juridică, metodă, argumente formale, formă și conținut în argumentare.*

1. Locul logicii în procesul interpretării juridice. În legătură cu interpretarea normei juridice, mulți autori vorbesc despre metoda logică ca o metodă în sine, fapt care duce la ideea că celelalte tehnici de interpretare ar putea acționa translogic. În literatura filosofică, logica este privită ca știință a formelor gândirii corecte, exigențele sale fiind implicate în mod natural în cuprinsul fiecărei tehnici de interpretare. Într-adevăr, în procesul de interpretare întreaga aparatură logică este folosită în mod natural; este vorba de raționamente, clasificări, diviziuni, definiții etc.

Relațiile dintre formele logice sunt guvernate de legile noncontradicției, identității extensive, dublei negații și terțiului exclus. Rolul acestor legi constă în

faptul că ele asigură corectitudinea derivării în raționamente și validitatea acestora [1, p. 176]. Toate aceste elemente ale aparatului logic sunt articulate în mod organic în discursul fiecărei tehnici a interpretării, adaptându-se specificului fiecăreia.

Așa cum s-a arătat îndreptățit [2, p. 106], nu se poate spune că există o metodă logică de interpretare de sine stătătoare, ci o logică de ordin formal implicată în orice gândire discursivă și, prin urmare, existentă în mod inerent în toate tehnicile de interpretare. Sensul normelor juridice nu poate fi extras doar din legile gândirii corecte, cum totuși se suține [3, p. 56], iar înțelesul normelor juridice nu poate fi deslușit doar prin procedeele logicii. Logica privește doar forma corectă a gândirii; aceasta înseamnă că din logica articulării unui enunț normativ nu rezultă și sensul său juridic; însă logica are virtutea de a-l ordona inteligibil.

Pentru a căpăta formă coerentă, juridicitatea se întemeiază pe logicitate, dar ea își trage izvorul din conținutul premiselor care formează raționamentul. Unii autori sunt de părere că există o interpretare logică care implică aprecieri raționale pentru a descifra scopul legii (*ratio legis*) și spiritul legii (*mens legis*). Se consideră că față de această formă a interpretării, interpretarea istorică are în vedere *occasio legis* [4, p. 396]. Așa cum s-a remarcat în literatura de specialitate, argumentarea de mai sus lasă loc reducției ordinii raționalității la logicitate, și aceasta întrucât „caracterul logic al demersului interpretativ al oricărei tehnici de interpretare nu conduce prin sine la descifrarea raționalității normei interpretate, care revine, ca obiectiv, interpretării teleologice. Logicitatea este o condiție necesară a raționalității, dar nu raționalitatea ca atare, așa cum, evident, logica nu e rațiunea omenească, ci instrumentul ei formal” [2, p. 106].

Tot în această ordine de idei, poate fi menționată și poziția unor autori care, cu toate că vorbesc despre o metodă logică, ei pun totuși accentul pe implicarea acesteia alături de celelalte metode și tehnici în ansamblul procesual al demersului interpretativ [5, p. 246].

De asemenea, există preocuparea de a configura o „metodă creatoare” privită ca tehnică interpretativă cu un statut propriu, întemeiată pe o viziune care să articuleze într-un tot procesual tehnicile interpretării aplicative. Temeiul acestei tehnici ar fi acela de a ajuta demersul interpretativ în situația în care celelalte tehnici nu-și ating scopul. În esență, această tehnică urmărește să adapteze normele mai vechi la situații în schimbare ori la altele decât situațiile care au fost provocate originar [6, p. 77]. Este de menționat că această tehnică se vrea, în același timp, altceva decât interpretarea extensivă, care ar trimite la rezultatul demersului interpretativ [6, p. 77]. Este evident faptul că rolul atribuit acestei tehnici rezultă din limitele celorlalte tehnici.

De asemenea, dacă interpretării creatoare i se atribuie aptitudinea extinderii sau restrângerii sferei de cuprindere a normei, și aceasta dincolo de situațiile care provin prin abordarea gramaticală, ea întâmpină riscul de a nu putea să-și configureze diferența specifică.

Prin urmare, ea nu se poate justifica ca atare, în raport cu interpretarea extensivă sau restrictivă, decisă după criteriul rezultatului dobândit [2, p. 107]. La fel, expresia

„metodă creatoare” privită în mod exclusivist ca aparținând unei anumite tehnici nu se poate susține, întrucât oricare dintre tehnicile interpretării aplicative are deschidere la creativitate în funcție de anumite limite. Astfel, atributul creativității în domeniul interpretării aplicative poate fi înțeles „...ca o proprietate definitorie câmpului metodologic-înglobant al interpretării luată în ansamblul articulațiilor sale; el este o posibilitate remanentă, aptă să se actualizeze în funcție de normă, de situație, dar și de aptitudinile agentului interpretării” [2, p.108].

Înțelegerea atributului creativității ca o disponibilitate a interpretului de a crea el însuși drept, conduce la o viziune voluntaristă. Dacă interpretarea literal-dogmatică reduce spiritul legii la litera ei, voluntarismul caută spiritul legii în afara cadrului legal. Constructivitatea și eficiența interpretării pot fi realizate numai prin valorificarea posibilităților generative ale cadrului legal, aceasta fiind o cale de a nu cădea în voluntarism.

2. Regulile logice care susțin tehnicile interpretării juridice.

a. Considerații generale. În discuție sunt regulile de extracție logică întemeiate pe principiile logice și care sunt valabile pentru oricare dintre tehnicile interpretării juridice. Având ca fundament principiile logice, aceste reguli angajează în utilizarea lor anumite conținuturi, ceea ce înseamnă că ele sunt mai mult decât reguli formale. Este de precizat faptul că aceste conținuturi vizează opțiuni valorice și criterii de evaluare justificate și acceptate de agentul interpretării. Construirea corectă a demersului interpretării cu ajutorul raționamentelor după care din premise este derivată concluzia, formează componenta logică a regulilor interpretării juridice. Este de menționat faptul că aceste reguli sunt numite argumente, deoarece autorul caută să-l convingă pe destinatar de valoarea unui enunț. Termenul de argument provine de la latinescul *arguere*, care înseamnă convingere.

În operația de argumentare, autorul argumentului încearcă să convingă destinatarul de valoarea de adevăr al unui enunț care până în acel moment nu era acceptat. Structura logică a argumentului se referă la propoziții-premise opinabile și propoziții-premise adevărate și prime. În primul caz, argumentul vizează propoziții-premise opinabile, precum: „Starea de pauperitate a societății este determinată de guvernarea defectuoasă a țării”.

Propozițiile-premise adevărate și prime sunt acelea care conduc la o concluzie care, derivată în mod corect, nu reclamă acceptul destinatarului. Este situația propoziției: „În spațiul euclidian, de curbura zero, suma unghiurilor unui triunghi este egală cu 180 de grade; acest triunghi este plasat într-un spațiu ideal, deci suma unghiurilor sale este de 180 de grade” [2, p.109]. Dintre regulile cu caracter operațional, de aplicare a relațiilor formale, ori argumente, în literatura de specialitate sunt avute în vedere următoarele: *a contrario*, *a fortiori ratione*, *a majori ad minus*, *ad absurdo sensu*, *a pari*.

b. Argumentul per a contrario. Utilizat în câmpul juridic, argumentul per a contrario se sprijină pe principiul noncontradicției și terțiului exclus.

Sub aspect etimologic, *a contrario* înseamnă „prin opoziție/ (argument dedus)

din ceea ce este contrar”. Prin urmare, este un tip de raționament în care concluzia este dedusă din contrariul premisei. Astfel, în cazul a două judecăți contradictorii care se neagă una pe alta, doar una dintre ele este adevărată, cealaltă este cu necesitate falsă, iar a treia posibilitate nu există (*tertium non datur*). În lumina acestei reguli, dacă cineva este acuzat în raport de o faptă ilicită, există următoarele posibilități: el este vinovat ori este nevinovat; o a treia posibilitate nu există. Argumentul *a contrario* este exprimat și prin adagiul latin: „Cine afirmă o teză, neagă opusul ei” (*qui dicit de uno, negat de altero*).

Totuși în folosirea acestui argument se recomandă prudență, aceasta pe cât posibil în privința enumerărilor legale limitative și a normelor de excepție [4, p. 397]. Evident, în astfel de situații, legiuitorul exclude teza contradictorie în raport cu semnificația prescriptivă a textului. Astfel, privind stabilirea paternității, dacă legea prevede precis cine poate introduce o acțiune în acest sens, se poate conchide în mod indubitabil că altcineva nu poate face acest lucru [7, p. 212]. La fel se prezintă situația dacă norma obligă la/sau, dimpotrivă, interzice o acțiune; din aceasta rezultă *a contrario* că nesăvârșirea ori, dimpotrivă, comiterea ei constituie manifestări de natură antisocială. Tot în această ordine de idei, poate fi menționată situația după care o faptă, care este sancționată de lege, nu are cum să fie în același timp răsplătită prin aceasta.

S-a constatat că argumentul *a contrario* este cauzat de tăcerea legii. Forța acestui argument se sprijină pe aspecte de conținut, cum este caracterul limitativ sau de excepție a unei norme, de rațiunea legii ori de rezultatul concret al operațiunii de interpretare. Se consideră că argumentul *a contrario* are forma unei construcții logice și nu o simplă presupunere întemiată pe tăcerea legiuitorului [2, p. 111]. Autonomia funcțională a gândirii, care este cuprinsă în formă logică, face ca această determinare să joace rol translogic, adică să reflecte conținutul adecvat al formei logice respective.

c. Argumentul a fortiori ratione. Acest argument pornește de la premisa că „prin forța rațiunii, o normă de drept, aplicabilă unei situații prevăzute expres, se cere aplicată și unei situații neprevăzute, dar a cărei reglementare prin norma în cauză se dovedește în mod obiectiv mai motivată” [2, p.111].

Prin urmare, comparativ cu rațiunea aplicării unei norme într-o situație prevăzută, aceasta este și mai puternică într-o situație neprevăzută decât cea indicată expres în norma respectivă. Astfel, ca urmare a viciilor de consimțământ, odată ce actele civile bilaterale, irevocabile în principiu, pot fi anulate din aceleași motive, există o rațiune și mai puternică pentru anularea actelor civile unilaterale, întrucât ele, în principiu, sunt revocabile [8, p. 121]. Un alt exemplu este cel care privește dreptul de proprietate; întrucât cel mai important drept real este dreptul de proprietate, care poate fi dobândit prin uzucapiune, de aici rezultă că un dezmembrământ al acesteia poate cu atât mai mult să fie astfel obținut [4, p. 397].

În activitatea de interpretare a normei de drept, regula a fortiori ratione exprimă operația de comparare prin apreciere. În esență, regula se bazează pe compararea

a două situații, lucruri sau evenimente de aceeași natură, care raportate la același etalon valoric, au forțe diferite. Realizată în activitatea de interpretare de agentul interpretării, aprecierea ca evaluare este, în esență, un act subiectual de constatare a echivalenței. În această ipoteză, aprecierea ca evaluare nu mai are sensul de extindere a normei la alte fapte și situații, prin așa-zisa interpretare extensivă (deci o operație cantitativă), așa cum totuși susțin unii autori [4, p. 397].

Astfel, I. Craiovan arată că „interpretarea prin argumentul *a fortiori* este o interpretare extensivă, norma aplicându-se unei sfere mai largi de fapte decât cea vizată inițial de lege...” [5, p. 398]. Este de precizat faptul că aici nu este vorba de regula formală *a fortiori*, ci de argumentul juridic *a fortiori* care presupune un raport evaluativ, deci de comparare prin apreciere, aceasta fiind esența acestui argument. În acest sens, de exemplu, în cazul în care legiuitorul a interzis unui incapabil să-și vândă bunurile, i-a interzis *a fortiori* să le doneze, deoarece donația determină un prejudiciu mai mare decât vânzarea [9, p. 518]. Cele două acte nu se află într-un raport de la specie la gen, guvernate de regula formală *a fortiori*, ci de un raport de natură evaluativă, caracterizat prin grade diferite de gravitate, care numai prin evaluare pot fi puse în evidență [2, p. 112].

Regula juridică *a fortiori* își dezvăluie esența prin expresia: „Motivele... se regăsesc cu și mai multă putere în cazul x” [1, p. 239]. Pornind de la această înțelegere, desigur, agentul interpretării, respectiv instanța de judecată, are îndrituirea să facă aprecierea de la caz la caz.

În interpretarea aplicativă a normei, în situații care nu sunt prevăzute de lege, dar care sunt justificate evaluativ, regula *a fortiori ratione* nu trebuie privită în sens de interpretare extensivă, deci de extensiune a normei, ci de acea virtualitate a cadrului legal, în stare să acopere cu intensiuni diferite un spațiu al situațiilor posibile, prin urmare de regăsire a imperativului în câmpul virtual al situațiilor incidente cadrului legal.

Într-adevăr, „grație acestei reguli, interpretarea juridică aplicativă rămâne consecventă cu spiritul legii într-o deschidere sincronă spre câmpul faptelor” [2, p. 112]. În procesul aplicării sale, legea se deschide spre realitate, spre fapte și situații, prin urmare nu este o mișcare în spațiul abstract al normei, și aceasta deoarece „imperativul juridic se regăsește, reconstruindu-se, în diversitatea reală a fenomenelor, pe care și le aproprie și le resemnifică valoric-normativ, așezându-le întru spiritul legii, revenit la sine îmbogățit prin imersiune în alteritatea faptelor” [2, p. 113]. Virtuțile juridic-interpretative ale raționamentului *a fortiori ratione* se regăsesc în spațiul sintetic-axiologic al corelației organice între planul logic și planul pragmatic al ființării dreptului.

d. Argumentul a majori ad minus. Argumentul *a majori ad minus* sau *qui potest plus, potest minus* (cine poate mai mult poate și mai puțin) este considerat în literatura de specialitate ca fiind, în primul rând, o formă a regulii *a fortiori ratione*. În acest sens, el apare ca „...un instrument logic prin care dispoziția normei se dezvoltă spre acele elemente necuprinse în tipologia ipotezei, dar care exprimă, cu o

motivație mai puternică, rațiunea normei” [2, p. 113]. Se consideră, de asemenea, că acest argument reprezintă o formă concentrată a raționamentului apreciativ. În acest sens, se admite că procurorul, putând introduce orice acțiune civilă, cu excepția celei strict personale, el poate cu atât mai mult cere judecarea unui proces civil în lipsa părților, caz în care, dacă el nu depune cererea, procesul se suspendă [4, p. 398].

Tot în temeiul argumentului *a majori ad minus* se admite că, respectându-se principiul reparării integrale, stabilirea prejudiciului este necesară și posibilă nu numai în situația vătămării integrității corporale și a sănătății persoanelor cu capacitate de muncă, ci și pentru minorul aflat în aceeași situație și care nu a împlinit 14 ani, prin urmare, lipsit de capacitate de muncă [9, p. 244].

Vorbind despre natura argumentului *a majori ad minus*, trebuie să arătăm că aceasta nu se poate clarifica prin raportarea liniară la raționamentul *a fortiori ratione*; și aceasta, deoarece compararea cu acest raționament, pornindu-se de la caracterul neîndestulător al interpretării extensive, ar diminua disponibilitățile interpretative ale argumentului *a majori ad minus*. Se apreciază că „aceste (disponibilități) privesc substanța elementelor nevizate expres de normă, dar posesoare a unor certe sensuri de conținut, în măsură să impună comparația cu elemente expres formulate ale ipotezei normei” [2, p.114].

Argumentul *a majori ad minus* nu poate fi redus la o schemă formală. Acest lucru este posibil numai în presupuziția existenței unui sistem complet și închis de norme care operează cu termeni determinați în mod univoc. Sistemul de drept însă este unul dinamic, atât cât privește sfera câmpului normativ, cât și aceea a sensurilor și semnificațiilor care se găsesc în cuprinsul surselor normative. De asemenea, în sistemul normelor de drept nu se regăsesc orice caz sau situație, încât nouă să nu ne rămână decât să determinăm care anume normă reprezintă premisa care ajută la circumscrierea stării de fapt, ca în acest temei, aplicând regula *a fortiori ratione*, să ajungem la sancțiunea adecvată cazului de rezolvat.

În aria formelor și a mijloacelor logice, deci în aria adevărului formal, raportarea normei la situație, care este biunivocă și întregitoare ca sens, nu poate funcționa. Prin urmare, construirea formală a normei nu o face operantă. Pentru aceasta, ea trebuie să antreneze *convingerea*, fapt care are loc prin implicarea evaluativă a agentului interpretării, care procedează la adecvarea normei la situația la care se aplică.

Argumentul *a majori ad minus*, ca și celelalte reguli ale interpretării, trebuie respectate în condiția lor formal necesară, însă această condiție nu este suficientă. Astfel, raționalitatea formală sau logicitatea își manifestă valoarea dacă este subsumată *consistenței juridice* a argumentării, care are rol îndrumător și întregitor.

Norma juridică își găsește forța în conținutul valorilor îndrumătoare, cărora le dă formă prescriptivă. Este imposibilă normarea exhaustivă a diversității realității sociale și a faptelor de viață care sunt susceptibile de reglementare juridică; diversele categorii de relații sociale și acțiuni nu sunt epuizate clasial de normă; pot fi însă încorporate tipologic; acest lucru se realizează reunind într-un tot, prin generalizare și abstractizare, a acelor caracteristici care sunt reprezentative în cadrul acțiunilor și

situațiilor vizate și care se regăsesc în mod potențial în normă.

Abordarea clasială a materiei legii este una sistematică, deci are în vedere *cantitatea*, aspect care privește interpretarea luată în sens exterior sau restrictiv. Legea însă are scopul să anticipeze faptele, să le înglobeze *ca semnificație* și să le resemnifice prescriptiv, nu să epuizeze faptele.

Din cele arătate rezultă că argumentul *a majori ad minus*, ca și argumentul *a fortiori ratione*, își îndeplinește menirea în aria regimului tipologic, fiecare în mod propriu, asigurând aplicarea justă a dreptului și nu doar formal exactă [2, p.115].

e. Argumentul ad absurdum. Regula reducerii la absurd (*reductio ad absurdum*) este o operație în interpretare atunci când celelalte argumente nu au avut rezultat. Regula pune în evidență faptul că o soluție aleasă în operația de interpretare este singura posibilă și rațională, deoarece oricare alta ar genera consecințe absurde. În acest sens, poate fi dat exemplul unei persoane vătămate în drepturile sale legitime printr-un act administrativ, iar legea îi permite să se adreseze instanței competente în scopul anulării acestui act; în această situație, argumentul ad absurdum deduce că actul contestat nu poate fi decât unul individual, adică un act care produce, modifică sau stinge un raport juridic concret.

Prin urmare, aceasta este soluția rațională, pentru că este absurd să se accepte că atingerea unor drepturi subiective poate fi provocată direct prin acte juridice normative, care, între altele, sunt generale, abstracte și impersonale [9, p. 246].

În cazul unei infracțiuni complexe, când unul dintre elementele sale constitutive reprezintă obiectul unei cauze de înlăturare a răspunderii penale, în această situație absurdul apare sinonim cu nerezolvabilul. Se ajunge, astfel, la dispariția acestui tip de infracțiune prin dispariția uneia dintre componentele sale.

f. Argumentul a pari. Argumentul *a pari* este acela în temeiul căruia se admite că, unde este aceeași rațiune a legii, se aplică aceeași dispoziție a ei (*ubi eadem est ratio, eadem lex esse debet*). Astfel, operația de alegere a normei, având drept scop completarea lacunelor legii, se face pe cale de analogie. Acest argument însă nu este admis în dreptul penal, domeniu care este guvernat de principiul legalității incriminării și acela al legalității pedepsei. Este de precizat faptul că egalitate de tratament primesc situațiile asemănătoare, apelându-se la o normă scrisă conjunctă, prin analogia legii (*analogia legis*) sau la principiile generale ale dreptului, deci la analogia dreptului (*analogia juris*). Este de constatat faptul că art.113, alin. (1) C. Civ. enumeră cazurile în care o persoană nu poate avea calitatea de tutore. Însă atunci când se reglementează curatela, în art.178-181 C. Civ., nu se face nicio referire la persoana ce nu ar putea avea acest rol. Dar, întrucât obligațiile curatorului sunt asemănătoare cu cele ale tutorelui, în temeiul argumentului *a pari*, urmează că interdicțiile stipulate în art. 113, alin. (1) C. Civ. sunt valabile și pentru curator.

Codul familiei dă dreptul soțului, în cazul în care soția sa a făcut o naștere disimulată, să conteste că ar fi tatăl copilului astfel născut. Instanțele au aplicat această prevedere prin analogie la cazurile de disimulare a sarcinii, întrucât și aici este prezentă aceeași rațiune a tăgăduirii paternității de către soț, și anume nesinceritatea

sarcinii, ca și aceea a nașterii, ca probă a infidelității soției [9, p. 223].

În concluzie, prin cele prezentate am urmărit să demonstrăm inconveniențele științifice ale opiniei, conform căreia în interpretarea juridică s-ar legitima ca metodă de sine stătătoare așa-zisa metodă logică, alături de cele consacrate.

În realitate, logica este exigența asigurând gândirea corectă, o exigență de ordin formal, nu material. De aceea, ea se impune oricărei metode de interpretare, regăsindu-se în elementul lor. Așa cum am încercat să evidențiem, înseși argumentele logice, dincolo de rațiunea formală, au un substrat valoric, evolutiv, deci de conținut.

BIBLIOGRAFIE

1. Gh. C. Mihai. Fundamentele dreptului. Argumentare și interpretare în drept. București, Editura Lumina Lex, 1999.
2. Ioan Humă. Cunoaștere și interpretare în drept; accente axiologice. București, Editura Academiei Române, 2005.
3. Gh. Beleiu. Drept civil. Persoanele. București, 1987.
4. I. Dogaru, D. C. Danișor, Gh. Danișor. Teoria generală a dreptului. Curs de bază. București, Editura Științifică, 1999.
5. Ion Craiovan. Tratat de teoria generală a dreptului. București, Editura Universul Juridic, 2009.
6. Genoveva Vrabie, Sofia Popescu. Teoria generală a dreptului. Iași, Editura Ștefan Procopiu, 1993.
7. Nicolae Popa. Teoria generală a dreptului, ediția a 4-a. București, Editura Beck, 2012.
8. Eugen Ehrlich. Recht und Leben. Berlin, Duncken end Humboldt, 1967.
9. Gheorghe C. Mihai. Fundamentele dreptului. Vol. I –II, Bucuresti, Ed. All Beck, 2003.

ASIGURAREA PROTECȚIEI DREPTURILOR FUNDAMENTALE ȘI LIBERTĂȚILOR ECONOMICE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Ionel IGNAT,

*doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al
Academiei de Științe a Moldovei*

SUMMARY

This is a short presentation of the evolution of fundamental rights and economic freedoms in the Union legal order, highlighting questions of scope and status rather than analysing the substance of the various rights recognised in the Charter of Fundamental Rights. As a preliminary point, it is important to note that fundamental rights have to be respected at all levels of EU governance, including by the various bodies of the Member States. Respect for fundamental rights by the Union as such raises questions concerning (i) the validity (legality) of Union secondary law, (ii) the interpretation of Union secondary law or (iii) the legality of individual measures such as Commission or judicial decisions. Compliance at the national level requires consideration of one additional, preliminary issue; Union fundamental rights will only be applicable in situations which fall within the scope of Union law.

Keywords: *fundamental right, economic liberty, European Union, jurisprudence, the law of the European Union.*

REZUMAT

Aceasta reprezintă o scurtă prezentare a evoluției drepturilor fundamentale și libertăților economice în ordinea juridică a Uniunii, evidențiind problematica scopului și a statutului decât analizând esența drepturilor recunoscute de Carta Drepturilor Fundamentale. În preliminar, este necesar de a menționa că drepturile fundamentale trebuie respectate la toate nivelele de guvernare ale UE, incluzând diverse entități din interiorul statelor-membre. Respectarea drepturilor fundamentale de către Uniune ridică întrebări referitoare la (i) legalitatea dreptului secundar al Uniunii, (ii) interpretarea dreptului secundar al Uniunii sau (iii) legalitatea măsurilor cu caracter individual cum ar fi deciziile Comisiei sau a hotărârilor judecătorești. Conformitatea la nivel național necesită luarea în considerație a unui aspect adițional, preliminar; drepturile fundamentale ale Uniunii vor fi aplicabile în situațiile ce se încadrează în scopul legislației Uniunii.

Cuvinte-cheie: *drept fundamental, libertate economică, Uniunea Europeană, jurisprudență, dreptul Uniunii Europene.*

Natura preponderent economică și tehnică a agendei de integrare comunitară nu a oprit Curtea Europeană de Justiție (CEJ) să declare în anul 1969, în cazul *Stauder*, că principiile generale ale dreptului comunitar includ drepturile fundamentale ale omului și libertățile economice ale acestuia, iar respectarea acestora revine Curții. Curtea a considerat, fără îndoială, că efectele dreptului comunitar, în special principiile de supremație și efect direct recunoscute de aceasta câțiva ani mai devreme, au făcut imposibilă continuarea izolării drepturilor fundamentale ale omului. Ar fi fost un risc evident dacă statele-membre, inclusiv instanțele constituționale ale acestora, nu ar fi acceptat primatul față de constituția națională, în special a Cartei Drepturilor Fundamentale, a unei ordini juridice comunitare care să garanteze respectarea drepturilor fundamentale. În scopul de a-și apăra supremația, Curtea Europeană de Justiție a făcut drepturile fundamentale parte componentă a ordinii juridice comunitare, adăugând, astfel, încă un **ingredient constituțional** în evoluția acesteia [1].

Cazul *Stauder* a fost urmat de o serie de hotărâri care au dezvoltat și rafinat declarația laconică privind respectarea drepturilor fundamentale. Acest „*activism judiciar*” a fost, în cele din urmă, reflectat printr-o acțiune din partea instituțiilor politice, în special prin Declarația comună formulată de Parlamentul European, Consiliul și Comisia Europeană în 1977, privind protecția drepturilor fundamentale și a Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Cu toate acestea, a trecut mult timp până când legislația UE a luat în serios drepturile fundamentale [2].

Asigurarea protecției drepturilor fundamentale și libertăților economice comportă patru aspecte importante care marchează evoluția Uniunii Europene.

În primul rând, principiul de bază al respectării drepturilor fundamentale se regăsește în legislația scrisă la Maastricht prin ceea ce a devenit articolul 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) și este în prezent, în temeiul Tratatului de la Lisabona, consacrat la articolele 2 și 6 din Tratatul UE. Importanța principiilor libertății, democrației, respectării drepturilor omului, a libertăților fundamentale și a statului de drept, proclamate în articolul 2 din TUE ca fundamentele Uniunii, a fost reflectată în Hotărârea *Kadi* (2008), în care CEJ a recunoscut că anumite principii de bază ale ordinii constituționale a UE ar putea prevala față de alte părți ale legislației primare.

Articolul 6 din TUE, astfel cum a fost modificat prin Tratatul de la Lisabona, identifică o abordare pe trei axe pentru sistemul UE de drepturi fundamentale: (i) Carta Drepturilor Fundamentale, ridicată la același statut ca și tratatele; (ii) aderarea UE la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO); (iii) reafirmarea principiilor generale ale dreptului Uniunii ca sursă a drepturilor fundamentale în UE, ținând seama de CEDO, alte instrumente internaționale privind drepturile omului, precum și tradițiile constituționale comune ale statelor-membre.

În al doilea rând, jurisprudența s-a dezvoltat de la primele hotărâri, pronunțate în perioada 1969-1975. În timp ce UE nu a aderat încă la CEDO în dreptul său propriu, există o apropiere clară între sistemul judiciar al UE și sistemul instituit în temeiul Convenției, inclusiv Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Începând cu anul

1980, CEJ a recunoscut că CEDO se bucură de „relevanță deosebită” și de la mijlocul anilor 1990, instanțele de judecată ale Uniunii citează, în mod regulat, nu numai prevederile Convenției, ci și hotărârile individuale ale Curții Europene de Justiție pentru Drepturile Omului. De asemenea, acestea au început să citeze Carta Drepturilor Fundamentale a UE și înainte de Tratatul de la Lisabona. Mai mult decât atât, jurisprudența este plină de exemple în care CEJ nu a favorizat libertățile economice în detrimentul drepturilor fundamentale; cazurile în care Curtea a admis că trebuie să existe un echilibru între drepturile fundamentale, cum ar fi drepturile de proprietate sau a libertății de întrunire și de exprimare, care nu sunt în sine absolute [3].

Intrarea în vigoare, la 1 decembrie 2009, a Tratatului de la Lisabona, a oferit prilejul pentru reluarea discuțiilor la nivelul UE cu privire la aderarea la CEDO și a modalității practice în care aceasta urmează să se realizeze. Temeiul juridic rezidă în dispozițiile articolului 6, alin. 2 din TUE conform cărora „*Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [...]*”, precum și cele ale Protocolului nr. 8 care detaliază aspectele instituționale și materiale care trebuie avute în vedere în cursul negocierilor. De asemenea, conform Declarației cu privire la art. 6, alin. 2 TUE (a doua Declarație anexată la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona, semnat la 13 decembrie 2007), aderarea UE la CEDO „*trebuie realizată în conformitate cu proceduri care să permită menținerea aspectelor specifice ordinii juridice a Uniunii*”.

Aderarea UE la CEDO va permite unificarea jurisprudenței în materia protecției drepturilor omului pe întreg continentul european, consolidând, astfel, nivelul de protecție de care trebuie să se bucure cetățenii Uniunii. CEJ, competentă să asigure respectarea legislației de către Uniunea Europeană, va coopera, într-un cadru juridic modern, oferit de viitorul tratat de aderare a UE la CEDO, cu instanța de la Strasbourg (Curtea Europeană de Justiție pentru Drepturile Omului). De altfel, jurisprudența actuală a instanței de la Luxemburg (CEJ) ține seama de jurisprudența Curții Europene de Justiție pentru Drepturile Omului, iar Declarația a doua anexată Tratatului de la Lisabona „*constată existența unui dialog constant între Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană de Justiție pentru Drepturile Omului (...)*”.

În al treilea rând, relevanța drepturilor fundamentale și libertăților economice a fost îmbunătățită prin dezvoltarea de drept derivat. Accentul tradițional pe discriminarea de gen, manifestat nu numai în dreptul primar, dar, de asemenea, într-o serie de directive adoptate din 1970, a fost extins ulterior pentru a include măsuri de combatere a discriminării. În special, două directive de nediscriminare adoptate în 2000 se referă, pe de o parte, la o discriminare pe motive de rasă sau origine etnică (Directiva 2000/43) și, pe de altă parte, la o discriminare privind ocuparea forței de muncă pe motive de religie sau credință, handicap, vârstă sau orientare sexuală (Directiva 2000/78). În anul 2007, Uniunea Europeană a înființat Agenția pentru Drepturi Fundamentale (FRA) cu scopul de a furniza instituțiilor UE și statelor-membre cunoștințe de specialitate și asistență independentă pe bază de dovezi în domeniul drepturilor fundamentale. FRA este un organism independent al UE, finanțat din

bugetul acesteia, care asigură informații, asistență și expertiză instituțiilor pentru a se asigura că, în exercitarea competențelor lor diferite, aceste organisme să asigure respectarea deplină a drepturilor fundamentale.

În al patrulea rând, în contextul politicilor sale de relații externe, începând cu anul 1990, UE a acordat o atenție considerabilă promovării drepturilor omului în relațiile sale cu țările terțe. Acest lucru a fost realizat utilizând atât instrumente și mecanisme ale politicii externe și de securitate comună (PESC). În special, clauzele privind drepturile omului sunt incluse în legislația comunitară din domeniul comerțului și acordurilor de cooperare încheiate cu țările terțe. Acțiunile PESC acoperă diferite forme de coordonare a politicilor statelor-membre, inclusiv în domeniul drepturilor omului în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Măsurile legislative comunitare și PESC vor include în mod normal posibilitatea de a introduce sancțiuni ca urmare a presupuselor încălcări ale drepturilor omului comise de țările terțe. În promovarea drepturilor omului pe plan extern, Uniunea Europeană se bazează pe Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 ca bază pentru cooperarea drepturilor omului la nivel global [4].

Ca o componentă importantă a dreptului primar al Uniunii, drepturile fundamentale sunt, în principiu, întotdeauna aplicabile atunci când instituțiile Uniunii și alte organisme sunt implicate. Problema este mult mai complexă în domeniul de aplicare a drepturilor fundamentale ale Uniunii la nivelul statelor-membre. Care sunt situațiile în care instanțele și autoritățile naționale trebuie să aplice drepturile fundamentale ale Uniunii, mai degrabă decât drepturile fundamentale recunoscute în constituția națională și în drepturile internaționale ale omului?

În opinia noastră, drepturile fundamentale ale Uniunii trebuie să fie respectate la nivel național ori de câte ori dreptul Uniunii este în joc. Acest lucru este, pur și simplu, o funcție a faptului că drepturile fundamentale fac parte din dreptul primar al Uniunii și trebuie, la fel ca orice normă de drept al Uniunii, să fie respectate atunci când acest corp de lege sau măsurile naționale de punere în aplicare a acestei legi, se aplică de către instanțele sau autoritățile statelor-membre. Nu ar fi trebuit să fie o surpriză pentru nimeni, atunci când CEJ, în Wachauf, a confirmat că drepturile fundamentale ale Uniunii „sunt, de asemenea, obligatorii pentru statele-membre atunci când pun în aplicare norme comunitare”.

În unele cazuri, CEJ a ajuns la concluzia că legătura dintre măsurile naționale și dreptul Uniunii nu a fost suficient de directă sau puternică și că măsura națională a căzut, astfel, în afara domeniului de aplicare al dreptului Uniunii. Astfel, poate cel mai bine cunoscut este cazul unui prizonier care a încercat să invoce dreptul Uniunii la liberă circulație și ședere ca bază pentru a contesta pedeapsa cu închisoarea. În *Carpenter*, un cetățean al Uniunii care a furnizat servicii pentru beneficiari în alte state-membre ca fiind „o proporție semnificativă activității sale”, ar putea, în temeiul dreptului Uniunii, să se bazeze pe dreptul la viața de familie în scopul de a se opune la expulzarea soției sale din o țară terță, în ciuda faptului că soția nu a călătorit cu soțul ei în celelalte state-membre în cauză și deci nu au exercitat dreptul la liberă circulație.

În timp ce acestea și alte cazuri sugerează o concepție destul de largă asupra dimensiunii domeniului de aplicare al dreptului Uniunii, ar trebui subliniat faptul că instanțele Uniunii nu sunt instanțe pentru drepturile omului cu jurisdicție generală cu privire la interpretarea CEDO sau a altor instrumente internaționale în domeniul drepturilor omului. Acestea aplică și interpretează drepturile fundamentale în contextul de zi cu zi al activităților normale în toate domeniile de drept al Uniunii. Nu există căi de atac speciale în drepturile fundamentale, precum și aspecte legate de drepturile fundamentale ce pot fi invocate în toate tipurile de proceduri judiciare, inclusiv acțiuni în anulare (articolul 263 din TFUE), precum și proceduri de pronunțare cu titlu preliminar (articolul 267 TFUE).

Tratatul de la Lisabona nu a modificat această stare de lucruri. În conformitate cu articolul 6 (1) din TUE, dispozițiile Cartei drepturilor fundamentale *„nu extind în niciun fel competențele Uniunii astfel cum sunt definite în tratate”*. Articolul 51 (2) din Cartă este chiar mai explicit, deoarece aceasta *„nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii, nu creează nicio competență sau sarcină nouă pentru Uniune și nu modifică competențele și sarcinile stabilite de tratate”*.

În plus, articolul 51(1) prevede că dispozițiile Cartei se adresează statelor-membre *„numai în cazul în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii”*. În cadrul Convenției care a elaborat Carta, discuțiile privind aplicarea drepturilor fundamentale la nivel național nu au fost fără probleme. Marea Britanie, în special, s-a împotrivit în aplicarea Cartei la nivel național și, după ce a eșuat în acest sens, a obținut includerea unui protocol separat cu privire la punerea în aplicare a Cartei în Regatul Unit [5].

Articolul 51(1) din Cartă se adresează instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, cu respectarea principiului subsidiarității, iar acestea *„respectă drepturile și principiile și promovează aplicarea lor în conformitate cu atribuțiile pe care le au în acest sens și cu respectarea limitelor competențelor conferite Uniunii de tratate”*. În orice caz, implementarea acestei prevederi nu exclude situațiile în care statele-membre aplică direct normele juridice ale Uniunii, inclusiv situațiile în care se invocă derogări de la astfel de norme.

Altfel spus, invocarea unei prevederi din Cartă nu va fi suficientă pentru a schimba o situație reglementată de legea națională prin încadrarea acesteia în dreptul Uniunii. Carta se aplică numai în cazurile care privesc validitatea, interpretarea sau aplicarea unei alte norme de drept al Uniunii. Mai mult decât atât, în pofida lărgirii semnificative a domeniului de aplicare a dreptului Uniunii ca urmare a caracterului evolutiv al cetățeniei Uniunii, o situație poate intra, în cazul în care implică restricții privind dreptul la liberă circulație și de ședere, sub incidența articolului 21 din TFUE, iar acest fapt nu înseamnă că toate încălcările drepturilor fundamentale ale persoanelor care s-au mutat într-un alt stat-membru să devină încălcări ale drepturilor fundamentale ale Uniunii. Controlul prin CEJ continuă, astfel, să depindă de un drept fundamental (cum ar fi libertatea de ședere, dreptul la viață de familie sau

dreptul la un nume) care va fi interpretat în combinație cu o măsură națională care afectează dreptul la liberă circulație, mai degrabă decât prin aplicarea directă a dreptului fundamental respectiv.

În cele din urmă, este interesant de observat că mecanismul de la art. 7 din TUE pentru sancționarea unui stat-membru în cazul în care Consiliul European a stabilit existența unei „*încălcări grave și persistente*” a valorilor prevăzute la art. 2 din TUE nu este limitat la domeniul de aplicare a dreptului Uniunii, dar poate fi aplicat în situații de încălcări grave și persistente ale drepturilor omului în general. Prevederea însă, introdusă prin Tratatul de la Amsterdam, nu a fost aplicată niciodată în practică.

Abordarea tradițională a fost aceea de a vedea drepturile fundamentale și libertățile economice, ca făcând parte din principiile generale ale dreptului Uniunii. Această abordare este confirmată în articolul 6 (3) din TUE, care repetă, cu unele modificări minore, articolul 6 (2), deoarece acesta a existat înainte de Tratatul de la Lisabona. Ce se întâmplă în cazul în care sunt încălcate drepturile fundamentale sau principiile generale, având în vedere că cele mai multe dintre ele nu sunt enumerate în tratate? Carta drepturilor fundamentale a UE, identificată la articolul 6 (1) din TUE, „*are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor*”, iar „*dispozițiile cuprinse în Cartă nu extind în niciun fel competențele Uniunii astfel cum sunt definite în tratate*”. Cu toate acestea, art. 6, alin. (3) din TUE prevede că „*drepturile fundamentale, astfel cum sunt garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și astfel cum rezultă din tradițiile constituționale comune statelor-membre, constituie principii generale ale dreptului Uniunii*”.

Având în vedere diferențele care există între constituțiile naționale, în special într-o Uniune de 28 de state-membre, nu este surprinzător faptul că CEDO și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-au dovedit mult mai utile ca linii directoare decât tradițiile constituționale comune ale statelor-membre. Mai degrabă, trimiterea la tradițiile constituționale ale statelor-membre ar trebui să fie văzută în contextul general al relevanței comenzilor naționale constituționale la ordinea constituțională a Uniunii în ansamblul său. În orice caz, aceasta nu implică faptul că o prevedere a Cartei trebuie să corespundă unei anumite dispoziții din cele 28 de constituții naționale [6].

În plus, față de CEDO, CEJ a făcut referiri la instrumente precum Carta socială europeană din 1961, revizuită în 1996, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966, Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 și o serie de convenții adoptate de Organizația Internațională a Muncii. În câteva cazuri, Curtea a menționat chiar unele instrumente internaționale legislative neobligatorii, cum ar fi Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948.

Carta drepturilor fundamentale precizează, în preambulul său, că reafirmă drepturile care rezultă, inter alia, din tradițiile constituționale și obligațiile internaționale comune ale statelor-membre, din CEDO și din Cartele sociale adoptate de Uniune și Consiliul European. În conformitate cu art. 53 din Cartă, „*niciuna dintre dispozițiile prezentei Carte nu poate fi interpretată ca restrângând sau aducând*

atingere drepturilor omului și libertăților fundamentale recunoscute, în domeniile de aplicare corespunzătoare, de dreptul Uniunii și dreptul internațional, precum și de convențiile internaționale la care Uniunea sau toate statele-membre sunt părți”. Aceste referințe la instrumentele internaționale menționate în Cartă par să confirme relevanța lor continuă pentru drepturile fundamentale ale UE ca principii generale ale dreptului Uniunii.

Poate că în semn de recunoaștere a apropierii menționate, Carta conține, de asemenea, o dispoziție la art. 52 (3), care prevede că înțelesul și întinderea drepturilor Cartei, care corespund drepturilor garantate de CEDO, „sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată”. Mai mult decât atât, CEJ a recunoscut că ar trebui să-și reconsidere poziția și jurisprudența anterioară, atunci când este cazul, în funcție de evoluția ulterioară în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. În timp ce tensiunile și conflictele între jurisprudența Luxemburg și Strasbourg nu poate fi exclusă, cele două sisteme au reușit până în prezent să se dezvolte în paralel, fără dificultăți majore. Aceeași observație este valabilă pentru relația dintre CEJ și instanțele constituționale naționale [7].

La rândul său, Curtea Europeană de Justiție pentru Drepturilor Omului a recunoscut aceste evoluții și a considerat că, din moment ce sistemul UE de protecție a drepturilor fundamentale a devenit echivalent cu cel al Convenției, există, prin urmare, prezumția că un stat-membru al UE nu se va abate de la cerințele Convenției atunci când pune în aplicare obligațiile legale ce decurg din calitatea sa de membru al Uniunii.

Aceste evoluții au avut loc în ciuda faptului că UE nu este parte contractantă la CEDO cu toate că art. 6 (2) din TUE acordă în mod expres competența de a adera la această convenție, iar dispoziția chiar pare să prevadă o obligație constituțională de a căuta aderare („*Uniunea aderă ...*”).

Negocierile la nivelul Consiliului Europei pentru acordul de aderare a UE la CEDO au început în vara anului 2010, inițial în formatul Comitetului Director pentru Drepturile Omului (CDDH) „7+7”, ulterior, începând cu iunie 2012, în cadrul grupului de lucru CDDH „47+1” format din cele 47 de state-membre ale Consiliului Europei și Comisiei Europene.

La nivelul UE, în data de 4 iunie 2010, Consiliul Uniunii Europene a adoptat o decizie de autorizare a deschiderii negocierilor pentru acordul de aderare a UE la CEDO. La data de 5 aprilie 2013, negocierile au fost finalizate, iar la 4 iulie 2013 Comisia Europeană s-a adresat CEJ pentru a obține avizul acesteia cu privire la compatibilitatea proiectului de acord cu tratatele UE, în baza art. 218 (11) din TFUE.

În avizul 2/13 emis la data de 18 decembrie 2014, CEJ s-a pronunțat cu privire la compatibilitatea proiectului de acord cu tratatele UE, apreciind că în redacția sa actuală, acordul preconizat privind aderarea UE la CEDO nu este compatibil cu art. 6 (2) TUE și nici cu Protocolul nr. 8 cu privire la acesta. Conform art. 218 (11), teza a doua TFUE, „*în cazul unui aviz negativ al Curții, acordul respectiv poate intra în vigoare numai după modificarea acestuia sau revizuirea tratatelor*”. Astfel, CEJ a

apreciat că aderarea UE la CEDO trebuie realizată cu luarea în considerare a caracteristicilor specifice și a autonomiei dreptului Uniunii, pentru a se asigura, în principal:

- respectarea principiului încrederii reciproce între statele-membre în dreptul Uniunii;
- excluderea posibilității ca litigiile dintre statele-membre sau dintre acestea și Uniune referitoare la aplicarea CEDO în domeniul de aplicare material al dreptului Uniunii să fie deduse judecării Curții Europene a Drepturilor Omului;
- corelarea între mecanismul instituit prin Protocolul nr. 16 și procedura de trimitere preliminară prevăzută la art. 267 TFUE;
- respectarea caracteristicilor specifice ale dreptului Uniunii în ceea ce privește controlul jurisdicțional al actelor, acțiunilor sau omisiunilor în materie de politică externă și de securitate comună (PESC).

Negocierile pentru aderarea UE la CEDO reprezintă una dintre responsabilitățile doamnei Věra Jourová, comisarul UE pentru justiție, consumatori și egalitatea de gen (2014-2019). Conform programului de lucru al Comisiei pentru 2015, aceasta va întreprinde în continuare măsuri în vederea aderării UE la Convenția europeană a drepturilor omului în lumina orientării oferite de CEJ [8].

Versiunea „soft law” a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000 (adoptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg) a devenit rapid o sursă de referință pentru Avocatul General al CEJ și Tribunalul de Primă Instanță. CEJ a citat Carta pentru prima dată abia în iunie 2006, într-un caz în care directiva în cauză proclama respectarea drepturilor prevăzute în Cartă. De atunci, CEJ a făcut referire la mai multe dispoziții ale Cartei, deși susține competența și conținutul principiilor generale ale dreptului comunitar.

Carta are competențe materiale deosebit de largi, inclusiv în a utiliza deopotrivă atât drepturile civile și politice cât și cele economice, sociale și culturale. Unele drepturi sunt evoluții destul de moderne, negăsite uneori printre instrumentele mai vechi din domeniul drepturilor omului, cum ar fi cele ale CEDO: de exemplu, o interdicție absolută și necondiționată a pedepsei cu moartea (art. 2 (1), interzicerea clonării umane (art. 3 (2)), o interdicție de discriminare din motive de handicap, vârstă sau orientare sexuală (art. 21 (1)), drepturile persoanelor în vârstă (art. 25), dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă (art. 28) și dreptul la o cale de atac (art. 47) [9].

Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (Tratatul de la Roma din 1957) nu conține niciun principiu de nediscriminare general. Principalul obiectiv al acestuia a fost crearea treptată a unei piețe comune și era firesc să se concentreze pe prevenirea discriminării pe motive de naționalitate. Prevederea din art. 18 din TFUE (ex-art. 12 TCE), „*orice discriminare pe motive de naționalitate este interzisă*”, reprezintă un exemplu specific de interdicție care poate fi găsită și în dispozițiile care reglementează fiecare dintre libertățile economice. Dispozițiile privind cetățenia Uniunii Europene, în special dreptul cetățenilor Uniunii la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor-membre, pot fi văzute ca un prim-pas dincolo de aspectul economic central al TCE.

Includerea în Tratatul de la Roma a „*principiului egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și de sex feminin, pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de valoare egală*” s-a născut, prin urmare, din piața internă, mai degrabă decât din considerente legate de drepturile fundamentale. Interesant a fost faptul că această interdicție de discriminare salarială pe motive de gen a furnizat CEJ oportunitatea să rețină, pentru prima dată în 1976, că o dispoziție a Tratatului ar putea produce un efect orizontal direct și aceasta ar putea fi invocată direct de către părți private aflate în litigiu împotriva altei părți private. Această hotărâre a pavat calea pentru ideea aplicării orizontale și efectul direct al libertăților și a drepturilor fundamentale în general.

Principiul original al egalității de remunerare a evoluat spre un concept de egalitate între bărbați și femei, în general, și CEJ a considerat că principiul egalității de tratament între bărbați și femei este unul dintre cele mai fundamentale principii ale dreptului Uniunii și unul dintre drepturile fundamentale pe care Curtea are obligația să asigure respectarea acestuia. Art. 2 din TUE, atunci când descrie valorile pe care se întemeiază Uniunea, prevede o societate în care „*pluralismul, nediscriminarea, toleranța, justiția, solidaritatea și egalitatea între bărbați și femei prevalează*”. În scopul de a construi o astfel de societate, art. 8 din TFUE prevede că, în toate activitățile sale, Uniunea urmărește să elimine inegalitățile și să promoveze egalitatea între bărbați și femei, iar art. 10 din TFUE stipulează că „în definirea și punerea în aplicare a politicilor și acțiunilor sale, Uniunea caută să combată orice discriminare pe motive de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală.” Totuși această dispoziție este formulată ca un obiectiv general și nu ca un drept subiectiv.

Nu poate fi nicio îndoială că, cel puțin, unele prevederi ale Cartei drepturilor fundamentale sunt destinate nu numai să se aplice direct, dar și pentru a avea un efect direct. Cu toate acestea, anumite dispoziții specifice nu dau naștere unor creanțe directe ale căror obiect este acela de a realiza o acțiune a Uniunii sau a statelor sale membre. Art. 52 (5) din Cartă se exprimă astfel: prevederile Cartei care conțin „*principii pot fi puse în aplicare prin acte legislative și de punere în aplicare adoptate de instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii, precum și prin acte ale statelor-membre în cazurile în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii, în exercitarea competențelor lor respective*”, dar „*invocarea lor în fața instanței judecătorești se admite numai în scopul interpretării și controlului legalității unor astfel de acte*”. Cu alte cuvinte, Carta, care stabilește diferite drepturi, libertăți și principii, pare să facă o distincție între drepturi (inclusiv libertăți), pe de o parte, și principii, pe de altă parte, acestea din urmă fiind semnificative pentru instanțe numai atunci când actele de implementare a acestor principii sunt interpretate.

Se poate face o discuție generală asupra modului în care dreptul primar al Uniunii (nivel de care Carta aparține acum) poate fi invocat. Jurisprudența recentă sugerează că un anumit „efect orizontal” nu poate fi exclus, deși dimensiunea exactă a acestei noțiuni trebuie încă să fie dezvoltată și clarificată. Pe baza jurisprudenței dezvoltate

până în prezent, se disting următoarele trei situații, care se pot regăsi în cadrul unei proceduri preliminare înainte de a ajunge la CEJ.

1. În cazul unui litigiu între o persoană privată (A) și o autoritate de stat (S) cu privire la o măsură publică de stat care se adresează unei alte persoane private (B), apare o situație triunghiulară, care nu este o chestiune de efect orizontal în sensul propriu. De exemplu, în *Schmidberger*, o întreprindere comercială (A), în litigiul între aceasta și stat (fiind într-o relație verticală), a găsit opozabilă libertatea de exprimare și libertatea de întrunire de care se bucură (B), invocând pretențiile sale în temeiul art. 28 din TCE la libera circulație a mărfurilor. În cazul de față, statul stabilit cu succes că, prin autorizarea unei demonstrații organizate de (B), care a închis o rută de transport între Italia și Austria pentru câteva zile, a lovit un echilibru just între interesele concurente.

2. În cazul în care litigiul se referă la un litigiu între două părți private (A v. B) și una dintre părți se bazează pe presupusa neconformitate a unei măsuri naționale de stat (S) cu dreptul Uniunii, situația are din nou un element triunghiular, dar relația dintre A și B este de natură orizontală. În *Mangold și Küçükdeveci* o persoană privată (A), într-o dispută cu angajatorul său din sectorul privat (B), bazată pe presupusa neconformitate a legislației (S) germane cu interzicerea discriminării de vârstă în dreptul Uniunii pentru a obține anularea dispoziției naționale. CEJ a recunoscut statutul de principiu al nediscriminării pe motive de vârstă ca un principiu general de drept al Uniunii care conduce, astfel, la concluzia că judecătorul național trebuie să respingă, dacă este necesar, orice regulă națională care nu este în conformitate cu acest principiu.

3. Cea de a treia situație implică litigiul direct între cele două persoane private (A v. B) care nu se referă la stat sau măsuri publice. Este mai mult o relație bilaterală, mai degrabă decât o relație triunghiulară. *Federația de Transport International Workers' (cazul „Viking Line”)* și, într-o măsură mai mică, *Laval un Partneri* sunt cazurile în discuție. În primul caz, o companie de transport maritim finlandez (A) s-a bazat pe dreptul de stabilire ca fiind o libertate economică recunoscută de dreptul primar, în scopul de a împiedica un sindicat finlandez și federația sa internațională (B) prin subminarea exercitării libertății economice cu acțiuni de boicot amenințătoare. Acesta din urmă, pe de altă parte, ar putea invoca, în apărarea sa, dreptul la acțiune colectivă ca drept fundamental. Cazul a confirmat, astfel, potențialul de efect orizontal atât al unei libertăți economice cât și al unui drept fundamental. CEJ concluzionând că dreptul la acțiune colectivă a devenit un principiu general de drept comunitar, a acceptat că atât drepturile ar putea fi invocate și că, la fel ca în *Schmidberger*, cele două drepturi ar trebuit să fie cântărite unul cu celălalt.

Aceste cazuri ilustrează situații în care drepturile fundamentale au fost organizate pentru a fi capabile să producă un efect direct, uneori chiar și în situații orizontale. Cu toate acestea, aceasta nu înseamnă că toate drepturile fundamentale se pretează la aplicare orizontală, nici că o astfel de cerere va produce în mod necesar aceleași efecte ca situațiile de efect vertical direct. De exemplu, efectul orizontal direct în

Mangold și Küçükdeveci a fost limitat la obligația de anulare a unei norme naționale considerate incompatibile cu un principiu general al dreptului Uniunii și domeniul de aplicare a unei directive. Acest fapt generează o altă problemă dacă o decizie se poate baza exclusiv pe acest principiu general prin importul conținutului său în ordinea juridică națională [10].

Ca o concluzie finală, există o condiție care ar trebui să fie îndeplinită întotdeauna pentru asigurarea protecției drepturilor fundamentale și libertăților economice în Uniunea Europeană: ***Drepturile și libertățile fundamentale ale Uniunii Europene se aplică doar la nivelul statelor-membre în situații care intră în domeniul de aplicare a dreptului Uniunii.***

Având în vedere evoluțiile drepturilor fundamentale și drepturilor omului, a apărut o distincție conceptuală în Uniunea Europeană: ***drepturile fundamentale reprezintă un concept constituțional bazat pe jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, art. 6 din TUE și Carta drepturilor fundamentale***, în timp ce noțiunea de drepturile omului este utilizată, în principal, în contextul relațiilor externe ale UE cu țările terțe.

BIBLIOGRAFIE

1. Rosas A. The European Court of Justice and Fundamental Rights: Yet Another Case of Judicial Activism? În: C. Baudenbacher and H. Bull (eds), *European Integration Through Interaction of Legal Regimes*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007, p. 33.
2. Coppel J., O'Neill A. The European Court of Justice: Taking Rights Seriously? În: *Common Market Law Review*, 1992, nr. 29, pp. 669-692.
3. Rosas A. The European Union and Fundamental Rights/Human Rights. În: C. Krause and M. Scheinin (eds), *International Protection of Human Rights: A Textbook* (Turku/Åbo, Åbo Akademi University Institute for Human Rights), 2009, nr. 443, pp. 457-59.
4. Rosas A. The European Union: În Search of Legitimacy. În: V. Jaichand and M. Suksi (eds), *60 Years of the Universal Declaration of Human Rights in Europe*. Antwerp: Intersentia, 2009, p. 415.
5. De Búrca G. The Drafting of the European Union Charter of Fundamental Rights. În: *European Law Review*, 2001, nr. 26, p. 135.
6. De Witte B. The Past and Future Role of the European Court of Justice in the Protection of Human Rights. În: Philip Alston (ed), *The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1999, pp. 859-878.
7. Popelier J., Van de Heyning C., Van Nuffel P. *Human Rights Protection in the European Legal Order: The Interaction between the European and the National Courts*. Cambridge: Intersentia, 2011.
8. Aderarea UE la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăți-

lor fundamentale (Convenția europeană a drepturilor omului sau CEDO) [online] [citată 30 oct. 2016]. Disponibil: <http://www.made.ro/node/4492>

9. Eide A., Krause C., Rosas A. (eds), *Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 2001, Ed. a doua revizuită.

10. Kokott J., Sobotta C. *The Charter of Fundamental Rights of the European Union after Lisbon*, EUI Working Paper AEL. Florence: European University Institute, 2010, nr. 6, p. 14.

DREPTUL FUNDAMENTAL LA MUNCĂ - GARANȚII ȘI RESPONSABILITĂȚI, OBLIGAȚII ȘI CONSECINȚE

Constantin NEGRILĂ,

doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

SUMMARY

The process of globalization of global economy is, without a doubt, one of the main factors of change, which affect the technologies and work places, even the work place, with positive and negative effects on the fulfillment of recognized good practice. Thus, a need arises to institute new international rules and regulations in order to regulate the new labor relations.

Keywords: *fundamental right, labor, guarantee, duty, international body.*

REZUMAT

Procesul actual de globalizare a economiilor mondiale a fost, fără îndoială, unul dintre principalii factori ai schimbării, care afectează tehnologiile și locurile de muncă, chiar și structura locului de muncă, cu efecte atât pozitive, cât și negative asupra gradului de îndeplinire a bunelor practici recunoscute. Din aceste considerente apare necesitatea de instituire de noi norme cu caracter internațional pentru reglementarea noilor relații de muncă.

Cuvinte-cheie: *drept fundamental, muncă, garanție, obligație, organism internațional.*

Organizația Internațională a Muncii, parte integrantă a Organizației Națiunilor Unite, are competență în mod special în domeniul muncii și al securității sociale, promovând în mod direct dreptul omului la viață, integritate fizică și psihică. În ultimii nouăzeci de ani, O.I.M. a elaborat nenumărate instrumente în domeniul Sănătății și Securității în Muncă (SSM), iar aproximativ 80% din toate normele și instrumentele O.I.M. sunt total sau parțial relaționate cu Securitatea și Sănătatea în Muncă.

Prin Convenția 155, referitoare la Securitatea și Sănătatea lucrătorilor și la Mediul de Muncă, adoptată la data de 22 iunie 1981, se impune definirea, punerea în aplicare, precum și reexaminarea periodică a unei politici naționale coerente în domeniul securității, igienei muncii și mediului de muncă. [1, art. 4, pag. 1] Convenția ILO nr. 155 privind securitatea și igiena muncii și mediul de muncă din 22.06.1981, având ca obiectiv principal prevenirea accidentelor și afecțiunilor aduse sănătății, care au legătură directă sau indirectă cu munca, reducând la minimum cauzele riscurilor din mediul de muncă „în măsura în care aceasta este rezonabilă și practic realizabilă”. [1, art. 5, pag. 1]

Controlul privind aplicarea legilor și prescripțiilor în domeniul securității, igienei

muncii și mediului de muncă va fi asigurat de fiecare stat membru printr-un sistem de inspecție corespunzător și suficient, iar acesta va prevedea sancțiuni corespunzătoare în cazul abaterilor de la legislația în domeniu. [1, art. 9, pag. 1]

Sunt impuse măsuri care să dea efect politiciii naționale adoptate, în sensul realizării funcțiilor privind stabilirea condițiilor de funcționare a sistemului de muncă, ținându-se cont de riscurile existente la locurile de muncă, stabilirea procedeelelor interzise sau limitate în muncă, stabilirea și aplicarea procedurii privind declararea accidentelor de muncă sau bolilor profesionale, precum și cercetarea acestora, publicarea anuală privind statisticile accidentelor de muncă și a bolilor profesionale.

Convenția stabilește, totodată, faptul că măsurile privind eliminarea, respectiv, diminuarea riscurilor de accidentare și/sau îmbolnăvire profesională din sistemul de muncă să intre nemijlocit în sarcina patronilor (angajatorilor), inclusiv în situațiile de urgență, sau al accidentelor, asigurând măsurile necesare de prim ajutor. Angajații (lucrătorii), în procesul muncii, vor coopera pentru realizarea obligațiilor ce-i revin angajatorului, iar cooperarea dintre cele două entități, respectiv angajator - angajat/reprezentanții acestora, va trebui să fie un element esențial al dispozițiilor în domeniul organizării întreprinderii, precum și în alte domenii de activitate.

Astfel, procesul actual de globalizare a economiilor mondiale a fost, fără îndoială, unul dintre principalii factori ai schimbării, care afectează tehnologiile și locurile de muncă, chiar și structura locului de muncă, atât cu efecte pozitive cât și negative asupra gradului de îndeplinire a bunelor practici recunoscute. Instrumentele tradiționale de prevenire și control a riscurilor și pericolelor sunt în continuare eficiente când se aplică corect, dar trebuie completate cu strategii concepute pentru a preveni, identifica, evalua și controla riscurile rezultate din adaptarea constantă la o lume a muncii care se schimbă rapid.

Deși integrarea cerințelor în materie de Securitate și Sănătate în Muncă în politicile de funcționare ale marilor întreprinderi și, în special, ale multinaționalelor, este în prezent o tendință înrădăcinată, continuă să fie necesare eforturi pentru sprijinirea microîntreprinderilor și a întreprinderilor mici și mijlocii (IMM), precum și a sectorului informal al economiei, în vederea aplicării, cel puțin, a măsurilor preventive și a măsurilor principale de protecție.

Plecând de la aceste premise, la nivelul Uniunii Europene, prin Actul Unic European, care a intrat în vigoare la data de 1 iulie 1987 [2], s-a realizat un progres în ceea ce privește obținerea unui spațiu social european, securitatea și sănătatea lucrătorilor ocupând un loc prioritar, în special ca urmare a noilor dispoziții privind Politica Socială și Piața Internă.

Această constatare se materializează în două articole din Actul unic:

- articolul 100 A, care dispune ca produsele de liberă circulație în UE să respecte anumite norme de securitate;

- articolul 118 A, care stipulează că statele-membre vor încerca să promoveze îmbunătățirea mediului de muncă, în scopul protejării securității și sănătății lucrătorilor.

Prima decizie socială de anvergură adoptată în baza Actului unic a fost Directiva Cadru 89/391/CEE și constituie piatra de temelie a noii politici comunitare în domeniul Securității și Sănătății în Muncă.

Directiva-cadru europeană privind securitatea și sănătatea în muncă (Directiva 89/391/CEE) [3], adoptată în 1989, a reprezentat un important instrument pentru îmbunătățirea securității și sănătății în muncă. Aceasta garantează cerințele minime în materie de securitate și sănătate în întreaga Europă, în timp ce statele-membre au posibilitatea de a menține sau de a stabili măsuri mai stricte.

Astfel, termenul de „mediu de lucru” a fost stabilit în conformitate cu Convenția nr. 155 a Organizației Internaționale a Muncii și definește o abordare modernă care ține seama de siguranța tehnică, precum și de prevenirea generală a bolilor profesionale.

Directiva vizează stabilirea unui nivel uniform de securitate și sănătate în beneficiul tuturor lucrătorilor (singurele excepții sunt lucrătorii casnici și anumite servicii publice și militare), obligând angajatorii să adopte măsurile preventive corespunzătoare pentru a spori securitatea și sănătatea locului de muncă. [3, cap. 5]

Se introduce drept element-cheie principiul evaluării riscurilor și definește elementele principale ale acestuia (de exemplu, identificarea pericolului, participarea lucrătorilor, introducerea unor măsuri adecvate cu prioritatea eliminării riscului la sursă, documentarea și reevaluarea periodică a pericolelor de la locul de muncă). [3, cap. 6]

Noua obligație de a adopta măsuri preventive accentuează în mod implicit importanța noilor forme de gestionare a securității și sănătății ca parte a proceselor generale de gestionare. [3, cap. 7]

În Directiva-Cadru 89/391/CEE, cap. 11, „Consultarea și participarea muncitorilor”, se subliniază îndatorirea patronului de a permite muncitorilor și/sau reprezentanților lor de a participa la discutarea tuturor problemelor referitoare la sănătatea și securitatea muncii [3, cap. 11], iar în cap. 12, „Instruirea muncitorilor”, se prevede ca patronul să se asigure că fiecare muncitor primește o instruire adecvată pe probleme de securitate și igienă a muncii (în special, informații și instrucțiuni specifice locului de muncă și postului) [3, cap. 12].

În cap. 16, „Directive speciale - amendamente”, se fac precizări privind adoptarea Directivelor speciale ce decurg din Directiva-cadru 89/391/CEE, directive care definesc „cerințele esențiale” pentru asigurarea unui nivel ridicat de protecție a sănătății, a siguranței consumatorilor sau a mediului [3, cap. 16].

Aceste directive din cadrul noii abordări au la bază art. 114 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (ex-art. 95 din TCE) care permite adoptarea unor măsuri pentru îmbunătățirea liberei circulații a bunurilor, directiva-cadru se aplică în continuare în toate domeniile reglementate de directivele speciale. Atunci când directivele speciale conțin dispoziții mai stricte și mai specifice, aceste dispoziții speciale au întâietate.

Directivele speciale definesc modalitatea de evaluare a acestor riscuri și, în unele

cazuri, stabilesc valori limită pentru anumite substanțe sau pentru anumiți agenți, adaptând principiile directivei-cadru la:

- sarcinile specifice (de exemplu, manipularea manuală a încărcăturilor);
- pericolele specifice locului de muncă (de exemplu, expunerea la substanțe periculoase sau la agenți fizici periculoși);
- locurile de muncă și sectoare specifice (de exemplu, șantiere temporare, industrii extractive, nave de pescuit);
- categoriile specifice de lucrători (de exemplu, femei însărcinate, lucrători tineri, lucrători cu contract de muncă pe durată determinată);
- anumite aspecte profesionale (de exemplu, organizarea timpului de lucru).

Elementul generator al întregii legislații de SSM din țară este Constituția României [4], care statuează dreptul la protecția vieții și sănătății pentru toți cetățenii în mod egal.

Art. 22, alin.1, „Dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanelor sunt garantate”.

Art. 41, alin. 2, „Salariații au dreptul la protecția socială a muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice”.

Sistemul legislativ în domeniul securității și sănătății în muncă din România a fost amplu restructurat în anul 2006, fiind realizate condițiile aderării țării la Comunitatea Europeană, începând cu 1 ianuarie 2007.

Astfel, Directiva 89/391/CEE a Consiliului Comunității Europene din 12 iunie 1989 a fost transpusă prin Legea nr. 319/2006 a securității și sănătății în muncă [5], respectiv Hotărârea Guvernului României nr. 1425/2006 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a prevederilor Legii securității și sănătății în muncă nr. 319/2006 [6].

Directivele speciale ale CCE au fost, de asemenea, armonizate în legislația din România după cum urmează: Directiva 89/655/CEE (echipamente de lucru) transpusă prin Hotărârea Guvernului României nr.1146/2006 privind cerințele minime de securitate și sănătate pentru utilizarea în muncă de către lucrători a echipamentelor de munca, Directiva 89/656/CEE (echipamente individuale de protecție) transpusă prin Hotărârea Guvernului României nr.1148/2006 privind cerințele minime pentru echipamente individuale de protecție, Directiva 90/269/CEE (manipularea manuală a încărcăturilor) transpusă prin Hotărârea Guvernului României nr. 1051/09.08.2006 privind cerințele minime de securitate și sănătate pentru manipularea manuală a masei etc.

Legea securității și sănătății în muncă, precum și Hotărârile Guvernului României privind cerințele minimale în domeniul SSM, constituie legislația primară și sunt caracterizate prin faptul că stabilesc cadrul general, principiile și regulile de bază pentru domeniul securității și sănătății în muncă.

Sistemul de norme „tehnice”, normele metodologice și standardele de securitate

în muncă constituie așa-zisa legislație secundară în sistemul legislativ în domeniul SSM, iar legislația terțiară este constituită din instrucțiuni de securitate a muncii, care se elaborează de către angajator (utilizatorul lor), fiind obligatorii doar pentru acesta.

În cadrul responsabilităților sale, angajatorul, prin impunerile Legii securității și sănătății în muncă nr. 319/2006, are obligația „să evalueze riscurile pentru securitatea și sănătatea lucrătorilor, inclusiv la alegerea echipamentelor de muncă, a substanțelor sau preparatelor chimice utilizate și la amenajarea locurilor de muncă” [6, art.7, alin. 4, lit. a], iar pe cale de consecință, „ca, ulterior evaluării [riscurilor] și dacă este necesar, măsurile de prevenire, precum și metodele de lucru și de producție aplicate de către angajator să asigure îmbunătățirea nivelului securității și al protecției sănătății lucrătorilor și să fie integrate în ansamblul activităților întreprinderii și/sau unității respective și la toate nivelurile ierarhice”. [6, art. 7, alin. 4, lit. b]

Pentru asigurarea condițiilor de securitate și sănătate în muncă și pentru prevenirea accidentelor de muncă și a bolilor profesionale, angajatorii au obligația „să întocmească un plan de prevenire și protecție compus din măsuri tehnice, sanitare, organizatorice și de altă natură, bazat pe evaluarea riscurilor, pe care să-l aplice corespunzător condițiilor de muncă specifice unității” [6, art. 13, lit. b].

BIBLIOGRAFIE

1. Convenția 155 referitoare la Securitatea și Sănătatea lucrătorilor și la Mediul de Muncă, adoptată la data de 22 iunie 1981.
2. Actul Unic European intrat în vigoare la data de 1 iulie 1987.
3. Directiva Cadru 89/391/CEE.
4. Constituția României. Modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003.
5. Legea 319 din 2006 actualizată, privind securitatea și sănătatea în muncă, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 646 din 26 iulie 2006.
6. Hotărârea Guvernului României nr. 1425/2006 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a prevederilor Legii securității și sănătății în muncă nr. 319/2006. Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 882 din 30 octombrie 2006. Actualizată în 27 septembrie 2010 prin Hotărârea de Guvern nr. 955 din 2010.

ASPECTELE PRINCIPALE DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A CORUPȚIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Dinu MANOLE,
masterand,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Corruption remains one of the biggest challenges for all societies, including European societies. Although the nature and scope of corruption may differ from one EU State to another, it harms the EU as a whole by lowering investment levels, hampering the fair operation of the Internal Market and reducing public finances. The economic costs incurred by corruption in the EU possibly amount to EUR 120 billion per year. This is one percent of the EU GDP, representing only a little less than the annual budget of the EU.

Keywords: *anti-corruption, bribery, corruption, government, transparent, law effectively.*

Corupția este o problemă mondială. La un moment dat în timp, cuvântul „corupție” a însemnat decădere și deteriorare morală. Azi, definiția scurtă este abuzul de putere publică pentru câștiguri personale. [4]

Corupția este fenomenul ce aduce prejudicii grave economiei și societății în ansamblul său. Numeroase țări din întreaga lume au de suferit din cauza unei corupții adânc înrădăcinate, care împiedică dezvoltarea economică, subminează democrația și dăunează justiției sociale și statului de drept.

În Uniunea Europeană, indiferent de ideologia dominantă în statele componente, vedem cum, după ce țările devin membre, combaterea corupției se diminuează. Uniunea Europeană tinde continuu spre un mecanism eficient și transparent pentru a evalua impactul măsurilor anticorupție în toate statele-membre și, mai mult, instrumente legale pentru a dezvolta o politică anticorupție robustă din partea Comisiei Europene și a Oficiului European Antifraudă (OLAF).

Baza legală pentru o politică anticorupție la nivel unional este formată din Articolul 83 din Tratat și o referință în Programul de la Stockholm, în care corupția este definită ca o amenințare la adresa Uniunii. De asemenea, există un mandat politic în Programul de la Stockholm și o Declarație adoptată de Parlamentul European, în mai 2010.

Statele-membre ale Uniunii Europene nu sunt ferite de această realitate. Corupția variază de la o țară la alta, prin natură și intensitate, însă afectează toate statele-membre. Aceasta alterează buna guvernanță, buna gestiune a banilor publici și subminează

ză încrederea cetățenilor în instituțiile și procesele democratice.

Se estimează că daunele pe care corupția le provoacă economiei Uniunii Europene se ridică la circa 120 de miliarde de euro pe an. [2] Această sumă include toate actele de corupție identificate în statele-membre, inclusiv pe cele în care sunt implicate fondurile europene. Prin urmare, combaterea corupției contribuie la creșterea competitivității UE în cadrul economiei globale.

Țările-membre ale Uniunii Europene utilizează ca instrumente anticorupție Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, precum și Convenția civilă privind corupția în Consiliul Europei.

Convențiile vizează prevenirea, investigarea și urmărirea penală a actelor de corupție, precum și înghețarea, sechestrarea, confiscarea și returnarea produselor infracțiunilor.

Actul cuprinde norme pentru prevenirea și combaterea spălării banilor, precum și standarde privind contabilitatea în sectorul privat și privind transparența și accesul egal al tuturor candidaților la furnizarea de lucrări publice și la contracte de servicii.

Convențiile prevăd o serie de norme pentru prevenirea corupției:

- aplicarea politicilor și a practicilor de prevenție și instituirea unor organisme în acest scop;
- aplicarea codurilor de conduită pentru funcționarii publici;
- criterii obiective pentru recrutarea și evoluția profesională a funcționarilor publici;
- norme privind achizițiile publice.

De asemenea, convenția recomandă:

- promovarea transparenței și a asumării responsabilității în gestionarea finanțelor publice și în sectorul privat;
- standarde mai stricte privind contabilitatea și auditul;
- norme pentru asigurarea independenței sistemului judiciar.

Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene au adoptat noi acte legislative, pe baza propunerilor Comisiei, inclusiv mai multe măsuri menite să consolideze cadrul legislativ, cum ar fi: o reformă a normelor privind achizițiile publice (propunere a Comisiei din 2011, adoptată în februarie 2014), confiscarea bunurilor obținute pe cale infracțională (propunere a Comisiei din 2012, adoptată în martie 2014), extinderea noțiunii de corupție, pentru ca aceasta să acopere mituirea persoanelor care nu sunt în mod oficial funcționari publici, dar care sunt totuși implicate în gestionarea fondurilor UE (propunere a Comisiei din 2013).

În mai multe state-membre, analiza a evidențiat unele sectoare care par deosebit de vulnerabile la corupție și care necesită soluții specifice ca: [4]

- achizițiile publice la nivel regional și local;
- dezvoltarea urbană și construcțiile;
- planificarea ecologică;
- sănătatea, în special achizițiile publice și industria farmaceutică;
- administrația fiscală.

Achizițiile publice la nivel regional și local ridică probleme speciale atunci când autoritățile locale dispun de puteri discreționare extinse cărora nu le corespunde un sistem suficient de control și echilibru, când procente semnificative din fondurile publice sunt alocate la acest nivel și când, în același timp, mecanismele interne și externe de control sunt deficitare. În cazul țărilor aflate în faza de convergență, unde o mare parte dintre investițiile publice sunt cofinanțate din fonduri structurale, aceste riscuri sunt reduse de cerințele de gestionare și de control specifice fondurilor.

Construcțiile legate de dezvoltarea urbană, precum și gestionarea deșeurilor se numără printre sectoarele cele mai expuse corupției la nivel local. Cazurile de corupție la nivel înalt în care sunt implicați funcționari din administrația regională și locală din unele state-membre au arătat că uneori au fost luate decizii de reclasificare pe zone în legătură cu viitoarele contracte de construcții de imobile la presiunea unor dezvoltatori locali.

Un alt motiv pentru care fenomenul corupției înflorește în sectorul public, și în cazul de față, în ceea ce privește gestiunea unor fonduri europene de către autoritățile publice, este dezinteresul general față de activitățile aferente domeniului public și, în particular, față de cheltuirea finanțărilor nerambursabile europene, percepute ca fiind „cadouri” atât de clasa politică, cât și de publicul general; neexistând, în aceste condiții motivații suficiente pentru a monitoriza acest proces și pentru a asigura o gestiune corectă și eficientă.

În unele state-membre administrațiile locale au elaborat sau sunt rugate să-și elaboreze propriile *planuri de integritate sau planuri de acțiuni anticorupție*. Deși unele dintre ele există doar pe hârtie sau sunt puse în aplicare în mod inegal, iar impactul real este dificil de măsurat, altele au promovat modele constructive care funcționează în practică. În unele state-membre, autoritățile contractante sunt obligate să-și elaboreze planuri de integritate proprii și să efectueze evaluări ale riscurilor de corupție.

BIBLIOGRAFIE

1. Comisia Europeană. Să înțelegem politicile Uniunii Europene: Lupta UE împotriva fraudei și a corupției, Uniunea Europeană, 2015.
2. Convenția penală privind corupția a Consiliului Europei (ETS 173).
3. Corruption perceptions index 2016. <http://www.transparency.org>
4. Raport Anticorupție al Uniunii Europene către Consiliul și Parlamentul European, Bruxelles, 3.2.2014. COM(2014)

DREPTUL LA DESPĂGUBIRI ÎN CAZUL APLICĂRII ILEGALE A ARESTĂRII PREVENTIVE PRIN PRISMA REMEDIULUI COMPENSATOR NAȚIONAL

Nicoleta NICHIFOR,

masterandă, Academia de Administrare Publică

SUMMARY

This paper aims to present some considerations regarding the compensation right in case of illegal application of the pre-trial arrest in the light of national compensatory remedy - Law No. 1545 of 25.02.1998 on reparation of damage caused by illegal actions of prosecution authorities, the Prosecutor's Office and the judicial courts. The article highlights the main procedural and judicial practice aspects and highlights some legislative loopholes in the law indicated above.

Keywords: *the right to compensation; unlawful pre-trial arrest.*

REZUMAT

Lucrarea de față își propune să prezinte câteva considerații privind dreptul la despăgubiri în cazul aplicării ilegale a arestării preventive prin prisma remediei compensator național – Legea nr. 1545 din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. Articolul subliniază principalele aspecte de ordin procedural, prezintă aspecte de practică judiciară și evidențiază unele lacune legislative din legea indicată.

Cuvinte-cheie: *dreptul la despăgubiri; arestare preventivă ilegală.*

Legea nr. 1545 din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (în continuare Legea nr. 1545 din 25.02.1998) – remediul compensator național – reprezintă actul legislativ de bază care reglementează cazurile, modul și condițiile de răspundere patrimonială a statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilicite comise în procesele penale de organele de urmărire penală, de procuratură și de instanțele judecătorești.

În denumirea legii citate identificăm două noțiuni care prezintă interes și care au fost definite de către legiuitor – „prejudiciu” și „acțiuni ilicite”.

Potrivit art. 6, pct. 32) din CPP, „prejudiciul” reprezintă paguba morală, fizică sau materială, care poate fi evaluată în expresie bănească [1], iar sintagma „acțiuni ilicite”, în sensul Legii nr. 1545 din 25.02.1998, a fost definită în felul următor: *acțiuni sau inacțiuni ale organului împuternicit să examineze cazurile cu privire la con-*

travenții, ale organului de urmărire penală sau ale instanței de judecată, care exclud vinovăția acestora, al căror caracter ilegal se manifestă prin încălcarea principiului general, potrivit căruia nicio persoană nevinovată nu poate fi trasă la răspundere și nu poate fi judecată, (erori) ori fapte ale persoanelor cu funcție de răspundere din organul de urmărire penală sau din instanța de judecată, manifestate prin încălcarea intenționată a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii penale sau contravenționale (infracțiuni) [16].

În art. 3, alin. (1) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998 sunt enumerate cu titlu limitativ acțiunile ilicite comise în procesele penale și contravenționale de organele de urmărire penală, de procuratură și de instanțele judecătorești pentru care statul este obligat să acorde despăgubiri persoanelor fizice și juridice. Potrivit lit. a) din textul de lege indicat, este reparabil prejudiciul material și moral cauzat persoanei fizice în urma aplicării ilegale a măsurii preventive sub formă de arest.

Potrivit alin. (2) al art. 3 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, **prejudiciul cauzat se repară integral, indiferent de culpa persoanelor cu funcție de răspundere din organele de urmărire penală, din procuratură și din instanțele judecătorești** [16]. În același sens, sunt și prevederile art. 1405, alin. (1) Cod civil al Republicii Moldova.

Cu toate acestea, potrivit art. 1405, alin. (2) Cod civil al Republicii Moldova, prejudiciul moral nu se repară în cazul, în care persoana vătămată a contribuit intenționat și benevol la producerea prejudiciului prin autodenunț.

Fără a face distincție între prejudiciul moral și material, art. 4 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998 prevede că prejudiciul cauzat prin acțiunile ilicite specificate în art. 3, alin. (1) din aceeași lege nu se repară de către stat în cazul împăcării învinuitului, inculpatului cu partea vătămată, precum și în cazul în care persoana, în procesul urmăririi penale sau cercetării judecătorești, împiedică, prin autodenunț, stabilirea adevărului. Prezența în acțiunile persoanei fizice a autocalomniei, autodenunțului se stabilește de către organele de urmărire penală, ale procuraturii sau de către instanța judecătorească. Regulile prezentate mai sus nu se aplică cazurilor în care persoana fizică s-a autocalomniat, autodenunțat în urma unui tratament violent, a aplicării amenințărilor și a altor acțiuni ilicite [16].

Cauzele cu privire la repararea prejudiciului material și moral se examinează în conformitate cu normele de procedură civilă în vigoare.

Astfel, conform art. 5, alin. (1) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, **organul care reprezintă statul în instanța de judecată pe această categorie de cauze este Ministerul Justiției** [16], care, potrivit pct. 2 din *Regulamentul privind organizarea și funcționarea Ministerului Justiției* [10], este organul central de specialitate al administrației publice, cu personalitate juridică, în subordinea Guvernului. Dispoziții similare referitoare la organul care reprezintă statul în instanța de judecată regăsim și în art. 525, alin. (2) CPP din Capitolul VII al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, cu denumirea „*Procedura de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești*”.

Acțiunea privind repararea prejudiciului poate fi inițiată în termen de 3 ani de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului. În acest sens, invocăm prevederile art. 5, alin. (2) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, potrivit cărora cererea de chemare în judecată privind repararea prejudiciului se depune în termen de 3 ani de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului [16] și dispozițiile alin. (1) al art. 525 CPP, care prevăd că acțiunea pentru repararea prejudiciului poate fi inițiată în termen de trei ani de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului conform prevederilor art. 6 din Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 [1]. Tot în acest sens sunt și dispozițiile art. 1424, alin. (1) Cod civil al Republicii Moldova, care prevăd că acțiunea în reparare a prejudiciului se prescrie în termen de 3 ani, începând cu momentul în care persoana vătămată a cunoscut sau trebuia să cunoască existența prejudiciului și persoana obligată să-l repare [8].

Reținem că, **acțiunea pentru repararea prejudiciului este scutită de plata taxei de stat**, potrivit art. 525, alin. (3) CPP și conform art. 85, alin. (1), lit. l) CPC.

Referitor la competența instanțelor, Legea nr. 1545 din 25.02.1998 nu conține prevederi exprese, însă art. 5, alin. (1), teza I face trimitere la normele de procedură civilă în vigoare.

Potrivit art. 331 CPC, judecătorii examinează și soluționează în fond toate pricinile civile, dacă legea nu prevede altfel. [2]

Ținând cont de faptul că cererile de reparare a prejudiciului se intentează împotriva statului, în calitate de pârât, care este reprezentat de Ministerul Justiției al Republicii Moldova, regula, potrivit art. 38, alin. (2) CPC, este următoarea: acțiunea împotriva unei persoane juridice se intentează în unul dintre sediile instanței în a cărei rază teritorială se află sediul persoanei juridice respective [2]. Conform art. 39, alin. (7) CPC, acțiunile ce țin de repararea prejudiciului cauzat prin aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului. [2]

Astfel, reținem că, potrivit legislației procesual-civile în vigoare, competente de judecarea acțiunilor privind repararea prejudiciului cauzat prin aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sunt judecătorii, iar reclamantul are posibilitatea să depună cererea fie în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul său, fie în sediul instanței în a cărei rază teritorială se află sediul Ministerului Justiției.

Dispoziții referitoare la competența instanțelor conține și Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Astfel, potrivit alin. (2) al art. 525 CPP, acțiunea pentru repararea prejudiciului poate fi inițiată în instanța judecătorească în a cărei rază teritorială domiciliază persoana căreia i-a fost cauzat prejudiciul sau, după caz, succesorii ei, în ordinea procedurii civile. [1]

Atât legislația procesual-civilă, cât și cea procesual-penală reglementează posibilitatea reclamantului de a iniția acțiunea pentru repararea prejudiciului în instanța judecătorească în a cărei rază teritorială acesta domiciliază. Această posibilitate oferă reclamantului avantajul de a economisi o serie de resurse precum: timp, mijloace

bănești etc.

Cu toate acestea, spre deosebire de legea procesual-penală, Codul de procedură civilă oferă posibilitatea reclamantului de a depune cererea de chemare în judecată și la sediul instanței în a cărei rază teritorială se află sediul pârâtului, în speță – Ministerul Justiției, în timp ce Codul de procedură penală reglementează posibilitatea de a iniția acțiunea pentru repararea prejudiciului în instanța judecătorească în a cărei rază teritorială domiciliază succesorii persoanei căreia i-a fost cauzat prejudiciul. Mai mult decât atât, potrivit dispozițiilor procesual-penale rezultă că instanțele pot fi sesizate și de către succesorii persoanei căreia i-a fost cauzat prejudiciul în calitate de reclamanți. În această ordine de idei, apare întrebarea: dispozițiile cărei legi procesuale sunt aplicabile?

În legătură cu acest aspect, supunem atenției faptul că în *Studiul de compatibilitate* (studiu în care se analizează compatibilitatea prevederilor Codului de procedură penală al Republicii Moldova (cod nr. 122 din 14.03.2003) în materia arestului și măsurilor preventive și privative de libertate cu prevederile articolului 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului), se menționează că, „Codul de procedură penală a prevăzut doar o normă generală de referință care oferă dreptul la compensații și face retrimiteri la prevederile legii speciale în această situație fiind Legea 1545 (a se vedea articolele 524 și 525 din noul CPP).” [21]

În acest sens s-au pronunțat și autorii *Studiului cu privire la crearea mecanismului național de remediere și compensare pentru erorile judiciare și vicii de procedură*, care consideră că normele din Capitolul VII al Codului de procedură penală al Republicii Moldova se referă la o procedură specială de reparare a prejudiciului pentru acțiuni ilicite. „Aceste norme, în principal, stabilesc dreptul participanților la procesul penal la despăgubiri, instituind o procedură separată cu retrimiteri directe la normele Legii nr. 1545 din 25 februarie 1998... În linii generale aceste norme sunt mai degrabă niște norme de retrimiteri și realizare a principiului legalității în procesul penal încorporat în articolul 2, alin. (4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova care condiționează oricare aplicabilitate procesual-penală a oricărei norme dintr-o lege specială cu includerea acesteia în Codul de procedură penală.” [22]

După opinia autorului, în această situație se vor aplica normele de competență reglementate de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, la care face trimitere Legea nr. 1545 din 25.02.1998, care este o lege specială, Codul de procedură penală în speță fiind o lege generală. Argumentele care susțin această opinie sunt următoarele:

1). Potrivit art. 6, alin. (3), teza a II-a din Legea nr. 780 din 27.12.2001 privind actele legislative, în caz de divergență între o normă a actului legislativ general și o normă a actului legislativ special cu aceeași forță juridică, se aplică norma actului legislativ special. [17]

2). Alin. (7) al art. 6 din legea menționată, prevede că, în cazul în care între

două acte legislative cu aceeași forță juridică apare un conflict de norme ce promovează soluții diferite asupra aceluiași obiect al reglementării, se aplică prevederile actului posterior. Din punct de vedere temporal, Legea nr. 1545 din 25.02.1998 a fost adoptată la data de 25.02.1998, iar Codul de procedură penală - la data de 14.03.2003. Astfel, observăm că legea specială este anterioară legii generale. S-ar părea că, potrivit acestei reguli, ar trebui să fie aplicate prevederile actului posterior, adică ale Codului de procedură penală. Ținând cont de faptul că Legea nr. 1545 din 25.02.1998 nu conține dispoziții exprese referitoare la competența instanțelor, iar norma instituită în art. 5, alin. (1) - o normă incompletă de trimitere care face referire la prevederile normelor de procedură civilă în vigoare, rezultă că, în speță, apare al treilea act normativ și anume Codul de procedură civilă, care fiind adoptat la data de 30.05.2003 este un act normativ ulterior Codului de procedură penală, iar prevederile sale au prioritate.

Legea nr. 1545 din 25.02.1998 permite acordarea compensațiilor doar în cazul existenței circumstanțelor prevăzute de art. 6. Potrivit acestui text de lege, dreptul la repararea prejudiciului, atât material cât și moral, apare în următoarele cazuri: a) devenirea definitivă și irevocabilă a sentinței de achitare; b) scoaterea persoanei de sub urmărire penală sau încetării urmăririi penale pe temeuri de reabilitare; c) adoptarea de către instanța judecătorească a hotărârii cu privire la anularea arestului contravențional în legătură cu reabilitarea persoanei fizice; d) adoptarea, de către judecătorul de instrucție, în condițiile art. 313, alin. (5) din Codul de procedură penală, în privința persoanei achitate sau scoase de sub urmărire penală, a încheierii privind declararea nulității actelor sau acțiunilor organului de urmărire penală sau organului care exercită activitate specială de investigații [16].

Referitor la acest text de lege, în *Hotărârea Curții Supreme de Justiție cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral și material cauzat persoanelor deținute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale nr. 8 din 24 decembrie 2012 (în continuare - Hotărârea explicativă a Plenului CSJ din 24.12.2012)* se menționează că o persoană condamnată nu ar putea solicita în temeiul Legii nr. 1545 din 25.02.1998 compensații pentru violarea art. 5 din Convenție [14].

Pentru această problemă, Plenul Curții Supreme de Justiție, în pct. 7 al Hotărârii explicative nr. 8 din 24.12.2012, a identificat o soluție. Apelând la normele Codului de procedură civilă și dispozițiile Convenției Europene, Plenul a explicat că, „în conformitate cu art. 5 din Codul de procedură civilă, niciunei persoane nu i se poate refuza apărarea judiciară din motiv de inexistență, imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației. Art. 12, alin. (3) din Codul de procedură civilă prevede că, în cazul inexistenței unei norme de drept care ar reglementa un raport litigios, instanța judecătorească aplică norma de drept care reglementează raporturi similare (analogia legii), iar în lipsa unei astfel de norme, instanța se conduce de principiile de drept și de sensul legislației în vigoare (analogia dreptului). În acest sens și având în vedere art. 13 din Convenție, în cazul în care acțiunea privind compensarea

prejudiciilor pentru violarea art. 3, 5 și 8 din Convenție nu cade sub incidența nici a Legii 1545-XIII și nici a art. 313 din Codul de procedură penală, judecătorii vor soluționa pricina aplicând direct prevederile Convenției și jurisprudența Curții Europene.” [14] Astfel, persoanele condamnate vor putea solicita despăgubiri invocând prevederile Convenției Europene, dispozițiile cărora se aplică direct în dreptul intern al Republicii Moldova.

Mai mult decât atât, prin Legea nr. 122 din 02.06.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative [19], a fost introdus alin. (4) al art. 29 CPP, care prevede că, în cazul în care părțile invocă încălcarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, încheiate la Roma la 4 noiembrie 1950 și ratificate de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XII din 24 iulie 1997, instanțele de judecată au obligația să se pronunțe motivat, în hotărârile emise, dacă a avut loc sau nu încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului [1].

Deși în Republica Moldova instanțele de judecată aveau obligația primordială „de a preveni încălcările prin aplicarea directă a Convenției Europene în deciziile lor” [15] și până la introducerea alin. (4) al art. 29 CPP, există și practica judecătorească care nu confirmă aplicarea directă a art. 5 § 5 din CEDO. În acest sens, menționăm că autorii lucrării *Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova*, invocând conținutul hotărârii Judecătoriei Centru din 25 septembrie 2009 în dosarul nr. 2-935/09 și al deciziei Curții de Apel Chișinău din 27 ianuarie 2010 în dosarul nr. 2a-167/10, au arătat că prima instanță a respins acțiunea unei persoane condamnate, care a solicitat daune morale pentru că a fost deținută în stare de arest fără un mandat de arest valabil, iar instanța de apel a refuzat să se pronunțe pe marginea pretenției cu privire la violarea art. 5 al CEDO, invocând, în acest sens, faptul că acesta „nu se încadrează în limitele normelor de drept naționale”, deoarece „prin expunerea asupra acestor capete de cerere colegiul și-ar atribui competențele Curții Europene pentru Drepturile Omului aplicând direct normele Convenției..., fapt impermisibil de legislația națională și internațională” [9, p. 30].

În continuare supunem atenției prevederile Legii nr. 1545 din 25.02.1998 cu privire la prejudiciul patrimonial reparabil și determinarea cuantumului sumelor de compensare a prejudiciului.

Cu titlu limitativ, art. 7 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998 prevede că se compensează sau se restituie: a) salariul și alte venituri provenite din muncă, ce constituie sursa ei principală de existență, de care a fost privată în urma acțiunilor ilicite; b) pensia sau indemnizația a cărei plată a fost sistată ca urmare a arestului ilegal și ținerii sub arest; c) averea (inclusiv depunerile bănești și dobânzile aferente, obligațiile împrumuturilor de stat și câștigurile aferente) confiscată ori trecută în venitul statului de către instanța judecătorească sau ridicată de organul de urmărire penală, precum și averea sechestrată; d) amenzile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare și cheltuielile de judecată suportate de persoana fizică în legătură cu acțiunile ilicite; e) sumele plătite de ea pentru asistența juridică; f) cheltuielile pentru tratamentul ei,

tratament determinat de aplicarea față de aceasta a unor acțiuni ilicite (a maltratării); g) cheltuielile efectuate în legătură cu chemările în organul de urmărire penală, organul procuraturii sau în instanța judecătorească. [16]

Referitor la prevederile art. 7, lit. a) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998 se impun unele precizări. Acordarea salariului reprezintă obligația principală a angajatorului în raporturile de muncă. Suspendarea plății drepturilor salariale de către angajator este posibilă în cazul suspendării contractului de muncă, cazul în care se suspendă și obligația salariatului de a presta munca, potrivit art. 75, alin. (2) Codul muncii al Republicii Moldova [3]. Spre deosebire de Legea nr. 158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, care în art. 53, lit. a) prevede că raporturile de serviciu se suspendă de către autoritatea publică dacă funcționarul public este arestat preventiv sau îi este aplicat arestul administrativ [18], Codul muncii nu conține dispoziții similare. Considerăm că legiuitorul ar trebui să completeze art. 76 din Codul muncii cu un nou caz de suspendare, și anume suspendarea contractului individual de muncă în cazul în care salariatul este arestat preventiv.

Referitor la sumele achitate pentru asistența juridică, în hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 8 din 24.12.2012, se explică că, „reclamantul trebuie să dovedească faptul că cheltuielile pentru asistența juridică au fost reale, necesare și rezonabile ca mărime”. Plenul a reținut că, în sensul art. 96, alin. (1) CPP, sunt considerate reale, atât cheltuielile suportate de către reclamant, cât și cele pe care acesta urmează inevitabil să le suporte. [14]

În pct. 60 din hotărârea *Flux nr. 2 c. Moldovei* din 3 iulie 2007 se menționează că, „rambursarea onorariilor nu poate fi limitată doar la acele sume care au fost deja plătite de către reclamant avocatului său; într-adevăr, o asemenea interpretare ar descuraja mulți avocați să reprezinte în fața Curții reclamanți mai puțin înstăriți. În orice caz, Curtea întotdeauna a acordat costuri și cheltuieli în situații când onorariile nu au fost plătite de reclamanți avocaților lor înainte de hotărârea Curții”. [4]

Referitor la cuantumul sumelor de compensare a prejudiciului, prevăzute la art. 7, lit. a) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, reținem că acesta se calculează pornindu-se de la câștigul mediu lunar al persoanei fizice la momentul cauzării prejudiciului, cu aplicarea coeficientului de inflație. [16] Rata anuală de inflație poate fi consultată pe pagina web a Băncii Naționale a Moldovei și anume: www.bnm.org.

Alin. (3) al aceluiași text de lege reglementează modalitatea de calcul al câștigului mediu lunar. Astfel, pentru cuantificarea prejudiciului reparabil, câștigul mediu lunar se calculează după cum urmează: a) *persoanelor angajate prin contract de munca* - prin aplicarea modului de calculare al salariului mediu în conformitate cu legislația; b) *persoanelor neangajate prin contract de muncă* - prin împărțirea la 12 a sumei venitului total pentru anul precedent; c) *persoanelor care nu au lucrat din motive întemeiate* - pornindu-se de la salariul mediu pe țară în anul respectiv [16].

Analizând cuantumul salariului mediu pe țară, numit și salariul mediu pe economie, menționăm că, în perioada anilor 2003-2017, acesta este într-o continuă creștere, cu excepția anului 2010 când a fost înregistrată o descreștere. Pentru anul

2017 cuantumul salariului mediu lunar pe economie este prognozat în mărime de 5300 lei, potrivit Hotărârii nr. 1233 din 09.11.2016 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2017 [12], cu 250 de lei mai mare față de anul 2016, când constituia suma de 5050 lei, potrivit Hotărârii nr. 879 din 23.12.2015 cu privire la aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2016 [11]. Astfel, persoanele care cad sub incidența art. 8, alin. (3), lit. c) se vor bucura de despăgubiri mai mari comparativ cu anii precedenți.

În continuare, obiect al analizei va constitui dreptul la repararea prejudiciului moral, cunoscut în literatură și sub următoarele expresii: „prejudiciu nepatrimonial, prejudiciu extrapatrimonial, prejudiciu imaterial sau nematerial, prejudiciu nepecurar, pagubă sau daună morală”. [23]

În art. 616, alin. (2) Cod civil al Republicii Moldova legiuitorul a stabilit că în cazul privațiunii ilegale de libertate, cel vătămat poate cere și pentru prejudiciul nepatrimonial o despăgubire în bani, stabilită în baza unei aprecieri conforme principiilor echității. [1]

Noțiunea de „prejudiciu moral” este definită în pct. 3 din *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 9 din 09.10.2006 cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează repararea prejudiciului moral (în continuare - Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 9 din 09.10.2006) în felul următor: „Prin noțiunea de prejudiciu moral se înțeleg suferințele psihice sau fizice cauzate prin acțiuni sau omisiuni care atentează la valorile nepatrimoniale ce aparțin persoanei din momentul nașterii sau la bunurile dobândite prin lege (viața, sănătatea, demnitatea și reputația profesională, inviolabilitatea vieții personale, secretul de familie și personal), prin fapte ce atentează la drepturile personale nepatrimoniale (dreptul de a folosi propriul nume, dreptul de autor)”. [13]*

Prejudiciul moral se repară indiferent de existența și întinderea prejudiciului patrimonial, iar reparația se face și în lipsa vinovăției autorului faptei ilicite în cazul în care prejudiciul este cauzat prin aplicarea ilegală a arestului preventiv, conform prevederilor art. 1422, alin. (2) și (3) Cod civil al Republicii Moldova.

Conform art. 10 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, dreptul persoanei fizice la repararea prejudiciului moral apare în aceleași circumstanțe ca și în cazul prejudiciului material (cazurile specificate la art. 6 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998 prezentate mai sus).

În pct. 28 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 9 din 09.10.2006 se explică faptul că partea vătămată are obligația de a dovedi faptul pricinuirii prejudiciului moral. Astfel, în cererea de chemare în judecată aceasta va trebui să indice de către cine, în ce circumstanțe și în baza căror acțiuni (inacțiuni) i-au fost cauzate suferințe morale (psihice) sau fizice și prin ce se manifestă acestea. [13]

Stabilirea mărimii compensației pentru prejudiciul moral este lăsată la discreția instanței. În acest sens, invocăm prevederile art. 11, alin. (1) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998 și ale art. 1423, alin. (1) Cod civil al Republicii Moldova, care prevăd

că mărirea compensației pentru repararea prejudiciului moral se stabilește de către instanța de judecată. [16] Tot în acest sens, în pct. 23 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 9 din 09.10.2006, Plenul atenționează că „instanța de judecată, la pronunțarea hotărârii de admitere a cererii de încasare a prejudiciului moral, nu este în drept să se refere la mărirea compensației pentru prejudiciul moral solicitată de către persoana vătămată”. [13]

Conform art. 11, alin. (1) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, atunci când va determina mărirea concretă a compensației, instanța de judecată va lua în considerare: a) *gravitatea infracțiunii de a cărei săvârșire a fost învinuită persoana respectivă;* b) *caracterul și gravitatea încălcărilor procesuale comise la urmărirea penală și la examinarea cauzei penale în instanța de judecată;* c) *rezonanța pe care a avut-o în societate informația despre învinuirea persoanei;* d) *durata urmăririi penale, precum și durata examinării cauzei penale în instanța de judecată;* e) *natura dreptului personal lezat și locul lui în sistemul de valori al persoanei;* f) *suferințele fizice, caracterul și gradul suferințelor psihice;* g) *măsura în care compensația bănească poate atenua suferințele fizice și psihice cauzate;* h) *durata aflării nelegitime a persoanei în detenție* [16].

Alin. (2) al aceluiași articol prevede că instanța de judecată va determina mărirea compensației și în baza criteriilor specificate la art. 219, alin. (4) din Codul de procedură penală. Astfel, dacă alin. (1) al art. 11 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998 enumeră cu titlu limitativ criteriile pe care instanța trebuie să le ia în considerare atunci când stabilește mărirea compensației pentru repararea prejudiciului moral, alin. (4) al art. 219 CPP le enumeră cu titlu exemplificativ. Potrivit art. 219, alin. (4) CPP, la evaluarea cuantumului despăgubirilor materiale ale prejudiciului moral, instanța de judecată ia în considerare: *suferințele fizice ale victimei, prejudiciul agrement sau estetic, pierderea speranței în viață, pierderea onoarei prin defăimare, suferințele psihice provocate de decesul rudelor apropiate etc.* [1]

Conform alin. (3) al art. 11 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, în toate cazurile, instanța de judecată se va baza pe principiile compensării rezonabile și echitabile a prejudiciului moral. [16]

Referitor la determinarea mărimii compensației pentru prejudiciul moral, art. 1423 din Codul civil al Republicii Moldova prevede că mărirea compensației pentru prejudiciul moral se determină de către instanța de judecată în funcție de caracterul și gravitatea suferințelor psihice sau fizice cauzate persoanei vătămate, de gradul de vinovăție al autorului prejudiciului, dacă vinovăția este o condiție a răspunderii, și de măsura în care această compensare poate aduce satisfacție persoanei vătămate. Caracterul și gravitatea suferințelor psihice sau fizice le apreciază instanța de judecată, luând în considerare circumstanțele în care a fost cauzat prejudiciul, precum și statutul social al persoanei vătămate.

Potrivit unei investigații jurnalistice realizate de Nicolae Cușchevici în „Ziarul de Gardă” [5], un judecător din nordul țării a afirmat că în primă instanță este mai simplu pentru judecători să stabilească cuantumul compensațiilor morale, deoarece

hotărârile lor pot fi atacate în instanța superioară. Practica judiciară confirmă faptul că judecătorii din prima instanță acordă compensații morale echitabile, dar aceste hotărâri sunt casate de către instanțele ierarhic superioare.

Astfel, potrivit Deciziei Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09 aprilie 2014, dosarul nr. 2ra-954/14 [6], prima instanță (în speță Judecătoria Buiucani) a dispus încasarea sumei de 20 000 lei, în calitate de prejudiciu moral din contul Ministerului Justiției al Republicii Moldova, în beneficiul reclamantei. Prin decizia Curții de Apel Chișinău din 30 octombrie 2013 hotărârea primei instanțe s-a casat și s-a emis o nouă hotărâre prin care s-a dispus încasarea din bugetul de stat, prin intermediul Ministerului Finanțelor, în beneficiul reclamantei a sumei de 1 000 lei cu titlu de despăgubiri morale. Instanța de recurs a modificat decizia Curții de Apel Chișinău din 30 octombrie 2013, prin majorarea cuantumului prejudiciului moral de la 1000 lei până la 15 000 mii lei.

Într-o altă speță, în primă instanță reclamanta a solicitat încasarea prejudiciului moral în mărime de 1 200 000 lei pentru deținere ilegală în arest pe o perioadă de 6 luni și 12 zile. Prin hotărârea din 18 mai 2015 a Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău, s-a admis parțial cererea de chemare în judecată depusă de reclamantă și s-a încasat prejudiciul moral în mărime de 200 000 lei. Prin decizia din 10 noiembrie 2015 a Curții de Apel Chișinău s-a modificat hotărârea din 18 mai 2015 a Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău, prin micșorarea sumei prejudiciului moral de la 200 000 lei la 20 000 lei, iar prin Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrative din 02 martie 2016, s-a modificat decizia din 10 noiembrie 2015 a Curții de Apel Chișinău împotriva Ministerului Justiției al Republicii Moldova, Procuratura Generală a Republicii Moldova prin majorarea cuantumului sumei prejudiciului moral încasat din contul bugetului de stat în beneficiul recurente de la 20 000 lei până la 150 000 lei. [7]

Referitor la modul de executare a hotărârii (deciziei) cu privire la repararea prejudiciului reținem că, potrivit art. 131, alin. (1) din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, hotărârea judecătorească privind repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești se execută după ce devine irevocabilă, în modul stabilit de legislația în vigoare. [16]

Conform alin. (2) al art. 131 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, instanța de judecată prezintă din oficiu titlul executoriu, emis în baza hotărârii judecătorești irevocabile, spre executare Ministerului Justiției și informează părțile despre acest fapt. La solicitarea Ministerului Justiției, creditorul prezintă, în termen de 5 zile, datele bancare necesare pentru executarea titlului executoriu. Titlul executoriu, eliberat în baza hotărârii irevocabile, poate fi prezentat spre executare Ministerului Justiției și de către creditor, cu anexarea datelor bancare necesare, în vederea efectuării transferului. [16]

Potrivit alin. (3) și (4) ale art. 131 din legea indicată, în decurs de 10 zile din data prezentării titlului executoriu, eliberat în baza hotărârii judecătorești irevocabile, Ministerul Justiției remite Ministerului Finanțelor titlul executoriu, împreună cu

hotărârile judecătorești emise pe cauza respectivă, și datele bancare ale creditorului. Titlul executoriu se va executa de către Ministerul Finanțelor, în conformitate cu procedura și termenele stabilite prin Legea nr. 847-XIII din 24 mai 1996 privind sistemul bugetar și procesul bugetar. [16]

Spre deosebire de *Regulamentul cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 889 din 20.07.2016*, care în pct. 17 stabilește că plata se efectuează în termenul stabilit de hotărârea sau decizia Curții, de acordul de soluționare amiabilă ori de declarația unilaterală, iar dacă un astfel de termen nu este prevăzut, plata se efectuează în termen de 3 luni din ziua în care hotărârea sau decizia Curții a intrat în vigoare [20], Legea nr. 1545 din 25.02.1999 nu conține dispoziții care să instituie un termen de efectuare a plății.

Potrivit art. 20 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998, Ministerul Justiției sau, după caz, autoritățile administrației publice locale, după repararea, din contul bugetului respectiv, a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite comise de organele de urmărire penală, de procuratură sau de instanțele judecătorești, vor sesiza Procuratura Generală în vederea stabilirii faptului dacă pot fi calificate drept infracțiuni acțiunile sau inacțiunile persoanei (persoanelor) cu funcție de răspundere sau ale altor persoane care au cauzat prejudiciul material și moral. Sumele încasate ca efect al acțiunii de regres se varsă la bugetul de stat sau, după caz, la bugetul autorității administrației publice locale respective. În cazul în care în privința persoanei (persoanelor) cu funcție de răspundere sau în privința altor persoane care prin acțiunile lor ilicite au cauzat prejudiciul a fost începută urmărirea penală, statul, în persoana Ministerului Justiției, sau autoritățile locale au dreptul să se constituie parte civilă în procesul penal. [16]

Conchidem prin a sublinia faptul că, pe lângă dreptul de a obține despăgubiri, persoanele care s-au aflat ilegal sub arest, beneficiază de garanția instituită în art. 15 din Legea nr. 1545 din 25.02.1998. Potrivit acestui text de lege, timpul aflării ilegale sub arest se ia în considerare la calcularea vechimii generale în muncă și a vechimii în specialitate. Vechimea în muncă, calculată cu includerea timpului aflării ilegale sub arest, se va lua în considerare la acordarea înlesnirilor muncitorilor și funcționarilor, inclusiv la stabilirea pensiilor și indemnizațiilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003 cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 05.11.2013, data intrării în vigoare: 12.06.2003.
2. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-134 din 21.06.2013.
3. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003 cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29.07.2003.

4. CtEDO, cauza *Flux nr. 2 c. Moldovei*, hot. din 03.072007, <http://hudoc.echr.coe.int>.
5. Cușchevici N. *Compensații morale: Cui și cât?* În: „Ziarul de Gardă” nr. 401 din 06.12.2012. <https://www.zdg.md/editia-print/investigatii/compensatiile-morale-cui-si-cat#comments> (accesat la 13 aprilie 2017).
6. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09 aprilie 2014, dosarul nr. 2ra-954/14. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=8983 (accesat la 16 aprilie 2017)
7. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 02 martie 2016, dosarul nr. 2ra-200/16. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=26317, (accesat la 16 aprilie 2017).
8. Ghidul avocatului în apărare. În: „Avocatul Poporului”, 2012, nr. 3-4, pp. 10-20.
9. Gribincea O., Hriptievski N., Rotaru V., Vidaicu M., Zaharia V. *Cercetare cu privire la rețineri în Republica Moldova*. Chișinău: Ed. Cartier, 2011, 36 p. <http://crjm.org/wp-content/uploads/2014/12/Cercetare-retinere-06-2011.pdf> (accesat la 05 aprilie 2017).
10. Hotărârea Guvernului cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Justiției nr. 736 din 03.10.2012 cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 212-215 din 12.10.2012. Data intrării în vigoare: 12.10.2012.
11. Hotărârea cu privire la aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2016 nr. 879 din 23.12.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 347-360 din 25.12.2015.
12. Hotărârea privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2017 nr. 1233 din 09.11.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 399-398 din 11.11.2016.
13. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează repararea prejudiciului moral nr. 9 din 09.10.2006, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=81 (accesat la 15 aprilie 2017).
14. Hotărârea Curții Supreme de Justiție cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral și material cauzat persoanelor deținute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale nr. 8 din 24 decembrie 2012, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=55 (accesat la 17 aprilie 2017).

15. Hotărâre cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 3 din 09.06.2014, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181 (accesat la 10 martie 2017).

16. Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești nr. 1545 din 25 februarie 1998 cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50-51 din 04.06.1998, data intrării în vigoare: 04.06.1998

17. Legea privind actele legislative nr. 780 din 27.12.2001 cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 36-38 din 14.03.2002, data intrării în vigoare : 14.06.2002.

18. Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-160 din 05.10.2007.

19. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 122 din 02.06.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 247-255 din 05.08.2016, data intrării în vigoare: 05.08.2016.

20. Regulamentul cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 889 din 20.07.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 232-244 din 29.07.2016.

21. *Studiu de compatibilitate. Arestul și măsurile preventive și privative de libertate. Compatibilitatea cu prevederile articolului 5 din Convenția Europeană a drepturilor omului și jurisprudența relevantă a Curții Europene a drepturilor omului.* Chișinău, 2014, 53 p.

22. *Studiul cu privire la crearea mecanismului național de remediere și compensare pentru erorile judiciare și viciile de procedură, 34 p.* <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2016/12/Studiu-eroare-judiciara-.pdf> (accesat la 22 aprilie 2017).

23. Țurcanu S. *Unele particularități privind compensarea prejudiciului moral cauzat prin infracțiune.* <http://ara-as.org/index.php/proc/article/viewFile/1163/1035> (accesat la 03 aprilie 2017).

IMPACTUL CORUPȚIEI ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Sanda SANDU,

*Centrul de Informare și Documentare NATO,
coordonator programe*

SUMMARY

The main aim of this article is to analyze the impact of corruption on national security. Usually there is not enough attention payed to corruption when deciding what foreign and defense policies and legislation to pursue or where to invest more. Greater understanding of the nature of acute corruption and its impact on global security would contribute to a better assessment of costs and benefits and therefore to improved policy and practice. This article represents the legal analysis of the issue and reflects a set of measures that have to be taken in order to prevent and combat corruption from the security and defence sector.

Keywords: *security, corruption, defence, human rights, state structures, measures of respnse, peace.*

REZUMAT

Principalul obiectiv al articolului este să analizeze impactul corupției asupra securității naționale. De obicei, puțină atenție este acordată corupției atunci când sunt decise politicile externe și de apărare și legislația care urmează a fi aplicată, precum și domeniile care necesită mai multe investiții. Cu o înțelegere mai mare a esenței corupției acute și a impactului asupra securității globale, va avea loc și o contribuție mai mare la o percepție mai bună a costurilor, beneficiilor și vor fi îmbunătățite politicile și practica. Acest articol prezintă o analiză legală a subiectului și reflectă un set de măsuri care necesită a fi luate cu scopul de a preveni și a combate corupția din sectorul de securitate și apărare.

Cuvinte-cheie: *securitate, corupție, apărare, drepturile omului, structuri statale, măsuri de răspuns, pace.*

Fenomenul corupției afectează grav securitatea economică a statului, dar și securitatea națională, regională, lezează drepturile omului, subminează structurile statale și realizarea progresului social. Corupția este, de obicei, văzută ca o patologie, o eroziune a marginilor unui sistem sau, în cel mai rău caz, un semn de eșec al sistemului. În consecință, o mare parte din intervențiile care reprezintă căile de atac, tind să se concentreze doar privind remedierea deficiențelor tehnice și nu conștientizează faptul că într-o serie de țări din întreaga lume corupția este sistemul.

Conceptul de corupție îl regăsim în cadrul organizației mondiale anticorupție Transparency International, acesta fiind definit „Folosirea abuzivă a puterii publice încredințate, pentru obținerea de beneficii personale”, iar definiția securității o regăsim în Concepția securității naționale și în Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova, fiind „un mecanism de interacțiune menit să asigure realizarea obiectivelor strategice ale țării, determinate de liniile directorii ale politicii de securitate națională, acestea fiind asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității”.

Așa cum arată analiza riscurilor și amenințărilor la adresa securității, în Republica Moldova se atestă o înrăutățire a situației în domeniul corupției pe fondul diminuării capacităților de combatere a acestora de către structurile abilitate.

Securitatea națională, regională și cea internațională se numără printre problemele principale cu care se confruntă umanitatea. Pe parcursul istoriei civilizației umane, existența unui stat era pusă în pericol de existența celorlalte, astfel încât acestea recurgeau adesea la acțiuni militare cu scopul de a-și manifesta puterea. Pentru a percepe în mod corect problematica securității regionale și celei internaționale, este nevoie de a analiza amply conceptul securității. [3, pag.15]

Insecuritatea unui stat este o îmbinare de riscuri și amenințări. Aceasta impune statelor ca politica de securitate să fie orientată spre colaborare la nivel regional și internațional în vederea contracarării riscurilor și amenințărilor. Ecuația securității conține un număr important de elemente cu o conotație economică, socială, politică, geopolitică și militară; cunoașterea și dirijarea cât mai corespunzătoare a acestor elemente, studierea evoluției și interacțiunii lor, permit prognozarea impactului acestora asupra intereselor naționale. Indiferent de modul în care sunt percepute și gestionate riscurile și amenințările interne și externe la adresa securității, scopul oricărei politici de securitate trebuie să urmărească asigurarea propriei siguranțe la cele patru niveluri: individual, național, colectiv și internațional. Aceasta implică adaptarea continuă a sistemului național de securitate la mediul intern și extern pentru a face față noilor provocări și probleme de securitate pe dimensiunile: politic, militar, economic și societal.

Obiectivul securității naționale a unui stat este de a asigura și apăra independența, suveranitatea, integritatea teritorială, ordinea constituțională, dezvoltarea democratică, securitatea internă și de a consolida statalitatea țării, de aceea deseori subiectul apărării naționale devine o temă de dispută. Schimbările intervenite în ultimul timp în viața politică, apariția noilor pericole la nivel național, regional și global aduc în prim-plan problemele de securitate a oricărui stat. Apărarea națională a unui stat, ca fenomen politic, este înlocuită de securitate care se află într-o strânsă corelație pe plan intern și extern.

Fenomenul securității internaționale se află la intersecția mai multor discipline academice, fiind subiectul studiului și analizei aprofundate de către oamenii de știință din domeniile relațiilor internaționale, științelor politice, cercetării păcii, eco-

nomiei internaționale, istoriei și dreptului internațional. Toate aceste discipline, prin metodologiile lor respective, pot juca un rol unic în înțelegerea diferitelor aspecte și dimensiuni ale acestui subiect [2, pag. 50].

Cu greu poate fi contestat faptul că procesele juridice internaționale continuă să acumuleze constant amenințări la adresa securității (naționale, regionale sau internaționale), care derivă din comportamentul actorilor statali și nonstatali și elaborează mijloace și metode de reacție la astfel de amenințări. Este, de asemenea, mai mult decât clar că mijloacele, metodele și mecanismele de răspuns la amenințările la adresa securității sunt dezvoltate prin intermediul tehnicilor de stabilire a regulilor și principiilor juridice internaționale. Consecința evidentă a unui astfel de raționament este că atunci când comunitatea internațională identifică o anumită amenințare la adresa securității, acesta dezvoltă un răspuns care iminent va conține setul relevant de norme, principii și proceduri legale destinate să răspundă unor astfel de amenințări.

Una dintre amenințările la adresa securității naționale este corupția care prezintă un flagel ce împiedică dezvoltarea oricărei țări, subminând încrederea oamenilor în instituțiile statului. Aceasta frânează îndeosebi progresul țărilor care se află în tranziție, redirectionând fraudulos fondurile atât de necesare din bugetul statului în conturile private. Resursele obținute din practicile corupționale sunt transformate deseori în influență economică și politică, slăbind, astfel, instituțiile democratice și creând noi posibilități pentru extinderea cercului vicios al corupției.

O amenințare la adresa păcii a fost determinată pentru prima dată în războiul din Orientul Mijlociu din 1948, când în Rezoluția 54 (1948) Consiliul de Securitate a constatat că situația creată de conflictul din fostul teritoriu aflat sub mandatul Palestinei, în care Țările Arabe vecine au intrat pe teritoriul acestuia cu scopul de a desfășura ostilități împotriva noului stat al Israelului, această acțiune a constituit „o amenințare la adresa păcii în sensul articolului 39” și Consiliul a cerut încetarea focului. În Rezoluția 221 (1966), Consiliul a stabilit faptul că situația cu referire la regimul alb minoritar din Rhodesia a constituit o amenințare la adresa păcii [9].

Odată cu finalizarea Războiului Rece, Consiliul de Securitate a fost în stare să-și extindă acțiunile într-o măsură foarte vastă sub auspiciile Capitolului VII al Cartei ONU. În Rezoluția 713 din 1991, Consiliul a determinat că situația din fosta Iugoslavie a constituit o amenințare la adresa păcii, această situație fiind caracterizată de lupta împotriva cauzării pierderilor de vieți omenești și distrugerilor materiale și de consecințele pentru țările din regiune, în special pentru cele aflate în vecinătate. La fel, și Rezoluția 733 din 1992 a stipulat faptul că în Somalia a existat o amenințare la adresa păcii.

În Rezoluția 794 (1992), Consiliul a subliniat că „amplarea tragediei umane provocate de conflictul din Somalia, exacerbată și mai mult de obstacolele create în cadrul distribuirii asistenței umanitare, constituie o amenințare la adresa păcii și securității internaționale [10]. Prin rezoluția 788 (1992), Consiliul a decis că situația de război civil deteriorată din Liberia a constituit o amenințare la adresa păcii internaționale, în timp ce în rezoluția 955 (1994) s-a stabilit că genocidul din

Rwanda reprezintă o amenințare la adresa păcii și securității internaționale. Ultimele trei cazuri au fost în mod clar situații interne de război civil și se poate spune că situația din Iugoslavia la momentul adoptării rezoluției din 1991 a fost de asemenea, o situație de război civil, deși acest lucru este mult mai complicat. Alte rezoluții în ceea ce privește fosta Iugoslavie au stabilit că amenințările la adresa păcii s-au adeverit. [10]. Într-o altă mișcare de importanță considerabilă, Consiliul a stabilit, de asemenea, că „încălcările dreptului umanitar internațional” reprezintă o amenințare la adresa păcii [11].

O nouă extindere în practică a sensului amenințărilor la adresa păcii și securității internaționale au avut loc în ceea ce privește Libia. În rezoluția 748 din (1992), Consiliul a stabilit că „eșecul Guvernului Libian de a demonstra prin acțiuni concrete renunțarea la terorism și, în special, continuarea eșecului său de a răspunde pe deplin și eficient la cererile și prevederile din Rezoluția 731 (1992), constituie o amenințare” [12].

Terorismul internațional reprezintă determinarea unei amenințări la adresa păcii și securității. Determinarea acestuia reprezintă un pas important în combaterea acestui fenomen, deoarece indică direcția spre adoptarea unor sancțiuni în anumite circumstanțe. Acest fenomen a fost adus în forță odată cu rezoluțiile 1368 din 2001 și 1373 din 2001, adoptate ca urmare a atacurilor din 11 septembrie asupra World Trade Center din New York și Pentagonului.

Situația din Haiti, de asemenea, a determinat dezvoltarea înțelegerii de către Consiliul ce reprezintă amenințarea la adresa păcii și securității.

Analizând aceste rezoluții ale Consiliului de Securitate, observăm o evoluție a spectrului de acțiuni care reprezintă amenințarea la adresa păcii și securității internaționale. La fel, Camera de recurs a declarat în cazul Tadic: „Într-adevăr, practica Consiliului de Securitate este bogată în cazuri de război civil sau conflicte interne care sunt clasificate drept „amenințări la adresa păcii” și care sunt tratate conform capitolului VII Carta ONU. . . Se poate spune, astfel, că există o înțelegere per general, manifestată prin „practica” membrilor Organizației Națiunilor Unite în ansamblul său, că „amenințarea la adresa păcii” din articolul 39 poate include, ca una dintre speciile sale, conflicte armate interne”. În aceasta afirmație observăm că una dintre ramificațiile amenințărilor în adresa securității sunt conflictele armate, iar, printre altele, ar fi și corupția.

Corupția înseamnă folosirea abuzivă a atribuțiilor funcției deținute în scopul obținerii unui câștig necinstit. Corupția din sectorul apărării poate căpăta diferite forme: protecționismul, acceptarea unor contracte necompetitive fără organizarea de oferte publice sau manipularea fondurilor de plată. Creșterea rapidă din ultimul timp a numărului de companii paramilitare și de securitate private, care se ocupă de activități ce până nu demult erau o prerogativă exclusivă a statului și care sunt subcontractate acestor companii în baza unor prevederi legale limitate, a creat și mai multe oportunități pentru înflorirea corupției.

Tipurile corupției în țările aflate în tranziție:

clasificarea are în vedere influențarea actelor normative în timpul elaborării sau aplicării lor, după cum urmează:

– „state capturate” „reprezintă acțiunile unor grupuri, persoane sau firme din sectorul public sau privat” realizate cu scopul de a influența în folosul propriu conținutul unor legi, reglementări sau altor tipuri de acte guvernamentale, prin acordarea de avantaje personale unor persoane publice, pe căi ilicite sau alte mecanisme netransparente;

– „corupția administrativă” ține de distorsionarea intenționată a aplicării legilor, normelor și reglementărilor existente pentru a crea avantaje unor actori publici sau privați, prin acordarea de câștiguri personale unor oficialități, pe căi ilicite sau alte mecanisme netransparente.

În general, fenomenul „state capturate” este asociat „marii corupții”, iar în perioada recentă s-au înmulțit cazurile când anumite acte normative au fost elaborate și adoptate pentru a crea beneficii anumitor persoane sau grupuri de persoane.

Globalizarea fenomenului corupției, diversificarea formelor și tipurilor corupției, precum și implicațiile nefaste ale acesteia în sistemele sociale au impus conceperea și elaborarea unor strategii adecvate de prevenire și combatere.

Astfel, pe plan internațional, european și național au fost adoptate numeroase acte normative, încercându-se stăvilirea și controlarea acestui fenomen. Dintre actele normative adoptate în perioada recentă de către organizațiile internaționale și europene, le vom aminti pe următoarele:

a) Organizația Națiunilor Unite:

– Codul de conduită pentru funcționarii publici (Rezoluția nr. 51/59 din 12 decembrie 1996);

– Declarația ONU împotriva corupției și mitei în tranzacțiile comerciale internaționale (Rezoluția nr. 51/191 din 21 februarie 1997);

– Programul global anticorupție din 23 aprilie 1999.

b) Consiliul Europei și Uniunea Europeană:

– Actul Consiliului din 26 iulie 1995 stabilind Convenția relativă la protecția intereselor financiare ale Comunităților Europene și protocoalele ulterioare;

– Convenția asupra corupției din 27 ianuarie din 1999;

– Grupul de state de luptă împotriva corupției (Rezoluția nr. 99/5 din 1 mai 1999);

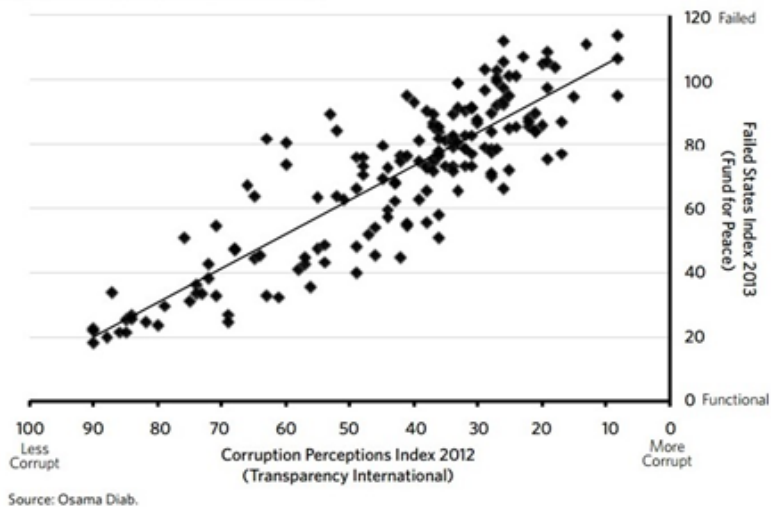
– cele 20 de principii privind lupta împotriva corupției (Rezoluția Consiliului de Miniștri nr. 97/24 din 6 noiembrie 1997);

– Convenția privind lupta împotriva corupției în care sunt implicați funcționari ai Comunităților Europene sau funcționari ai statelor-membre ale Uniunii Europene.

Fenomenul corupției trebuie diminuat printr-un control riguros atât prin aplicarea unor măsuri de prevenire, care să vizeze factorii criminogeni și înlăturarea condițiilor care generează corupția, cât și prin depistarea nemijlocită a actelor de corupție, tragerea la răspundere juridică a vinovaților, în temeiul legislației, mediatierea cazurilor combătute de corupție. [5, pag. 193].

Corupția prejudiciază esența contractului social, subminează încercările guver-

nului de a avea legitimitate și fundamentul democrației. Dar aceasta are și alte efecte, mai dificil de cuantificat dar nu mai puțin insidioase. Corupția alienează cetățenii și îi înfurie, îi face să-și piardă încrederea în stat sau, mai rău, alimentează revoltele și extremismul violent.



Tangența dintre corupție și securitate națională reiese din coraportul țărilor declarate eșuate și corupte, care îl putem observa din graficul de mai jos.

Unul dintre factorii principali care favorizează sporirea riscurilor de corupție pentru instituțiile de securitate și apărare este propriu unei regiunii, în care există dispute teritoriale nesoluționate și conflicte înghețate, în Republica Moldova fiind Transnistria. În această zonă există o serie de factori care consolidează vidul lipsei de securitate și anticorupție, aceștia fiind: creșterea volumului de cheltuieli militare, gradul redus de transparență și crearea unor zone gri legale și existența unor formațiuni paramilitare neregulate [5, pag. 210].

Pentru a consolida reforma anticorupție, e necesar de a implementa o serie de elemente: reforma instituțională, legislativă, finanțarea suficientă, optimizarea personalului, inclusiv testarea profesională, cooperarea internațională. De asemenea, odată cu reforma anticorupție e necesar de creat și de pus în aplicare o serie de modificări legislative.

Regândirea sistemului sancționar și aplicarea sancțiunilor descurajatoare pentru infracțiunile de corupție constituie unul dintre pilonii de bază în contracararea infracțiunilor de corupție și combaterea acestui flagel.

Corupția este o amenințare la adresa securității naționale, pentru că, pe de o parte, slăbește statul, în exprimarea sa economică, politică, chiar geopolitică, iar, pe de altă parte, prejudiciază bugetul de stat și afectează direct interesele cetățeanului.

Pentru prevenirea și combaterea eficientă a corupției sunt importante: definirea corectă a fenomenului, identificarea cauzelor și analiza consecințelor sale [4, pag. 101].

Corupția împiedică dezvoltarea și subminează securitatea societăților moderne, precum și diminuează încrederea publicului în instituții. Sectorul apărării nu este, din păcate, imunizat de flagelul corupției.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru Burian, (coord.) „Drept internațional public”, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Chișinău. 2009, 652 p.
2. Alexander Orakhelashvili. Legal Aspects of Global and Regional International Security – The Institutional Background, NATO/EAPC Research Fellowships Programme 1998-2000, mai 2000, 84 pag.
3. Barry Buzan. Popoarele, statele și frica, Cartier, București, 2005, 383 pag.
4. Control parlamentar asupra sectorului de securitate: principii, mecanisme și aspecte practice. DCAF, Kiev, 2004, 195 pag.
5. Consolidarea integrității și reducerea corupției în forțele armate. Culegere de practici exemplare. NATO, DCAF Geneva, Chișinău, 2013, 384 pag.
6. Reforma sectorului de securitate în Republica Moldova. Harmonie Papers, no. 24, Centrul pentru Studii Europene de Securitate, Olanda, 2009, 116 pag.
7. Th. de Montbrial, J. Klein. Sécurité collective în Dictionnaire de stratégie; PUF. 2000, 500 pag.
8. Williem van Nikelen, Philippe Fluri. Dezvoltarea apărării și securității, DCAF, Kiev-Geneva, 2007, 426 pag.
9. Rezoluția Consiliului de Securitate ONU 217 (1965).
10. Rezoluția Consiliului de Securitate ONU 743 (1992), 757 (1992), 787 (1992) 827 (1993).
11. Rezoluția Consiliului de Securitate 808 (1993), (Iugoslavia) și 955 (1994), (Rwanda).
12. Rezoluția Consiliului de Securitate ONU 841 (1993).

SECRETUL MEDICAL - INSTRUMENT DE PROTECȚIE A DATELOR CONFIDENȚIALE

Alexandru ȚARANU,

student, facultatea de drept, Universitatea de Stat din Moldova

*„Orice aș vedea și aș auzi în timp ce îmi fac meseria sau chiar în afară de aceasta, nu voi vorbi despre ceea ce nu-i nici voie să fie destăinuit, socotind că, în asemenea împrejurări, păstrarea tainei este o datorie”
Hippocrat (460-370 î. Chr.)*

SUMMARY

The medical secret has different shapes in which it presents itself to the public and to justice. Changes which occur in the legislation should limit the doctor in keeping the medical secret reported to the health of the person, its family and society. Maintaining the confidentiality of the medical act is a measure to insure the respect towards the patient, his/her intimacy and autonomy.

Keywords: *medical secret, confidentiality, doctor, patient, personal data.*

REZUMAT

Secretul medical are diferite faze sub care se poate prezenta în fața publicului și a justiției. Modificările ce survin în decursul timpului, în legislație, trebuie să limiteze medicul în ceea ce privește păstrarea secretului medical în raport cu sănătatea individului, familiei și a societății. Menținerea confidențialității actului medical reprezintă o măsură a respectului pentru pacient, pentru intimitatea acestuia și pentru autonomia sa.

Cuvinte-cheie: *secret medical, confidențialitate, medic, pacient, date cu caracter personal.*

Începând cu scriptele lui Hippocrat, medicul jura că în timpul exercițiului profesiei lui era ținut să nu divulge ceea ce vedea și auzea. Obiceiul acesta s-a menținut de-a lungul veacurilor.

În 1596, Facultatea de Medicină din Paris adoptă în mod oficial formula jurământului hipocratic, iar în 1600 secretul bolnavilor devine legiferat de parlamentul francez prin faimosul articol al 19-lea, mai târziu el fiind modificat prin art. 77 din legea din 1971 și care suna astfel: „Aegorum, arcana, visa, audita, intellecta eliminat nemo”.

Prin jurământul pe care-l depunea imediat ce intra în corporația medicilor, medicul era obligat să nu dezvăluie nimănui secretul bolnavului, căci altfel această faptă

era considerată drept abatere morală și ca o defăimare, ce putea fi sancționată pe cale juridică, iar defăimătorul putea deci fi condamnat la daune materiale pentru insulta morală și reputația victimei.

În 9 iulie 1599, o lege a parlamentului francez stipulează, conform statutelor și ordonanțelor Facultății de Medicină din Paris, că cei ce divulgă secretul medical pot fi condamnați.

În 1810, legiuitorul francez se ocupă din nou de secretul profesional și, prin art. 378 din Codul Penal, pedepsește la 6 luni de închisoare și de la 100 până la 500 franci amendă, pe medicii, chirurgii, ofițerii de sănătate, farmaciștii și moașele, ca și pe toți profesioniștii care în timpul exercițiunii lor ar divulga la un al treilea secretul ce le-a fost încredințat.

Secretul medical are diferite faze sub care se poate prezenta în fața publicului și a justiției. Modificările ce survin în decursul timpului, în legislație, trebuie să limiteze medicul în ceea ce privește păstrarea secretului medical în raport cu sănătatea individului, familiei și a societății. Problema secretului medical trebuie să fie privită mai larg, atunci când este în joc sănătatea publică.

Concepția privind secretul medical o identificăm și în art.10 (1) din Convenția de la Oviedo din 1997 în care se scrie: „Orice persoană are dreptul la respectul vieții sale private din punctul de vedere al informațiilor referitoare la sănătatea sa”.

În prezent, confidențialitatea este reglementată în diverse acte normative și etice. În legislația Republicii Moldova identificăm o tratare amplă a problemei păstrării secretului medical.

Constituția Republicii Moldova (art. 28) declară că „statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată”. Datele cu caracter medical despre pacient constituie unul dintre elementele de bază ale dreptului la viața privată. Respectarea acestui drept este necesară în consolidarea valorilor democratice spre care tinde Republica Moldova.

Confidențialitatea informațiilor cu caracter medical este garantată de Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28.03.1995 prin articolul 14, alin.1: „Medicii, alți lucrători medico-sanitari, farmaciștii sunt obligați să păstreze secretul informațiilor referitoare la boală, viața intimă și familială a pacientului de care au luat cunoștință în exercițiul profesiei, cu excepția cazurilor de pericol al răspândirii maladiilor transmisibile, la cererea motivată a organelor de urmărire penală sau a instanțelor judecătorești”.

În legislația națională, regulile generale ce guvernează materia păstrării secretului medical se bucură de o reglementare expresă. Astfel, în art. 12 al Legii cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, legiuitorul prevede inadmisibilitatea divulgării informației cu privire la identitatea, starea pacientului, rezultatele investigațiilor, diagnosticul, pronosticul, tratamentul, precum și alte date ce țin de viața privată a pacientului. Totodată, aceeași normă prevede o totalitate de excepții:

a) pentru a implica în procesul curativ alți specialiști în domeniu, inclusiv în caz de examinare și tratament urgent al persoanei incapabile de a-și exprima voința din cauza stării sale, dar numai în volumul necesar pentru luarea unei decizii adecvate;

b) pentru a informa organele și instituțiile serviciului sanitaro-epidemiologic de stat în cazul unui pericol real de extindere a bolilor infecțioase, otrăvirilor și contaminărilor în masă;

c) la solicitarea motivată a organului de urmărire penală, a instanței judecătorești în legătură cu efectuarea urmăririi penale sau a procesului judiciar, în conformitate cu legislația;

c1) la solicitarea avocatului parlamentar și a membrilor consiliului consultativ creat de Centrul pentru Drepturile Omului, în scopul asigurării protecției persoanelor împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante;

d) pentru informarea părinților sau a reprezentanților legali ai persoanelor în vârstă de până la 18 ani în caz de acordare acestora a asistenței medicale;

e) la existența temeiului de a crede că prejudiciul adus sănătății persoanei este rezultatul unor acțiuni ilegale sau criminale, informația urmând a fi prezentată, în acest caz, organelor de drept competente.

Un aspect important cu privire la subiectul analizat în această lucrare este prevăzut în art. 13 al Legii cu privire la exercitarea profesiei de medic, care stabilește că secretul profesional nu poate fi divulgat nici după terminarea tratamentului sau moartea pacientului.

În acest context, prezintă un interes deosebit Instrucțiunea cu privire la modul de eliberare a informației privind propriile date medicale aprobate prin Ordinul Ministerului Sănătății nr. 303 din 06.05.2010, în care sunt tratate aspecte primordiale cu privire la accesul la informațiile confidențiale. Instrucțiunea respectivă reglementează modalitatea de eliberare a informației din dosarele medicale de către prestatorii de servicii medicale, indiferent de forma juridică de organizare, în scopul asigurării accesului pacientului la propriile date cu caracter medical și garantarea confidențialității informațiilor ce țin de secretul medical.

De asemenea, prezintă interes și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului care s-a pronunțat cu privire la câteva situații calificate de aceasta drept încălcarea secretului medical.

În anul 2012, CEDO a condamnat Polonia la despăgubiri pentru o mamă și fiica sa, ca urmare a refuzului unui așezământ medical să autorizeze efectuarea avortului, și divulgarea acestui secret medical altor persoane.

Totodată, în 2014, CEDO a condamnat Republica Moldova la despăgubiri în cazul unei tinere, din cauza că medicii au divulgat secretul sarcinii ei, astfel, nu i s-a respectat dreptul la viață privată. Curtea a notat că, potrivit prevederilor legii, doctorul nu este în drept să prezinte informație cu caracter personal chiar și angajatorului, fără consimțământul reclamantului.

Informația medicală aparține celui ce a fost investigat, el fiind singurul care controlează difuzarea și circulația datelor. Regimul de protecție a datelor biomedicale este fundamentat nu numai pe viață privată, dar și pe interesul public și de aceea secretul medical se înlocuiește cu o confidențialitate.

În afară de respectarea de către medic a confidențialității informațiilor, secretul

medical mai trebuie să fie respectat de către orice persoană care exercită o profesie paramedicală, prin urmare, cercul subiecților obligați de a păstra confidențialitatea fiind extins și asupra personalului medical auxiliar ce poate avea acces la informații ce intră sub incidența secretului medical.

Menținerea confidențialității actului medical reprezintă o măsură a respectului pentru pacient, pentru intimitatea acestuia și pentru autonomia sa, dând dovada promovării unor valori, precum onestitatea, loialitatea, respectul și încrederea, absolut indispensabile creării unei relații medic-pacient autentice.

BIBLIOGRAFIE

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 12.08.1994, nr. 1.
2. Legea Republicii Moldova nr. 411 din 28.03.1995 cu privire la ocrotirea sănătății. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 34 din 22.06.1995.
3. Legea nr. 263 din 27.10.2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 176-181 din 30.06.2006.
4. Legea nr. 264 din 27.10.2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 172-175 din 23.12.2005.
5. Ordin nr. 303 din 06.05.2010 cu privire la asigurarea accesului la informație privind propriile date medicale și lista intervențiilor medicale care necesită perfectarea acordului informat, emis de Ministerul Sănătății. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 108-109 din 29.06.2010.
6. Paulian D. Secretul medical și boalele secrete. Extras din „Revista de Medicină Legală”, anul I, nr. 3-4. București: Oltenia, 1937, 2 p.
7. www.hudoc.echr.coe.int.

Secția activitate editorială

Mihai MANEA - șef secție

Ion AXENTI - secretar responsabil

Sergiu VLADÎCA - redactor

Luminița BOICIUC - redactor

Indice poștal: 76957

Adresa redacției:

MD-2070, mun. Chișinău, str. Ialoveni, 100

Tel.: (0-22) 28-40-78, fax: (0-22) 28-48-71

E-mail: aap.editura@yahoo.com

Data la cules: 20.03.2017

Bun de tipar: 14.06.2017

Tipar executat la S. C. „Elan Poligraf” S. R. L.

Tiraj: **50 ex.** Hârtie offset.

Preț contractual.